

Ileana Căzan și Eugen Denize

Marile puteri și spațiul românesc în secolele XV-XVI

Editura Universității din București www.editura.unibuc.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CAZAN, ILEANA

Marile puteri și spațiul românesc în secolele XV-XVI

Ileana Căzan, Eugen Denize - București: Editura Universității din București, 2001

376 p.; 24 cm. Bibliogr.

ISBN 973 - 575 - 597 - 1

I. Denize, Eugen 94 (498 + 4)" 14/16".

Tehnoredactare computerizată: Constanta TITU

C U P R I N S

Cuvânt înainte

CAPITOLUL I Iancu de Hunedoara și „cruciada târzie”.

CAPITOLUL II Vlad Țepeș între Ungaria și Imperiul otoman

CAPITOLUL III Domnia lui Ștefan cel Mare - epoca de maxima afirmare politică a Moldovei medievale

CAPITOLUL IV Ultima perioadă a domniei lui Ștefan cel Mare - apogeul echilibrului din politica externă

CAPITOLUL V Lupta pentru Supremație politică la linia Dunării (1504 - 1526)

CAPITOLUL VI Începuturile politicii pontice a Casei de Austria și planul înglobării țărilor române în sfera de influență a Habsburgilor

CAPITOLUL VII Noua orientare politică a țărilor române între 1541 - 1562

CAPITOLUL VIII Despot Voda, moment de apogeu al imixtiunii Habsburgilor în spațiul românesc

CAPITOLUL IX Țările române și lupta pentru hegemonie central-răsăriteană între Casa de Austria, Polonia și Imperiul otoman (1564 - 1573)

CAPITOLUL X Rivalitatea polono-habsburgică în bazinul Dunării și poziția țărilor române, (1574 - 1593)

CAPITOLUL XI Mihai Viteazul și aspirațiile românești în jocul de interese al marilor puteri.

CUVÂNT ÎNAINTE

Un loc deosebit de important în preocupările istoriografiei noastre l-au avut întotdeauna studiile și cercetările privitoare la politica externă a țărilor române în evul mediu. Cei mai mari istorici români și-au oprit atenția asupra acestei problematici, dacă ar fi să amintim numai pe A.D. Xenopol, Nicolae Iorga și Constantin C. Giurescu. Din păcate, dacă studiile de analiza abunda, cele de sinteza sunt mult mai puțin numeroase și acoperă perioade scurte de timp. Faptul este explicabil dacă avem în vedere materialul documentar care s-a înnoit destul de puțin după cel de-al doilea război mondial, accesul limitat la sursele otomane și dificultățile unei astfel de întreprinderi. Cu toate acestea, încercarea de a realiza o sinteza asupra politicii externe a țărilor române în evul mediu merita și trebuie realizată. Acest lucru și-au propus autorii lucrării de față.

Cartea, pe care ne-am luat permisiunea de a o aduce în atenția cititorilor, este o sinteza a politicii externe a țărilor române în evul mediu, bineînțeles că nu în întregul ev mediu, ci doar în perioada, poate cea mai interesantă, cuprinsă între domniile lui Iancu de Hunedoara și Mihai Viteazul. Pornind de la propriile studii, precum și de la bogata bibliografie existentă ne-am propus să scoatem în evidență principalele direcții ale politicii externe a țărilor române, locul și rolul pe care acestea l-au avut în cadrul politicii internaționale, importanța ce le-a fost acordată de către marile puteri ale vremii. Încercarea noastră, deloc ușoară, ne dam seama că a presupus asumarea unor riscuri științifice importante, dar noi am plecat de la considerentul că trebuie să existe cineva care să-și asume riscurile oricărui început.

Dacă lucrarea noastră va provoca interesul cititorilor considerăm că ne-am îndeplinit misiunea, dacă ea va duce la elaborarea altor sinteze de istorie a politicii externe a românilor în evul mediu, dar și în alte perioade, satisfacția

noastră intelectuală va fi deplină, deoarece vom fi declanșat procesul de acoperire a unor pete albe, existente încă în istoriografia noastră.

Autorii

6

Capitolul I

Iancu de Hunedoara și „cruciada târzie”.

Iancu de Hunedoara a fost, fără nicio îndoială, una din cele mai mari personalități politice, diplomatice și militare ale istoriei medievale românești, dar și ale istoriei medievale a Europei în general. El a fost, după părerea noastră, *ultimul cruciat adevărat*, ultimul mare luptător împotriva semilunii, deși nu și-a propus să elibereze locurile sfinte, ci numai acele părți din Europa care fuseseră ocupate de turcii otomani.

Prezența lui Iancu de Hunedoara pe scena istoriei românești și universale a coincis cu ceea ce am putea denumi *epoca istorică a cuceririi Constantinopolului*, epoca ce se întinde pe o perioadă de câteva decenii înaintea și după cucerirea capitalei bizantine. Astfel, consideram ca ea începe odată cu domnia lui Mehmet I (1413 - 1421), cel care reface Imperiul otoman după dezastrul de la Angora (Ankara) din 1402, și se încheie în primii ani de domnie ai lui Baiazid II (1481 - 1512), în momentul cuceririi cetăților porturi moldovenești Chilia și Cetatea Alba (1484), moment care a marcat transformarea Mării Negre într-un adevărat lac turcesc pentru câteva secole. Cucerind Constantinopolul, la 29 mai 1453, sultanul Mehmet II (1451 - 1481) se socotea îndreptățit să aducă sub autoritatea sa toate teritoriile ce aparținuseră cândva imperiului pe care-l sfârâmasese. De asemenea, el a stabilit elementele esențiale ale proiectului constituirii unei monarhii universale, scop pentru care a căutat să unească în mână sa tradițiile vechi turcești, islamice și romane. Cucerirea Constantinopolului a conferit lui Mehmet II calitatea celui mai prestigios conducător musulman de la primii patru califi încoace. Sultanul otoman își dădea perfect seama de importanța politica și

morala extraordinară a acestei victorii în cadrul lumii musulmane și, de aceea, a insistat asupra caracterului ei religios. Deși Mehmet II a fost sultanul otoman care s-a aflat, poate, cel mai departe de tipul despotului islamic fanatic, fiind mai degrabă apropiat de tipul suveranului renașcentist, el a căutat în acest mod să canalizeze energia întregii lumi islamice pe linia noii politici otomane vizând dominația mondială.

Din punctul de vedere al lumii creștine, cucerirea Constantinopolului putea să aibă și a avut consecințe nefaste, exact invers proporționale sub toate aspectele, cu cele benefice pe care același eveniment le-a adus lumii turco-otomane și islamice, în general. Aceasta și explica sentimentele de surprindere și de groaza care au însoțit aflarea veștii în Europa creștină. Căderea marelui oraș, este adevărat, ajuns în ruine, dar cu o valoare strategică și de simbol de neegalat, însemna, în primul rând, pierderea oricăror speranțe serioase de a-i mai putea alunga pe turci din Europa. Apoi însemna o creștere constantă a presiunii otomane asupra întregului spațiu pontic care, dintr-o „placă turnantă” a relațiilor comerciale internaționale din evul mediu, risca să devină, așa cum s-a și întâmplat, un simplu lac turcesc. Atât în privința aspectului economic, cât și în privința celui politico-strategic, politica pontica otomana a fost indisolubil legată de însemnătatea Dunării imperiale. Altfel spus, politica pontica, apoi, într-o oarecare măsură, și cea mediteraneană au reprezentat elementele de bază ale sistemului politico-militar otoman orientat cu precădere în direcția Dunării Mijlocii, împotriva Europei Centrale. Controlul otoman asupra Mării Negre și a Dunării românești a adus sub stăpânirea exclusivă a Porții bogățiile economice și pozițiile strategice care garantaseră veacuri de-a rândul dăinuirea Bizanțului și contribuiseră la înflorirea Italiei renașcentiste, a stopat sau a îngreunat dezvoltarea regatului polono-lituanian, lipsindu-l treptat de căile lui comerciale cu Orientul și, îndeosebi, a șubrezit structurile politico-economice ale Ungariei rivale. Otomanii au sugrumat astfel comerțul

dunărean al Ungariei și au periclitat economia ei agrară prin devastări periodice în teritoriile regatului. Instalarea otomanilor pe malurile Dunării, până la Belgrad, a însemnat preludiul victoriei de la Mohács (1526), bazinul danubian fiind în acest sens un adevărat „vlăstar” al Mării Negre.

Prin urmare, căderea Constantinopolului sub dominația otomană însemna o intensificare, fără precedent, și a presiunii turcești asupra spațiului românesc, în primul rând asupra Țării Românești și a Moldovei, dar și asupra Transilvaniei. Apoi însemna o amenințare crescândă din partea turcilor asupra Ungariei, ajunsă cu câteva decenii mai înainte în prima linie de luptă contra Porții, o amenințare mai puțin acută la adresa statului polono-lituanian și, în fine, însemna o amenințare de moarte pentru comerțul italian (genovez și venețian) și catalan în Marea Neagră și Mediterana Orientală.

După o sută de ani de la instalarea lor în Europa (Gallipoli - 1354), turcii cuceresc Constantinopolul. După încă o sută de ani cuceresc aproape întreg Levantul. Imperiul lor ajungea să se întindă de la Buda la Basra și ei pun stăpânire pe toate rutele comerciale din Marea Neagră.

Siria și Egipt, ceea ce va constitui una din cauzele care vor impulsiona procesul marilor descoperiri geografice. Țările române, fără a fi transformate în pašalâc, vor cunoaște o permanentă intensificare, politica și economică, a dominației otomane, Ungaria va fi distrusă cu desăvârșire, dispărând pentru secole de pe harta Europei, comerțul catalan se va reduce, numai în patru decenii, de douăzeci de ori, iar dintre negustorii italieni vor reuși să supraviețuiască și chiar să prospere, dar pierzând supremația comercială, doar cei venețieni. Polonia a preferat să accepte situația așa cum era ea și, datorită intereselor mai mari din zona Marii Baltice, să menajeze, în schimbul reciprocității, interesele otomane din Marea Neagră, în timp ce hanatul tătar al Crimeei a recunoscut suveranitatea sultanilor din Constantinopol.

Bineînțeles că aceasta întreaga perspectivă a fost luată în considerare de factorii politici din țările române, din Ungaria, din alte state balcanice, din statele italiene și din alte state creștine. Aceasta a permis lui Iancu de Hunedoara să spere în funcționarea și să treacă la încercarea de realizare a unor coaliții creștine antiotomane cu scopul de a opri ofensiva otomană și de a arunca pe turci din Europa înapoi în Asia Mică. În cadrul acestei politici, realitatea istorică a demonstrat că țările române, veghind permanent la apărarea intereselor lor fundamentale, nu numai că nu au favorizat impactul otoman asupra Europei, ci, dimpotrivă, l-au amortizat, jucând rolul unor adevărate state tampon, cu toate că poziția geografică le-a plasat în flancul drept al expansiunii otomane în direcția Europei Centrale.

În situația în care expansiunea otomană în Europa a fost reluată cu impetuoșitate și pe scara largă de Mehmet I și Murad II (1421 - 1444; 1446 - 1451), problema unei noi cruciade, având ca obiectiv principal alungarea turcilor din Europa, s-a pus din nou cu acuitate în fața statelor creștine, dar, din păcate, înțelegerea acestui obiectiv s-a făcut foarte diferită de către cei interesați. Astfel, dacă pentru țările din zona Peninsulei Balcanice, țările române, Serbia, Bosnia, Albania, Bizanțul etc., cruciada avea un caracter pur defensiv, ținând de apărarea înseși a existenței lor statale, aspectele ei ofensive fiind doar o completare necesară a acestui caracter, pentru alte puteri creștine însă, cum ar fi Ungaria, Veneția, Genova, monarhia catalano-aragonezo-napolitană, cruciada avea un caracter ofensiv, sub pretextul luptei împotriva islamului ele urmărind, fiecare, realizarea propriilor lor interese de expansiune comercială, politico-militară și teritorială, indiferent dacă acestea loveau în turci sau în alte state creștine. În fine, alte state creștine, cum ar fi Castilia, Portugalia, Franța, Anglia, Imperiul romano-german, Polonia, Lituania, nu respingeau ideea cruciadei, dar nici nu se grăbeau, din motive foarte diverse, să o pună în aplicare. Două state aveau interes deosebit pentru

cruciada, și anume: Burgundia, în apus, condusa de Filip III cel Bun (1419 – 1467), dominată de un spirit cavaleresc medieval ce o va și conduce la dispariție în 1477, și marele cnezat al Moscovei, în răsărit, condus de Vasile II (1425 – 1462), aflat în plin proces de construcție statală și pentru care cruciada consta, în primul rând, în lupta împotriva tătarilor. Este adevărat că în Europa mai exista o zonă de cruciada latentă, în Peninsula Iberică, unde ea se va activa abia în 1481, când Reconquista va intra în ultima ei fază, dar acolo nu era vorba de turcii otomani, ci doar de regatul Granadei, rămasă a stăpânirii arabe.

Între toate aceste state elementul de legătură și rolul de liant trebuia să-l joace statul pontifical, suveranul pontif de la Roma. Papii acestei perioade, Eugen IV (1431 – 1447), Nicolae V (1447 – 1455) și Calixt III (1455 – 1458) au încercat, fiecare în parte, să realizeze unitatea lumii creștine, pe care să o opună expansiunii semilunii, dar nu au reușit decât parțial în aceasta întreprindere, deoarece, pe de o parte, prestigiul papalității se afla în declin, iar, pe de altă parte, Europa creștină se afla, mai ales în Apus, într-un proces de tranziție de la feudalitate la modernitate, proces care presupunea, printre altele, și o slăbire tot mai accentuată a ideii de unitate a lumii creștine.

De fapt, idealul de cruciada își păstrează întreaga sa valoare doar pentru statele din sud-estul Europei amenințate nemijlocit de turci, pe când pentru celelalte puteri creștine el devine o acoperire ideologică menită să justifice politica lor expansionistă, chiar atunci când aceasta lovea direct și vizibil pentru toată lumea în interesele majore ale altor state aparținând aceleiași religii. Nu trebuie să uităm nici faptul că Europa creștină era măcinată de o serie de conflicte, cum ar fi războaiele permanente dintre statele italiene cărora li se va pune capăt abia în 1454, războaiele din Peninsula Iberică care au precedat și au însoțit unitatea dinastică a Spaniei, războiul de o sută de ani dintre Franța și Anglia încheiat în 1453, războiul civil din Ungaria, rivalitatea ungaro-polonă din spațiul românesc etc. Toate acestea nu au făcut decât

să consolideze prezenta turcilor pe continentul european, Imperiul otoman devenind ceva mai târziu, în primele decenii ale secolului XVI, un element esențial al politicii de echilibru din Europa. Reversul medaliei a fost sacrificarea statelor din sud-estul și chiar din centrul Europei (cazul Ungariei), state care vor intra sub dominația otomana, dominație care nu se va manifesta peste tot la fel, ci va cunoaște variații importante de la zona la zona, de la regiune la regiune, în funcție de o serie întreagă de condiții specifice asupra cărora nu este locul și cazul să insistăm aici.

În ciuda acestor concepții diferite asupra obiectivelor și chiar a noțiunii de cruciata, colaborarea dintre statele creștine, cel puțin dintre o parte a lor, era posibilă și, în același timp, necesară, avându-se în vedere faptul că le unea pe toate, indiferent de scopurile finale urmărite de fiecare, dorința, cel puțin la nivel declarativ, de luptă împotriva turcilor otomani. În acest sens, mijlocul secolului XV a marcat un moment deosebit de important, care a avut, indiscutabil, în centrul sau marea personalitate a lui Iancu de Hunedoara, ban de Severin, voievod al Transilvaniei și guvernator al Ungariei. *El a fost ultimul mare om politic și comandant de oști europene care a încercat să-i scoată pe turci din Europa*, dar lucrul se va dovedi imposibil datorită unui complex întreg de factori care, prin acțiunile lor divergente, au împiedicat îndeplinirea acestui obiectiv. De fapt, în această perioadă, pentru eliminarea amenințării otomane, se propuneau două soluții: *soluția mare*, pe baza reasumării idealului de cruciadă, preconiza unirea tuturor principilor creștini sub conducerea papei, și *soluția mică*, care s-a și realizat în practică, dar s-a dovedit ineficientă, prin unirea eforturilor popoarelor direct amenințate de turci.

Iancu de Hunedoara, aplicând așa-numita *soluție mică*, a încercat, totodată, să o împingă cât mai mult spre *soluția mare*, adică să antreneze în luptă cât mai multe state creștine. Reușita acestei încercări a fost parțială și, deși s-a datorat în mare măsură personalității și

capacităților politice și militare ale lui Iancu, ea a fost determinată, în principal, de interesele concrete ale puterilor care s-au angajat în luptă: papalitatea, Veneția, regatul catalano-aragonezo-napolitan, ducatul Burgundiei.

Pentru Iancu de Hunedoara, unul din românii cei mai cunoscuți în epoca în întreaga Europa medievală, obiectivul principal îl constituia apărarea independenței și a integrității teritoriale a țărilor române și a Ungariei amenințate tot mai mult de expansiunea otomană. Pentru înfăptuirea lui el a înțeles necesitatea imperioasă a realizării unui front comun de luptă al celor trei țări românești, front care, datorită potențialului economic, uman și militar, trebuia să devină un adevărat nucleu în jurul căruia să se ralieze toate statele amenințate din zonă și, în același timp, putea să ofere o bază puternică pentru o eventuală colaborare cu puterile creștine din Apus. De asemenea, se constată la Iancu de Hunedoara, în ciuda puternicelor influențe italiene și hușite, că elementele de bază ale tacticii și strategiei militare sunt de sorginte autohtonă, merg pe linia tradițiilor militare ale poporului român, care a constituit în toate marile sale batalii elementul principal pe care s-a putut bizui. Acțiunile sale au cuprins, după opinia lui Nicolae Iorga silințele colective ale întregului neam românesc de la un capăt la celălalt al întinderii sale...”

Apariția lui Iancu de Hunedoara pe scena istoriei s-a produs într-un moment de intensificare a acțiunilor agresive otomane în părțile de sud ale regatului Ungariei, în Banat și Transilvania. În primăvara anului 1436, Alibeg Evrenosbeioğlu a condus o incursiune militară în Banat, până în împrejurimile Timișoarei, în 1438, în august, sultanul Murad II a devastat sudul Transilvaniei, iar în noiembrie zonele secuiești au fost teatrul unei alte incursiuni otomane de mai mică anvergură. Este posibil că în acest an, 1438, să fi existat un acord între poloni și turci, deoarece primii, atacând Boemia, doreau ca Ungaria să nu poată riposta de o manieră adecvată. În 1439 sultanul ataca Serbia, cucerește capitala Semendria

(Smederevo), iar apoi importantul centru minier Novobrd. Riposta regatului ungar a fost cel puțin deziluzionantă. După îndelungi discuții dieta hotărî ca regele Albert de Habsburg (1438 - 1439) poate pleca la lupta doar cu propria oaste, fără a chema toată nobilimea și fără a ridica noi dări necesare unei armate de mercenari. În aceste condiții, expediția începută la sfârșitul lui iulie 1439 se împotmoli rapid, începu o retragere precipitată, regele însuși murind de dizenterie lângă Strigoni (Esztergom), la 27 octombrie. Iancu de Hunedoara, revenit la Severin, avu mai multe ciocniri cu turcii, majoritatea defensive, dar trecu și la ofensiva prin executarea unor atacuri locale în regiunea Vidinului.

Moartea prematura a regelui Albert de Habsburg a deschis o perioadă de frământări în Ungaria, legate de succesiunea la tron. Marea majoritate a magnaților, printre care familiile Cilli, Garai, Ujlaki și Szécsi, o sprijineau pe regina văduvă Elizabeta, care aștepta un copil, viitorul Ladislav V Postumul, în speranța că o vor putea domina cu ușurință și, pe această cale, își vor subordona puterea de stat. Nobilimea mica și mijlocie, în frunte cu Iancu de Hunedoara, cu palatinul Laurențiu Hédervary și cu Simon Rozgonyi, episcop de Eger, dorea în fruntea țării un rege capabil să o conducă în împrejurările dificile generate de expansiunea otomana. Alegerea acestora s-a oprit asupra lui Vladislav III Jagiełło, rege al Poloniei din 1434, în persoana acestuia sperându-se realizarea unei uniuni dinastice ungaro-polone, care ar fi întărit frontul antiotoman, dacă nu prin alăturarea Poloniei, cel puțin prin obținerea unei neutralități binevoitoare din partea ei. Polonia pendula încă între Marea Baltica și Marea Neagră, nu își deplasase definitiv sfera de interese în nordul continentului și astfel Iancu de Hunedoara putea spera într-un eventual ajutor din partea acestei țări în lupta contra turcilor pe care dorea să o declanșeze cu toate forțele disponibile.

Acceptarea coroanei Ungariei de către Vladislav III al Poloniei, devenit astfel Vladislav I al Ungariei, la 6 martie

1440, venirea acestuia în regat, la 21 mai, și încoronarea sa la 17 iulie la Alba Regala, au dus la declanșarea unui sângeros război civil, în părțile de vest, de sud și în Slovacia, care va dura până în 1441. Profitând de acest lucru sultanul Murad II a încercat să cucerească Belgradul, dar nu a izbutit.

Devenind adevăratul conducător al grupării favorabile regelui Vladislav I Jagiełło, Iancu de Hunedoara a fost răsplătit din plin de către acesta, demnitatea cea mai importantă ce i-a fost încredințată fiind aceea de voievod al Transilvaniei, în 1441. În acest fel el a reușit să imprime regatului Ungariei o linie politica predominant antiotomana, conflictele din Europa Centrala cu Frederic III de Habsburg (1440 - 1493) și cu Jan Jiškra, aliatul acestuia și adevăratul stăpân al Slovaciei, trecând pe un plan secundar.

Astfel, marile acțiuni militare antiotomane ale lui Iancu de Hunedoara, caracterizate printr-o mobilitate și o îndrăzneală puțin obișnuite în acea vreme, încep în 1441, când el înfrânge în teritoriul sârbesc, pe Ishak, beiul de Semendria. Apoi, în anul următor, Iancu a făcut fata unei puternice ofensive otomane, după înfrângerea de la Sântimbru (18 martie), el reușind să-l zdrobească complet, lângă Sibiu, pe Mezid, beiul de Vidin (22 martie), iar la 2 septembrie să obțină o nouă mare victorie pe râul Ialomița, împotriva beilerbeiului Rumeliei, Sehabeddin, victorie care a marcat începutul luptelor sale ofensive împotriva turcilor.

Pentru politica sa ofensiva antiotomana, Iancu avea nevoie de liniște la granițele apusene și de cooperarea cât mai multor puteri creștine. Liniștea a fost obținută prin încheierea, în vara lui 1443, a unui armistițiu pe doi ani cu Frederic III de Habsburg, tutorele, după moartea reginei Elizabeta, al viitorului rege al Ungariei, Ladislau V Postumul (1453 - 1457). În schimb, sprijinul puterilor creștine lăsându-se așteptat, Iancu, împreună cu regele Vladislav I, a trecut la ofensiva. „Campania cea lunga”, una dintre cele mai strălucite realizări militare ale vremii, pe

care voievodul transilvan a condus-o împotriva turcilor din sudul Dunării, la sfârșitul anului 1443 și începutul lui 1444 a contribuit, în mod indiscutabil, la declanșarea răscoalei antiotomane a poporului albanez, condusa de Skanderbeg, la declanșarea altor răscoale antiotomane în Balcani și la clarificarea poziției puterilor creștine apusene în privința sprijinului pe care aveau să-l acorde luptei antiotomane pe viitor.

Evident, nu toate puterile creștine erau dispuse să se angajeze în lupta antiotomana. Dintre cele apusene, pentru că nu se punea problema celor răsăritene, aflate deja în lupta cu turcii, au răspuns pozitiv, datorită unor interese specifice, în afara papalității, Alfons V de Aragón și Neapole (1416 - 1458), Veneția și ducatul Burgundiei.

Dacă pentru ducele burgund, Filip III cel Bun, cruciada continua sa reprezinte o manifestare a spiritului cavaleresc medieval, pentru Alfons V, la fel ca și pentru Veneția, cruciada reprezenta o modalitate de a-și apăra propriile interese comerciale, politice și militare în Mediterana Orientală și Peninsula Balcanică. Pentru ei, popoarele și statele creștine din aceste zone puteau fi tot atât de periculoase ca și turcii otomani, iar cu aceștia se putea ajunge la acorduri și tratate care să le protejeze interesele la fel de bine, dacă nu chiar mai bine, decât lupta deschisă. Un exemplu de stat italian care a promovat cu consecvență această a doua cale, de colaborare și înțelegere cu turcii, a fost Genova.

Dacă înainte de „Campania cea lungă” Alfons V și Veneția au răspuns la chemarea pentru cruciada lansată de papa Eugen IV la 1 ianuarie 1443, cu promisiuni referitoare la trimiterea unor flote, promisiuni neacoperite, după strălucitele victorii ale lui Iancu de Hunedoara situația s-a schimbat, victoria împotriva turcilor și alungarea acestora din Europa parând a fi fapte aproape împlinite și, în consecință, prada rezultată în urma acestor evenimente nu trebuia scăpată din mâini. Apatia și lipsa de dorință de a lupta cu turcii s-au transformat cu o rapiditate extraordinară într-o nerăbdare periculoasă de a da lovitură

de grație Imperiului otoman.

Faptul ca în 1443 statele creștine nu au trimis flota promisa și niciun alt fel de ajutoare, tocmai în momentele în care Iancu de Hunedoara și Vladislav I al Ungariei făceau un efort deosebit pentru a da lovitura de grație Imperiului otoman, atacat simultan de Ibrahim, beiful de Caramania, explica de ce în anul următor cei doi au avut ezitări cu privire la tratativele cu turcii. Această lipsă de coordonare a acțiunilor militare și diplomatice, rezultat al contradicțiilor care sfâșiau lumea italiana, ca și întreaga Europa creștină, a fost una din cauzele cele mai importante ale dezastrului de la Varna (10 noiembrie 1444), adică al ultimei încercări serioase de a-i alunga pe turci din Europa.

Dar, până la dezastrul de la Varna, ca urmare a marilor victorii repurtate de Iancu de Hunedoara în „Campania cea lunga”, se crease, în 1444, în sud-estul Europei o situație strategică și politică deosebit de favorabilă pentru forțele creștine, situație care, pentru a se putea concretiza într-o eventuală înfrângere hotărâtoare a turcilor, avea nevoie de o perioadă de consolidare pe care numai încheierea unei paci cu sultanul o putea oferi. Conștient de acest lucru, Iancu a reușit să-l determine pe regele Vladislav I al Ungariei să accepte propunerile avansate de turci, astfel încât, la 12 iunie, a încheiat la Adrianopol un tratat de pace pe zece ani, tratat avantajos pentru creștini, care va fi ratificat de regele maghiar în luna iulie la Seghedin.

Tot în această perioadă, pentru a-și consolida baza politică din Balcani, Iancu a intervenit activ în Bosnia, reușind să încheie, la 10 iunie 1444, un tratat de alianță cu regele Stefan Toma, rege care, de altfel, fusese recunoscut și întărit în domnie de Vladislav I ca urmare a recomandărilor sale.

Dar nu toți cei interesați de lupta antiotomana vedeau lucrurile la fel de clar ca voievodul transilvan. Pe mulți, victoriile rapide ale acestuia, i-au făcut să creadă ca organizarea unei noi expediții ar fi suficientă pentru a-i

scoate pe turci din Europa, printre aceștia aflându-se mari nobili maghiari, legatul papal Cesarini, ducele Burgundiei, regele Alfons V și Veneția. Interesant de remarcat este faptul ca toți aceștia au cerut cu multă insistență organizarea, cât mai repede cu putință, a unei noi expediții cruciate, toți au făcut mari promisiuni de ajutor, dar nimeni nu a trimis aproape nimic, iar atunci când s-a trimis câte ceva, ajutoarele au ajuns mult prea târziu pentru a mai fi eficiente. Într-un cuvânt, toți doreau să-și satisfacă propriile interese politice, teritoriale, comerciale și de prestigiu, lăsând însă întreaga povara a luptei antiotomane în sarcina lui Iancu de Hunedoara și a armatei sale, în care ponderea principală revenea elementului românesc. Acest egoism politic contraproductiv, lipsa totală de coordonare a acțiunilor au dus, în cele din urmă, la tragicul deznodământ de la Varna, care a anulat, practic, roadele numeroaselor victorii din „Campania cea lungă” și a rupt din nou echilibrul din Balcani în favoarea turcilor.

În timp ce unii aliați tradiționali ai lui Iancu de Hunedoara, cum ar fi despotul Serbiei, Gheorghe Brancovici, s-au disociat de lupta antiotomana, ajungând la o înțelegere cu turcii, Alfons V și venețienii au insistat cu hotărâre pentru ruperea păcii cu sultanul și declanșarea ostilităților. Primul avea pretenții teritoriale asupra Atenei, Patrasului și a peninsulei Gallipoli, în timp ce venețienii urmăreau să cucerească și ei Gallipoli, dar și Salonicul, dacă ar fi fost posibil, la care se adăugau și orașele albaneze Valona, Ianina și Argyrocastro, dar numai dacă ar fi fost evacuate de turci.

Pentru realizarea expediției de la care aștepta înfăptuirea acestor obiective, expediție pe care nimeni nu o putea conduce, în afara lui Iancu de Hunedoara, Alfons V nu a ezitat să promită lui Vladislav I și, implicit, voievodului transilvan, participarea sa cu zece galere la alcătuirea flotei cruciate, la care își anunțaseră prezența și papalitatea, Veneția, Milano, Burgundia, precum și cavalerii ioaniți din insula Rodos. Până la urmă însă, toate aceste promisiuni se vor concretiza doar în strângerea la

un loc a câtorva galere italiene și burgunde, insuficiente însă pentru a opri trecerea armatei lui Murad II din Asia Mica în Europa și a împiedica, astfel, dezastrul care a urmat.

Aceasta flota, condusa de cardinalul venețian Francesco Condulmer, alcătuită din 24 de nave papale, burgunde și venețiene, a sosit la Constantinopol în august 1444, cu scopul de a bloca strâmtoarele, lucru imposibil de realizat cu un număr de nave atât de mic.

Din păcate însă, la acest număr insuficient de nave de luptă, s-au adăugat oscilațiile și lipsa de hotărâre în luarea deciziilor, precum și dificultățile de comunicare datorate mijloacelor specifice ale vremii. Astfel, Iancu a făcut tot posibilul pentru a-l determina pe rege să încheie o pace cu sultanul, pacea de la Adrianopol-Seghedin despre care am vorbit deja. Aceasta era, de fapt, singura politica ce ar fi avut cu adevărat sorti de izbândă, permițând forțelor creștine să se refacă, să realizeze o mai bună coordonare și să poată lansa, la momentul oportun, o ofensivă decisivă antiotomana. Iancu cerea un răgaz ceva mai mare, necesar refacerii tuturor forțelor creștine și pregătirii temeinice a unei ofensive, de data aceasta finale, împotriva turcilor în Europa. El era perfect conștient că pregătirea în pripă și declanșarea ei timpurie nu numai că risca să nu aducă victoria mult dorită, dar se putea transforma într-o catastrofă cu consecințe greu de prevăzut. Experiența sa militară și politica era cheazășia cea mai bună a justetei acestui punct de vedere.

Ca exponent principal al acestei linii politice, Iancu de Hunedoara ținea seama de mai mulți factori, foarte importanți, a căror neglijare putea duce la eșec. Astfel, el considera că nu este suficient de puternic pe plan militar, armata fiind obosită după „Campania cea lungă”. Era conștient că fără o refacere adecvată trupele sale vor pierde din capacitatea de luptă și, oricum vor fi mai puțin numeroase decât cu un an în urmă. Un alt care în timpul campaniei din 1443 - 1444, a fost unul din principalele obstacole în calea străpunerii Munților Balcani și a

determinat retragerea. Acum, dacă s-ar fi pornit din nou împotriva turcilor, se risca același lucru și, cu toată schimbarea de ruta, efectele anotimpului înaintat nu vor putea fi ocolite.

Pe lângă aceste aspecte de ordin militar, foarte puternice erau și cele de ordin politic. Iancu știa, din experiență, că nu se poate conta prea mult pe ajutorul flotei promise de puterile apusene, ca acestea erau divizate de interese opuse, temându-se unele de altele la fel cum se temeau și de turci, că existau chiar state, cum ar fi Genova, gata să colaboreze cu sultanul pentru a-și apăra pozițiile comerciale. De asemenea, el era conștient de faptul că nu va mai putea conta pe ajutorul lui Brancovici, despotul Serbiei, care, prin pacea din vara lui 1444, își recăpătase statul și nu mai dorea să continue lupta, dar, în același timp, nu putea conta nici pe ajutorul Poloniei, în ciuda uniunii dinastice dintre aceasta țară și Ungaria, în persoana lui Vladislav I al Ungariei și al III-lea în Polonia. Mai mult, chiar marea nobilime maghiara, care-l îndemnase pe rege să rupă pacea, în momentul în care a trebuit să contribuie la lupta, a preferat să rămână deoparte. Dieta maghiara nu a aprobat expediția din 1444 și astfel regele nu a putut conta pe forțele țării, ci numai pe ale sale proprii și ale principalilor săi sprijinitori.

Această situație complexă, care făcea foarte puțin probabila victoria unei expediții antiotomane în acel moment, a constituit principalul argument pe care l-a folosit Iancu de Hunedoara pentru a-l convinge pe rege să încheie pacea cu turcii, dar el nu a mai reușit să-l convingă să o și respecte.

Vladislav I al Ungariei și al III-lea al Poloniei era un rege tânăr, fără prea multă experiență politică și militară, supus la diferite influente și presiuni și tentat să dea frâu liber imboldurilor sale cavalierești. După ce a ascultat și aplicat sfaturile înțelepte ale voievodului transilvan, el a început să plece tot mai mult urechea la sfaturile celor care-l îndemnau să rupă pacea și să-i atace pe turci. Printre aceștia un rol important l-au jucat ambasadorul

venețian Reguardati și legatul papal, cardinalul Cesarini. Ultimul, pe lângă promisiunile de ajutor și presiunile ideologice permanente, a reușit să realizeze la Viena, la 21 mai 1444, un nou armistițiu cu Frederic III de Habsburg, pe doi ani, obținând astfel asigurarea spatelui pentru regele Ungariei dacă acesta ar fi plecat la lupta împotriva turcilor. La rândul său Vladislav I, în ciuda păcii de la Adrianopol și a ratificării de la Seghedin, continua să-și manifeste dorința de a lupta, iar la 4 august 1444 lansa un manifest în care își exprima hotărârea de a porni în același an contra turcilor, manifest semnat și de Iancu de Hunedoara, care nu concepea să-și părăsească regele prin încălcarea obligațiilor sale feudale.

Aceasta atitudine oscilanta a lui Vladislav I, mai ales în condițiile în care informațiile circulau cu dificultate, a făcut ca și Veneția, interesata de o eventuală campanie antiotomana, să adopte o atitudine de expectativă, de așteptare a derulării evenimentelor. La 9 septembrie, Senatul a trimis instrucțiuni comandantului flotei venețiene, Aloisio Loredano, în care-i cerea să se informeze asupra mișcărilor armatei cruciate și, dacă aceasta ar înainta în Balcani, să-i sprijine acțiunea. În caz contrar, dacă pacea dintre Ungaria și Imperiul otoman se va menține, Republica nu avea de gând să ducă singura războiul, iar el trebuia să trimită sultanului un sol, asigurându-l de intențiile pasnice ale dogelui și Senatului și aruncând întreaga răspundere a inițiativei războiului asupra papei. Trebuia să ceară, de asemenea, întărirea tratatului de pace anterior, după care să se întoarcă cu flota la Veneția. Evident că primind aceste instrucțiuni, Loredano a ezitat să adopte măsuri concrete. Abia la 9 noiembrie, deci numai cu o singură zi înainte de dezastru, el a primit știrea că trupele cruciate au trecut Dunărea și că trebuie să ia hotărârile care se impun. Era însă prea târziu pentru o măsură cât de cât eficientă care să împiedice înfrângerea creștinilor și, totodată, anularea ultimei tentative serioase, cu sorti de izbânda, de a-i scoate pe turci din Europa. Dar chiar și fără aceasta lipsa de

coordonare, numărul mic al galerelor creștine, rezultat al unui optimism exagerat, nu ar fi reușit, probabil, să blocheze Strâmtoarele, mai ales în condițiile în care trecerea oștii lui Murad II era asigurată de adevărați maestri ai navigației, de genovezi.

Dar, cu toată înfrângerea de la Varna și cu toate oscilațiile care iau marcat atitudinea, Veneția s-a angajat totuși în lupta cu turcii și, deși aportul ei a fost destul de redus, a fost totuși nevoie de încheierea unui nou tratat de pace între ea și Imperiul otoman, în 1446, care să reaseze lucrurile în situația anterioară anului 1444.

În schimb, Alfons V de Aragón și Neapole a simțit, probabil, o mare ușurare atunci când Veneția, refuzând să accepte salvconductul pe care papa îl dăduse flotei aragónezo-napolitane de a-i străbate apele, i-a oferit pretextul cel mai nimerit pentru a-și scuza inactivitatea în fața lui Vladislav I. Dar refuzând de fapt să trimită ajutoarele promise, Alfons V nu înțelegea să renunțe și la pretențiile teritoriale, cu atât mai mult cu cât era convins ca presiunile papalității, înflăcărarea cavaleriasca și, în același timp, nechibzuința tânărului rege al Ungariei îl vor face pe acesta să rupă pacea abia încheiată cu turcii și îl vor determina și pe Iancu de Hunedoara să participe, în ciuda obiecțiilor sale întemeiate, la cruciada.

Aceasta convingere i-a fost întărită și de informațiile primite din partea lui Ciriaco d'Ancona care se afla, în toamna lui 1444, în capitala Imperiului bizantin. La Constantinopol, Ciriaco a putut să vadă scrisorile pe care Cesarini, Vladislav I și Vlad Dracul le-au trimis împăratului Ioan VIII (1425 - 1448), scrisori prin care-l anunțau despre hotărârea lor de a începe cruciada, și a reușit să trimită copii după ele regelui aragónez, însoțite de o scrisoare a sa în care-i cerea să se alăture forțelor creștine. Iancu, deși considera declanșarea unei astfel de campanii prematură și sortită eșecului, nu putea să-l lase singur pe rege atât din motive care țineau de onoarea sa de cavaler, cât și datorită faptului că acesta era principalul lui sprijinitor politic, iar el însuși luptase mult pentru a realiza uniunea

dinastica polono-ungara pe care spera să o îndrepte atât împotriva Imperiului otoman, cât și împotriva pretențiilor Habsburgilor la tronul ungar.

Alfons V, departe de a urma îndemnul lui Ciriaco d'Ancona, nu a ezitat totuși, să-i scrie lui Vladislav I, înainte de plecarea sa în campanie, arătându-i că are anumite drepturi ereditare asupra teritoriilor ce urmau a fi cucerite, mai exact asupra principatelor de Atena și Patras, principate care, interesant de remarcat, la acea data nici măcar nu se aflau sub dominație otomana și, prin urmare, nu puteau deveni obiective ale unei cruciade. În același sens, Alfons V scria, la 27 noiembrie 1444, și lui Constantin Paleologul Dragases, despotul de Mistra, care reușise să obțină mai multe victorii împotriva turcilor, arătându-i care sunt drepturile sale la succesiunea Atenei și cerându-i, totodată, să predea Atena, dacă o va cuceri, trimisului său, marchizul Giovanni de Gerace. Aceste scrisori ale regelui aragónez ne dezvăluie, cu toată claritatea, care erau adevăratele intenții ale politicii sale balcanice și cât de departe de el se afla idealul de cruciada.

Dezastrul de la Varna (10 noiembrie 1444) a dat o puternică lovitură luptei pentru libertate dusă de popoarele din sud-estul Europei, dar și politicii expansioniste a lui Alfons V. Timp de câțiva ani, până în 1447, acesta nu a mai acordat, practic, niciun fel de atenție Peninsulei Balcanice, cu toate că Iancu de Hunedoara, sprijinit de domnul Țării Românești - Vlad Dracul (1436 - 1442; 1443 - 1447), și de o flota burgundo-papala condusa de Walerand de Wavrin și de cardinalul venețian Francesco Condulmer, a încercat, în 1445, este adevărat ca fără succes, să reia ofensiva antiotomana prin cucerirea anumitor poziții fortificate de-a lungul Dunării.

De fapt, campania din 1445 a fost o expresie a dorinței de a continua lupta antiotomana manifestată de papa și de ducele Burgundiei, dorința la care au răspuns Vlad Dracul și Iancu de Hunedoara, care sperau să poată pună stăpânire pe poziții importante la Dunărea de Jos. În

ciuda câtorva succese, destul de însemnate, cum ar fi cucerirea Turtucaiei și a Giurgiului, campania nu și-a atins însă scopurile propuse, pe de o parte datorită faptului că flota era puțin numeroasă, iar pe de altă parte datorită faptului că intervenția lui Iancu a fost destul de tardivă și cu forțe insuficiente. Adevărul este că voievodul transilvan, în condițiile dispariției de pe scena politica a regelui Vladislav I, era confruntat cu numeroase dificultăți interne, cu opoziția mării nobilimi, și nu putea ca, imediat după înfrângerea de la Varna, să organizeze o nouă expediție antiotomana eficientă. El trebuia înainte de orice, să-și consolideze poziția internă, ceea ce va reuși în 1446 prin alegerea sa ca guvernator al Ungariei, și numai apoi să se dedice reluării politicii ofensive antiotomane. Venind, totuși, în 1445 la Dunăre cu o mică armată, Iancu nu avea, probabil, intenția de a pătrunde la sud de fluviu, ci numai pe aceea de a-și manifesta încă o dată dorința sa de luptă împotriva turcilor și de a contribui la capturarea de către creștini a unor puncte strategice importante. Nici ajutoarele externe nu erau sigure și suficiente, soliile trimise de Iancu la papa și la ducele Burgundiei, la sfârșitul anului 1445 și începutul lui 1446, s-au întors fără niciun răspuns concret, ci numai cu vorbe goale. Și pentru aceste puteri expediția pe Dunăre din 1445 a fost, probabil, o simplă demonstrație a dorinței lor de a se lupta cu turcii, dar în niciun caz nu a avut intenția de a declanșa un conflict pe scara largă, imposibil de susținut doar cu forțele armate de care dispuneau papa și ducele Burgundiei.

Această situație a fost rapid sesizată de diplomația venețiană, ceea ce a făcut ca galerele Republicii să nu se alăture celor papale și burgunde în campania de pe Dunăre. La 5 mai 1445, Senatul îi scria lui Loredano, comandantul flotei venețiene, că este sigur faptul că Iancu nu va reveni în Balcani și, prin urmare, el trebuia să rămână în Dardanele până când pacea va putea fi încheiată cu turcii, condiția principală pentru aceasta fiind libertatea comercială în toate statele sultanului. La 11 august i se

scria din nou lui Loredano că este puțin probabil ca Iancu să atace masiv în Balcani, dar i se cerea să rămână în Levant și să observe cu atenție acțiunile flotei papale și burgunde. Veneția era deci conștientă ca adevărata lupta cu turcii se încheiase pentru moment și singurul lucru pe care-l urmărea era acela de a realiza o pace onorabilă cu sultanul, care să nu-i afecteze interesele comerciale. Semnificativ, în acest sens, este și răspunsul dat de Senat solului bizantin, arhiepiscopul Pahomie, la 25 octombrie. I se arata ca lupta contra turcilor trebuie continuată, dar Veneția nu va interveni până când nu va ști care este soarta galerelor sale angajate în operațiunile din strâmtori și care este nivelul pregătirilor militare ale Ungariei care, în ciuda asigurărilor date de Iancu de Hunedoara, par nesatisfăcătoare.

Fapt este ca aceasta politica reținută, care în condițiile dezastrului de la Varna nici nu putea fi alta, a avut succes, Veneția reușind, la 25 februarie 1446, să încheie pacea cu sultanul în condițiile celei din 1430.

Abia în 1447 situația a devenit din nou favorabilă pentru a se trece la reluarea luptei antiotomane, aceasta ca urmare a schimbărilor importante în poziția politică a lui Iancu de Hunedoara. Ales guvernator al Ungariei în 1446 datorită unor împrejurări istorice deosebite, dar și datorită calităților sale excepționale, Iancu de Hunedoara a devenit, astfel, una dintre personalitățile cele mai marcante ale vremii și a căpătat o importantă sporită în ansamblul relațiilor politice europene. Meritul lui cel mai mare consta în faptul ca, ajuns în această poziție deosebită, el a înțeles să-și dedice întreaga activitate intereselor supreme ale poporului său, apărării independentei și integrității teritoriale a Ungariei și a țărilor române și, implicit, apărării creștinătății în întregul ei. În acest sens, obiectivul sau principal a fost reluarea ofensivei antiotomane care, în caz de victorie, trebuia să asigure cel puțin, eliminarea presiunii turcești de la Dunăre, iar pe plan intern trebuia să-i consolideze pozițiile în fața asalturilor, tot mai insistente și mai periculoase, ale

marii nobilimi, care se simțea amenințată de politica sa centralizatoare.

Încă din toamna lui 1446, Iancu a început importante preparative cu scopul de a realiza un larg front de acțiune antiotomana care, în concepția sa, trebuia să înglobeze regiunile dunărene și balcanice, dar trebuia să capete și sprijinul puterilor apusene. Primii cărora li s-a adresat în acest sens au fost venețienii. La 18 octombrie 1446, Iancu îi scria dogelui Francesco Foscari pentru a-l informa despre pregătirile sale anti otomane și pentru a-l avertiza asupra celor care lupta împotriva cauzei creștine. Răspunsurile venețiene, formulate la 3 și 4 ianuarie 1447, anunțau ca Murad II a cucerit Hexamilionul și a intrat în Moreea, ca a ocupat Patras și Clarentza, de unde a luat 60.000 de prizonieri și ca Senatul este convins ca guvernatorul va afla cu durere aceste vesti. Era deci anunțul unor înfrângeri ale creștinilor și nicidecum adoptarea unei atitudini ferme, de sprijinire a lui Iancu în planurile sale, Veneția, care abia încheiase pace cu turcii în condiții favorabile pentru ea, nu dorea să o rupă așa devreme și să-și periclitizeze din nou interesele comerciale. Această poziție rezulta foarte clar din răspunsul pe care Senatul l-a dat, la 25 octombrie 1446, solului papal Giovanni di Reate, care venise să ceară galere pentru lupta cu turcii. I s-a arătat ca Veneția a făcut destul pentru cauza cruciadei; denunțarea păcii cu sultanul va costa însă foarte mult Republica și România și că, deși ea dorește să lupte pentru cauza creștină, antecedentele nu sunt deloc încurajatoare. De fapt, Veneția, la fel ca și alte puteri apusene, prefera să arunce vina pe alții pentru a-și scuza inactivitatea care avea în vedere doar apărarea propriilor sale interese.

În ciuda acestei atitudini a puterii creștine care avea flota cea mai importantă din Mediterana, Iancu de Hunedoara nu numai că nu a renunțat la planurile sale, dar în primăvara lui 1447 a declanșat o vastă activitate diplomatica. Acum el adresează scrisori în care solicita sprijin în lupta antiotomana ducelui Filip III de Burgundia,

regelui Franței, Carol VII (1422 - 1461), trimite pe comitele Voulch (Vulchus) în solie la Roma și Veneția, pe banul Croației, Franko de Talovac, la Raguza. Reușește, de asemenea, să obțină medierea papei Nicolae V în conflictul sau cu Frederic III, mediere care va duce la încheierea armistițiului de la 1 iunie 1447, realizat ca urmare a intervenției legatului apostolic, cardinalul spaniol Juan de Carvajal.

În ceea ce privește solia comitelui Voulch (Vulchus), Senatul venețian a răspuns, la 1 mai 1447, că nu-l poate ajuta pe Iancu de Hunedoara împotriva turcilor, deoarece Republica se afla prinsă într-un război în Lombardia, împotriva lui Francesco Sforza, și numai încheierea acestui război, puțin previzibilă în acel moment, îi va putea elibera forțele necesare. De asemenea, era amintit, tot ca o scuza, faptul ca papa continua să fie dator Veneției, pentru flota armată în 1444.

Dacă aceasta era poziția Veneției în acel moment, poziție rămasă neschimbata până în preajma căderii Constantinopolului, alta a fost însă atitudinea adoptată, cel puțin teoretic, de Alfons V de Aragón și Neapole. Bineînțeles că în efervescenta politica și diplomatica declanșată de dorința lui Iancu de a pune pe picioare o nouă expediție antiotomana, Alfons V nu a fost uitat, guvernatorul Ungariei știindu-l interesat de lupta antiotomana. În acest sens, el l-a trimis în solie la regele aragónezo-napolitan pe Stefan de Frângepani, comite de Segna, care avea împuterniciri speciale în vederea încheierii unui tratat de colaborare.

Inițiativa lui Iancu de Hunedoara a fost primită cu interes de Alfons

V, deoarece acesta, în ciuda complicării situației politice și militare din Italia generată de luptele pentru Milano, hotărâse reluarea politicii sale balcanice și primise, în acest sens, soliile despotului Serbiei, Gheorghe Brancovici, și ale conducătorului luptei albaneze, Gheorghe Kastriotul Skanderbeg. Propunerile avansate de Iancu de Hunedoara dovedeau, pe de o parte, hotărârea

ferma de a relua lupta ofensiva antiotomana, iar pe de altă parte, nevoia sa acuta de a primi ajutor din partea celorlalte puteri creștine. Aceste considerente l-au făcut să le formuleze de o manieră foarte măgulitoare pentru orgoliul regelui aragónez, ceea ce a dus la acceptarea lor și la încheierea tratatului de la Casoli, din 6 noiembrie 1447.

Tratatul cuprinde două părți principale și anume, o primă parte în care sunt incluse propunerile formulate de Iancu de Hunedoara și angajamentele pe care și le asuma fata de Alfons V în cazul acceptării lor, și o a doua parte, care conține acordul regelui aragónez, întărit de semnătura și de pecetea secreta.

În prima parte, Iancu îi cere lui Alfons V să-l sprijine în lupta antiotomana cu 16.000 de soldați, dar nu trimițându-i direct, ci trimițând banii necesari pentru angajarea lor, adică 100.000 de florini de aur. La rândul sau îi promite că va angaja pe propria cheltuială, alți 16.000 de soldați și că va obține din Țara Românească, gratuit, încă 10.000 de oameni, deci, în total o armată de 42.000 de oameni cu care, nu avea nicio îndoială, îi va putea zdrobi pe turci și-i va alunga din Europa.

După aceasta introducere, care ne arată foarte concret ce spera să obțină marele comandant de oști din partea regelui aragónez, urmează promisiunile pe care le face acestuia pentru a-l determina să treacă la acțiune. Astfel, el îi arată ca, dacă îl va ajuta să-i învingă pe turci, va dobândi, în primul rând, răsplata cereasca, recunoștința oamenilor și o glorie nepieritoare, iar în al doilea rând, va avea posibilitatea sa intre în posesia regatului Ungariei, a regatului grecilor și a altor teritorii din această zonă, ceea ce constituia pentru Alfons V o recompensa mult mai lumească și mai pe înțelesul său. De fapt, Iancu de Hunedoara îi sugera posibilitatea unei dominații asupra întregului sud-est al Europei, ceea ce venea exact în întâmpinarea tendințelor expansioniste și satisfăcea veleitățile imperiale ale regelui aragónez.

Pentru a fi și mai credibil, Iancu de Hunedoara își

asuma câteva obligații foarte concrete și anume: să cheltuiască integral banii primiți din partea lui Alfons V pentru recrutarea de soldați și să vegheze ca principii și baronii regatului maghiar să jure fidelitate și ascultare suveranului aragónez, să vină personal cu o armată între 3.000 - 6.000 de luptători în întâmpinarea sa, pentru a-l conduce în siguranță în regat, să-i pună la dispoziție, lui sau celui pe care-l va trimite în numele sau, orice oraș sau cetate din regat sau din Transilvania (interesanta aceasta distincție care apare în tratat între regatul Ungariei și voievodatul Transilvaniei), să-i înapoieze banii primiți și chiar mai mulți, din teritoriile și orașele eliberate de la turci și, în fine, să trimită ca ostatec la curtea napolitană pe primul sau născut Ladislau, drept cheazășie a bunei sale credințe. Pentru toate aceste angajamente, Iancu îi mai cerea lui Alfons V să-l susțină în lupta sa până la capăt și fără ezitare, iar ajutoarele să i le trimită astfel încât, în luna iulie a anului următor (1448) oastea să fie pregătită pentru a-i ataca pe turci.

Ultima parte a tratatului cuprinde acordul regelui aragónez la propunerile lui Iancu de Hunedoara și promisiunea sa de a trimite cei 100.000 de florini, plătiți în două transe, una la 24 aprilie 1448, după venirea lui Ladislau ca ostatec la curtea sa, și a doua în luna iunie a aceluiași an.

A doua zi, 7 noiembrie 1447, tratatul a fost întărit tot la Casoli, de un act notarial instrumentat de Arnaldo Fonolleda, în care Alfons V precizează că va plăti cea de-a doua tranșa de 50.000 de florini după ce baronii și principii regatului Ungariei îi vor jura fidelitate și supunere lui în persoana sau fiului sau Ferdinand, iar comitelui de Segna i se cere să predea aceste acte lui Iancu de Hunedoara abia după ce acesta se va obliga să-i facă pe nobilii amintiți să jure credința regelui sau fiului său. Observăm, prin urmare, exprimate foarte clar, care erau adevăratele intenții ale lui Alfons V și care era unicul mobil ce-l putea determina să acționeze împotriva turcilor, iar, pe de altă parte, înțelegem de ce Iancu a fost obligat să-i promită atât

de mult, inclusiv coroana maghiara și cea a împăraților bizantini. El era convins ca ambiția și vanitatea regelui aragónez, incitate de aceste promisiuni, îl vor putea face să acționeze, măcar și limitat, împotriva turcilor, dar, în schimb, niciodată puterile sale nu-i vor permite să revendice în mod serios vreuna din aceste coroane.

Alfons V, chiar dacă nu era dispus să acorde niciun fel de ajutor împotriva turcilor, a luat, totuși, în serios promisiunea cu privire la coroana Ungariei și, pentru a-și pregăti terenul în acest sens, a reținut pe lângă sine, aproape un an, pe comitele de Segna, a adresat scrisori, la 11 decembrie 1447, principalilor nobili ai regatului, printre care Dionisie Szécsi, arhiepiscop de Strigoni, lui Nicolae Ujlaki și lui Ladislau Garai, iar la 22 februarie 1448 s-a adresat nobilimii maghiare în ansamblul ei.

Bineînțeles, efectul a fost foarte mic, dacă nu chiar nul.

Între timp, Iancu de Hunedoara se pregătea intens în vederea expediției sale antiotomane și răspunsul din partea lui Alfons V întârzia să sosească. Abia în aprilie 1448 solul aragónez Bernardo Lopez (Bernat Lopic) a ajuns la Buda, aducând cu sine trei cai în dar și o scrisoare în care stăpânul sau dădea oarecare speranțe că ar fi dispus să încheie o alianță împotriva turcilor. Dar acest răspuns i s-a părut cu totul insuficient lui Iancu, ceea ce l-a făcut ca, la 28 mai, să-i scrie din nou lui Alfons V și să-i arate ca lupta împotriva turcilor are nevoie mai degrabă de perseverență decât de elan, solicitându-i nu vorbe frumoase, ci un ajutor concret. La puțin timp însă după expedierea acestei scrisori, comitele de Segna, Stefan de Frângepani, a revenit din prelungita sa solie aducând cu sine tratatul pe care-l încheiase cu Alfons V la 6 noiembrie 1447, ceea ce l-a făcut pe Iancu să-i scrie din nou acestuia, la 24 iunie, pentru a-i spune ca accepta tratatul, că se pregătește intens în vederea campaniei și ca, peste puțin timp, îi va trimite planul sau de acțiune.

Din păcate însă, toate promisiunile lui Alfons V au rămas doar vorbe goale, forțele sale, și așa destul de

limitate, fiind angajate total în războiul care cuprinsese din nou Italia, în urma morții ducelui Milanului, Filippo Maria Visconti (1447), iar flota aragóneza, care era, poate, principalul element de sprijin pe care conta Iancu de Hunedoara din aceasta direcție, a fost, practic, distrusă de venețieni în luptele navale de la Messina și Siracuza, pe coastele Siciliei.

În această situație, cu toate că Alfons V îi mai scria încă lui Iancu, la 3 septembrie 1448, promițându-i ajutor și încurajându-l în lupta sa împotriva dușmanilor creștinătății, iar unii istorici considera, nejustificat credem noi, ca el a trimis chiar 50.000 de florini, tratatul din 6 noiembrie 1447 devenise nul și inoperant.

În ceea ce privește Veneția, deși în 1446 și 1447 Iancu de Hunedoara nu reușise să obțină nimic din partea ei, pregătind campania antiotomana din 1448 el nu putea totuși să omită din planurile sale stabilirea unor contacte diplomatice cu aceasta, în speranța că va putea, în cele din urmă, să capete un ajutor oarecare. În acest sens, la începutul anului 1448, el îl trimite pe Nicolae Laszocki, diacon de Cracovia, într-o misiune la Roma și Veneția. Ajuns în cetatea lagunelor el a arătat Senatului ca papa Nicolae V a promis să trimită un contingent de 4.000 de călăreți, la fel și regele aragónez, dar răspunsul primit a fost foarte puțin satisfăcător. Senatorii au arătat, la 7 martie, ca Veneția este gata să-l ajute pe Iancu de Hunedoara, dar nu va putea face acest lucru din cauza războiului pe care-l poarta împotriva lui Francesco Sforza și Alfons V. La sfârșitul lui mai, Laszocki s-a reîntors la Iancu cu scrisori de la papa și cu răspunsul, puțin încurajator, al Senatului venețian, dar și cu complimentele și laudele dogelui Francesco Foscari.

În aceste condiții, când era deja pregătit pentru a trece la ofensiva împotriva otomanilor, Iancu nu avea deci niciun sprijin din partea statelor italiene sau a altor puteri apusene, trebuind să se limiteze doar la propriile sale forte și la ajutoarele venite din Țara Românească și Moldova. Nici promisiunea papei nu fusese îndeplinită, la fel ca și

cele ale lui Alfons V, iar Veneția nu făcuse niciun fel de promisiuni. Franța și Burgundia erau cufundate în propriile probleme politice și militare, legate de sfârșitul războiului de o sută de ani cu Anglia, Imperiul romano-german era prea divizat pentru a putea face ceva, cel mai bun lucru fiind respectarea armistițiului cu Ungaria de către Frederic III. Chiar aliați potențiali ai lui Iancu de Hunedoara, cum ar fi despotul Serbiei, Gheorghe Brancovici, l-au părăsit și au adoptat o atitudine de neutralitate. Cât privește pe împăratul din Constantinopol, acesta era incapabil de orice acțiune și nu spera altceva decât să nu fie atacat de turci.

Dar guvernatorul era hotărât să atace și a trecut la acțiune. El reușise totuși să obțină anterior anumite succese destul de importante, printre care se număra încheierea unui tratat de colaborare cu Skanderbeg, înlăturarea lui Vlad Dracul și înlocuirea lui în scaunul de domnie al Țării Românești cu Vladislav II, intrarea în posesia Chilieii, cedata de domnul Moldovei, Petru II (1447; 1448 - 1449).

Intrarea în posesia Chilieii, în iunie sau iulie 1448, a readus în prim plan vechea rivalitate ungaro-polona pentru influența în Moldova, pentru dominarea cailor comerciale ale acestei țări, una din cele mai importante trecând tocmai prin acest oraș. Imediat, chiar în iulie, regele polon Cazimir IV (1445 - 1492) îi scria lui Iancu, afirmându-și calitatea de suzeran al Moldovei și declarând că va pune rânduiala în rivalitatea pentru tronul acestei țări. La 1 august, Iancu de Hunedoara aflând ca regele Cazimir IV se apropie cu oastea de granitele Moldovei, îi scrie din Mediaș, rugându-l să nu tulbure domnia lui Petru înainte ca el să se fi întors din expediția contra turcilor. Dar la 20 august 1448, Cazimir IV declara, din Oameniița, ca ia sub protecția sa Moldova și pe domnul ei Petru, făgăduind să-l apere împotriva oricărui dușman. La 22 august.

Petru II aproba actul omagial de la Hotin, astfel încât legăturile cu Iancu de Hunedoara erau, practic, anulate, iar domnul Moldovei se obliga printre altele, să

redobândească Chilia, ceea ce evident că nu va reuși să facă. Dar formula folosită de Petru II, prin care se angaja să recupereze orice teritoriu înstrăinat Moldovei, va reapare și în alte tratate omagiale, printre care cele ale lui Petru Aron și Ștefan cel Mare.

Amenințat de o posibilă intervenție polonă în Moldova, lipsit de sprijinul total și necondiționat al mării nobilimi maghiare, pentru care o înfrângere în campania antiotomana ar fi avut efecte mai bune chiar decât o victorie, deoarece ar fi slăbit puterea lui Iancu și, implicit, autoritatea puterii centrale, guvernatorul nu a ezitat să mai facă o ultimă încercare de a obține ceva ajutoare din Apus. De la Cuvin, de lângă Dunăre, el a trimis, la 12 septembrie, tot pe diaconul Nicolae Laszocki, la Roma și Veneția. În scrisoarea adresată dogelui, Iancu face încă un apel la ajutor pentru lupta antiotomana, dar din nou nu va obține nimic. În răspunsul dat de Senat, la 3 noiembrie, se arată că Veneția nu-l va putea ajuta pe Iancu de Hunedoara împotriva turcilor atâta timp cât durează războiul din Italia. Inutil să mai adăugăm că între timp Iancu fusese înfrânt de sultan în crâncena bătălie de la Kossovopolje (18 - 20 octombrie 1448) și că Republica, chiar dacă ar fi dorit să-l ajute, nu o mai putea face de o manieră eficientă. Tot ceea ce primise Iancu de Hunedoara de la potențialii săi aliați creștini din Europa pentru această expediție fuseseră doar încurajări, dintre care nu putem omite scrisoarea, plină de laude, a umanistului Poggio Bracciolini, trimisă din Roma, la 4 aprilie 1448, precum și prezenta lângă el, pe câmpul de luptă, unde se pare că și-a găsit și sfârșitul, a legatului papal Cristoforo Geratone.

În condițiile în care Veneția ar fi fost aliatul cel mai prețios pentru Iancu de Hunedoara, datorită flotei sale, cea mai puternică din Mediterana, care putea amenința grav liniile maritime otomane, putea tăia strâmțorile Bosfor și Dardanele și despica, astfel, în două Imperiul otoman, interesant de subliniat ni se par a fi cauzele atitudinii constant refractare a acesteia față de reluarea

ofensivei antiotomane în anii 1446 - 1448. Le vom enumera doar, fără a insista asupra fiecăreia în parte.

În primul rând, este vorba de războiul care cuprinsese principalele state italiene, aflate în disputa pentru stăpânirea ducatului de Milano, motiv invocat, după cum am văzut, în toate răspunsurile date de Senat solilor lui Iancu. În al doilea rând, Veneția încheiase, în februarie 1446, un tratat cu Poarta în condiții avantajoase și nu avea deloc intenția de a-l rupe. În al treilea rând, Veneția se afla în război cu Skanderbeg și era gata să apeleze la ajutorul turcilor pentru a-și apăra pozițiile și interesele comerciale din Albania. În al patrulea rând, Veneția se temea ca o eventuală victorie decisivă împotriva turcilor ar putea provoca renașterea statelor balcanice care i-ar amenința pozițiile și privilegiile comerciale. În fine, în ultimul rând, dar nu și cel mai puțin important, Veneția se temea de politica lui Iancu de Hunedoara (alianța cu Alfons V și Skanderbeg, intrarea în stăpânirea Chiliei), crezând, în mod eronat, după opinia noastră, ca el ar dori să reia politica expansionista maghiara în Dalmația și să devieze o parte a comerțului oriental prin Chilia. Consideram ca toți acești factori explica îndeajuns de bine refuzul permanent pe care cetatea lagunelor l-a opus la toate cererile de ajutor venite din partea lui Iancu de Hunedoara. Numai atunci când turcii se vor pregăti în modul cel mai serios să cucerească Constantinopolul și, deci, să închidă strâmtoarele de acces în Marea Neagră, Republica va intra cu adevărat în alarma, dar va fi prea târziu pentru a mai putea opri evenimentele, iar Iancu de Hunedoara se va afla în imposibilitatea de a mai organiza vreo ofensivă terestră antiotomana.

În condițiile în care principalii aliați italieni, dar și apuseni, pe care putea miza (Veneția și Alfons V) duceau un crâncen război unul împotriva celuilalt, Iancu de Hunedoara s-a aflat, din nou singur în fața puternicei armate a sultanului pe care însă nu a ezitat să o înfrunte, dar a trebuit să se încline în fața zdrobitoarei superiorități numerice a dușmanilor și să renunțe în viitor la acțiunile

cu caracter ofensiv. Dispărea, astfel, timp de câteva secole, orice posibilitate reală de a-i scoate pe turci din Europa, pentru țările române, la fel ca și pentru regatul Ungariei, punându-se tot mai acut problema luptei pentru supraviețuirea în fața asalturilor unui adversar tenace, superior ca număr și ca dotare cu armament.

Iancu a fost primul care și-a dat seama de imposibilitatea reluării luptei ofensive antiotomane, mai ales în condițiile intensificării opoziției marii nobilimi și a reluării ostilităților cu Frederic III de Habsburg, cărora le va pune capăt pacea din 22 octombrie 1450. Din această cauză și pentru a câștiga timpul necesar în vederea refacerii propriilor forte, el a încheiat, la 20 noiembrie 1451 – 13 aprilie 1452, un armistițiu pe trei ani cu turcii. Adevărul este ca acest armistițiu era dorit de ambele părți. Poarta, deși victorioasă în ultimele confruntări, făcea totuși concesii importante Ungariei, recunoscând acesteia cosuzeranitatea asupra Serbiei și Țării Românești. Noul sultan, Mehmet II (1451 – 1481), avea nevoie de liniște la Dunăre pentru a-și consolida domnia și pentru a face pregătirile necesare asaltului decisiv asupra Constantinopolului.

Pregătirile militare ale sultanului care începeau să provoace îngrijorare și la Veneția, nu puteau să-l lase indiferent pe Iancu de Hunedoara. Din păcate însă capacitatea sa ofensivă era mult mai scăzută decât în trecut, iar divergentele interne, provocate mai ales de marea nobilime, îl obligau să se limiteze, pe frontul antiotoman, numai la acțiuni strict defensive legate de apărarea Ungariei și a țărilor române. În ciuda acestei situații, Iancu a încercat, totuși, să facă ceva pentru a ajuta Bizanțul, sperând ca poate acum, amenințată direct în interesele ei, Veneția va pune la dispoziție o flotă cu adevărat combativă și eficientă, iar celelalte puteri creștine cu interese la Constantinopol nu vor rămâne nici ele pasive.

În toamna lui 1452 au sosit la Constantinopol, pe mare, trimișii lui Iancu, care răspundeau, de fapt, la

cererea de ajutor formulata de împăratul bizantin. Ei promiteau sprijin, dar cu condiția cedării unui port la Marea Neagră, fie a Selimbriei, fie a Mesembriei. După un prim refuz, împăratul a acceptat, în secret, să cedeze Mesembria lui Iancu, acesta urmând să o primească cu titlul de posesiune dependentă, ca și cum ar fi fost unul dintre supușii basileului. Dar actul de donație nu a ajuns niciodată la Iancu și acesta și-a imaginat, probabil, ca împăratul a preferat să păstreze Mesembria. Pentru el acest port era necesar deoarece se afla într-o zonă dominată încă de bizantini (până în februarie sau martie 1453) și aici urmau a fi debarcate trupele trimise în ajutor, care trebuiau să se deplaseze apoi pe uscat până la Constantinopol.

La 16 ianuarie 1453 și noul rege al Ungariei, Ladislau V Postumul, a răspuns la apelul basileului, dar în termeni generali și fără nicio propunere concretă. Tot la începutul acestui an el, împreună cu Iancu de Hunedoara, devenit comandant suprem al armatelor regatului Ungariei, au scris papei Nicolae V arătând că sunt gata să ia parte la o cruciada antiotomana, dar tot ce a putut face Iancu a fost să trimită o solie, în aprilie 1453 la Mehmet II, solie care-i cerea să ridice asediul Constantinopolului și îl amenința cu ruperea tratatului încheiat în anul anterior. Eșecul acestei încercări a determinat și intervenția lui Ladislau V care, în ultimele săptămâni ale asediului capitalei bizantine, a cerut din nou sultanului să încheie o pace cu împăratul, amenințând că altfel îi va declara război, dar din nou nu s-a putut obține absolut nimic, capacitatea ofensivă a Ungariei fiind, practic, inexistentă în acel moment. Singurul lucru pe care a reușit să-l facă Iancu de Hunedoara a fost acela de a trimite, cu ajutorul domnului Țării Românești, Vladislav II (1448 - 1456), un transport de arme din Brașov către garnizoana din Chilia, condusă de Stoica Ghizdavici. Probabil se temea ca turcii, la fel ca și în 1448, vor încerca să atace simultan atât Constantinopolul, cât și Chilia, dar acest lucru nu s-a întâmplat.

Oricum, chiar dacă ar fi avut forte suficiente, ceea ce nu era cazul, proiectul lui Iancu de Hunedoara de ajutorare a Bizanțului era irealizabil, deoarece el nu avea flota, iar turcii dominau deja Bosforul, în timp ce el însuși intrase, în martie-aprilie 1453, în tratative cu Milano și Florența pentru o eventuală intervenție în Frâul, împotriva Venetiei. De asemenea, se pare ca, în ciuda intervențiilor făcute pe lângă sultan, regele Ungariei, Ladislau V, se gândea, în prima jumătate a anului 1453, mai mult la un atac împotriva husiților, ordonându-i chiar lui Iancu să se pregătească militar în acest sens. Aceasta explica de ce, până în mai, Iancu s-a aflat la Viena, Bratislava, Gyor, Buda și abia după aceasta luna, când nu se știa ce vor face turcii după cucerirea Constantinopolului, îl putem întâlni în Banat și Transilvania, deci pentru a pregăti apărarea în fața unui eventual atac otoman (Timișoara, Caransebeș, Hațeg, Hunedoara, Vânt, Turda, Cluj, Bistrița, Dej, Lipova). Cu toate acestea, consideram ca merită să menționăm faptul ca, la 3 mai 1453, în tabăra turca ce asedia Constantinopolul, a ajuns zvonul ca flota venețiană se îndreaptă spre oraș și ca Iancu de Hunedoara pregătește o expediție terestră. Bineînțeles, era doar un zvon ce nu s-a confirmat, dar care ne arata de cine se temeau turcii cel mai mult în acel moment.

Bizanțul, deși aflat în fața celei mai grele încercări din întreaga sa istorie, nu a primit ajutoare, decât în foarte mica măsură, nici din partea altor state creștine. Printre acestea, poate cea mai interesată de soarta Constantinopolului, datorită coloniei pe care o avea aici (Pera) și datorită prezentei masive în Marea Neagră, era Genova. În toamna lui 1452, locuitorii Perei, împreună cu împăratul Constantin XII, cer ajutor la Genova. La sfârșitul lui ianuarie 1453 sosește la Constantinopol genovezul Giovanni Giustiniano Longo, care va fi unul dintre cei mai îndârjiți apărători ai orașului, pentru care și-a sacrificat și viața. Acesta i-a anunțat pe locuitorii din Pera ca Genova va trimite în curând o corabie cu 500 de oameni, dar ca, în același timp, le acorda mâna liberă să acționeze cum va fi

mai bine pentru interesele lor. Genova a mai trimis câteva galere, dar care au ajuns prea târziu, și s-a scuzat invocând starea de război dintre ea și Alfons V de Aragón și Neapole. Într-adevăr, între timp, armistițiul impus de papa fusese rupt și ambele părți se acuzau reciproc.

La 13 aprilie 1453, deci după începerea asediului, Genova a lansat o chemare către toți cetățenii ei, atât negustori, cât și militari, care se aflau în Orient, în Marea Neagră și în Siria, să ajute din toate puterile lor pe împăratul bizantin și, mai ales, pe despotul din Moreea, Demetrios. Era însă o chemare vaga și fără entuziasm.

În fața acestor ezitări, la sfârșitul lui februarie sau începutul lui martie 1453, genovezii din Pera trimit o ambasada la Adrianopol, unde se afla sultanul Mehmet II, asigurându-l de intențiile lor pasnice. Sultanul le-a promis prietenia cu condiția de a nu ajuta orașul. Aceasta explica de ce în timpul asediului Constantinopolului, locuitorii din Pera au făcut un joc dublu, dar, dacă ne gândim mai bine, nici nu puteau să facă altceva.

Alfons V de Aragón și Neapole, contactat și el de o solie bizantină, condusa de Andronic Bryennios Leondari, în august 1451, apoi de alte solii, în primele luni ale lui 1453, conduse de Mihail Trapperios și Manuel Anghel Paleologul, a răspuns ca nu poate face nimic datorită conflictelor din Italia și, într-adevăr, nu a făcut nimic. În schimb, Frederic III de Habsburg, la fel ca regele Ungariei și Iancu de Hunedoara, a trimis, la 22 ianuarie 1453, un ultimatum sultanului, cerându-i să nu atace Constantinopolul. Evident ca toate aceste ultimatumuri, lipsite de orice consistență reală, nu au avut darul de a-i impresiona deloc pe turci și, cu atât mai puțin, de a-i opri din calea cuceririi Constantinopolului.

Dintre toate puterile creștine cea care s-a implicat cel mai mult în apărarea Constantinopolului, datorită intereselor sale din regiune, a fost Veneția. Aceasta a însemnat ruperea păcii din 1446 cu turcii și a necesitat încheierea uneia noi în 1454.

Până atunci însă, la 4 februarie 1453, alertat de

pregătirile militare ale sultanului, Senatul a intervenit pe lângă Alfons V, cerându-i să trimită ajutoare Bizanțului. La 19 februarie este ordonată armarea unei flote de 15 galere și a doua vase mari putând transporta fiecare 400 de soldați, iar la 23 februarie erau luate măsuri pentru ca flota să fie trimisă la Constantinopol și se hotăra o nouă intervenție pe lângă papa, împărat, regii Ungariei și Neapolelui, cărora trebuia să li se arate care erau pregătirile venețiene pentru apărarea capitalei bizantine. Aceste pregătiri erau, într-adevăr reale, Senatul hotărând ca toți negustorii care aveau interese în România să plătească un impozit suplimentar în valoare totală de 16.000 de ducăți...

Dar, deși manifesta destula hotărâre, Veneția își dădea seama de două lucruri, și anume: ca, fiind angrenată în războiul din Lombardia, nu avea forte suficiente pentru a apăra Bizanțul, și ca celelalte puteri creștine, din diferite motive, nu vor interveni cu nimic. Din aceste cauze ea a fost obligată să adopte o atitudine duplicitară atât fata de bizantini, cât și fata de otomani, în dorința de a evita compromiterea inutilă a intereselor sale comerciale din Levant. Acest lucru explica și faptul ca, tocmai în momentul în care ea își pregătea o flota de intervenție și solicita ajutor la alte curți creștine, trimitea totuși un sol și la sultanul Mehmet II cu scopul de a-i sonda adevăratele intenții.

Această atitudine duplicitară, determinată de realități politice concrete, a întârziat foarte mult plecarea flotei venețiene, astfel încât Constantinopolul a fost aparat numai de 15 nave creștine, dintre care doar 5 erau ale Republicii lui San Marco. Abia la 7 mai 1453, Senatul dădea instrucțiunile necesare pentru Giacomo Loredano, comandantul flotei care urma să plece spre Constantinopol. I se indicau traseul, locurile de aprovizionare, dar i se cerea să evite de a-i provoca pe turci pentru a nu rupe pacea din 1446. A doua zi, la 8 mai, sunt date și instrucțiunile pentru solul Bartolomeo Marcello, trimis în misiune la sultan. El trebuia să-i

comunica ferma intenție a Venetiei de a menține pacea, ca flota lui Loredano avea numai misiunea de a escorta galerele României și de a apăra interesele legitime ale Venetiei la Constantinopol și să încerce să-l determine pe sultan să încheie pace cu bizantinii, dar să nu insiste dacă va vedea ca acesta este hotărât să continue asediul.

Sigur ca toate aceste instrucțiuni nu puteau să apere Constantinopolul de căderea în mâna turcilor, lucru care s-a și întâmplat la 29 mai 1453. Dar cu toate acestea, venețienii aflați în oraș au luptat cu vitejie pentru apărarea sa. Cel care i-a condus a fost însuși bailul Girolamo Minotto care, după victoria otomana, va fi decapitat împreună cu fiul său și cu alți șapte patricieni venețieni. Alți 29 de patricieni venețieni au fost capturați, împreună cu 600 de soldați, iar pierderile materiale totale ale Venetiei s-au ridicat la aproape 200.000 de ducați.

În această situație, după ce a anunțat, papei și lui Alfons V, la 30 iunie, căderea Constantinopolului, Venetia fiind primul stat italian care a aflat vestea, cu o zi mai devreme, la 29 iunie, Senatul a hotărât, la 5 iulie, să trimită la sultan, pe lângă Bartolomeo Marcello, și pe Niccoló Sagondino, iar la 12 iulie a ridicat valoarea cadourilor ce vor fi făcute sultanului de la 500 la 1 200 de ducați. Peste alte câteva zile, la 17 iulie, Bartolomeo Marcello primea noi instrucțiuni conform cărora trebuia să arate sultanului ferma dorința de pace a Venetiei, să ceară restituirea navelor venețiene capturate, să spună că are împuternicirea necesară pentru a confirma pe loc pacea din 1446, dar dacă sultanul are alte pretenții, el le va comunica Senatului. Simultan, venețienii căutau să-și întărească poziția în negocieri și prin realizarea păcii în Italia și prin cucerirea unor foste posesiuni bizantine în Moreea, dar, pentru moment, au eșuat în ambele direcții. Din această cauză ei au fost obligați să accepte propunerile de pace formulate de sultan, la 15 ianuarie 1454 și să semneze definitiv pacea, la 23 aprilie același an, dar în condiții ceva mai puțin avantajoase decât cele anterioare, stabilite în 1446.

În ciuda acestei paci, care salva o parte importantă din privilegiile sale comerciale, Veneția a înțeles, după căderea Constantinopolului, ca o ciocnire majora cu Imperiul otoman devenea inevitabila și decisiva pentru destinul pozițiilor sale din România și Levant, ciocnire care va avea loc în timpul îndelungatului război din 1463 - 1479 și se va termina în dezavantajul ei, raportul de forțe din Mediterana Orientală fiind radical modificat în favoarea turcilor.

În 1453 statele italiene erau mai puțin interesate însă de apărarea Constantinopolului decât de războiul care le diviza pe ele însele, opunând alianța dintre Milano și Florența, alianței dintre Veneția și Alfons V. De aceea fiecare caută să-și găsească aliați în exterior, interesante, în acest sens, fiind tentativele făcute pe lângă Iancu de Hunedoara. Fiecare dintre cele două alianțe ar fi dorit o intervenție militară a acestuia în Italia în favoarea sa, dar Iancu a considerat de datoria lui să-i împace pe beligeranți pentru a putea, după aceea, să le îndrepte forțele contra turcilor, ceea ce explica faptul că s-a lăsat atras în aceste tratative. Până la urma însă, niciuna din părți nu și-a atins obiectivele.

Din toate cele spuse până aici putem trage concluzia ca, în 1453, în ciuda temerilor provocate în lumea creștină de ofensiva otomana decisivă împotriva capitalei bizantine, nu existau forte capabile în Europa să ofere un sprijin rapid și eficient pentru a salva Constantinopolul de la o iminentă prăbușire finală. Iancu de Hunedoara, care încercase de mai multe ori, dar fără succes, să-i scoată pe turci din Europa, s-a văzut de data aceasta în imposibilitatea de a întreprinde ceva pentru a salva marele oraș și a fost obligat de împrejurări să asiste pasiv la cucerirea lui de către aceștia, cucerire care a consfințit definitivă instalare a lor pe pământul european.

Consecințele cuceririi Constantinopolului de către turci au fost deosebit de favorabile pentru aceștia, deoarece le-au deschis un câmp, practic nelimitat, de expansiune în zona Mării Negre și de-a lungul Dunării,

spre Europa Centrala. În schimb, pentru statele italiene, pentru Ungaria și pentru spațiul românesc consecințele au fost la fel de negative pe cât de favorabile au fost ele pentru otomani. Există, totuși o diferență: dacă italienii simțeau și vedeau ca balanța puterii politice și militare din întreg Levantul, din Mediterana Orientală, Marea Neagră și Peninsula Balcanică, începea să încline tot mai mult de partea Imperiului otoman, sursele lor de comerț, de prosperitate și de putere fiind grav amenințate, ceea ce nu le amenința, decât poate indirect, ființa lor statală și putea doar să le arunce în rândul puterilor de rang inferior, în schimb, pentru țările române, la fel ca și pentru Ungaria, căderea Constantinopolului putea să însemne o limitare drastică a independenței lor, chiar, în anumite împrejurări, desființarea ei completă și definitivă, însoțită și de dispariția statului, așa cum s-a întâmplat în cazul ultimei care, după numai câteva decenii, se va prăbuși definitiv în urma bătăliei de la Mohács (1526).

Pentru turci, una din consecințele imediate ale cuceririi Constantinopolului a fost aceea că ei au pus stăpânire absolută asupra navigației prin strâmțorile Bosfor și Dardanele și au început politica de cucerire a întregului bazin al Mării Negre, politica ce se va încheia cu succes, peste trei decenii, în 1484, când vor fi cucerite ultimele bastioane creștine importante, cetățile moldovenești Chilia și Cetatea Alba. Atât controlul Strâmțorilor, cât și controlul întregii navigații din Marea Neagră erau necesare Imperiului otoman din mai multe motive. Pentru a asigura securitatea deplină a legăturii dintre Anatolia și Rumelia, precum și pentru înlăturarea primejdiei unui atac prin surprindere asupra capitalei, pentru asigurarea aprovizionării Istanbulului, pentru a pune capăt și a se substitui dominației economice și politice a statelor maritime italiene, pentru obținerea de beneficii în favoarea tezaurului otoman din activitatea comercială a regiunii, în care statele tributare se bucurau de un regim preferențial. Din toate aceste motive, în vara anului 1453, statele riverane Mării Negre au fost somate,

prin ultimatumuri, să se supună noului stăpânitor de pe malurile Bosforului.

Ultimatumul sultanului a fost însă respins atât de Moldova, cât și de Caffa. Colonia genoveza aștepta intervenția metropolei și evoluția evenimentelor, în timp ce Moldova se bizaia pe capacitatea sa de lupta și pe legăturile sale cu Polonia și Ungaria. În 1454, o flota de 56 de corăbii turcești a atacat fără succes Cetatea Alba, după care a devastat coastele nordice ale Mării Negre și a impus, în colaborare cu tătarii lui Hagi Ghiray, plata unui tribut anual de 3.000 de ducăți pentru locuitorii Caffei. Deși modesta din punct de vedere militar, aceasta prima demonstrație navală otomana a avut, totuși, consecințe politice însemnate. Colaborarea otomano-tatara și, mai ales, atitudinea rezervată a Poloniei, dar și lipsa de reacție a Genovei, au silit Caffa, mai devreme, și Moldova, ceva mai târziu, să accepte plata tributului solicitat de sultan. În schimb ambele au primit câte un act de privilegii comerciale.

Dacă marele centru comercial genovez din Crimeea a avut pentru Poarta, în primul rând, o valoare economică, valoarea politica rezumându-se la atragerea Hanatului tătar de aici în sfera sa de influență, supunerea Moldovei a purtat de la început o însemnătate politica. Fără a neglija valoarea punctului de tranzit comercial de la Cetatea Alba, trebuie să remarcăm faptul că atragerea Moldovei în sfera de influență a Porții reprezenta nu numai implantarea controlului otoman în regiunea gurilor Dunării și în bazinul nord-pontic, ci și subminarea substanțială a potențialului antiotoman al Europei, concentrat atunci în jurul Ungariei și al lui Iancu de Hunedoara. Totuși, trebuie să arătăm că Iancu de Hunedoara, atât cât a trăit, prin lupta sa plină de eroism și sacrificiu a restrâns mult impactul pe care căderea Constantinopolului ar fi putut să-l aibă asupra țărilor române. O dovadă în acest sens o constituie tocmai faptul, paradoxal la prima vedere ca, deși mai depărtată din punct de vedere geografic de Imperiul otoman, Moldova a avut mai mult de suferit de pe urma căderii

capitalei bizantine, poate și fiindcă era stat riveran la Marea Neagră și nu avusese încă niciun fel de obligații fata de Poarta. În schimb, statutul Țării Românești, fixat prin tratatul ungaro-otoman din 1451 - 1452, nu a cunoscut nicio modificare până în 1462, la căderea lui Vlad Țepeș.

Sigur este faptul ca, după cucerirea Constantinopolului, tânărul și energicul sultan Mehmet II era hotărât să reia ofensiva nu numai în zona Mării Negre, dar și pe linia Dunării, obiectivul sau principal imediat fiind cucerirea Belgradului, ceea ce i-ar fi deschis drumul spre Europa Centrala. În această situație, Iancu de Hunedoara a trecut la pregătirea apărării, printre măsurile luate fiind și aceea de a-i scrie lui Alfons V din partea căruia a primit un răspuns prin care i se promitea un ajutor de 20 de galere.

Ajutoarele nu au sosit, dar frământările lumii creștine pentru organizarea unei cruciade au continuat. Din păcate însă, reuniunile de la Roma, Ratisbona și Wiener-Neustadt (1454 - 1455), la care au participat soli poloni, aragónezi și burgunzi, pe lângă cei papali și imperiali, iar la ultima chiar Iancu de Hunedoara în persoana, în fruntea delegației maghiare, nu au dus la niciun rezultat concret, la fel ca și bula de cruciada lansată de Calixt III, la 15 mai 1455. Frederic III de Habsburg a refuzat să intre în lupta cu turcii, iar venețienii nu erau deloc dornici să rupă pacea abia încheiata cu sultanul. Celelalte state nu aveau nici capacitatea și nici voința necesara de a intra în mod eficient în lupta și se limitau la promisiuni vagi, care nu aveau șanse de realizare.

Practic, Iancu de Hunedoara se afla din nou singur în fața turcilor, care se pregăteau să lanseze un atac de anvergura în direcția Ungariei. Astfel, în august 1454, el a reușit să învingă la Kruseva/, în Serbia, o armată otomana condusa de Feriz bei, dar, în aceeași luna, la cererea de ajutor adresata de el și de regele Ladislau V Postumul, Veneției, a fost primit un răspuns negativ, Senatul arătând că va lupta cu turcii numai în cazul realizării unei coaliții

creștine, ceea ce era foarte puțin probabil. La 15 februarie 1455, o nouă solie a lui Ladislau V și Iancu de Hunedoara a primit un răspuns la fel de evaziv, din nou condiționat de intențiile celorlalte puteri, cu alte cuvinte un refuz camuflat.

La sfârșitul lui 1455, atunci când marile preparative militare ale otomanilor erau cunoscute și era aproape sigur ca ei vor lovi în direcția Belgradului, Iancu l-a anunțat pe legatul papal, cardinalul Carvajal, ca el era gata cu 7.000 de soldați pentru lupta cu turcii și cere ajutor militar suplimentar. În ianuarie 1456, Carvajal îi răspundea în cuvinte măgulitoare, dar echivoce, sugerând vizibil slaba speranță de ajutor: „Ne încredem în Domnul ca cei 7.000 de oameni, chiar dacă alt ajutor omenesc ar lipsi, vor dobândi victoria, sub conducerea domnului guvernator (Iancu nu mai era guvernator al Ungariei la acea data - n.n.), Machabeul timpului nostru”. El a stăruit totuși pe lângă papa Calixt III pentru organizarea unei cruciade antiotomane, dar nu s-a putut face nimic concret.

În această situație, aproape disperată, Iancu a încercat să obțină ceva ajutoare și din partea Genovei, mai precis a Băncii San Giorgio, care avea interese importante în bazinul pontic, fiind din 1453, patroana Caffei. Astfel, la 3 martie 1456, protectorii Băncii San Giorgio îi scriau consulului Caffei, Tommaso Domoculta, răspunzând unei scrisori a acestuia din 4 octombrie 1455, informându-l, printre altele, că au primit o scrisoare din partea lui Iancu de Hunedoara, în care acesta se oferea să ajute coloniile genoveze din Marea Neagră, trimițându-le provizii și soldați. În aceeași zi de 3 martie, protectorii Băncii San Giorgio îi răspundeau și lui Iancu de Hunedoara. Ei îi mulțumeau pentru intenția sa de a apăra Caffa și-i cereau să aprovizioneze orașul, dar la cererea sa ca să-i fie trimise două nave pentru acțiuni pe Dunăre, îi răspundeau negativ, arătând ca la Caffa se afla o singură nava destinată apărării și aprovizionării. Genovezii, la rândul lor, știau să solicite ajutoare, dar nu erau în stare să ofere nimic în schimb. Probabil ca aceasta scrisoare i-a fost adusa lui

Iancu de Niccolò Lamberto, curier trimis la Caffa de Banca San Giorgio, la 6 martie, pe cale terestra. Acesta avea asupra lui și o scrisoare adresată lui Antonio Sati, rezident genovez la Cluj, care trebuia să-l introducă pe lângă Iancu de Hunedoara și cardinalul legat pontifical în Ungaria, Juan de Carvajal.

Văzând că din Apus nu poate conta aproape pe niciun fel de ajutor, Iancu de Hunedoara s-a bazat, în principal, pe elementele populare care, în cele mai multe dintre bătăliile sale, au constituit majoritatea oștirii, rolul principal revenind, bineînțeles, elementului românesc din Transilvania, dar și din Țara Românească și Moldova. Aceasta explica de ce, în 1456, Ioan de Capistrano, unul din principalii propovăduitori catolici ai cruciadei, îl acuza de „încetineala” în aplicarea măsurilor preconizate împotriva ereticilor, adică a majorității populației transilvane, a românilor de credință ortodoxă. Desigur că Iancu nu putea lovi în elementul românesc, din care el însuși făcea parte și pe care se bazuia în cea mai mare măsură în luptele de apărare împotriva expansiunii otomane, numai pentru a satisface pretențiile bisericii catolice, care cerea mult, dar nu putea să ofere mai nimic în afară de îndemnuri și încurajări. Este posibil însă că Iancu de Hunedoara să fi încercat o atragere a elementului românesc din Transilvania la biserica unită pe baza hotărârilor adoptate de conciliul de la Ferrara-Florența din 1438 - 1439, dar în această direcție lucrurile nu vor putea fi pe deplin clarificate decât de viitoare investigații științifice.

Realitatea politică de la mijlocul secolului XV era aceea că puterile creștine din Apus nu mai aveau nimic în comun cu idealul de cruciadă și că rivalitățile dintre ele, intensificate de procesul de trecere de la feudalism la lumea modernă, erau mult mai importante decât lupta împotriva turcilor. Aceasta explica de ce, atunci când Iancu de Hunedoara înfrunța sub zidurile Belgradului uriașa armată otomană, flota, așa-zisă cruciată, comandată de aragonezul Pedro Urrea îi ataca pe genovezi și nu pe turci.

Din nou marele comandant de oști a trebuit să lupte singur împotriva Semilunii, ceea ce nu l-a împiedicat să obțină încă o strălucită victorie al cărei ecou s-a făcut auzit în întreaga Europa. De fapt, putem considera ca marea bătălie de la Belgrad (4 - 23 iulie 1456) a reprezentat *ultima cruciada autentică*, mai adevărată decât cele de la Nicopole (1396) și Varna (1444) unde au participat armate regulate conduse de nobili și chiar de un rege. La Belgrad, apărarea a fost asigurată, pe lângă armata lui Iancu de Hunedoara, de un număr mare de oameni simpli, veniți din Europa Centrală, oameni mânați de adevărate sentimente creștinești de cruciadă, la fel cum era mânat și conducătorul lor, Iancu de Hunedoara. Așa cum începuseră, în 1096, cruciadele se încheiau printr-o manifestare de coeziune spirituală între mase și conducătorii lor. *Anul 1456 a fost anul ultimei cruciade*, mișcare ce va apune definitiv odată cu împrejurările și condițiile care i-au dat naștere. De acum înainte cruciada va fi înlocuită de *Liga sfântă* sau *Liga creștină*, mișcări ce încercau să confere o acoperire ideologică alianțelor politice și militare ale statelor creștine, îndreptate împotriva turcilor otomani. Dar turcii otomani vor înceta de a mai fi considerați dușmani ideologici ireconciliabili și vor deveni, tot mai mult, un factor important al echilibrului de putere din Europa, cu aliați tradiționali ca Franța și Polonia.

Dacă Iancu de Hunedoara a fost ultimul cruciat autentic, care a înțeles să-și închine întreaga viață luptei antiotomane, nu este mai puțin adevărat ca el a fost și primul voievod român care a înțeles ca succesul luptei antiotomane este strâns legat de unitatea de acțiune a țărilor române. El a încercat chiar să ducă mai departe această unitate de acțiune și să o transforme într-o unitate statală de tip feudal. Aceasta consideram că este semnificația intervențiilor sale în Țara Românească și Moldova din anii 1447 și 1448. Dacă nu a reușit, faptul s-a datorat atât unor cauze interne, mai ales opoziției boierimii muntene și moldovene, cât și unor cauze externe,

Iancu nedorind să provoace ostilitatea Poloniei în cazul Moldovei și ajungând la un compromis cu Imperiul otoman în cazul Țării Românești. Deși a eșuat în această direcție, el a deschis o cale pe care vor merge mulți dintre voievozii și domnii români, cum ar fi Ștefan cel Mare și Petru Rareș, fără a mai aminti de Mihai Viteazul care, pentru câteva luni, a reușit să transforme în realitate un vis de secole al tuturor românilor.

În orice caz, dacă luăm în considerare atât succesele, cât și insuccesele sale, Iancu de Hunedoara, ca exponent al intereselor țărilor române, a fost una din personalitățile cele mai marcante ale epocii sale și orice proiect de lupta antiotomana nu-l putea ocoli. El a făcut ca țărilor române să devină în această perioadă, și să rămână pentru multă vreme, un factor de cea mai mare importanță în privința situației economice, politice și strategico-militare din zona Dunării de Jos și a Mării Negre, trebuind să fie luate în considerare de toate acele puteri care aveau interese aici. Lupta românilor conduși de Iancu de Hunedoara a fost, în cele din urmă, încununată de succes, ei reușind să-și apere integritatea statală și neatârarea și, mai mult, să oprească pentru aproape trei sferturi de veac pătrunderea turcilor spre Europa Centrală. Toate acestea s-au datorat și alianței româno-maghiare. Și aceasta a fost unul din meritele lui Iancu de Hunedoara, acela ca rămânând român adevărat a aparat cu aceeași îndârjire interesele regatului feudal maghiar, interese subminate de însăși marea nobilime maghiară.

Capitolul II

Vlad Țepeș între Ungaria și Imperiul otoman

Atunci când se ia în discuție personalitatea complexă a lui Vlad Țepeș credem că două sunt problemele fundamentale care trebuie abordate și tot două întrebările care necesită un răspuns bazat pe analiza minuțioasă a datelor și faptelor ce ne stau la dispoziție. În primul rând este vorba de faptul ca Vlad Țepeș a fost sau nu un tiran însetat de sânge, gata să omoare din simpla plăcere de a vedea cum se varsa sânge nevinovat. Considerăm ca

aceasta problema își poate găsi un răspuns adecvat din analiza felului în care s-a declanșat războiul sau cu turcii în 1462. Tiran însetat de sânge, a acționat Vlad Țepeș sub impulsurile oarbe ale instinctelor dezlănțuite provocându-i în mod nejustificat pe turci sau a fost obligat să susțină un război cu marea putere otomana în condiții nefavorabile pentru el, dar care i-au fost impuse de evoluția evenimentelor?

În al doilea rând, în ciuda vitejiei sale și a sacrificiilor pe care le-a făcut luptând pentru propriul popor, dar și pentru creștinătate, Vlad Țepeș a căzut victima a propagandei și a dezinformării pe care Matia Corvin, regele Ungariei, a declanșat-o în Apus pentru a-și justifica inactivitatea sa din anul 1462. Ca regele Ungariei a recurs la metode puțin cavalierești, incitat și sprijinit și de sașii care nu-i puteau ierta domnului muntean acțiunile îndreptate împotriva lor, este un lucru simplu de înțeles. Cum se explica însă succesul deosebit al acestor minciuni, care au străbătut veacurile și au ajutat creația literară și fantezia lui Bram Stoker la transformarea eroului luptei antiotomane într-un adevărat model de vampir, celebrul Dracula? Forța propagandistica a lui Matia Corvin nu era suficientă pentru aceasta, dar ea a primit un ajutor neașteptat și esențial din partea celei mai informate puteri a vremii în legătură cu Imperiul otoman și cu viața politică generală a Europei, din partea Veneției, adevărata punte de contact între Orient și Occident, nu numai sub aspect economic, ci și sub acela al informațiilor. Creditul acordat de Veneția neadevărurilor propagate de Matia Corvin, deși ea cunoștea cu exactitate realitatea politică de la Dunărea de Jos a asigurat succesul lor deosebit, deoarece celelalte puteri creștine erau mult mai puțin informate și interesate de situația din aceasta parte a Europei și, prin urmare, nu aveau niciun motiv să conteste ceea ce venețienii acceptau ca adevărat. Despre toate aceste probleme, întrebări și posibile răspunsuri ne vom ocupa, atâta cât ne permite documentația avută la dispoziție, în paginile acestui capitol.

În ceea ce-l privește pe Vlad Țepeș, fie ca a preluat domnia între 15 aprilie și 3 iulie, fie ca a preluat-o în iulie-august sau la sfârșitul lui august 1456, fapt sigur este că a făcut acest lucru cu ajutorul lui Iancu de Hunedoara, într-un moment de maxima înclăștare între armatele acestuia și cele ale lui Mehmet II, cuceritorul Constantinopolului, care se pregătea să cucerească și Belgradul, cheia Ungariei și a Europei Centrale. Urcându-se, deci, pe tronul Țării Românești într-un astfel de moment, el nu putea fi decât exponentul și continuatorul liniei politice antiotomane preconizată de Iancu, așa cum rezulta din actul, dat la 6 septembrie 1456, din Târgoviște, prin care se oferă să ajute, cu toate puterile sale, Ungaria împotriva turcilor, din scrisoarea trimisă brașovenilor, din același loc, la 10 septembrie, precum și din ajutorul pe care-l va acorda lui Ștefan cel Mare pentru a prelua tronul Moldovei în primăvara anului următor.

În ciuda acestor intenții și fapte, datorită morții premature a lui Iancu de Hunedoara, care a schimbat în măsură importantă situația politică din spațiul românesc și nu numai de aici, Vlad Țepeș a fost obligat să-și plătească regulat tributul fata de Poarta, până la 1459, când a încetat să mai facă acest lucru invocând sultanului starea conflictuală în care se afla cu sașii din sudul Transilvaniei și cu regele maghiar Matia Corvin. Adevărul este că, obligat fiind să respecte cosuzeranitatea turco-ungară instaurată asupra Țării Românești prin armistițiul încheiat de Iancu de Hunedoara cu sultanul la 20 noiembrie 1451 - 13 aprilie 1452, Vlad Țepeș nu s-a împăcat niciodată cu această situație și a încercat să manevreze între cele două puteri cu scopul final de a le opune una alteia și de a ușura situația propriei țări.

Aici credem că este locul să aducem în discuție modul în care s-a declanșat războiul dintre Vlad Țepeș și turci, dacă Vlad Țepeș a declanșat acest război mânat de instincte sângeroase condamnabile sau dacă a fost obligat de împrejurări să accepte un război cu marea putere de la sudul Dunării, război care nu putea fi decât total, în

înțelesul pe care acest cuvânt îl poate avea pentru epoca respectivă, dacă se dorea obținerea victoriei și salvarea țării de la un dezastru total. Consideram ca trei sunt aspectele esențiale ale momentului rupturii adevărate dintre Vlad Țepeș și

Poarta otomana, aspecte care trebuie analizate cu multă atenție.

Bineînțeles că Vlad Țepeș era hotărât, chiar de la urcarea pe tronul țării, așa cum am arătat mai sus, să ducă o politică antiotomana, de apărare a autonomiei și integrității statale, dar aceasta politica nu putea fi dusă în orice condiții și cu orice riscuri. Vlad Țepeș, ca bun om politic și remarcabil comandant militar, își dădea seama că a declanșa lupta împotriva colosului otoman însemna să aștepte clipa cea mai favorabilă, atunci când domnia sa ar fi fost consolidată pe plan intern, iar pe plan extern ar fi putut spera în ajutoare venite de la alte țări interesate și ele de lupta antiotomana. Dar să vedem care sunt cele trei aspecte esențiale ale acestei probleme.

În primul rând, este vorba de o presupusa expediție a vizirului Mahmud Pasa împotriva Țării Românești, pe care două izvoare italiene o plasează în anul 1458, dar, de fapt, la mijloc este o eroare de cronologie, ceea ce exclude ipoteza unei ciocniri între Vlad Țepeș și otomani anterioara iernii din 1461 - 1462.

În al doilea rând, încetarea plății tributului de 10.000 de ducați anual, nu a avut, după opinia noastră semnificația unei rupturi imediate și ireparabile cu Poarta așa cum se considera într-o serie de lucrări mai mult sau mai puțin recente. Dacă lucrurile ar fi stat altfel, dacă Vlad Țepeș ar fi rupt deschis relațiile cu Poarta, probabil ca sultanul Mehmet II, care dorea să-și însemneze fiecare an de domnie cu câte o nouă cucerire, nu ar fi ezitat să atace Țara Românească. Ce a făcut însă el până în 1462? În 1458 cuceresete o parte însemnata din Moreea, în 1459, deci anul în care Vlad Țepeș încetează plata tributului, Mehmet II cucerește Semendria și tot ceea ce rămăsese din statul sârb, în 1460 desăvârșește cucerirea Moreeii, iar în 1461

cucerește Sinope și Trapezunt, ultimele rămășițe ale Imperiului bizantin. După părerea noastră, sultanul și dregătorii Porții nu au interpretat neplata tributului ca un act de ostilitate și nici Vlad Țepeș nu avea vreun interes să provoace deliberat pe turci într-un moment în care se afla în conflict deschis cu sașii din sudul Transilvaniei și cu regele Ungariei, Matia Corvin, care sprijineau pretendenți la domnie și grupări boierești ostile. Prin acest conflict, determinat și de importante aspecte economice, dar dominat, în primul rând, de cauze politice, Vlad Țepeș urmărea realizarea a doua obiective absolut necesare pentru a putea lupta cu succes împotriva Porții: consolidarea internă a statului și a instituției domniei și afirmarea poziției independente, *de facto*, a Țării Românești în fața pretențiilor de suzeranitate ale regalității maghiare. Ambele obiective au fost realizate prin tratatul încheiat cu Brașovul în jurul datei de 1 octombrie 1460. Reconcilierea din 1460 între Vlad Țepeș și sași a restituit, neîndoielnic, acestora libertatea comercială în Țara Românească suprimată în timpul conflictului. De asemenea, reconcilierea s-a produs în cadrul revenirii lui Vlad Țepeș la alianța cu Ungaria, la pregătirea acțiunii antiotomane, care a rămas, tot timpul, direcția dominantă a politicii externe a domnului român.

În al treilea rând, după opinia noastră, turcii încep să arate neîncredere și ostilitate față de Vlad Țepeș abia în 1461, în timpul sau imediat după încheierea expediției împotriva Trapezuntului și, în această situație, nemaiavând de ales, domnul se hotărăște să treacă deschis la acțiune împotriva lor în iarna dintre 1461 și 1462. El se considera destul de consolidat pe plan intern, își dădea seama că o confruntare cu Poarta devenise inevitabilă, mai ales după încercarea nereușită de capturare a sa de la Giurgiu, și conta și pe un eventual sprijin extern care putea veni fie de la inamicii orientali ai Imperiului otoman, fie de la Matia Corvin, fie de la Veneția, deoarece momentul formării unei coaliții antiotomane care să-i includă pe toți aceștia părea foarte apropiat, în ciuda eșecului Congresului de la

Mantova din 1459, la care papa Pius II (1458 - 1464) sperase să pună pe picioare o mare liga antiotomana, cu o largă participare a puterilor creștine. Aici se hotărâse, printre altele, ca armata creștină să fie condusa de ducele Milanului, Francesco Sforza, și de ducele Burgundiei, Filip cel Bun, dar hotărârea nu va avea niciun fel de urmare.

Cronicarul contemporan Laonic Chalcocondil arata ca Vlad Țepeș nu a declanșat lupta antiotomana decât atunci când i s-a părut ca situația *Daciei* este sigura și acest lucru s-a întâmplat după campania sultanului împotriva Trapezuntului, în iarna dintre 1461 și 1462. Dar să vedem care au fost elementele care au dus la aceasta ruptură și la marea confruntare din 1462.

În a doua jumătate a anului 1460, Vlad Țepeș a restabilit legăturile de buna vecinătate cu sașii din sudul Transilvaniei, așa cum am arătat mai sus, și a încheiat un tratat secret cu Matia Crovin, care prevedea printre altele, și căsătoria sa cu o rudă a acestuia. Tot în acest an, a trecut pe Dunăre, spre Ungaria, o solie a principilor orientali din Georgia, Mingrelia, Guria, Trapezunt și a lui Uzun Hasan, stăpânul turcoman al Persiei, care se pregăteau să atace Imperiul otoman și căutau aliați în Europa. Ei erau însoțiți de călugărul Lodovico da Bologna - legat al papei în Georgia - și au purtat discuții în Ungaria, la împăratul Frederic

III, la Veneția, unde au fost primiți cu mare respect și politețe, apoi la Florența, la Roma și la Filip cel Bun, ducele Burgundiei, considerat ca posibil conducător al coaliției europene antiotomane. Dar rezultatul acestui adevărat turneu european al solilor orientali a fost nul. Fapt este ca acțiunile din 1458 - 1461 ale coaliției orientale de sub conducerea statului turcoman al lui Uzun Hasan, din care făceau parte Trapezuntul, Armenia, Georgia și Sinope, au dus la realizarea unor campanii antiotomane în nordul Anatoliei, în 1459 și 1460. Acest lucru era cunoscut de Vlad Țepeș, ceea ce ne poate face să credem că și el a purtat tratative cu solii orientali în 1460, atunci când ei călătoreau pe Dunăre. Deși nu exista nicio

dovadă în acest sens, este puțin probabil ca domnul Țării Românești, care se pregătea de război cu turcii, să nu fi profitat de prezenta solilor coaliției orientale, care deja exista și acționa împotriva Imperiului otoman, îndreptându-se, în același timp, spre Europa Centrala și Occidentala, unde sperau să realizeze o coaliție antiotomana asemănătoare. În acest fel, Vlad Țepeș spera să primească ajutoare importante și din Orient și din Occident, iar acțiunea sa antiotomana, simultana cu a celorlalte două coaliții, să fie încununată de succes.

De asemenea, Vlad Țepeș își dădea seama că dispersarea forțelor otomane pe mai multe fronturi, unde să fie angajate în lupte grele, i-ar fi favorizat propria acțiune. Dar acest lucru nu s-a întâmplat, deoarece coaliția din Orient a primit o puternică lovitură prin cucerirea, în 1461, de către sultan a orașelor Sinope și Trapezunt, iar coaliția antiotomana din Occident nu s-a format decât în 1463, după ce turcii au declanșat războiul cu Veneția. De aceea, atacul lui Vlad Țepeș din iarna 1461 - 1462 s-a desfășurat fără niciun sprijin din exterior, exact în momentul în care turcii erau liberi să acționeze militar așa cum doreau, ceea ce ne face să credem că el nu a dorit atacul și, prin urmare declanșarea ostilităților cu Imperiul otoman tocmai în momentul în care acesta nu era supus la nicio presiune din exterior. Dar așa cum vom vedea în continuare, domnul Țării Românești nu a avut de ales, turcii nu l-au lăsat să-și aleagă momentul atacului, ci, dimpotrivă, prin acțiunile și intențiile lor vădite l-au provocat exact atunci când știau că pot să-i dea o lovitură nimicitoare.

Tratatul cu Matia Corvin și sașii din sudul Transilvaniei, la fel ca și posibilele tratative cu solii coaliției orientale antiotomane au provocat, bineînțeles, nemulțumirea Porții, pentru care neplata în continuare a tributului începea să fie considerată ca un semn de nesupunere. Marea majoritate a izvoarelor narative concorda în a afirma că aceasta schimbare de atitudine a Porții față de Vlad Țepeș s-a produs în 1461, fie în timpul

campaniei împotriva Trapezuntului, fie imediat după aceea și nu lasa să se întrevadă niciun fel de neînțelegeri anterioare referitoare la neplata tributului. Aflând despre acordul dintre Vlad Țepeș și Matia Corvin, sultanul a trimis, pentru început, o solie în Țara Românească cu scopul de a-i cere voievodului să abandoneze alianța cu Ungaria și căsătoria proiectată, dar nu s-au obținut rezultatele scontate. Vlad Țepeș a acceptat să plătească haraciul, dar a refuzat să dea copii pentru ieniceri, tribut de sânge pe care țara sa nu-l dăduse niciodată și a refuzat să se prezinte în persoana la Poarta.

De data aceasta motivele invocate, printre care la loc de frunte se afla și amenințarea din partea Ungariei, nu au mai putut fi crezute de sultan, care a luat hotărârea de a-l înlocui pe Vlad Țepeș din domnie. Mehmet II a căutat să evite însă o campanie de proporții împotriva Țării Românești, ai cărei sorti de izbânda erau îndoielnici, și, de aceea, a încercat să-l captureze pe Vlad Țepeș prin înșelăciune, dar capcana pregătită domnului de către Hamza bei și grecul Catabolinos, în apropiere de Giurgiu, s-a terminat cu o catastrofă, cei doi fiind capturați și trași în țeapă. Acum apar în cronicile turcești acuzațiile cele mai grave la adresa lui Vlad Țepeș, acuzații care justifică acțiunea și eșecul de la Giurgiu, dar și campania sultanala din 1462.

Oricum, după executarea celor doi dregători otomani, lucrurile deveniseră foarte clare pentru Vlad Țepeș. Cale de întoarcere nu mai exista și singura opțiune plauzibilă, cu ceva sorti de izbânda, rămânea războiul, război care trebuia purtat cu toată hotărârea și duritatea, avându-se în vedere disproporția uriașă de forțe favorabilă turcilor.

În contextul politic creat de Congresul de la Mantova (26 septembrie 1459 – 14 ianuarie 1460), de coaliția unor state de la granițele răsăritene ale Imperiului otoman și de răscoală din Moreea, de pregătirile venețiene în vederea unui conflict decisiv cu Poarta pentru preponderența în Mediterana Orientală, războiul declanșat de Vlad Țepeș în

iarna dintre 1461 și 1462 împotriva Imperiului otoman a constituit, fără nicio îndoială, cea dintâi acțiune de maxima însemnătate militară în Europa, care a premers declanșarea marelui război turco-venetian din 1463. Din nefericire pentru domnul Țării Românești acțiunea sa s-a declanșat într-un moment de acalmie pe toate fronturile antiotomane, coaliția statelor orientale aflându-se într-un moment de reflux, iar coaliția occidentală, creștină, nefiind încă formată. De altfel, aceasta din urma coaliție nici nu se va forma și va fi înlocuită doar de un sistem de alianțe ce vor gravita în jurul Veneției, dar aceasta începând cu 1463. Deci, Vlad Țepeș așa cum am mai arătat, s-a aflat singur în fața Imperiului otoman și aceasta nu pentru că ar fi dorit-o dintr-un impuls războinic necontrolat, ci pentru că a fost forțat, o repetam, de împrejurări.

Vlad Țepeș era pe deplin conștient de acest lucru și de aceea, în faimoasa scrisoare din 11 februarie 1462, adresată regelui Ungariei, Matia Corvin, după ce expune în amănunțime rezultatele expediției sale de la sud de Dunăre, din acea iarnă, subliniază adeziunea și identificarea sa cu idealul cruciadei și cere, în consecință, ajutoarele absolut indispensabile pentru a face fata uriașei expediții sultanale care se pregătea împotriva sa. Dar mai bine să-l lăsăm să vorbească chiar pe domnul Țării Românești: „Pentru ca nici cu un chip nu voim să lăsăm în drum ceea ce am început, ci să ducem lucrul la capăt. Căci dacă Dumnezeu cel atotputernic va asculta rugăciunile și dorințele creștinilor și-și va apleca auzul cu bunăvoință spre rugăciunile sărmanilor săi și ne va da astfel de biruința împotriva păgânilor, dușmani ai crucii lui Hristos, va fi cea mai mare cinste și folos și ajutor sufletesc pentru maria ta și sfânta coroana a mariei tale și pentru toată creștinătatea cea adevărată... Iar dacă vom ajunge, ferească Dumnezeu, la un capăt rău și va pieri tărișoara noastră, aceasta nici maria ta nu vei avea folos și înlesnire de așa ceva pentru că va fi spre paguba creștinătății întregi”.

Trebuie arătat însă ca Vlad Țepeș, ca abil om politic

și comandant militar, la fel ca și Ștefan cel Mare ceva mai târziu, înțelegea sa lupte împotriva turcilor ca un monarh de tip modern, ceea ce și era de fapt, monarh care avea în vedere, în primul rând interesele statului sau și nu ca un cruciat medieval care se arunca șarjând cu capul în jos împotriva necredincioșilor. Adeziunea sa la idealul de cruciada în acest moment se explica numai prin dorința de a căpăta ajutoare de la alte puteri creștine, el fiind însă conștient ca și acestea erau foarte departe de idealul medieval al cruciadei și luptau, dacă se hotărau să o facă, numai pentru propriile lor interese. Așa se explica și amenințarea, destul de clară, la adresa Ungariei lui Matia Corvin, care, în situația prăbușirii Țării Românești sau a instalării pe tronul ei a unui domn aliat al Porții, s-ar fi aflat singura, față în față cu Imperiul otoman.

Declanșând acțiunea antiotomana în iarna dintre 1461 și 1462, pentru ca, de fapt, nici nu avea de ales o altă soluție în afară de aceea de a lovi primul și cu toată puterea, Vlad Țepeș a contat, prin urmare, pe un

Pius II și pe faptul ca principalele forte otomane erau încă dispersate în mai multe direcții (Sinope, Trapezunt, Moreea etc.). Din păcate, așa cum am mai arătat, acțiunea sa a fost în contratimp atât cu cea a dușmanilor asiatici ai turcilor, înfrânți în 1461, când Sinope și Trapezunt sunt ocupate de Mehmet II, cât și cu cea a Veneției, care va intra în lupta abia în 1463, după ce turcii vor ataca primii și vor cuceri prin surprindere Argosul. În ceea ce-l privește pe regele Ungariei, în ciuda alianței pe care o avea cu voievodul Țării Românești, a cererilor de ajutor formulate de acesta în scrisoarea din 11 februarie 1462, a subsidiilor pe care le primise din partea papalității și a promisiunii pe care o făcuse de a merge în persoana împotriva turcilor, el nu avea câtuși de puțin intenția de a se confrunta cu aceștia, din două motive principale, și anume: pe de o parte era încă prins în conflictul cu împăratul Frederic III, iar pe de altă parte, încă de la începutul domniei sale el era hotărât să-și îndrepte principalele eforturi spre Europa Centrală și nu împotriva Imperiului otoman. Singura

măsură concretă întreprinsă de Matia Corvin a fost aceea de a consolida doar apărarea Transilvaniei.

De fapt, regele Ungariei, din prezumtiv aliat, a devenit inamicul lui Vlad Țepeș, pe care l-a și arestat la 26 noiembrie 1462, într-un moment în care nimeni nu se aștepta la așa ceva, a încercat să-și atribuie meritele victoriei din vara împotriva sultanului și, pentru a-și justifica acțiunea în fața Europei, care aștepta de la el mari fapte de vitejie în lupta antiotomana, a lansat o adevărată campanie propagandistică de ponegrire a viteazului voievod al Țării Românești, acuzat de trădare, de înțelegere cu turcii și de cruzimi abominabile. Toate acestea au servit, repetam, ca pretext și justificare în fața papei, a Veneției și întregii Europe creștine pentru propria sa renunțare la campania antiotomana pe care promisese să o întreprindă.

Deci, dacă ar fi să formulăm câteva concluzii până la acest punct în care am ajuns cu analiza noastră, acestea ar putea fi următoarele: Vlad Țepeș, a fost obligat să atace Imperiul otoman în iarna dintre 1461 și 1462 datorită ostilității vădite a sultanului, care refuza să mai accepte pe tronul Țării Românești un domn considerat rebel, încetarea plății tributului din 1459 neavând, după opinia noastră, semnificația unei rupturi deschise cu Poarta. Voievodul Țării Românești nu a primit niciun ajutor concret din partea nimănui, deoarece inamicii Porții și potențialii săi aliați fie fuseseră înfrânți, fie nu intraseră încă în luptă, aliatul sau principal, Matia Corvin nu numai că nu l-a ajutat dar, ajungând probabil la o înțelegere cu Poarta în privința Țării Românești pentru a avea liniște la hotarele sale sudice, l-a arestat și aruncat în temniță unde a stat aproape 13 ani. Din această cauză, marea victorie obținută de Vlad Țepeș în 1462, când sultanul a fost obligat să se retragă la sud de Dunăre fără să-și fi atins niciunul din obiectivele inițiale, nu a putut fi fructificată în niciun fel de puterile europene, mai ales de Veneția, care peste un an va intra în război cu turcii, război decisiv pentru balanța puterii în Mediterana Orientală. De asemenea, nu trebuie

pierdut din vedere și faptul ca alungarea lui Vlad Țepeș din domnie, tocmai după victorie, se explica și prin atitudinea unei părți a boierimii, a clasei politice care înțelegea sa lupte numai în momentele de mare cumpănă, ce-i amenințau propria existență. Atunci când acestea treceau ea prefera să ajungă la soluții de compromis cu marea putere din sudul Dunării. Așa s-au petrecut lucrurile și cu înscăunarea lui Radu cel Frumos. Cu toate acestea, victoria lui Vlad Țepeș asupra sultanului a avut o importanță deosebită, reușind să salveze existența statului a Țării Românești și făcând posibilă încheierea compromisului cu Poarta, ceea ce, în cazul unei înfrângeri, ar fi fost imposibil de realizat. Practic, Vlad Țepeș și-a salvat țara de la transformarea ei în pașalâc.

Interesant de constatat este însă și felul în care Veneția, principala putere creștină din Mediterana interesată, în acel moment, de lupta antiotomana a urmărit evenimentele de la Dunărea de Jos, felul în care ea s-a făcut cu buna știință purtătoarea de cuvânt a lui Matia Corvin, deși cunoștea foarte bine care era realitatea politica din zonă. În 1459, deci în anul presupusei rupturi deschise a lui Vlad Țepeș cu Poarta prin neplata tributului, Veneția era destul de puțin interesată de evenimentele din această zonă care, de altfel, nu anunțau nimic deosebit. Aceasta poate fi una din explicațiile pentru care ea a ridicat permanente obstacole în calea planurilor de cruciada ale lui Pius II, expuse în cadrul Congresului de la Mantova. Astfel, în schimbul participării ei la o posibilă coaliție antiotomana, Veneția cerea 8.000 de oameni pentru echiparea flotei sale, plata tuturor cheltuielilor făcute pentru pregătirile de război și organizarea unei armate de 50.000 de călăreți și 20.000 de pedestrași care să meargă la frontierele Ungariei, condiții imposibil de realizat.

De altfel, după pacea încheiată la 23 aprilie 1454 de Bartolomeo Marcello cu sultanul, Republica lagunelor a făcut tot posibilul pentru a păstra situația de *statu-quo* în relațiile cu turcii, pentru a menaja orice fel de

susceptibilități ale acestora, pentru a evita cu orice preț declanșarea unui nou război cu Imperiul otoman. Un astfel de război era considerat ca inevitabil, mai devreme sau mai târziu, de către Veneția, care începuse să-și dea seama că turcii deveneau treptat și o redutabilă putere maritimă, dar el nu trebuia declanșat înainte ca Republica să fie pe deplin pregătită. Bineînțeles că Republica nu a fost niciodată pe deplin pregătită, astfel ca, după o pace de nouă ani, războiul va fi declanșat, oarecum surprinzător pentru venețieni, de către turci.

Până atunci însă venețienii au căutat să-l menajeze, pe cât posibil, pe sultan și, în același timp, să evite invitațiile pontificale de a se alătura pregătirilor în vederea unei cruciade antiotomane. Astfel, la 2 decembrie 1456, în instrucțiunile pe care Senatul le trimitea lui Lorenzo Vitturi, bailul de la Constantinopol, i se cerea să-i spună sultanului că nu are niciun fel de motive să se teamă de Veneția, iar la 3 septembrie 1459, în instrucțiunile date noului bail Domenico Balbi, i se cerea să rezolve conflictele și disputele comerciale, apărute între timp, cu multă diplomatie, fără să se ajungă la o ruptură.

În schimb, deosebit de semnificative ni se par instrucțiunile pe care Senatul le-a dat, la 21 iunie 1458, lui Niccolò Sagondino, trimis în solie la papa Calixt III (1455 - 1458). Acesta trebuia să arate sfântului părinte ca acuzațiile proferate la Roma împotriva Veneției sunt intolerabile, aceasta făcându-și întotdeauna datoria fata de creștinătate. În acest sens, Sagondino trebuia să insiste asupra victoriei de la Gallipoli, din 1416, unde o flota turcă a fost complet zdrobită, trebuia să arate ca, în 1423, Salonicul a fost ocupat și păstrat timp de șapte ani, cu mari eforturi, de către venețieni ca, în 1444 - 1445, Veneția a armat galere care au luptat toată iarna, în timp ce papa Eugen IV nu a plătit ceea ce promisese. Și toate acestea în timp ce celelalte puteri creștine nu au răspuns la solicitările de ajutor din partea Veneției. Mai bine decât să-i asculte pe cei care o acuza, papa ar trebui să se gândească la faptul că turcii înconjoară de aproape

posesiunile venețiene și ca situația Veneției este, prin urmare, total diferită de a celorlalte state creștine. Din această cauză, Veneția nu se poate gândi să-i atace pe turci în circumstanțele date, deoarece ar fi prematur, dar ea apără insula Negroponte și menține 12 galere în Marea Egee, pentru a păzi Strâmtoarea și niciun stat creștin nu se poate lăuda că face eforturi comparabile. Trebuie să recunoaștem ca aceste instrucțiuni, destinate să ajungă la urechile papei, respectau cu fidelitate atât adevărul istoric, cât și situația prezenta, demontând fără cruțare toate acuzațiile care puteau fi aduse Veneției în acea perioadă.

Datorită morții lui Calixt III, o scrisoare, aproape identică, a fost trimisă și noului papa Pius II, la 30 octombrie 1458.

Peste aproximativ un an, la 11 octombrie 1459, Senatul venețian a dat un răspuns foarte interesant delegaților papei Pius II, care insistau ca Veneția să participe la pregătirile pentru cruciada. Astfel, se arată ca proiectele de luptă propuse de papa sunt grandioase, dar este îndoielnic ca statele italiene vor găsi resursele necesare de a întreține o armată suficientă, capabilă de a-i înfrânge pe turci, care sunt foarte puternici. Adversarul nu trebuie subestimat, mai ales acum, când Mehmet II este mult mai puternic decât Murad II, deoarece stăpânește Constantinopolul. Se reamintește ca Murad a învins la Varna și puterile creștine nu au ripostat aproape deloc și ca acum trebuie prevăzut un război lung, care va avea nevoie de o finanțare fără ezitări. Astfel, mai întâi trebuie făcute pregătiri temeinice și apoi poate fi declanșat războiul. În ceea ce o privește, Veneția făcea astfel de pregătiri, dar se întreabă ce fac celelalte puteri creștine. La 10 noiembrie 1459, deci aproximativ peste o lună, Senatul adresează o nouă scrisoare papei. În ea venețienii se arătau mai mult decât surprinși de mărimea pregătirilor pentru cruciada. Ei îl întrebau pe papa cum poate să creadă că vor putea fi strânși, cu rapiditate, 240.000 de ducați necesari pentru armarea a 50 de galere și-i arătau că ar fi preferabil să fie elaborate proiecte de cruciada cu

adevărat realizabile și nu simple utopii.

Din toate cele spuse până aici se constată că, în anii ce au urmat după 1454, venețienii au dus o politică de evidentă menajare a Imperiului otoman și de refuz al cruciadei, dar nu putem să nu fim de acord cu faptul că, într-o mare măsură, argumentele folosite de ei erau juste și greu de combătut. Toată lumea era conștientă, în ciuda eforturilor papei, de dispariția idealului de cruciadă și a idealului de unitate a lumii creștine și nimeni nu putea să-i acuze pe venețieni, cu real temei, ca nu vor să lupte împotriva turcilor. Ar fi însemnat să li se ceară un adevărat act de sinucidere, ceea ce nici ei, dar nici celelalte state creștine, nu erau dispuse să facă.

Se pare ca abia în 1460, atunci când turcii au atacat din nou Moreea și au ajuns până la granițele posesiunilor venețiene de aici, Senioria începe să se îngrijoreze cu adevărat în legătură cu intențiile Imperiului otoman la adresa ei. Deci, în 1461, anul în care noi considerăm că s-a produs cu adevărat ruptura dintre Vlad Țepeș și turci, cu totul alta era și situația Veneției, ceea ce explica interesul ei sporit pentru evenimentele de la Dunărea de Jos.

În aprilie 1460, după constatarea unor pregătiri suspecte ale turcilor, Senatul a ordonat căpitanului Golfului, Antonio Loredan să plece în cea mai mare grabă spre Negroponte. La 20 mai, pregătirile militare ale turcilor devin atât de îngrijorătoare încât Veneția se vede obligată să ia mai multe măsuri preventive: se cere pregătirea, în Creta, a 300 de arbaletieri, pentru a putea fi trimiși, la nevoie, în Negroponte, se hotărăște trimiterea de provizii de grâu la Modon și Negroponte, precum și armarea a trei galere noi. În aceeași zi, i se ordona noului căpitan al Golfului, Giacomo Barbarigo, să plece imediat spre Negroponte și să facă scurte escale la Corfu, Modon și Nauplia. La 16 iunie, instrucțiunile adresate lui Lorenzo Moro, cel care-l înlocuise pe Barbarigo în funcția de căpitan al Golfului, îi cereau ca, înainte de orice, să pună în stare de apărare Coron, Modon și Nauplia, iar dacă va afla ca sultanul se îndreaptă spre Albania sau Negroponte

să adopte măsurile ce se impun. În fine, la 1 august, informațiile primite de Lorenzo Moro și de castelanii din Modon și Coron dovedeau foarte clar ca sultanul are intenția să-și stabilească autoritatea asupra întregii Moreei și că este dușmanul Venetiei. Turcii ajunseseră până la frontierele teritoriilor venețiene din Peloponez și, pentru a sonda mai bine intențiile sultanului, Senatul hotărăște, la 9 august, trimiterea unui ambasador extraordinar la Poarta în persoana lui Niccolò da Canale.

Și în 1461 starea de tensiune, generată de pregătirile militare otomane, a persistat la Veneția. La 28 aprilie, Senatul își trimitea instrucțiunile către Vittore Capello, comandantul suprem al flotei venețiene (căpitan al Marii), în care i se cerea să viziteze toate porturile venețiene din România, să supravegheze mișcările flotei otomane, dar cu multă discreție, și să nu atace navele turcești care ies din Dardanele. Astfel de acțiuni ar fi periculoase în momentele în care Veneția purta tratative cu sultanul. La 21 iulie i se cerea aceluiași Vittore Capello să dezarmeze o parte din flota, pericolul otoman fiind mai puțin presant după ce sultanul a plecat în Marea Neagră. Dar temerile venețiene erau departe de a se liniști. În toamna, la 18 octombrie, Senatul ajungea la concluzia că datorită circumstanțelor generale și pericolelor care amenințau teritoriile din România, este mai mult ca niciodată indispensabil să fie aleși ca guvernatori oameni de valoare, cărora trebuie să li se asigure toate avantajele necesare. Peste numai două zile, la 20 octombrie, deși aflase ca flota turcă a dezarmat, Veneția nu-și putea găsi liniștea în legătură cu intențiile sultanului. De aceea i se cerea lui Capello ca să supravegheze, cu galerele care-i rămâneau la dispoziție, apele arhipelagului egeean. La 9 decembrie, Senatul a mai hotărât ca fortificațiile din Negroponte să fie întărite, să li se trimită arme și să fie elaborat un minuțios plan de apărare.

La sfârșitul aceluiași an, Veneția a alertat și pe regele Ungariei, Matia Corvin, în legătură cu iminenta unui război cu turcii și a încercat, de asemenea, să realizeze o

reconciliere între acesta și împăratul Frederic III, dar fără a reuși.

Oricum, la 4 martie 1462, trimisul Veneției la Buda, Pietro Tomasso (Petrus de Thomassis), anunța Senatul că fusese chemat de rege, care i-a dat să citească câteva scrisori primite de la un sol al său pe lângă Vlad Țepeș, prin care acesta îl înștiința despre pagubele pricinuite de el turcilor, despre mulțimea celor uciși pe care i-a văzut „după numărul capetelor înfățișate, afară de acei care au fost arși în locurile acelea”. Prin această scrisoare, care se referă, de fapt, la cea trimisa de Vlad Țepeș la 11 februarie, rezulta ca Matia Corvin a utilizat rezultatele expediției victorioase a voievodului Țării Românești – pe care-l considera vasalul sau – în scopul obținerii de fonduri din Italia, trimisul venețian cerând, în acest sens „*denarijper subventionem*”. De asemenea, se constată că ecoul faptelor de vitejie ale lui Vlad Țepeș a fost receptat foarte repede la Veneția, care, aproape imediat, la 20 martie, le-a făcut cunoscute și la Roma.

Ajunși în acest punct cu investigația noastră, consideram că trebuie să scoatem în evidența un aspect deosebit de important pe care-l vom reîntâlni în atitudinea Veneției fata de Vlad Țepeș până la sfârșit. Anume, este vorba de faptul ca, deși știa foarte bine cine este autorul victoriei împotriva turcilor din iarna 1461 – 1462, adică Vlad Țepeș, Senioria a acceptat întreaga propaganda a lui Matia Corvin și a acționat pentru ajutorarea acestuia și nu a viteazului domn al Țării Românești. Astfel, la 20 martie 1462, Senatul venețian îi scria papei, cum am arătat ceva mai sus, expunându-i situația critica a Ungariei și nicidecum a Țării Românești, ca și cum Ungaria intrase în lupta cu turcii și nu Tara Românească. Mai mult, Senatul propunea papei trimiterea lunara a 10 – 12.000 de florini în Ungaria pentru întreținerea a 400 de călăreți. Acest proiect a fost prezentat și lui Matia Corvin, la 29 martie. Papa Pius II știa și el, la fel de bine ca și venețienii, cine era adevăratul învingător al turcilor. Aceasta pentru că fusese informat chiar de venețieni, dar și dintr-o scrisoare

a cardinalului de Mantova, din aprilie 1462, care-i comunica următoarele: *„Adi 29 di Marzo venne nuova come li Valacchi chi hevevano dat-o una rotta al Turco nelle paesi della Va (la) Cehia, e morți di loro piu di vintimilla soldați...”*. Dar și pentru papa, la fel ca pentru venețieni, regele catolic al Ungariei trebuia să fie eroul luptei antiotomane și, prin urmare, el trebuia ajutat.

Veneția, deși probabil ar fi dorit, a evitat să intre în legătură directă cu Vlad Țepeș, căutând să menajeze astfel susceptibilitățile lui Matia Corvin, care își atribuia calitatea de suzeran al acestuia și se credea îndreptățit ca să trateze în numele celui pe care-l considera a-i fi vasal. De aceea toate informațiile venețiene provin de la curtea ungara, unele și de la Constantinopol, dar dovedesc faptul ca evenimentele de la Dunărea de Jos au fost urmărite cu multă atenție în „cetatea lagunelor”, factorii politici de aici căutând să afle adevărata lor semnificație și amploare.

O a doua scrisoare, cunoscuta noua, trimisa de Pietro Tomasso la Veneția, datează din 27 mai 1462. În ea, ambasadorul înfățișează superiorilor săi situația de la Dunărea de Jos așa cum se prezenta ea în preajma declanșării mării campanii sultanale. În primul rând el vorbește despre uriașa armata a lui Mehmet II pe care, după anumite zvonuri, o considera de 200.000 de oameni, dintre care 20.000 de ieniceri, și arata ca trei ar putea fi zonele de atac: Tara Românească, Transilvania și Belgradul, primele două fiind însă cele mai probabile. Apoi este amintita o flota fluvială de 300 de vase, pe care sultanul a introdus-o pe Dunăre pentru a-l ajuta la traversarea fluviului. Urmează informații referitoare la Vlad Țepeș despre care se spune ca a trimis toate femeile și toți copiii în munți, în timp ce el împreună cu oștirea sa păzea Dunărea. Se afirma, de asemenea, ca la curtea din Buda toată lumea se mira ca Vlad Țepeș nu a trimis după ajutor, iar regele arata că este hotărât să se ducă să lupte cu turcii. La sfârșitul scrisorii ambasadorul face câteva considerații cu privire la evoluția viitoare a evenimentelor așa cum o întrevedea el, considerații dintre care unele vor

fi infirmate, dar altele confirmate. Astfel, el considera fie ca Vlad Țepeș va fi înfrânt cu ușurință de către uriașa armata otomana, ceea ce nu se va întâmpla, după care regatul maghiar va fi și el înfrânt la fel de ușor, ceea ce din nou nu se va întâmpla tocmai pentru ca Vlad Țepeș nu se va lăsa zdrobit, fie regele Matia va ajunge la un acord rușinos pentru întreaga creștinătate, ceea ce într-adevăr se va întâmpla, în ciuda splendidei victorii a domnului român. Din aceasta scrisoare se observa ca ambasadorul venețian de la Buda ajunsese să cunoască destul de bine capacitatea militară a Ungariei și „dorința” regelui ei de a se confrunta cu Imperiul otoman. În același timp, el nu pune la îndoiala faptul ca Vlad Țepeș era hotărât să facă orice sacrificiu pentru a-și apăra țara dar, necunoscând situația militară a Țării Românești, credea ca o eventuală reușita ar fi fost imposibila în fața avalanșei otomane.

Peste mai bine de două săptămâni, la 14 iunie, același Pietro Tomasso scria din nou dogelui, arătându-i ca turcii conduși de un pasa, este vorba, probabil, de Mahmud Pasa, au trecut Dunărea cu 60.000 de oameni, dintre care 25.000 de ieniceri. De fapt aceasta este cifra cea mai apropiată de adevăr pentru întreaga oștire otomana condusa de Mehmet II însuși. În continuare ambasadorul venețian arata ca voievodul Transilvaniei se pregătea de lupta, iar Matia Corvin îi spusese că sultanul se afla în tabără și va ataca, probabil, Belgradul. De asemenea, arata ca regele a ordonat adunarea generală a armatei la Seghedin, de unde se va putea îndrepta fie spre Belgrad, fie spre Transilvania și Tara Românească, în funcție de intențiile lui Mehmet II. Se poate observa ca, prin aceste știri Matia Corvin încerca să creeze confuzie la Veneția și, probabil, la Roma, cu privire la intențiile sultanului. El vorbea de posibilitatea atacării Belgradului într-un moment în care era foarte clara intenția sultanului de a ataca cu toate forțele de care dispunea Tara Românească, tocmai pentru că nu avea de gând să-l sprijine pe Vlad Țepeș și să se confrunte deschis cu otomanii. În același timp însă, el cerea Veneției să apeleze

la papa și la alți principii creștini pentru a-i trimite ajutoare, arătând că avea visteria goală. Despre Vlad Țepeș ambasadorul arata ca, neputând opri pe turci la Dunăre, s-a retras spre munți și prezicea din nou înfrângerea sa completa, de care se temea și curtea din Buda, înfrângere care ar fi putut duce și la pierderea Transilvaniei.

O parte din aceste informații erau însă contrazise de altele, provenite din surse diferite. Astfel, referitor la faptul ca Vlad Țepeș nu ceruse ajutor de la regele Ungariei, informație transmisă de Tomasso la 27 mai, o alta serioasă, cea a lui Ladislau de Vesen, adresată, de asemenea, dogelui, arata ca domnul Țării Românești „... în fiecare zi solicita să fie ajutat, fiindcă nu va putea susține singur o navala atât de puternică”. Chiar Pietro Tomasso, în scrisoarea sa imediat următoare, din 15 iunie arata ca sultanul intrase deja în Țara Românească, dar, sub influența curții din Buda, își menținea părerea ca de aici el ar putea să se îndrepte împotriva Belgradului și continua să-și manifeste îndoiala cu privire la capacitatea de rezistență a lui Vlad Țepeș.

Bineînțeles că toate aceste informații, deși unele dintre ele erau contradictorii și puteau lăsa loc pentru bănuiele întemeiate, au îndreptat atenția Veneției, în primul rând asupra lui Matia Corvin și mai puțin asupra lui Vlad Țepeș, cu care a evitat, așa cum am mai arătat, să intre în legături directe.

Realitatea era însă alta și cel care o cunoștea cel mai bine era chiar regele Ungariei. Astfel, după ce încercase să demonstreze Veneției ca Vlad Țepeș era incapabil de rezistență în fața turcilor și după ce primise chiar subsidii din partea acesteia destinate luptei antiotomane, Matia Corvin a încercat să tragă cât mai multe foloase propagandistice din splendida victorie a voievodului român, la care el nu contribuise însă cu nimic. Imediat după aflarea victoriei și a retragerii sultanului, el a trimis o solie la Veneția care anunța zdrobirea sultanului de către „unguri și români”, ecoul acestei informații fiind

înregistrat de ambasadorul Milanului din cetatea lagunelor, A. Guidobonus, la 30 iulie 1462.

Dar, în ciuda acestor încercări, pe care folosind termenii actuali le-am putea numi de intoxicare și dezinformare, Veneția, a cărei diplomatie era foarte abila în astfel de probleme, nu a putut fi indusa în eroare. Ea își culegea informațiile nu numai de la Buda, ci și din alte părți, putând astfel să-și formeze o imagine foarte apropiată de evoluția reală a evenimentelor de la Dunărea de Jos. În acest sens, deosebit de semnificativa este scrisoarea bailului din Constantinopol, Domenico Balbi, care, la 28 iulie 1462, făcea un tablou aproape complet și veridic al campaniei lui Mehmet II din Țara Românească. El arata ca, odată trecut la nord de Dunăre, sultanul a găsit țara goală de oameni și de provizii, toți retrăgându-se în locuri întărite din munți. Apoi vorbește de războiul de hărțuială dus de Vlad Țepeș, de atacul de noapte împotriva taberei sultanului, de marile pierderi suferite de turci, care, în cele din urmă, i-au obligat să se retragă, la 11 iulie Mehmet II aflându-se deja la Adrianopol. De asemenea, este menționat și faptul ca sultanul a lăsat în apropierea Țării Românești pe fratele lui Țepeș, care nu este altul decât Radu cel Frumos, cu ceva trupe otomane, pentru a încerca să-l răstoarne pe domn cu ajutorul unor posibile complicități interne: „... *îasso al fradello de Dracuglia cum alcume bandieri dei Turchii per tentar îi animi de Valachi de quanto volesserro lassar al Dracuglia convenir de quest altro*” deci, o imagine exactă a campaniei din 1462 și a victoriei lui Vlad Țepeș, dar niciun cuvânt despre așa de des menționatul ajutor al lui Matia Corvin, ceea ce bineînțeles a făcut ca Senatul, dogele și ceilalți factori de conducere ai Republicii să-și dea seama și de poziția reală a regelui maghiar.

Informații adevărate despre cele petrecute în Țara Românească, în 1462, au ajuns la Veneția și pe alte căi, probabil scrisori ale reprezentanților ei din Balcani și din insulele din Marea Egee, ecoul acestora făcându-se simțit în câteva cronică ale vremii, care dezvăluie, de altfel, și

părerea opiniei publice venețiene, adică a cercurilor informate ale Republicii, despre evenimentele acestui an de la Dunărea de Jos. Astfel, o cronică italiană anonimă, cu circulație și la Veneția, care merge cu nararea evenimentelor până la anul 1481, consemna, în dreptul anului 1462, ca „... turcii plecați împotriva lui Dracula în Valahia au fost bătuți și fugăriți”, cronică lui Domenico Malipiero afirma și ea ca domnul Țării Românești a întâmpinat pe turci cu o puternică armată și i-a înfrânt voinicește, iar *Analele venețiene (1433 - 1477)* ale lui Stefano Magno scriau ca, în 1462, Mehmet II, „împărat al turcilor și grecilor”, a trimis... o puternică armată în Valahia; dar sculându-se valahii împotriva ei a fost bătută...”. Observăm, prin urmare, că în toate aceste izvoare, care se referă la marea confruntare desfășurată în Țara Românească în anul 1462, nu apare nicio mențiune referitoare la vreo contribuție a lui Matia Corvin, pretențiile acestuia, aduse la cunoștința Republicii de solia din iulie, fiind apreciate la justa lor valoare, adică la valoarea lor retorico-propagandistică, fără niciun suport real.

Suspiciunile pe care Veneția le avea cu privire la intențiile lui Matia Corvin rezulta și din faptul că acesta, atunci când a plecat din Buda în așa-zisa campanie de ajutorare a lui Vlad Țepeș, ajungând abia la începutul lui noiembrie 1462 la Brașov, a fost însoțit de ambasadorul venețian Pietro Tomasso. Acesta avea misiunea să anunțe Senatul despre evoluția conflictului și despre celelalte evenimente importante. Din păcate, singura informație pe care ambasadorul a trimis-o și despre care avem noi cunoștința a fost cea de la 26 noiembrie, privitoare la arestarea lui Vlad Țepeș, peste câțva timp conducerea Republicii confirmând primirea acestei scrisori, cât și pe cea a regelui Ungariei despre „cazul”.

Vlad Țepeș.

Bănuim că autoritățile venețiene, de obicei foarte bine informate asupra evenimentelor, mai ales dacă acestea le interesau în mod direct, au aflat, până la

sfârșitul anului, adevărul în legătură cu raporturile dintre Matia Corvin, Vlad Țepeș și turci deoarece, încă de la 9 noiembrie, la Viena se știa că regele Ungariei încheiase un tratat secret cu sultanul.

vedem obstacolul care ar fi împiedicat diplomația venețiană să afle tot ceea ce o putea interesa în legătură cu acest tratat. Dar, deși cunoștea adevărul, Veneția a continuat să-l menajeze pe Matia Corvin, în speranța ca acesta se va hotărî în cele din urmă să-i atace pe turci. Aceasta în situația în care relațiile veneto-otomane cunoșteau o încordare crescândă, pregătirile de război ale Veneției fiind intensificate mai ales după numirea unui nou căpitan general al Marii (comandant suprem al flotei venețiene), în decembrie 1462, numire care a devenit efectivă abia la 31 ianuarie anul următor, odată cu alegerea în acest post a lui Alvise Loredan.

Astfel, la 15 ianuarie 1463, Senatul venețian confirma regelui maghiar primirea scrisorilor prin care i se comunica „... cazul dușmănos al fostului voievod muntean, care a încercat să săvârșească o crimă atât de mare împotriva Majestății Voastre și a regatului”. De asemenea, Matia era lăudat și pentru ca luase unele măsuri oportune de apărare. Acesta era însă, repetam, un limbaj diplomatic pe care Veneția îl folosea la adresa Ungariei numai pentru că avea nevoie de alianță cu ea în condițiile în care o confruntare majoră cu Imperiul otoman părea de neevitat, iar Vlad Țepeș își pierduse domnia. De fapt, în ciuda scrisorilor și „dovezilor” de trădare trimise de Matia Corvin, Senatul venețian nu a putut fi convins de vinovăția lui Vlad Țepeș.

La cinci luni după arestarea acestuia, la 18 aprilie 1463, el cerea noului ambasador de la Buda, Giovanni Aymo, să descopere adevărul în cazul lui Vlad Țepeș, să se informeze asupra raporturilor dintre regele Ungariei și noul domn al Țării Românești și să afle dacă între Ungaria și Imperiul otoman a intervenit sau putea să intervină o pace, în acest caz trebuind să facă totul pentru a o împiedica. Două lucruri importante se desprind din aceste

instrucțiuni: pe de o parte, neîncrederea Veneției în intențiile politice și militare ale lui Matia Corvin, iar pe de altă parte, nevoia ei imperioasă de a stabili o alianță cu Ungaria în condițiile crescânde amenințări otomane. Informațiile pe care ea le deținea cu privire la tratatul secret dintre Matia Corvin și sultan, obținute, probabil, prin Viena, dar și prin agenții ei diplomatici din Balcani, dorea să fie confirmate sau infirmate de investigații întreprinse la fața locului și, dacă lucrul era posibil, să răstoarne situația în favoarea ei. Din această cauză ea era dispusă să accepte explicațiile și argumentele regelui maghiar, de a căror veridicitate se îndoia, dar avantaje prea mari nu a obținut de la sperata alianță cu acesta, deoarece Matia avea privirile îndreptate spre

Europa Centrală, la hotarele cu Imperiul otoman preferând să mențină o situație de echilibru militar și de *statu-quo* teritorial-politic.

La Dunărea de Jos, principalii aliați *de facto* ai Veneției în îndelungatul război cu Poarta otomană dintre 1463 și 1479 au fost românii și nicidecum regele Ungariei. Românii conduși de Vlad Țepeș l-au înfrânt pe sultan în 1462, tot ei, dar conduși de Ștefan cel Mare, vor obține strălucită victorie de la Vaslui, din ianuarie 1475, victorie care a eliminat pentru un timp presiunea otomană asupra posesiunilor venețiene de pe coasta balcanică a Marii Adriatice, iar în 1476 o nouă expediție sultană se va zdrobi de rezistența lor îndârjită. În această perioadă ca, de fapt, și în altele din evul mediu, principalul factor de rezistență în fața presiunii otomane asupra Europei Centrale, l-au constituit țările române și mult mai puțin regatul feudal maghiar. Este adevărat că regalitatea maghiară a încercat să-și atribuie toate victoriile mai importante obținute împotriva turcilor la Dunărea de Jos, dar acest lucru nu putea să ascundă adevărul de netăgăduit al faptelor. Pentru factorii politici de conducere de la Viena, Veneția, Roma, dar și pentru alții, comportarea lui Matia Corvin din 1462 a fost foarte clară, trădarea sa era evidentă, dar speranțele, nerealizate, de altfel, ca el își

va schimba atitudinea și va lupta cu turcii i-au determinat, ca și pe venețieni, să-i acorde un credit, nemeritat, în continuare.

Cum se poate explica, totuși, această atitudine? Credem că doi factori au jucat un rol primordial, atât pentru Veneția, cât și pentru papalitate. În primul rând este vorba de statutul, recunoscut pe plan european, de mare putere al Ungariei. Deci, în comparație cu țările române, care aveau un potențial mult mai redus sub aspect politic și militar, era de preferat Ungaria, de la care se așteptau nu numai o politică de confruntare defensivă față de turci, dar și importante acțiuni ofensive împotriva acestora. Din această cauză papalitatea a intervenit cu energie pentru încheierea unui tratat de pace între Matia Corvin și Frederic III, după care a jucat un rol esențial în încheierea unui tratat de alianță între Veneția și Matia Corvin, tratat realizat la 12 septembrie 1463. Dar, se pare că această alianță cu Ungaria venea deja prea târziu. În acea perioadă politica externă ungara își schimbase deja direcția și Ungaria nu mai avea o atitudine agresivă față de turci. După ce Matia Corvin și-a asigurat stăpânirea asupra regiunii Jajce din Bosnia și după eșecul proiectului de cruciada papală din 1464, el a părăsit lupta antiotomana pentru multă vreme și, la îndemnul papei Paul II (1464 - 1471), își va îndrepta forțele contra lui Gheorghe Podiebrad (1458 - 1471), regele Boemiei, fostul său aliat și socru, dar devenit, între timp, eretic și dușman. Situația nu a putut fi prevenită și schimbată nici de acordul, semnat la 19 octombrie 1463 între papa Pius II, Veneția și Filip cel Bun, ducele Burgundiei, acord care prevedea o alianță antiotomana pe o durată de trei ani.

În al doilea rând, este vorba de faptul că Matia Corvin era regele catolic al unui stat catolic, Ungaria. Pentru papa era esențial ca cruciada antiotomana să fie condusă de catolici și să se desfășoare cu participarea, în primul rând și pe scară largă, a forțelor catolice, a statelor catolice. Din această cauză una din constantele politicii papale de cruciada antiotomana a fost aceea de a căuta pe

participanți în cadrul Europei catolice. După ce aceștia își ofereau serviciile sau refuzau să participe la cruciada, diplomația pontificală își îndrepta atenția spre lumea ortodoxă și chiar spre lumea asiatică, de unde se puteau ivi dușmani redutabili ai Porții otomane. De aceea Veneția, care avea neapărată nevoie de ajutorul papalității, nu a îndrăznit să-l ocolească pe catolicul Matia Corvin și să intre în legătură directă cu Vlad Țepeș. Pentru papa Pius II toate victoriile lui Vlad Țepeș erau, de fapt, victorii ale acestui rege catolic al Ungariei. Papa nici nu ar fi putut concepe ca o cruciada antiotomana să fie declanșată de un principe ortodox și ca acesta să se plaseze în fruntea ei. De aceea nici nu s-a pus măcar problema ajutorării, chiar și simbolice, a viteazului domn al Țării Românești. Toate privirile erau îndreptate spre Matia Corvin, unicul conducător capabil, în concepția papei, să se afle în fruntea forțelor antiotomane. Semnificativ în acest sens ni se pare și respingerea ferma de către Pius II, în 1462, a unui proiect de cruciada antiotomana, care pornise însă din inițiativă regelui Boemiei, Gheorghe Podiebrad, bănuț de erezie. Acesta, prin intermediul unui francez din Dauphiné, Antonio Marini, ajuns în împrejurimi rămase neclare la curtea sa, a propus Veneției, Burgundiei și Franței o alianță antiotomana. Dar Podiebrad dorea să-l ocolească pe papa, să-l lase în afara alianței, ceea ce, așa cum i-a atras atenția Veneția, era o imposibilitate. Și într-adevăr, din acest proiect nu s-a ales absolut nimic.

Consideram ca acestea sunt principalele două cauze pentru care puterile italiene, în special Veneția și papalitatea, au evitat să se angajeze în legături directe cu Vlad Țepeș, lăsându-l la bunul plac al lui Matia Corvin, care l-a aruncat în temniță pentru mai bine de 13 ani fără ca nimeni să-i ceară socoteala.

Lucrurile vor deveni însă foarte clare spre sfârșitul domniei lui

Matia Corvin, când el își va repeta comportarea, într-o situație similară, fata de Ștefan cel Mare, domnul Moldovei. Deși avea o alianță cu acesta, în care se

prevedea ajutorul reciproc în cazul unor atacuri otomane, Matia Corvin, nu a ezitat să încheie un tratat cu noul sultan, Baiazid II (1481 - 1512), în 1483. Astfel, în timp ce turcii atacau și cucereau prin surprindere cele două cetăți cheie din sudul Moldovei, Chilia și Cetatea Alba, el declanșa o campanie de mare anvergură împotriva lui Frederic III, în vara lui 1484, campanie care s-a soldat cu ocuparea Vienei, în anul următor, oraș unde va rămâne până la moartea sa, survenită surprinzător în 1490. Deci „campionul creștinătății”, „apărătorul Europei” și-a încheiat zilele în mod „glorios” la Viena, după ce cucerise, în lupte grele și sângeroase, aproape toate posesiunile ereditare ale Habsburgilor și nu în lupta antiotomana așa cum promisese de-a lungul întregii sale domnii.

De fapt, în opinia noastră, Ungaria nu a fost și nici nu a putut fi acel „zid de apărare” al Europei în fața asalturilor tot mai insistente ale otomanilor, din două motive principale. Primul, mai puțin important, este acela ca Matia Corvin, ultimul mare rege al ei, și-a îndreptat eforturile, în mod deliberat, spre o politică de expansiune în Europa Centrală, exact invers de cum procedase tatăl sau, marele Iancu de Hunedoara, politica ce implica cu necesitate menajarea Porții otomane. Al doilea motiv, cel mai important, este acela ca dezvoltarea de ansamblu a societății maghiare din secolul XV și de la începutul celui următor, a determinat o intensificare a anarhiei feudale, prin creșterea puterii marilor magnați și o slăbire corespunzătoare a structurilor statale, a forței statului, ceea ce explica faptul ca o singură bătălie (Mohács, 1526) a fost suficientă pentru ca acest stat să dispară de pe harta politica a Europei. Nu același lucru s-a întâmplat cu țările române, care au cunoscut o continuitate statală neîntreruptă și au înscris în filele istoriei încă numeroase fapte glorioase de lupta antitotomana.

În încheierea acestor scurte considerații credem că se impun și câteva concluzii cu privire la Vlad Țepeș în contextul luptei antiotomane. În primul rând, se constată că între el și Veneția nu a existat nicio legătură directă,

acest lucru fiind imposibil datorită pretențiilor de suzeranitate manifestate de Matia Corvin fata de Tara Românească, pretenții teoretice, dar pe care Veneția, din motivele arătate mai sus, nu a vrut să le conteste. În al doilea rând, putem spune ca Veneția, în ciuda acțiunii de dezinformare a lui Matia Corvin, a cunoscut, chiar cu amănunte foarte semnificative lupta plină de eroism a lui Vlad Țepeș, precum și comportamentul puțin cavaleresc al regelui maghiar și aflat în contradicție cu obligațiile medievale ale unui suzeran fata de vasalul său, așa cum pretindea că este Matia Corvin fata de Vlad Țepeș. Dar, în al treilea rând, Veneția a preferat să închidă ochii în fața evidentei, cu speranța de a obține o colaborare eficienta a lui Matia Corvin în lupta antiotomana. Rezultatul a fost ca ea a asistat pasiva la căderea unui aliat sigur, Vlad Țepeș, și nu a obținut în schimb, decât într-o măsură cu totul insuficienta, ajutorul Ungariei, care, în acea vreme, nu avea, chiar și să fi vrut, capacitatea necesara purtării unui război ofensiv de anvergura cu Imperiul otoman.

Vlad Țepeș a încercat să iasă din sistemul de cosuzeranitate ungaro-otomana instaurat asupra Țării Românești în 1451 - 1452, dar fără un sprijin extern adecvat nu a reușit să facă acest lucru. Acțiunea sa a demonstrat ca acest sistem nu putea fi înlăturat, ca, trecând peste ostilitatea reciproca, cele două mari puteri înțelegeau să-l mențină în vigoare, ceea ce se va întâmpla până la dispariția Ungariei, în 1526. Dar, în același timp, acțiunea sa a mai scos în evidenta un fapt deosebit de important, și anume acela al înclinării tot mai accentuate a balanței de putere din acest sistem în favoarea Imperiului otoman. Acest lucru explica și eșecurile repetate ale lui Ștefan cel Mare de a atrage Tara Românească în sfera sa de influenta și de a o opune turcilor, eșecuri a căror victima a fost chiar Vlad Țepeș în 1476. Totuși, lupta sa nu a fost zadarnica. Ea a arătat turcilor ca Tara Românească putea fi învinsa, dar nu distrusă, putea fi îngenuncheată, dar nu transformată în pașalâc.

Capitolul III

Domnia lui Ștefan cel Mare - epoca de maxima afirmare politica a Moldovei medievale

După moartea lui Alexandru cel Bun, Moldova a fost cuprinsa, pentru un sfert de veac (1432 - 1457), de o profundă stare de anarhie, urmașii săi, fii și nepoți (Ilias, Ștefan II, Petru II, Roman II, Alexandrel, Bogdan II și Petru Aron), luptând pe viață și pe moarte pentru tronul țării, dar primind fiecare și un puternic sprijin din exterior, fie din Polonia, fie din Ungaria, interesate de dominația asupra principalelor cai comerciale ce străbăteau țara și care își aveau punctele de pornire la Chilia și Cetatea Alba. Astfel, Moldova a ajuns în pragul dezastrului, al distrămării și al dispariției statului. Turcii au încercat și ei să profite de această situație și în 1432 au atacat zona gurilor Dunării, iar în 1448, ca represalii la ocuparea Chilie de către Iancu de Hunedoara și după eșecul unui nou asediu al Constantinopolului, au atacat din nou Chilia, dar au fost respinși.

În această situație dificilă pentru Moldova, Ștefan cel Mare a preluat domnia, la 12 aprilie 1457, cu ajutorul lui Vlad Țepeș și având două obiective principale: ordinea în țara și scoaterea ei din axa de interese polono-otomana. Ambele vor fi atinse, integral primul și numai parțial al doilea, dar după ani grei și îndelungați de eforturi continue. Un fapt cert este ca, începând din ziua de 12 aprilie 1457, se deschide o epocă nouă în istoria statului românesc de la est de Carpați care, sub conducerea lui Ștefan cel Mare, va deveni un factor determinant în evoluția politicii europene din a doua jumătate a secolului XV.

Trezita din starea de anarhie la care fusese condamnată de lupta pentru putere a unei clase boierești scăpată de sub controlul autorității domnești și de ingerințele marilor puteri vecine care pândeau slăbiciunile interne ale țării pentru a-i impune dominația lor, energia creatoare a Moldovei s-a manifestat, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, în cele mai variate domenii, de la organizarea statului și acțiunea militară și diplomatica, la

creația literară și arhitectonică. Sinteza dintre geniul creator al unui popor și una dintre cele mai remarcabile personalități ale evului mediu târziu și ale zorilor epocii moderne a fixat locul Moldovei în istoria politică și spirituală a Europei veacului XV. Ștefan cel Mare a fost voievodul care a deschis, în istoria Moldovei, un secol de prosperitate și eroism, secol ce se va încheia odată cu marea campanie sultanala a lui Soliman Magnificul din 1538.

Doi factori esențiali de putere a avut Moldova în secolul XV și anume o puternică clasă militară alcătuită din boieri, a căror funcție esențială în stat continua să fie cea a mânuirii armelor, o țărănie liberă, numeroasă și îndatorată la serviciul militar. Cel de-al doilea a rezultat din situația geoeconomică a țării în raport cu marile curente ale comerțului internațional. În acest sens, renumitul istoric francez Jacques Heers, considera că în secolul XV cel mai important drum al mirodeniilor din Europa Orientală a fost cel care începea la Bursa, trecea prin Pera și Cetatea Albă, pentru a ajunge la Lvov, în Polonia.

Dacă acestea erau condițiile care puteau face ca Moldova să devină un stat puternic și prosper, pentru ca ele să se înlăptuiască mai era nevoie ca țara să găsească acea personalitate politică în stare de a le transpune în practică. Ea a fost găsită în persoana lui Ștefan cel Mare, care și-a iubit neamul și țara ca nimeni altul. El a înțeles că originea puterii, a succeselor politice și economice, nu se datorează numai întinderii teritoriului, bogățiilor pământului sau numărului locuitorilor, ci mai ales puterii de muncă, a spiritului de organizare, principiilor morale și seriozității cu care poporul privește viața și idealurile alese pentru a le realiza.

Urcarea lui Ștefan cel Mare pe tron a marcat începutul unei epoci noi în istoria Moldovei fiindcă asupra ei plana o permanentă și gravă amenințare din partea tuturor statelor vecine: a Poloniei, a Ungariei, dar, mai ales, a Imperiului otoman, amenințare pe care el a reușit

să o îndepărteze. În același timp el a reușit, pe plan intern, să lichideze un sistem politic periculos, care perpetua instabilitatea, aducea țării sărăcie, masacre și interminabile lupte interne. Ștefan cel Mare însuși era sa cada victima acestui anarhic și sângeros sistem, în 1451, atunci când la Reuseni, tatăl sau și domnul țării, Bogdan II, a fost asasinat din ordinul lui Petru Aron. De aceea el a luptat împotriva dușmanilor externi, mai ales a turcilor, nu ca cruciat, deși s-a folosit din plin de propaganda pentru cruciada, ci ca un apărător al țării sale; el nu era animat de idealul feudal al cruciadelor, ci de tendința monarhica moderna, unificatoare a fărâmițării feudale. Pentru Ștefan, lupta împotriva diferitelor amenințări externe a fost permanent corelată cu cea împotriva eventualelor amenințări interne, a comploturilor boierești, pe care nu a ezitat să le reprime cu cea mai mare hotărâre și asprime.

În concluzie la aceasta sumară, dar indispensabila introducere, putem afirma ca, mare om politic, gânditor, strateg genial, clarvăzător, om de înalta cultura, spirit luminat, Ștefan cel Mare s-a manifestat multilateral, devenind în mintea poporului chintesența dreptului judecător și a marelui oștean. El a descătușat forțele latente ale poporului și a reușit să facă din acesta un element de ordine în haosul tendințelor de asuprire și cotropire ale timpului. A avut o judecată profunda, curiozitatea omului inteligent, viziune cutezătoare și cultul strămoșilor, ale căror acte a dispus să fie consemnate în scris. Ștefan cel Mare a dăruit neamului sau tot ceea ce a putut și tot ceea ce a avut mai bun și a răspuns, în același timp, cel mai adecvat tuturor aspirațiilor sale, iar după moarte a luminat drumul pe care l-au străbătut românii pentru a-și obține dreptul de a trăi liberi și într-un singur stat independent.

În momentul în care a preluat domnia, la 12 aprilie 1457, Ștefan cel Mare se afla în fața unei situații interne și externe foarte dificile. Dacă pe plan intern anarhia a fost principala caracteristica a sfertului de veac anterior, așa cum am mai spus, pe plan extern Moldova avea de făcut

fata la trei amenințări majore: Ungaria, Polonia și Imperiul otoman. Primele două reprezentau amenințări devenite deja tradiționale și, de multe ori, se anihilau reciproc. În schimb, ce-a de-a treia amenințare, reprezentată de Imperiul otoman, era nouă, era amenințarea unei puteri noi aflată în plină expansiune, exponenta a unei religii și a unui sistem de valori total diferite de cele ale românilor. Acest lucru impunea și o atitudine complet diferită a domnului Moldovei fata de aceasta nouă putere, aflată într-un proces de transformare într-o adevărată „superputere” a vremii. Polonia și Ungaria ajunseseră, în linii generale, la limitele capacităților lor de expansiune. Evident ca ele doreau să continue aceasta expansiune, dar structurile lor interne nu le mai permiteau acest lucru decât într-o măsură limitată și pe o durată de timp limitată. Imperiul otoman, dimpotrivă, se afla la începuturile procesului de maxima expansiune, lucru de care își dădeau seama toate statele vecine cu el din Europa, Asia și Africa, dar nimeni nu putea să știe până unde va merge aceasta expansiune.

Din această cauză, Ștefan cel Mare, după părerea noastră, a avut în vedere de-a lungul întregii sale domnii, în primul rând, pericolele care puteau decurge pentru țara sa din expansionismul otoman. Aceasta nu înseamnă ca el a neglijat amenințarea ungara sau polona, ceea ce i-a impus o politică externă de echilibru între cele trei puteri, o politică de mare flexibilitate și abilitate, o politică pe care el a știut să o promoveze cu un talent deosebit, ca pe o adevărată artă al cărei stăpân absolut era. Talentul sau diplomatic, politic și militar, precum și înclinația permanentă pentru artă și cultură ne îndreptățesc să-l considerăm pe Ștefan cel Mare ca fiind personalitatea renașcentistă cea mai pregnantă a istoriei românești. El poate fi trecut, fără nicio rețineră, în galeria marilor personalități ale Renașterii, alături de contemporanii săi Lorenzo de Medici, Niccolò Machiavelli, Sixt IV sau Iuliu II.

Regula de căpetenie a întregii sale politici externe a fost evitarea, cu orice preț, a izolării. Niciodată Ștefan nu

s-a aflat în conflict cu mai mult de unul din cei trei potențiali dușmani. Întotdeauna a știut să manevreze cu o mare abilitate politica, astfel încât două din cele trei puteri fie să-l sprijine, fie să-și mențină o neutralitate binevoitoare. O a doua regula a politicii sale externe o putem considera ca fiind aceea a realizării unui front comun românesc de rezistență antiotomana, mai ales prin atragerea Țării Românești în sfera de influență a Moldovei. În fine, o a treia regula a fost aceea de a căuta aliați oriunde puteau fi ei găsiți. Aceasta explica întinsa rețea de relații externe pe care a pus-o în funcțiune: relațiile cu genovezii din Marea Neagră, mai ales cu cei din Caffa, și cu metropola lor, relațiile cu marele cnezat al Moscovei, relațiile cu tătarii din Hoarda de Aur de pe Volga și cu tătarii din Hanatul Crimeii, relațiile cu Mangopul, cu șahul turcoman al Persiei, Uzun Hasan, cu viitorul împărat Maximilian I de Habsburg, cu papalitatea și cu Veneția.

Preluând domnia, în aprilie 1457, cu ajutor din partea varului sau Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare s-a înscris, de la început, în axa politica ungaro-munteana, care, pe linia tradiției lui Iancu de Hunedoara, avea un pronunțat caracter antiotoman, cu toate că acesta se estompase considerabil după moartea eroului transilvănean, ca urmare a politicii externe practicate de urmașul sau Matia Corvin, îndreptată în special spre Europa Centrală și mai puțin spre o relație conflictuală cu Imperiul otoman. Aceasta ar putea fi una din explicațiile conflictului de aproape doi ani care l-a opus pe Ștefan, Poloniei, conflict încheiat prin tratatul de la Overchelauti, din 4 aprilie 1459, lângă Hotin. Pe lângă motive de ordin personal și de consolidare internă a domniei, legate de prezenta lui Petru Aron, asasinul tatălui sau și domnul pe care-l înlăturase din scaun, pe teritoriul polon, Ștefan, lovind în Polonia, lovea, de fapt, în axa politica polono-otomana, realizată odată cu deplasarea centrului de greutate al politicii externe a Poloniei din zona Mării Negre în zona Marii Baltice. Nu trebuie să uităm, de asemenea, că aceasta conjuncție de interese polono-otomane a constituit factorul

extern principal care a obligat Moldova să accepte plata tributului către Poarta.

Deci, primele acțiuni de politica externă ale lui Ștefan cel Mare ne demonstrează faptul că, de la început și de-a lungul întregii sale domnii, el a acordat o atenție specială pericolului care se profila tot mai amenințător la granițele de sud ale țării, fără a neglija însă pericolele de la celelalte hotare, care nu aveau totuși gradul de intensitate al acestuia. De aceea nu trebuie să ne mire ca atacând în nord el avea în vedere și granița de sud.

Este adevărat ca tratatul de la Overchelauti l-a adus pe Ștefan, pentru cel puțin zece ani, în axa de interese polono-otomana și ca el a plătit cu regularitate tributul datorat turcilor, dar și în aceasta perioadă el nu va scăpa niciun prilej pentru a-și consolida pozițiile din sudul țării, exemplul cel mai elocvent în acest sens fiind cel al Chilie, cetate-port de a cărei importanta este inutil să mai vorbim.

Astfel, chiar în primii ani de domnie, când încă nu era suficient de bine consolidat pe plan intern, Ștefan cel Mare a înțeles ca o eventuală prezenta a turcilor la Chilia ar fi însemnat o adevărată catastrofa economică, politica și militară. De aceea, atunci când Mehmet II, declanșând marea sa campanie împotriva Țării Românești din vara lui 1462, a încercat să cucerească și Chilia, el nu a ezitat să intervină pentru a împiedica acest lucru, cu toate că era conștient de faptul ca acțiunea sa va provoca resentimente atât la Poartă, cât și în capitala regatului maghiar, care întreținea o garnizoana în cetate. Deși principalul sau obiectiv, cucerirea Chilie, nu a fost atins, totuși a fost realizat un obiectiv secundar foarte important, acela de a-i împiedica pe turci să pună stăpânire pe oraș. Realizarea acestui obiectiv limitat a fost însă destul de importanta în timp, deoarece a permis domnului Moldovei ca, peste trei ani, la începutul lui 1465, să-și atingă și adevăratul sau scop, acela de a cuceri Chilia. Fapt de o deosebită însemnătate sub raport economic și strategic, revenirea Chilie la Moldova, prin reacțiile pe care le-a provocat, s-a aflat la originea principalelor conflicte externe ale țării,

acela cu Ungaria, care a reacționat aproape imediat prin campania din 1467 încheiata cu dezastrul de la Baia, din decembrie, și acela cu Imperiul otoman, care va fi de mai lungă durată și legat direct de stăpânirea asupra Dunării de Jos, ca prelungire economică și militară a Mării Negre. De asemenea, trebuie să arătăm ca, prin cucerirea Chiliei, Ștefan și-a atras și adversitatea tătarilor din Crimeea, care se numărau printre principalii beneficiari ai liniei comerciale ce unea Caffa cu regatul Ungariei, trecând tocmai prin acest oraș.

Deși Imperiul otoman nu a reacționat imediat, pe plan militar, împotriva Moldovei, Ștefan cel Mare era conștient însă de faptul că adevărata confruntare, cea care urma să decidă soarta țării sale, se va desfășura tocmai cu aceasta uriașă putere, care avea obiective politice în Europa destul de clare pentru toată lumea. Dincolo de plata tributului, care nu afecta autonomia Moldovei, expansiunea otomană conținea o pimejdie mult mai gravă, care decurgea din determinarea Porții de a transforma Marea Neagră într-o anexă a Imperiului otoman și de a subordona produsele țărilor pontice necesităților economice și militare ale acestuia. Încercarea de a împiedica, în alianță cu celelalte puteri antiotomane, transformarea acestei perspective în realitate a fost mobilul principal al intrării lui Ștefan cel Mare în lupta împotriva turcilor. Strâns legat de acest aspect a fost acela, mai evident, al luptei pentru controlul Dunării de Jos. Momentul ales de Ștefan pentru intrarea sa deschisă în războiul antiotoman, pentru că inițiativa i-a aparținut în această privință, a corespuns fazei celei mai critice a luptei dintre sultanul Mehmet II și adversarii săi europeni și asiatici. Războiul lui Ștefan pentru controlul Dunării se integra într-o luptă mult mai lungă, care număra printre obiectivele sale principale restaurarea libertății bazinului pontic.

Odată intrat în război, Ștefan cel Mare a încercat să stabilească o cooperare simultană atât cu inamicii asiatici ai turcilor, cât și cu cei europeni, cu Veneția în primul

rând, care se afla deja de zece ani în război cu otomanii și era cea mai interesată în găsirea de noi aliați, dar și cu Matia Corvin, care era și el interesat în stoparea expansiunii Imperiului otoman.

Înainte însă de a vorbi de aceste relații și de ceea ce au însemnat ele atât pentru Moldova, cât și pentru aliații ei, considerăm că este absolut necesar să ne referim, pe scurt, în funcție de izvoarele ce ne stau la îndemână, asupra evoluției relațiilor lui Ștefan cel Mare cu Poarta otomana, pentru ca aceasta evoluție l-a determinat pe Ștefan să intre în marele război contra turcilor alături de cetatea lagunelor și Uzun Hasan.

Așa cum arătam ceva mai sus, cucerirea Chilie de către Ștefan cel Mare în 1465 a fost primul semn exterior clar al ostilității sale fata de

Imperiul otoman, înțeles ca atare de turci. În ciuda acestui fapt, sultanul, ale cărui forte militare, navale și terestre, erau angajate pe mai multe fronturi, împotriva Veneției, a lui Skanderbeg, a Caramaniei și a lui Uzun Hasan, pentru a nu aminti decât pe principalii săi inamici din aceasta perioadă, nu a întreprins timp de câțiva ani nimic concret împotriva Moldovei. Aceasta nu însemna însă ca, la fel ca și în cazul Veneției, atât Mehmet II, cât și Ștefan cel Mare nu erau conștienți de faptul ca diferendul dintre ei se apropia de faza hotărâtoare și ca nu putea fi rezolvat altfel decât pe calea armelor. Pentru Ștefan cel Mare, care preluase domnia unei țări supuse numai cu foarte puțin timp înainte suzeranității otomane, se puneau problema ruperii definitive a acestei legături, lucru posibil încă în vremea domniei sale, în timp ce pentru turci problema principală în relațiile cu Moldova era aceea de a-și consolida suzeranitatea asupra ei și de a o elimina de la Marea Neagră, care trebuia transformată într-un lac turcesc. Toate aceste contradicții politice nu puteau fi rezolvate decât pe calea armelor, deoarece Moldova celei de-a doua jumătăți a secolului XV era un stat prea puternic, inclusiv sub aspect militar, pentru a ceda fără lupta în fața pretențiilor otomane.

Prima acțiune militară ostilă a turcilor la adresa Moldovei s-a petrecut, după opinia noastră, în iarna 1468 - 1469 și nu în cea anterioară, așa cum considera Nicolae Iorga. Este adevărat că documentul care vorbește despre aceste lucruri, o scrisoare expediată din Veneția de către Gerardo de Collis către ducele Milanului, Galeazzo Maria Sforza, este datată la 14 februarie 1468, dar bănuim că este vorba de stilul venețian (*more veneto*), deci 1469, deoarece editorii, Nagy Iván și B. Nyáry Albert, o plasează în volum după documente datate în toamna lui 1468. Oricum, în scrisoare se arată că sultanul a plecat spre Nicopole, lângă Dunăre, dar că a trimis o grupare armată și spre Cetatea Alba, deoarece pe fluviul înghețat trupele de azapi pot pătrunde spre Transilvania și Moldova.

În vara anului 1469, probabil că și la îndemnul sultanului Mehmet II, tătarii de pe Volga întreprind o mare expediție de jaf împotriva Moldovei, dar vor fi surprinși și zdrobiți de oastea lui Ștefan cel Mare, la Lipnic, la 20 august. În timp ce se desfășurau aceste lupte, zvonurile despre o flota turcă menită să vină în Marea Neagră apar din nou. În iulie, socotelile Caffei pomenesc berbecii, puii, pâinea, orzul, lumânările și vinul date solilor trimiși de Ștefan pentru transmiterea de noutăți și cererea de ajutor. Se pare totuși că, așa cum rezulta dintr-o scrisoare adresată, la 25 octombrie 1469, de Mengli Ghiray, hanul tătarilor din Crimeea, sultanului Mehmet II, în acest an flota otomană, comandată de un oarecare Iacub, a atacat Caffa și i-a prădat împrejurimile.

În acești ani relațiile dintre Ștefan cel Mare și Radu cel Frumos, domnul Țării Românești supus turcilor, devin din ce în ce mai ostile. Astfel, în cursul anului 1468, în Transilvania circula zvonul despre un iminent conflict între Moldova și Țara Românească. Aici se știa că Radu cel Frumos era sluga plecată a turcilor, că nu ieșea din cuvântul lor și, cu ajutorul Porții, s-ar fi încumetat să atace oricând Moldova. Se pare că acest lucru s-a întâmplat la sfârșitul anului 1469, când o armată munteană, având sprijinul beilor din Dobrogea, a încercat, fără a reuși, să

recucerească Chilia. Replica lui Ștefan cel Mare a fost fulgerătoare și devastatoare. El nu dorea și nici nu putea aștepta ca turcii să preia inițiativa strategică și, cunoscând faptul ca ei erau prinși în crâncena încheștare cu Veneția, s-a hotărât să facă el acest lucru.

Astfel, la 27 februarie 1470, a atacat, prădat și nimicit Brăila, cel mai important port al Țării Românești din acea vreme, după care, probabil pe 28 februarie, a distrus și Târgul de Floci. Acțiunea a fost deosebit de dură și de sângeroasă pentru a provoca groaza inamicului și a arăta turcilor ca Moldova va lupta cu toate mijloacele și cu toată hotărârea pentru a-și apăra independența. În același timp, aceasta acțiune militară a marcat începutul politicii de atragere a Țării Românești într-un front comun de luptă antiotomană, politica ce va fi dusă cu tenacitate mai bine de un deceniu, dar și începutul luptei cu Imperiul otoman, al cărui vasal supus era Radu cel Frumos. Era încă un conflict nedeclarat ca atare, dar ruptura de turci era foarte clară, cu toate că Ștefan a continuat, câțiva ani, să plătească tributul anual. Turcii nu interveniseră pentru moment direct și pe scara mare în conflict, preferând să se lupte prin intermediul vasalului lor din Țara Românească. Putem spune ca acțiunea, plină de curaj, a lui Ștefan cel Mare din 1470 a încadrat Moldova într-una din cele mai mari încercări de îndiguire și respingere a Imperiului otoman la care au participat puteri europene și asiatice. Încetând de a mai fi un simplu obiect al rivalității polono-ungare, Moldova devenea un factor activ, de importanță considerabilă, al politicii europene.

Anii care au urmat au fost ani de lupte crâncene între cele două țări românești de la sud și est de Carpați. Cu toată intervenția lui Radu cel Frumos pe lângă brașoveni, de a nu mai vinde arme moldovenilor, totuși în cursul anului 1479. Ștefan cel Mare a reușit să facă achiziții masive din

Transilvania și a mai reușit să primească informații detaliate despre cele ce se petreceau în Țara Românească, precum și despre planurile sultanului Mehmet II.

Dar nici domnul Țării Românești nu a rămas inactiv. În înțelegere cu un grup de boieri moldoveni, Radu cel Frumos a încercat să organizeze un complot, care ar fi dus probabil, la asasinarea sau la îndepărtarea lui Ștefan din scaun. Lupta dusă în secret de o parte din marii boieri dregători împotriva lui Ștefan a luat forme amenințătoare la începutul anului 1471, atunci când se aștepta ca Radu cel Frumos, sprijinit de turci, să atace Moldova. Dar Ștefan cel Mare, aflat la Vaslui, a aflat de complot și, imediat, a ordonat decapitarea vornicului Isaia, a paharnicului Negrila și a stolnicului Alexa. Singurul care a scăpat a fost Roman Gârbovat. Este posibil ca, anterior acestui complot, regele Cazimir IV al Poloniei, conștient de faptul ca intensificarea războiului dintre Moldova și Țara Românească ar fi dus, în final, la un conflict de anvergură între Moldova și Imperiul otoman, să fi încercat, în vara anului

1470, o mediere între cei doi domni, dar fără a obține rezultatele scontate.

În aceste condiții, la 7 martie 1471, a avut loc prima bătălie importantă între oștirile celor două țări românești, la Soci, în apropiere de Râmnicul Sărat, bătălie încheiată cu victoria lui Ștefan cel Mare. Radu cel Frumos, care, bineînțeles că avea sprijinul politic al turcilor, lipsindu-ne însă izvoarele care să indice prezenta efectivă a acestora în armata sa, a încercat să atace Moldova, dar Ștefan, mult mai rapid, având armata concentrată la Vaslui, a trecut hotarul în Țara Românească și a obținut o victorie categorică: „În anul 6979 (1471 - n.n.), luna martie 7, joi, a fost război cu Radu voievod, din mila lui Dumnezeu și cu ajutorul puternicului Savaoth dumnezeu. Și a scos dintre dânșii mulțime mare. Și toate steagurile lui au fost luate și schiptrul cel mare al lui Radu voievod a fost luat. Și mulți viteji au fost prinși atunci, care au și fost tăiați. A lăsat vii pe doi boieri mari, Mircea comis și Stan logofăt”.

Anul 1472 a reprezentat un moment de pauză în confruntarea dintre cei doi voievozi, dar și momentul în care Ștefan cel Mare a intrat în legătură cu Veneția,

principalul inamic al turcilor din acel moment, prin intermediul solului lui Uzun Hasan, Isac beg. Oricum, în Italia se ştia, în

1471, la Milano, ca românii sunt gata să se ridice la lupta împotriva turcilor, ceea ce făcea ca demersurile domnului Moldovei să aibă şanse de reuşită. În ceea ce-l priveşte pe Isac beg, el ajunge, în septembrie 1472 la Veneţia, fiind purtătorul unei scrisori a lui Uzun Hasan cu data de 30 mai. Sosirea în Europa a lui Isac beg, care a trecut prin Caffa şi Cetatea Alba, a marcat, pe de o parte, începutul relaţiilor dintre Ştefan cel Mare şi Veneţia, pentru că este imposibil să credem că domnul Moldovei nu s-a folosit de această ocazie pentru a trimite un mesaj la Veneţia în care să-şi arate disponibilitatea pentru o alianţă antiotomana. În acest fel, Imperiul otoman risca să fie prins în lupta simultan pe trei fronturi, la apus, la răsărit şi la nord, pe linia Dunării.

Informat despre intenţiile lui Stefan, hanul turcoman i-a adresat şi lui o scrisoare similara cu cele trimise principilor creştini din statele apusene. Este foarte probabil ca, pe drumul de întoarcere, deci spre sfârşitul lui 1472 şi începutul lui 1473, Isac beg să se fi oprit la Buda, Cracovia, Suceava şi Vaslui, să-i fi adus lui Stefan un răspuns de la Veneţia şi, foarte posibil, să fi stat mai mult timp pe lângă domnul Moldovei pentru a-l îngriji.

Cunoscând, prin intermediul lui Isac beg, atât pregătirile de război ale lui Uzun Hasan, cât şi cele ale veneţienilor, care pregăteau o acţiune concertata împotriva Imperiului otoman, Ştefan cel Mare a hotărât să rupă definitiv şi pe fata relaţia de vasalitate fata de Poarta, prin refuzul de a mai plăti tributul şi prin prima încercare serioasa de a-l scoate pe Radu cel Frumos din domnie şi a-l înlocui cu un domn aliat al Moldovei, astfel încât cele două tari să formeze un front comun antiotoman la Dunărea de Jos şi, astfel, să devină un al treilea element major al coaliţiei antiotomane.

Toate izvoarele epocii care au ajuns până la noi, arata ca, la 8 noiembrie 1473, Ştefan cel Mare a împărţit oştii

sale steaguri în apropiere de Milcov, după care, împreună cu Laiota Basarab, a declanșat campania împotriva lui Radu cel Frumos. Bătălia decisivă s-a dat între 18 și 20 noiembrie pe pârâul Vodnului sau al Vodnei, nu departe de Prahova și de orașul Gherghița, cam la 45 de km nord-est de București. După o luptă înverșunată Radu cel Frumos a fost obligat să se retragă la București („cetatea de scaun, numită Dâmbovița”). La 23 noiembrie a ajuns la București, iar a doua zi a cucerit cetatea. Aici a stat timp de trei zile, instalându-l în scaunul Țării Românești pe Laiota Basarab.

Evident că în fața acestei viguroase acțiuni turcii nu mai puteau rămâne pasivi și au reacționat. Problema care se pune este însă aceea dacă au fost două grupări otomane trimise în sprijinul lui Radu cel Frumos sau numai una singură. Toate cronicile, în afară de *Cronica moldo-germana*, afirma că a fost o singură intervenție otomana la sfârșitul lunii decembrie, turcii reușind să-l îndeparteze pe Laiota Basarab din scaun și atacând și sudul Moldovei, până la Bârlad, după care s-au retras: „Iar Radul voievod a fugit la turci și a luat cu dânsul 15.000 de turci și a lovit pe Basaraba, joi, decembrie 23, și a învins pe Basaraba și toată oastea lui. Iar el singur a fugit în țara Moldovei. Iar turcii au venit pe urma lui Basaraba și au stat în tabără la Bârlad, decembrie 31, vineri. Și apoi au slobozit năvrapii și au prădat țara și s-au întors”. *Cronica moldo-germana*, pe lângă menționarea acestei incursiuni, vorbește și de o a doua reacție otomana, la sfârșitul lui noiembrie, deci mult mai rapidă, încheiata însă cu un dezastru: „Și acolo a șezut Stefan voievod 3 zile, lângă o pădure, până ce și-a rânduit de tot oastea, căci auzise ca niște turci veneau în ajutorul lui Radu voievod. Aceștia au venit în ziua de 28 ale aceleiași luni (noiembrie - n.n.), ca la 13 mii de oameni, cu 6 mii de munteni. Atunci s-a îndreptat Stefan voievod cu bărbăție împotriva lor și Dumnezeu l-a ajutat, încât i-a nimicit cu desăvârșire, iar pe care i-a prins vii, i-a tras în țeapa prin buric, cruciș unul peste altul, în număr ca la 2 300. Și a stat acolo în mijlocul lor, 2 zile. Și oastea lui s-a

desfăcut”.

Aceasta problema a unei singure sau două campanii turcești împotriva lui Ștefan cel Mare, desigur că nu este pe deplin rezolvată și va mai necesita investigații minuțioase pe care noi nu ni le propunem în lucrarea de față. Pentru noi important este faptul că, indiferent dacă a fost o singură expediție sau două, turcii au reacționat rapid, cu violență și angajând efective destul de importante, cifrate între 13 și 15 mii de oameni. Dacă se adauga și neplata tributului de către Ștefan, constatăm că în acest an 1473, s-a declanșat cu adevărat războiul între Moldova și Imperiul otoman. S-a trecut de la forma sa latentă la forma fățișă, la lupta pentru independența Moldovei sau pentru adâncirea statutului sau de vasalitate față de Poarta otomană. Prin declanșarea fățișă a războiului de către Ștefan cel Mare, într-un moment în care coaliția antiotomană dădea destule semne de oboseală, tot centrul de greutate al războiului s-a mutat la Dunărea de Jos. Aceasta explică, probabil, de ce o ambasada venețiană trimisă la Uzun Hasan în acest an a trecut și prin Moldova, la fel ca și celelalte relații care se vor stabili în anii următori cu cetatea lagunelor.

Anul 1474 este destul de confuz în relațiile dintre Ștefan cel Mare și Radu cel Frumos. Este posibil ca până în toamna domnului Moldovei să fi încercat sau chiar să fi intervenit din nou în Țara Românească pentru alungarea lui Radu cel Frumos și înlocuirea lui cu Laiota Basarab, dar aceste încercări au eșuat.

Tot în acest an, Ștefan a cerut ajutorul Poloniei, scriindu-i lui Cazimir IV că turcii pot trimite oricând o armată împotriva sa. Răspunsul regelui polon a fost de a deplasa spre sud oastea Podoliei, condusă de Mihail Buczacki, castelanul Sniatinului, probabil pentru a împiedica o eventuală pătrundere a turcilor pe teritoriul polon în cazul unui atac contra Moldovei. Dar pentru a împiedica acest atac, polonii au încercat să folosească armele diplomației cu scopul de a împăca pe Ștefan cel Mare, cu Radu cel Frumos ca, pe această cale, să aplaneze

și conflictul moldo-turc. Ei au trimis soli, la Ștefan cel Mare, pe Dobesław Biszowcski, castelanul de Belz, și pe Egidius Suhodalski. Dar, ne spune Długosz: „... aceștia găsim pe Ștefan la curtea din Vaslui și arătându-i hotărârile regelui, care lui i-au fost spre bucurie, au înțeles ca el n-are de gând să facă pace cu Radul. Și aceasta nu pentru că n-ar vrea să primească o învoială dreaptă, ci pentru ca Radul, dând toate cetățile sale turcilor și atârând de voia și de placul lor, nu putea sau nu cuteza să facă nimic de capul lui fiind sub stăpânire străină. Ștefan Voda cu toată oastea sa, cu soția și fiul și cu fiica sa, stând la curtea din Vaslui, care nu era aparat nici de la natura și nici prin întărituri, veghea cu puternica împotrivire să nu năvălească turcii cu Radul în țara sa”.

Din acest pasaj, care aparține unuia dintre cei mai bine informați cronicari ai timpului, reies două lucruri foarte importante. În primul rând, hotărârea de nestrămutat a lui Ștefan cel Mare de a lupta cu turcii pentru independenta țării sale și, în al doilea rând, intenția sa de a atrage Țara Românească într-o alianță antiotomana, într-un front de luptă comun românesc. În lupta sa cu Radu cel Frumos el nu era mânat de ură sau de dorința de mărire personală, ci de faptul că, știindu-l pe acesta supus în toate turcilor, își dădea seama că pentru a-și atinge obiectivul era neapărată nevoie de a-l înlocui cu un domn fidel lui și decis să se angajeze cu hotărâre în lupta sa cu Imperiul otoman.

În aceste condiții, la 1 octombrie 1474, Ștefan cel Mare a pătruns din nou în Țara Românească, a distrus cetatea Teleajen, l-a alungat pe Radu cel Frumos și l-a reinstalat în domnie pe Laiota Basarab. Dar, în ciuda victoriei militare incontestabile, acțiunea s-a dovedit un eșec din punct de vedere politic, deoarece Laiota Basarab, pentru a-și păstra domnia, l-a trădat pe Ștefan și a trecut de partea turcilor. El scria brașovenilor ca „... s-a dus la turci, la marele împărat și mi-au făcut pace și bine”. Aceasta a fost prima defecțiune din rândul domnilor impuși pe scaunul Țării Românești de Ștefan cel Mare și ea se va

repetă cu regularitate de acum înainte, pentru ca toți acești domni își dădeau seama că între Moldova și Imperiul otoman disproporția de forțe era atât de mare încât, pentru a-și păstra scaunul, nu aveau alta cale de ales decât să se închine Porții. La aceasta se adauga și dezinteresul crescând al Ungariei pentru lupta antiotomana, ceea ce făcea ca raportul de forțe din cadrul cosuzeranității asupra Țării Românești, stabilit în 1451 - 1452 în vremea lui Iancu de Hunedoara, să încline tot mai mult de partea turcilor.

Este absolut de domeniul evidentei ca intrarea lui Ștefan cel Mare în război cu Imperiul otoman a constituit un eveniment foarte important pentru Veneția, care, capătă astfel, un ajutor nesperat tocmai într-un moment de extrema dificultate pentru ea. Primul efect al acestei intrări în luptă a fost ridicarea de către turci a asediului orașului Scutari, posesiune venețiană în Albania, și îndreptarea armatei lui Soliman Pasa spre Moldova, unde va fi însă zdrobită în apropiere de Vaslui, la 10 ianuarie 1475.

Înainte însă de aceasta strălucită victorie, probabil pe la sfârșitul lui noiembrie 1474, Ștefan cel Mare a primit vizita solului venețian Paolo Ognibene, care se întoarce dintr-o misiune pe lângă Uzun Hasan, aducând chiar o scrisoare din partea acestuia pentru domnul Moldovei. În scrisoare, care era asemănătoare, probabil, cu celelalte trimise altor principii creștini, Uzun Hasan își exprima hotărârea, în ciuda înfrângerii suferite din partea turcilor, pe care o minimaliza („După un timp turcul a pus pe fuga o mică parte din ai noștri, dar unde pieria unul din ai mei, din ai lui pieriau zece”), de a continua lupta și de a reface coaliția cu puterile creștine. Era o iluzie, dar Ștefan, forțat de împrejurări, a crezut în ea. Profitând de prezenta lui Ognibene, domnul Moldovei l-a rugat să-i caute un medic pentru boala de picior, i-a înmănat, probabil, o scrisoare adresată conducerii Republicii și o alta adresată papei Sixt IV, în care se arată gata să lupte cu turcii și cerea ajutor pentru aceasta luptă.

După ce a plecat din Moldova, Ognibene, aflat la

Buda, a auzit, probabil în ianuarie sau la începutul lui februarie 1475, despre marea biruință a lui Stefan, informație pe care a adus-o în cetatea lagunelor la 17 februarie, neuitând să precizeze ca aceasta înfrângere îl va face, probabil, pe sultan să-și îndrepte toate forțele împotriva acestei țări, ceea ce va oferi Veneției un moment de respiro. Aceasta perspectiva este consemnata și de Domenico Malipiero, renumit cronicar venețian, care arata ca solul Geronimo Giorgi (Zorzi), trimis la turci, a aflat ca marea înfrângere din Moldova l-ar face pe sultan mai dispus să negocieze cu

Veneția. Fapt este ca Veneția nu a întreprins nimic pentru a-l ajuta pe Stefan, deși spera ca intrarea acestuia în acțiune l-ar putea determina pe Mehmet II să accepte o pace onorabilă pentru Republica.

Adevărul este ca Veneția, de la începutul războiului cu turcii, deci din 1463, pentru a face față necesităților militare pe mare și pe uscat, a cheltuit sume enorme, de aproximativ 1 200.000 de ducati pe an, astfel încât în anii 1474 - 1475, deci după pierderea insulei Negroponte (Eubeea) și după costisitoarea expediție navală din 1473, era amenințată cu totala ruina economică. De aceea era dispusa oricând, cu prima ocazie, să ajungă la o înțelegere, bineînțeles cât mai onorabilă cu putință, cu Imperiul otoman. Și o ofertă în acest sens nu s-a lăsat așteptată prea mult timp, deoarece la 6 ianuarie 1475 la Veneția a venit un sol al turcilor care a propus tratative. Cei care au încercat să se opună începerii tratativelor, în minoritate, au folosit, printre alte argumente, și pe acela ca Moldova a intrat în lupta împotriva turcilor. Totuși, Senatul a hotărât, destul de repede, trimiterea la Constantinopol pentru tratative a lui Geronimo Giorgi (Gerolamo Zorzi). Acesta va realiza un armistițiu de câteva luni, tocmai bun pentru a permite turcilor să pregătească atacul și cucerirea Caffei, dar și a celorlalte colonii genoveze din Marea Neagră. Până la urma însă, pretențiile turcilor fiind prea mari, pacea a fost respinsă definitiv de venețieni, la 5 octombrie 1475, dar luptele care se vor relua peste puțin timp vor fi

de mica intensitate și de mica importanta. Veneția era conștientă de faptul că nu mai putea obține victoria, ci doar o pace care să fie cât mai puțin dăunătoare pentru interesele sale comerciale și pentru aceasta era gata să-și părăsească toți aliații, inclusiv pe Ștefan cel Mare.

Dar aceasta realitate, imposibil de negat, nu-i împiedica pe venețieni să trimită în toate direcțiile strigate de alarma și îndemnuri la lupta antiotomana. Astfel, în martie 1475, venețienii adresau lui Ștefan cel Mare exact aceleași îndemnuri, cu aceeași motivație, care fuseseră adresate lui Uzun Hasan pentru a continua lupta, la care se adăugau și trimiterea unui medic, pe nume Baldasar de Perusino. Acesta era răspunsul lor la scrisoarea circulară trimisa de Ștefan, la 25 ianuarie 1475, din Suceava, către principii creștini, în care îi anunța despre victoria de la Vaslui și le cerea sprijinul.

Aici credem că se impun câteva precizări care ni se par importante și care țin de realitățile epocii. În primul rând, Veneția era epuizată, la capătul puterilor, astfel încât nu avea niciun mijloc de a-l ajuta concret pe Ștefan. Nu putea trimite flota în Marea Neagră deoarece Strâmtoarele erau închise de turci. Cât despre trupele de uscat de abia îi ajungeau ca să-și apere propriile poziții și acestea nu aveau, și să fi vrut, posibilitatea de a ajunge la Ștefan cel Mare, în Moldova. Singurul ajutor eficient era acela de a căuta aliați pentru Ștefan dintre vecinii săi, ceea ce Veneția va face și va reuși să-l împingă, încă odată, pe Matia Crovin, regele Ungariei, împotriva turcilor, în anii 1475 - 1476. Probabil ca Matia s-a lăsat înduplecat să intre din nou în lupta cu Imperiul otoman, pentru scurt timp, deoarece avea proiectata căsătoria cu Beatrice de Aragón, și trebuia să arate statelor italiene că are dorința de a apăra creștinătatea și, în primul rând, Peninsula. Dar ajutorul lui a fost limitat doar la punerea în libertate a lui Vlad Țepeș și la cucerirea localității Saba? Mai mult Ștefan a fost ajutat, în 1476, după ce marele pericol va trece, de către voievodul Transilvaniei, Ștefan Báthory, ale cărui trupe, unite cu cele moldovene, îl vor înscăuna, la

București, pe Vlad Țepeș. Deci realitatea aceasta era. Puterile catolice nu dispuneau de mijloacele și nici de voința necesară pentru a ajuta eficient, militar sau cu bani, pe Ștefan cel Mare.

La rândul său, domnul Moldovei, datorită abilității sale politice și datorită cunoașterii exacte a situației din cadrul relațiilor internaționale ale vremii, credem că nu acorda prea multă importanță idealului de cruciadă, dându-și perfect de bine seama că acesta dispăruse din practica politica sau era pe cale de dispariție, dar apela la el cu înverșunare pentru a smulge ceva ajutoare din partea puterilor apusene.

Este foarte adevărat ca, din punctul de vedere al strategiei politice, domnii Țarilor române au inclus de la început rezistența lor antiotomana în curentul cruciadei târzii, atribuindu-și astfel și îndeplinind în realitate o misiune istorică la Dunărea de Jos. Idei cruciadei i s-au adăugat, totodată, conștiința timpuriu atestată - încă de la începutul secolului XV - a romanității, argument specific românilor în același sens al misiunii istorice. Dar, după părerea noastră, ultimul mare cruciat din istoria românilor, ca și a Europei, a fost Iancu de Hunedoara, atât prin acțiunile sale militare, cât și prin concepția generală care i-a ghidat aceste acțiuni, concepție care se baza pe unitatea lumii creștine, fără distincție de religie, între catolici și ortodocși și fără distincție de apartenența etnică, între unguri și români. Mai mult, este evidentă încercarea sa de a realiza unitatea de luptă a tuturor popoarelor balcanice, care să deschidă calea către unitatea de luptă a tuturor popoarelor europene creștine. După el însă, marii noștri voievozi care s-au luptat cu turcii, fără a abandona ideologia cruciadei, ca modalitate de a obține ajutoare din apus, s-au comportat, în primul rând, ca oameni politici și comandanți militari de tip modern, pentru care interesul de stat prima și pentru care lupta cu turcii, fără a-și pierde din caracterul ei religios, era o luptă de la stat la stat, politica și militară, o luptă pentru apărarea independenței, a integrității teritoriale și a supraviețuirii statale și

naționale. Din aceasta perspectiva apare evident faptul ca Stefan a luptat împotriva turcilor nu ca un cruciat, ci ca un apărător al țării sale. El nu era animat de idealul feudal al cruciadelor, ci de tendința monarhica, unificatoare a fărâmițării feudale. În acest sens Moldova lui Ștefan cel Mare se desprindea tot mai mult de Orient și devenea, în egală măsură, o țară tot mai europeană, tot mai apropiată de sistemul de valori, de practica politica și militară, de cultura și civilizația apusului.

Având în vedere toate cele spuse mai sus nu trebuie să ne mire ca fiecare putere creștină, catolică sau ortodoxă, își ducea propria ei politica, conforma cu propriile interese, și ca realizarea unor coaliții antiotomane era foarte dificila, iar atunci când se realizau funcționarea lor era foarte greoaie, lipsită de coordonare, fiecare membru al coaliției făcea cam ceea ce dorea și ceea ce putea, ceea ce-i dictau propriile interese.

Astfel ne putem explica de ce în iarna dintre 1474 - 1475, Stefan s-a aflat singur în fața unei grave amenințări otomane. Este adevărat ca sultanul s-a pripit trimițând în toiu iernii, lucru puțin obișnuit la turci, o armată deja obosita după asediul eșuat de la Scutari, din Albania, dar, totuși, disproporția de forțe era de cel puțin 2 la 1 dacă nu de 3 la 1 în favoarea otomanilor. Nu este deloc sigur ca alături de Stefan s-au aflat 2000 de poloni, de fapt ruteni, deoarece Długosz amintește doar de secui, dar aceștia, în număr de 5.000, nu fuseseră trimiși de regele Ungariei, deoarece Ștefan cel Mare rupsesse țara acestora „din regatul Ungariei și o supusese sieși”. Faptul ca Stefan era, practic, singur în fața amenințării otomane explica de ce, la sfârșitul lui 1474 și începutul lui 1475, Chilia și Cetatea Alba au fost cucerite, pentru foarte scurt timp, de turci. Marea sa victorie de la Vaslui, o înfrângere pentru turci cum nu mai suferiseră de multă vreme, i-a adus imediat celebritatea în Europa creștină, informată despre bătălie de însuși domnul Moldovei, prin scrisoarea circulara trimisa din Suceava la 25 ianuarie 1475. Avertismentul lansat de Stefan în aceasta scrisoare: „Dar dacă aceasta

poarta (a creștinătății) care e țara noastră, va fi pierdută - Dumnezeu să ne ferească de așa ceva - atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie" a avut un ecou destul de puternic, mai ales în Italia, dar nu a avut niciun fel de efect.

Venețienii, așa cum arătam mai sus, au hotărât să trimită o scrisoare de felicitare pentru victorie, însoțită de îndemnul de a continua lupta, și au promis că vor trimite și un doctor pentru vindecarea răni domnului. Dar în ceea ce privește ajutoarele concrete, militare sau în bani, Senatul a preferat să treacă răspunderea asupra papei, la care a trimis pe Paolo Ognibene, atribuindu-i și calitatea de sol al lui Ștefan cel Mare, cu misiunea de a insista pentru trimiterea unui legat papal în Moldova și de a pleda, alături de ambasadorul Paolo Marosini, în favoarea domnului român. Toate acestea se întâmplau la 6 martie 1475. Papa Sixt IV, la fel de prompt, i-a scris lui Ștefan cel Mare, la 31 martie lăudându-l pentru eforturile și sacrificiile făcute în folosul creștinătății, dar arătându-i, în același timp, ca pentru moment, nu poate trimite ajutorul financiar solicitat, deoarece tezaurul papal este secătuit de cheltuielile anterioare și de sprijinul acordat Rodosului și regelui Ungariei. Papa nu spunea un neadevăr, dar adevărul era ca el prefera să sprijine puterile catolice și nu pe domnul ortodox al Moldovei. Pentru a îndulci refuzul, în finalul scrisorii se spunea că: „Avem totuși în cuget, lucru pe care îl cunosc deja toți, să nu pregetăm (a da), cât ne privește, partea noastră, la care s-au adăos și daniile celorlalți principii creștini și pe acestea ne silim a le strânge în toate zilele, cinstindu-ți vrednicia și slăvindu-te cu mari laude". Scrisoarea nu era, prin urmare, un refuz frontal de ajutor, ci era un refuz prin amânare, menit să creeze și să întrețină speranțe și iluzii deșarte.

Dar evenimentele din zona Dunării de Jos și a Mării Negre nu stăteau pe loc în așteptarea ajutoarelor din Apus. În luna mai 1475, în timp ce o flota impresionantă se îndrepta spre Caffa, turcii au atacat și Moldova. Niște bei de granița, cu trupe însumând între 15 și 20.000 de soldați

au atacat Moldova pentru jaf, dar și cu scopul de a o împiedica să trimită vreun ajutor Caffei. Turcii se temeau de o posibilă coaliție a statelor nord-pontice condusa de domnul Moldovei, și aveau motive întemeiate în acest sens. La puțin timp după victoria de la Vaslui, Stefan a trimis un contingent la Teodoro (Mangop), în Crimeea, înlocuindu-l pe prințul Isaac, favorabil turcilor, cu fratele sau Alexandru. Prin aceasta acțiune se viza o alianță cu Caffa, cu îatatrii și cu celelalte orașe din zona, precum și consolidarea legăturilor cu Uzun Hasan. Acțiunea combinată, navală și terestră, turco-tatara împotriva Caffei a fost însă fulgerătoare, astfel încât Stefan nici măcar nu a putut schița vreun gest de ajutorare, mai ales ca și relațiile sale cu Caffa erau destul de șubrede, dar, în schimb, el a reușit să lichideze, la fel de fulgerător, incursiunea otomana din Moldova. Totuși, se pare ca în acest an, 1475, el a scăpat de o campanie majoră otomană numai datorită îmbolnăvirii sultanului, care dorea să conducă personal o astfel de campanie de represalii, după dezastrul de la Vaslui, dar nu a scăpat de un atac al flotei otomane care, după cucerirea Caffei, a încercat să cucerească prin surprindere Cetatea Alba și Chilia, însă a eșuat.

Veneția a intrat din nou în alertă, dar era vorba doar de o alertă diplomatică, numai atunci când a aflat despre cucerirea Caffei de către turci, petrecută la 6 iunie 1475. Aceasta știre a produs o mare emoție în „cetatea lagunelor”. Venețienii, cu recunoscutul lor fler politic și diplomatic, și-au dat seama că intrarea tătarilor din Crimeea în sfera de influență a Porții reprezenta un mare pericol pentru Moldova, care, risca astfel, să fie scoasă din luptă și, odată cu aceasta, ei înșiși puteau pierde un prețios aliat. Starea lor de neliniște reiese din scrisoarea adresată ambasadorului de la Buda, Badoer, care trebuia să informeze despre situația lui Stefan și a regelui Poloniei, precum și din cea adresată papei, în care acesta era îndemnat să apeleze la ajutorul principilor creștini pentru a sprijini Moldova și să împiedice cu mijloacele lui proprii asaltul posibil al turcilor asupra Italiei. De asemenea, în

decembrie 1475, unul din secretarii lui Badoer, Bartolomeo de Brandis, este trimis în Moldova, unde, datorită lipsei de informații, nu știm exact ce a făcut, dar putem bănuî ca una din principalele misiuni era aceea de a-l îndemna pe Ștefan să continue lupta. Acesta, bineînțeles că nu avea nevoie de îndemnuri pentru a continua lupta, în situația dată neputând alege o alta cale, dar avea nevoie de ceva ajutoare concrete care, din păcate, nu au sosit. Oricum, trebuie să menționăm ca, simultan, Veneția a desfășurat o la fel de intensă activitate diplomatică pe lângă marele cneaz al Moscovei, Ivan III (1462 - 1505) și pe lângă tătari, pe care încerca să-i ridice împotriva turcilor.

Dar toată aceasta intensă și meritorie activitate diplomatică nu putea să înlocuiască ajutoarele, bănești și materiale, de care avea nevoie Moldova pentru a putea face fața imensului pericol care se apropia tot mai mult. La 18 februarie 1476, Consiliul Raguzei aducea și el la cunoștința dogelui Veneției cucerirea Caffei, dar mai ales faptul ca turcii pregăteau o mare expediție împotriva Moldovei sub comanda directă a sultanului.

Pentru a obține ajutoare din Occident, după ce reușise să încheie un tratat de alianță cu Matia Corvin, Ștefan cel Mare s-a hotărât să trimită o solie la Roma și la Veneția. Probabil ca el urmărea o coordonare a eventualelor acțiuni militare și obținerea anumitor sume de bani. Fapt este ca Sixt IV, în cele două scrisori, din 20 martie și 3 aprilie 1476, adresate lui Ștefan îi arata ca apreciază vitejia sa și râvna în folosul creștinătății, că a dat curs cererii sale, numind în fruntea episcopiei din Moldova pe un anume Petru, poate chiar solul, căruia i-a acordat și *armata* în semn de prețuire, dar ca ajutorul pecuniar solicitat s-a hotărât a fi trimis regelui Matia Corvin, urmând ca în viitor, din colecte realizate de la principii creștini, să i se rezerve o parte direct și lui. Deci, de la Roma, solii lui Ștefan nu au obținut nimic în afară de promisiuni și cuvinte frumoase, papa nedorind, evident, să treacă peste voința lui Matia Corvin, care se considera suzeranul Moldovei și cerea, în consecință, ca orice

ajutoare pentru lupta antiotomana să fie îndreptate, în primul rând, spre el. De altfel nu era absolut nimic nou în această poziție a papalității care prefera Ungaria catolică, Moldovei ortodoxe și pe Matia Corvin lui Ștefan cel Mare.

Nu la fel s-au petrecut lucrurile la Veneția, care avea tot interesul ca Ștefan să reziste în fața uriașei armate otomane, care se pregătea să-l atace, sperând ca pe această cale propriul ei efort militar să fie ceva mai redus, la fel ca și cheltuielile necesitate de el. Factorii de conducere ai Republicii erau hotărâți să meargă mai departe decât papa, dar numai la modul teoretic, adică să treacă peste voința regelui Ungariei și să trimită o solie direct în Moldova, fără a acorda însă niciun fel de ajutor militar sau pecuniar, ci doar să insiste la curtea din Buda pentru a i se trimite și lui Ștefan o parte din banii adunați de Sfântul Părinte.

Solia moldovenească, care trecuse mai întâi prin Roma, a sosit la Veneția în mai 1476, deci cu foarte puțin timp înainte de declanșarea expediției sultanale împotriva lui Ștefan. În „cetatea lagunelor” solii moldoveni și-au exprimat indignarea ca toți banii au fost dați lui Matia Corvin, urmând ca acesta să acorde o parte din ei pretinsului sau vasal. Solii afirmau cu putere ca domnul lor „... a pornit războiul din propria lui voință și că e stăpân liber al statului și al oamenilor săi” cerând, în același timp, ca Veneția să trimită un sol la Ștefan cel Mare care să constate situația lui adevărată și, astfel, să-l poată plăti mai bine.

Hotărârea Veneției, a cărei situație pe diferitele fronturi de luptă cu turcii devenea tot mai precară, de a trimite o solie direct la Ștefan cel Mare, trecând peste voința lui Matia Corvin, exprima un pas important înainte fata de atitudinea pe care „cetatea lagunelor” a avut-o la adresa lui Vlad Țepeș, cu care nu a întreținut niciun fel de relații directe, dar, pe de altă parte, ea continua să acorde o importantă disproporționată alianței cu Ungaria, în problemele esențiale, cum ar fi cea a subsidiilor bănești ce trebuiau acordate Moldovei, nedorind să treacă peste

voința lui Matia Corvin. Din această cauză și dorințele ei de a ajuta pe Stefan într-un fel oarecare vor rămâne doar în faza de proiect, Matia acordând o atenție destul de limitată frontului otoman. Oricum, important pentru noi este faptul că, atât Veneția, cât și Moldova lui Ștefan cel Mare s-au aflat, în această epocă, de aceeași parte a baricadei, elementul care le-a unit sub aspect politic, diplomatic și militar fiind acela al luptei antiotomane. Și, indiscutabil, Veneția a avut de profitat de pe urma luptei lui Ștefan, la fel cum și acesta s-a hotărât să-i atace deschis pe turci tocmai datorită faptului că ei erau prinși în îndelungatul război cu „cetatea lagunelor”.

La 6 mai 1476, Senatul venețian, după ce a primit pe solii lui Ștefan în audiență, care au arătat că de la curtea romană nu au obținut altceva decât vorbe, a hotărât trimiterea unui sol în Moldova pentru a-l asigura pe domn că Republica îi va acorda mereu sprijin. În virtutea acestei hotărâri, la 17 mai, dogele Andrea Vendramin, i-a ordonat lui Emanuele Gerardo să plece, împreună cu solii lui Ștefan, în Moldova și i-a indicat principalele obiective ale misiunii sale. El trebuia să-l asigure pe domnul român de sprijinul neprecupețit al Republicii, încercând să obțină pentru acesta, prin intermediul ambasadorului din Ungaria, o parte din banii trimiși lui Matia Corvin pentru lupta antiotomana. Trebuia, de asemenea, să trimită date cu privire la planurile voievodului, la situația demografică, la capacitatea militară, la condițiile de politică internă, la relațiile externe și, în primul rând, la cele cu Ungaria. În același timp, ambasadorul trebuia să împiedice orice tratative de conciliere între Moldova și Imperiul otoman și să informeze imediat Senioria în acest sens. Simultan, diplomația venețiană a încercat să influențeze și Polonia și pe tătarii din Crimeea în favoarea lui Ștefan cel Mare, dar nu va obține niciun rezultat concret.

Semnificația primordială a misiunii lui Emanuele Gerardo nu este dată de rezultatele obținute ca urmare a ei, de altfel aproape inexistente, ci de faptul că ea a reprezentat prima misiune diplomatică de lungă durată

trimisa în țările române, cu alte cuvinte, recunoașterea, venita din partea uneia din marile puteri ale vremii, a rolului important pe care Moldova lui Ștefan cel Mare începuse să-l joace în cadrul relațiilor internaționale la nivelul continentului. De asemenea, este semnificativ faptul ca Veneția și-a luat libertatea sa trateze direct cu Ștefan, trecând peste pretențiile de suzeranitate ale regelui Ungariei, ceea ce demonstrează caracterul nou al relațiilor dintre acesta și domnul Moldovei, o relație de egalitate în esența ei, deși în forma feudală.

În ceea ce privește misiunea ca atare a lui Emanuele Gerardo, fapt este ca acesta nu s-a grăbit prea tare să ajungă în Moldova, evitând astfel să se afle acolo tocmai în momentele de mare cumpănă ale încleștării din vara lui 1476. La 25 iunie, Senatul îi trimitea noi instrucțiuni prin care-i cerea sa se străduiască sa ajungă la hanul tătarilor din Crimeea, Mengli Ghiray, cu care, de altfel, Veneția avusese deja contacte, pentru a obține făgăduiala că va veni în ajutorul lui Ștefan, dacă acesta va fi în primejdie. În același sens, de a-i face pe tătari să lupte contra turcilor și nu alături de ei, se situează și scrisoarea dogelui Vendramin, din 18 iulie, prin care-i ordona lui Giovanni Battista, aflat în solie la han, să-l convingă pe acesta să meargă în ajutorul voievodului Moldovei, amenințat de năvălirea turcilor, ori să asedieze cetatea Caffa și celelalte locuri ocupate de turci. La 16 august Gerardo ajunsese, în fine, la granițele Moldovei.

Între timp însă invazia otomana în Moldova s-a produs și, la 26 iulie 1476, la Războieni, numai cu oastea de curte și cu boierii din jurul său, Ștefan cel Mare a fost înfrânt și obligat să părăsească țara. Din fericire pentru el, construcția statala a Moldovei al cărui principal artizan a fost, a rezistat cu succes la aceasta grea încercare. Turcii, victorioși pe câmpul de luptă, nu au reușit să cucerească nicio singura cetate moldovenească. Trupele lor s-au împrăștiat prin toată țara, dar foametea, molimele și atacurile prin surprindere ale unor mici unități moldovene l-au determinat pe sultanul Mehmet II s-a ordone

retragerea. Succesul inițial al turcilor se explica și prin cooperarea lor cu tătarii din Crimeea, mai ales cu cei conduși de Eminek Mârza. Cu toate că hanul Hoardei de Aur de pe Volga, Seyyid Ahmed, a atacat Crimeea într-o ultima încercare de a supune Peninsula, Eminek a atacat, la rândul său, Moldova, în iunie și iulie, dar pe când se retrăgea, a suferit o mare înfrângere din partea lui Ștefan cel Mare, în apropiere de Cetatea Alba. În scrisoarea adresată de Eminek sultanului, la 10 sau 20 octombrie același an, se arată ca trupele moldovene, după ce i-au înfrânt pe tătarii, au asediat, fără să poată cucerii, orașul Qirim, situat în Crimeea, la vest de Caffa. Fără aceasta intervenție în clește a tătarilor, probabil ca Ștefan cel Mare ar fi respins agresiunea otomana de la început.

Așa însă, Ștefan a fost obligat să ia drumul pribegiei și să se retragă în sudul Poloniei, în Galiția, unde a fost văzut la Sniatin „... mâncând într-un han cu puțini boieri”. Balthasar de Piscia, cel care a transmis aceste informații, arată ca de aici, Ștefan a plecat la Oamenita, oraș polon aproape de Hotin, unde a început să strângă oaste, după care s-au răspândit două vesti: ca fostul domn al Țării Românești, Vlad Țepeș, ieșind din Ungaria, ar fi înfrânt pe turci și ca Ștefan cel Mare ar fi nimicit o armată turcă de 14.000 de oameni. Aceasta din urma victorie o explica Piscia, pe de o parte, prin faptul că Ștefan și-a strâns o oaste la Oamenita, în care s-au înrolat moldovenii care se retrăseseră aici, iar pe de altă parte prin faptul că turcii și-au slăbit puterile, împrăștiindu-se prin toată Moldova. Oricum, la 8 septembrie, la Buda se știa că turcii s-au retras din Moldova și Țara Românească, iar ostile ungurești, de fapt armata Transilvaniei condusa de voievodul Ștefan Báthory, s-au unit cu cele ale lui Ștefan cel Mare.

Concluzia care se desprinde din campania sultanala din 1476 este aceea ca Ștefan a obținut victoria cu propriile sale forte, adică cu forțele țării sale pe care a știut să le pregătească pentru o astfel de confruntare. Armata lui Báthory s-a pus în mișcare abia după ce s-a

văzut foarte limpede ca sultanul va fi obligat să se retragă, iar Veneția și papalitatea nu au acordat niciun ajutor. Putem spune ca doar Cazimir IV al Poloniei l-a ajutat într-o oarecare măsură, dar nu activ, ci pasiv, prin faptul că a acceptat să se retragă pe teritoriul său și i-a permis ca, tot pe teritoriul său, să-și refacă armata. El nu putea accepta ca Moldova să între cu totul în sfera de influență a Imperiului otoman, care, astfel, ar fi devenit un vecin periculos, dacă nu chiar un rival. Dar acest ajutor nu ar fi însemnat nimic dacă Ștefan nu ar fi avut resursele necesare refacerii armatei sale.

Revenind însă la ambasadorul Emanuele Gerardo, trebuie să spunem ca, la 8 octombrie 1476, el a primit noi instrucțiuni din partea Senatului prin care i se cerea să-l vestească pe Ștefan cel Mare ca papa și regele Ungariei au convenit să-i trimită ajutoare pecuniare și să-l îndemne să continue lupta împotriva turcilor. Din aceasta scrisoare aflăm ca, în august, solul se mai afla încă la Brașov, dar se spera ca ajunsese de mult în Moldova, deoarece turcii fuseseră obligați să se retragă. În fine, tot de aici, pe lângă instrucțiunile arătate mai sus, aflăm ca lui Gerardo i se trimisese și o scrisoare deschisă cu scopul ca el să obțină de la Ștefan, 200 de ducăți, adică exact suma împrumutată de Seniorie solilor moldoveni în mai același an. Iată deci o dovadă clară a faptului că Veneția nu numai ca nu putea sau nu dorea, să-l ajute direct pe Ștefan, dar ajungea până acolo încât să-i ceară rambursarea unui mic împrumut de 200 de ducăți.

Dacă ajutorul concret lipsea cu desăvârșire, în schimb nu lipseau vorbele frumoase, laudele pentru victoriile obținute și îndemnurile de a continua lupta cu turcii. În această privință este sigur ca Emanuele Gerardo nu a făcut economie, mai ales ca, la 10 ianuarie 1477, Senatul îi cerea să-l felicite pe Ștefan pentru victoria din anul precedent și să-l asigure de sprijinul perpetuu al Veneției. De asemenea, i se cerea să se afle în permanență în preajma voievodului pentru a-i cunoaște intențiile și a se informa asupra relațiilor acestuia cu tătarii. Probabil ca

venețienii aveau anumite îndoieli referitoare la relațiile lui Ștefan cu tătarii, fie cei din Crimeea, fie cei de pe Volga, deoarece, peste câteva zile, la 15 ianuarie, îi cereau lui Gian-Battista Trevisano, sol în Polonia, să se intereseze asupra acestor relații și să comunice de îndată știrile aflate.

Dar scrisoarea adresată de Senat lui Gerardo a fost trimisă prea târziu, deoarece, tocmai la 10 ianuarie 1477, acesta părăsea Moldova, deși Ștefan ar fi dorit să-l mai țină pe lângă el. După toate probabilitățile el a ajuns la Veneția, însoțit de un sol al domnului Moldovei, în februarie 1477.

Oricum, misiunea ambasadorului venețian în Moldova a durat ceva mai mult de patru luni, probabil, de la sfârșitul lui august sau începutul lui septembrie 1476, până după 10 ianuarie 1477 și a constatat, în principal, în informațiile pe care el le-a trimis Senatului, informații apreciate de acesta ca fiind valoroase, așa cum rezulta din scrisorile din 8 octombrie 1476 și 10 ianuarie 1477. Valoarea acestor știri consta în caracterul lor pozitiv, ele vorbind despre victoriile lui Ștefan împotriva turcilor și în faptul că venețienii puteau cunoaște cu amănunte importante situația de pe frontul de la Dunărea de Jos. Din păcate ele nu au contribuit cu nimic la ajutorarea directă a lui Ștefan cel Mare. Dar cu toate acestea, Veneția a desfășurat o activitate diplomatică destul de intensă, la Roma și la Buda, pentru a-i determina măcar pe papa și pe regele Matia Corvin să facă ceea ce ea însăși nu putea.

Astfel, la 17 martie 1477, deci după ce pericolul cel mai grav pentru Moldova trecuse, Senatul a trimis două scrisori ambasadorului sau de la Roma, Jacobo de Medio, cuprinzând instrucțiuni în problema obținerii unui ajutor pecuniar, de cel puțin 10.000 de ducăți, pentru Ștefan cel Mare, astfel încât acesta să vadă că o parte din promisiuni sunt îndeplinite și că celelalte vor putea fi îndeplinite în viitor. La 10 aprilie, o altă scrisoare îi cerea ambasadorului să-i dea de veste papei despre toate pregătirile pe care le fac turcii și despre expedițiile de cucerire din provinciile

Grecia, Albania, Dalmația, Istria, insistând, în același timp și pentru trimiterea unui legat papal în Moldova, iar la 18 aprilie i se cerea din nou să arate necesitatea trimiterii unui ajutor lui Ștefan cel Mare.

În ceea ce privește Ungaria, la 18 martie 1477, Senatul cerea lui Antonio Victuri, sol al Republicii la Buda, să stăruie pe lângă regele Matia Corvin pentru a se trimite ajutor lui Ștefan cel Mare și, în același timp, să-i convingă pe solii domnului român sosiți acolo ca Veneția susține în permanenta cauza Moldovei. Din aceasta scrisoare se desprind și alte câteva lucruri importante. În primul rând, faptul ca, din informațiile primite atât de la Victuri, cât și de la Emanuele Gerardo, Veneția și-a dat seama de importanta pe care o reprezenta Moldova lui Ștefan cel Mare și de neajunsurile care ar fi rezultat pentru propriile interese dacă ea ar fi fost înfrânta de turci, dar, în al doilea rând, reiese și faptul ca Veneția dorea să diminueze suspiciunile lui Matia Corvin provocate de solia lui Gerardo la Ștefan, spunându-i că a făcut acest lucru numai gândindu-se la binele regatului său, primul amenințat în cazul unei defectiuni a Moldovei.

Bineînțeles că toată această activitate diplomatica nu a avut niciun rezultat concret, Ștefan cel Mare neprimind niciun ajutor bănesc și, evident, nici militar. Dezamăgirea sa profunda pentru felul în care au decurs evenimentele în anul 1476 rezulta cu toată puterea din expunerea făcută de solul sau Ion Țamblac, la 8 mai 1477, în fața Senatului venețian. Aici se arata, cu toată claritatea, faptul ca Moldova nu a primit niciun fel de ajutoare din partea vecinilor, cu care avea totuși acorduri încheiate în acest sens, ca domnul ei spera în continuare să fie ajutat de venețieni, ca turcii îl vor ataca în viitor mai ales pentru cele două cetăți din sudul țării, Chilia și Cetatea Alba, care, dacă vor fi păstrate, vor putea deveni baze pentru recucerirea Caffei și a întregii Crimei: „Luminăția Voastră trebuie să aibă în vedere ca aceste două ținuturi sunt Moldova toată și ca Moldova cu aceste ținuturi este un zid pentru Ungaria și pentru Polonia. Afară de aceasta, eu zic

și mai mult, ca dacă aceste două cetăți vor fi păstrate, va fi cu puțință ca turcii să piardă și Caffa și Chersonesul". Stefan arata limpede care era importanta țării sale și a celor două cetăți în cadrul relațiilor internaționale și ce se putea face pentru a evita, de fapt, transformarea Mării Negre într-un lac turcesc. Din păcate, puterile catolice apusene și central europene, în special Veneția, căreia i se adresa direct, dar și Ungaria și Polonia, ca să vorbim numai de acestea, nu aveau voința, dar mai ales capacitatea necesară pentru a întreprinde acțiuni hotărâte de împiedicare a înaintării otomane în zona Mării Negre și a Dunării de Jos. Stefan, conștient de aceasta trista realitate pe care nu o putea schimba, își încheia mesajul adresat Senatului venețian pe o nota foarte realista: „și dacă Dumnezeu va vrea ca eu să nu fiu ajutat, din două lucruri unul se va întâmpla: ori aceasta țară va pieri desigur, ori voi fi silit, de nevoie, să mă supun păgânilor". Evident ca, în cele din urmă, el va alege cea de-a doua soluție.

Oricum însă, după eșecul mării campanii sultanale din 1476, Moldova s-a bucurat de o perioadă de câțiva ani de liniște, turcii îndreptându-și principalele lovituri împotriva Veneției. În toamna lui 1477 turcii au atacat din nou în Frâul și au devastat toată regiunea cuprinsă între Isonzo și Tagliamento. În 1478 Veneția pierde în Albania, Croia, Alessio și Drivasto. În aceste condiții Republica a fost obligată să accepte pacea cu Imperiul otoman, acordată de sultanul Mehmet II, la 25 ianuarie 1479, și confirmată de doge la 25 aprilie același an. Pentru aceasta pace Veneția ceda Scutari, Negroponte, Argos, Lemnos și alte posesiuni, se angaja să retrocedeze toate orașele și cetățile cucerite în timpul războiului, să plătească despăgubiri de război în valoare de 100.000 de ducăți în timp de doi ani, își păstra dreptul de a avea un bail la Constantinopol și trebuia să plătească 10.000 de ducăți anual pentru a putea face comerț în Imperiul otoman. Termenii acordului de pace erau foarte nefavorabili Veneției, dar aceasta nu a avut de ales. Ori îi accepta așa

cum erau formulați de turci, ori continua o luptă disperată, de una singură, fără niciun fel de sorti de izbândă și al cărui singur rezultat ar fi fost acela de a-și pierde toate pozițiile din România, Albania și Dalmația, ceea ce era inacceptabil. Mai mult chiar, pentru a nu atrage suspiciunile sultanului, Veneția și-a retras ambasadorul de la Buda, iar apoi a trimis la Poarta specialiști în prelucrarea cuprului, zidari și chiar pictori. Oricum războiul era pierdut și „cetatea lagunelor” era conștientă de acest lucru. Mai rău pentru ea era însă faptul că acesta a fost războiul decisiv, care a făcut să încline balanța definitiv în favoarea turcilor în raporturile lor cu venețienii. Aceștia continuau să-și practice comerțul cu Levantul și chiar să prospere, dar în zonele controlate de turci, care erau tot mai întinse, regula jocului era impusă de la Constantinopol. Ceea ce i-a împiedicat pe aceștia să lichideze complet comerțul venețian a fost complementaritatea economică dintre cele două părți. Turcii aveau nevoie de comerțul venețian și l-au păstrat, chiar l-au încurajat, dar în termenii impuși de ei.

În acest context internațional, când nu mai putea conta, practic, pe niciun ajutor din partea nimănui, ce-i mai rămânea altceva de făcut lui Ștefan cel Mare decât să încheie și el o pace, cât mai onorabilă cu putință, cu Imperiul otoman? Prin propria sa capacitate militară, prin luptele crâncene pe care le-a purtat, el a reușit să încetinească considerabil înaintarea otomana în zona Dunării. Dar de unul singur nu putea face mai mult. În aceste condiții, probabil după dezastrul de la Câmpul Pâinii, din 13 octombrie 1479, unde o armată otomana de 40.000 de oameni și un contingent muntean de 5.000 de oameni au fost distruse de Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei, și de Pavel Chinezul, comitele de Timișoara, și până la moartea sultanului Mehmet II, survenită la 3 mai 1481, Ștefan cel Mare a fost obligat să încheie și el o pace cu Imperiul otoman.

Acest tratat de pace, pe care, în viziunea otomana, sultanul îl acorda domnului Moldovei, a îngreunat

considerabil situația țării, dar nu a făcut-o insuportabilă. În tratat se arată ca haraciul pus de mine (de sultan - n.n.) odinioară, care era trei mii de bani franțești florini în fiecare an, dublându-l, l-am făcut să fie în fiecare an șase mii de bani, și să se considere prieten prietenului și dușman dușmanului, să nu mai iasă din drumul dreptății ca în vremurile trecute”, iar puțin mai departe spre sfârșitul textului, se spune ca: „Deoarece Stefan s-a apropiat și s-a legat cu adevărat, conform condițiilor acestora amintite, de pragul acoperișului sultanului meu, el și averea și țara lui nu vor mai suferi niciun atac din partea mea și a beilor sângeacurilor și din partea celorlalți robi ai mei”. Stefan nu putea să obțină mai mult și toate aceste condiții erau preferabile unor eventuale pierderi teritoriale, care ar fi survenit neapărat dacă el ar fi continuat lupta de unul singur împotriva turcilor.

Dar aceasta pace nu a avut viața lungă. Prefigurarea alcătuirii unei coaliții antiotomane și moartea sultanului Mehmet II la 3 mai 1481 l-au determinat pe Stefan să reintre în luptă. Coaliția antiotomana devenise posibilă ca urmare a atacării directe a regatului napolitan de către turci, care, prin cucerirea orașului Otranto, au provocat din nou spaima în Apus, mai ales la curtea papală.

Planul debarcării otomane de la Otranto a fost conceput de Ghedik Ahmed Pasa, cuceritorul Caffei, și a fost făcut cunoscut la 29 august 1479. Baza de operațiuni a fost stabilită la Valona (Avlona, Vlorë), pe litoralul albanez al Marii Adriatice. La 28 iulie 1480 turcii debarca în Apulia și, după lupte crâncene, cuceresc Otranto, la 11 august, după care ataca, dar fără același succes, Lecce, Brindisi și Tarento.

Este posibil ca la aceasta debarcare a turcilor un anumit rol să fi revenit și Veneției, care ar fi cerut chiar acest lucru prin intermediul senatorului Sebastiano Gritti. Sigur este că Republica s-a opus la încercările papei Sixt IV de a pune pe picioare o ligă antiotomana, dar se pare că ea a făcut acest lucru nu datorită unei alianțe cu Poarta, ci pentru că dorea să opună Imperiul otoman, regatului

napolitan, ambele puteri amenințându-i interesele. Oricum, în aceste momente rolul Venetiei rămâne destul de nebulos, dar nu este de mirare, deoarece ea abia încheiase pace cu sultanul (1479), după un lung război în timpul căruia puterile italiene, ca și alte puteri din Apus, nu se înghesuiseră ca s-o ajute și nu putea să riște un nou război care i-ar fi adus alte pierderi.

În acest context politic și militar deosebit de amenințător pentru statele italiene, dar și pentru alte puteri creștine mediteraneene, când turcii reușiseră, prin cucerirea orașului Otranto, să-și creeze un important cap de pod în regatul napolitan și amenințau să cucerească și insula Rodos, o poziție creștină cheie în Mediterana Orientală, s-au remarcat inițiativele Genovei, Spaniei și Moldovei, care nu au fost rezultatul unei coincidențe, ci au făcut parte dintr-un proiect comun patronat de papa Sixt IV.

De fapt, încă de la sfârșitul lui 1479 sau începutul lui 1480, cunoscând planul turcilor, Martin Segono, episcop de Dulcigno (Ulcinj, Ulcun), a propus, probabil lui Sixt IV însuși, un plan de măsuri, printre care se numără și o intervenție la Dunăre a armatelor țărilor sud-estului Europei, sub conducerea lui Matia Corvin. Era o încercare de reluare a unor planuri mai vechi, de a ataca simultan pe mai multe fronturi Imperiul otoman, unul din aceste fronturi fiind cel de la Dunărea de Jos. Nu știm în ce măsură papa a acordat atenție acestor informații și propuneri, dar, imediat după ce turcii au cucerit Otranto, a intrat în panica și a ordonat să se facă pregătiri pentru o eventuală retragere la Avignon. Odată depășită prima impresie, Sixt IV a trecut la acțiuni concrete de respingere a turcilor de pe solul italian.

Astfel, a trimis bani regelui napolitan Ferrante I, a autorizat ridicarea decimei asupra întregului cler din regat, a promis iertarea tuturor păcatelor acelor creștini care vor merge să lupte contra turcilor și a făcut apel la toate statele italiene. La 18 august 1480, cardinalul Gabriele Rangoni este numit legat apostolic la Neapole.

Apoi papa încheie un tratat cu Florența, prin care aceasta se obliga să armeze 15 galere. La 4 decembrie cardinalul Savelli este trimis la Genova cu dubla misiune de a pacifica orașul dezbinat de luptele dintre facțiunile aristocratice și să supravegheze armarea flotei cruciate pontificale care va avea loc în acest oraș. Sixt IV plănuia construirea unei flote de 25 de galere la Genova și la Ancona.

În aceste condiții, la sfârșitul anului 1480, congresul statelor italiene, reunit la Roma, a adoptat mai multe hotărâri. Astfel, papa urma să contribuie la cruciada cu o sumă de 150.000 de ducăți, dintre care 100.000 erau destinați flotei, iar 50.000 trebuiau să fie trimiși regelui Ungariei. Se obliga, de asemenea, să trimită, pe cheltuiala lui, 3.000 de soldați regelui napolitan. Flota trebuia să fi formată din 100 de galere și s-a hotărât, de asemenea, ca anual să fie trimisa regelui Ungariei, Matia Corvin, o sumă de 200.000 de ducăți. Se observa, deci, ca papa, deși cunoștea marile merite ale lui Ștefan cel Mare în lupta antiotomana, nici nu pomenea de Moldova, toată atenția fiind îndreptată asupra Ungariei și a lui Matia Corvin, dispus să primească sume de bani oricât de mari, dar să nu întreprindă aproape nimic împotriva turcilor. Dar în mintea papei acționau aceleași considerente ca și în cazul lui Vlad Țepeș, la care se mai adauga unul și anume acela ca Matia Corvin era căsătorit cu Beatrice de Aragón, înrudindu-se prin urmare cu regele napolitan. Încurajat și de o solie a regelui Franței, Ludovic XI (1461 - 1483), din martie 1481, care venise cu alte propuneri concrete de cruciada, Sixt IV a publicat, la 8 aprilie, o enciclică prin care chema pe toți principii Europei la război împotriva turcilor. Singura putere italiana importantă care nu participase la discuțiile și tratativele pentru cruciada a fost Veneția, care abia încheiase pacea cu turcii (1479), dar până la urma diferența dintre ea și celelalte state a constat numai în vorbe și promisiuni, pentru ca nimeni din Italia nu se gândea să înceapă un adevărat război cu turcii, deși aceștia ajunseseră pe pământ italian.

Cu toate acestea, cele trei state de care am amintit

mai sus, Genova, Spania și Moldova, profitând de hotărârea papei, au încercat fiecare să facă ceva, atâta cât le-a stat în putere. Ele nu au reușit să acționeze unitar și după un plan bine stabilit împotriva turcilor, dar toate au întreprins acțiuni concrete, diplomatice și militare și dacă nu ar fi intervenit moartea lui Mehmet II (3 mai 1481), care a dus la retragerea turcilor atât de la Otranto, cât și din insula Rodos, este posibil să se fi realizat o coaliție antiotomana sub patronajul papei, care altfel a rămas doar în faza de proiect, în stadiul unor acțiuni incipiente.

Dar să vedem ce s-a făcut concret. Genova a contribuit activ la armarea flotei pontificale, punându-și mari speranțe în aplicarea proiectului de cruciada conceput de Sixt IV, crezând ca pe această cale va putea să-și recupereze coloniile pierdute din Marea Neagră. Tot cu acest scop ea a trimis o ambasada, condusa de Bartolomeo de Campofregoso și Lodisio de Fieschi, în Polonia și la Mengli Ghiray, care era nemulțumit de suzeranitatea otomana. Dar rivalitatea care se profila tot mai clar între marele cneaz al Moscovei, Ivan III (1462 – 1505) și regele Poloniei, Cazimir IV (1445 – 1492), mai ales după cucerirea Novgorodului de către primul, în 1478, precum și politica de menajare a Porții, au făcut ca Polonia să refuza hotărât participarea la o coaliție antiotomana, ceea ce a dus la prăbușirea planurilor orientale genoveze. Aceasta nu micșorează însă cu nimic interesul fata de raportul celor doi ambasadori genovezi, din 30 septembrie 1481, în care se arată ca Ștefan cel Mare face intense pregătiri militare și că primește chiar ajutoare din Polonia, probabil, bănuim noi, în mod neoficial de la nobilii din sudul regatului, pregătiri care, se spera, vor da bune rezultate. Se pare, de asemenea, ca Genova, în ciuda opoziției venețienilor, încheiase și un acord cu papa pentru recuperarea coloniilor pierdute, dar în cele din urmă acțiunea ei s-a limitat doar la apărarea Italiei, prin cele 20 de galere pe care le-a pus la dispoziția lui Sixt IV. O ultimă încercare mai serioasă a genovezilor pentru a reveni în Marea Neagră au fost tratativele purtate, în 1484, cu

tătarilor și polonii pentru realizarea unei coaliții antiotomane, dar și acestea s-au încheiat cu un eșec.

În ceea ce privește Spania Regilor Catolici, aceasta devenise una din principalele puteri mediteraneene și nu putea privi pasiv la acțiunile agresive ale otomanilor care-i afectau grav interesele, mai ales în regatul napolitan, unde se afla pe tron o ramură bastarda a dinastiei aragóneze. Astfel, la 1 august 1480, Ferdinand Catolicul a declarat ordinul cavalerilor ioaniți din Rodos sub protecția sa și a hotărât trimiterea de ajutoare, care vor ajunge aici în 1481 sub comanda lui Rámon Ciscar, Jaime Despuig și Hugo de Pachas. În privința regatului napolitan, după o tentativă eșuată de a încheia o alianță cu Veneția, același Ferdinand a pus la dispoziția regelui Ferrante, flota spaniola din Sicilia și Sardinia, condusa de Bernardo de Vilamari, întărită cu câteva galere comandate de Carlos de Torrellas, iar la 22 iunie 1481 a trimis o alta flota, direct din Spania, formată din 30 de vase, condusa de Francisco Enriquez, care a ajuns la Neapole la 2 octombrie, după ce în prealabil trupele napolitane reușiseră să recucerească Otranto, la 10 septembrie. Aceasta adevărată efervescentă antiotomana a lui Ferdinand Catolicul credem că se explică și prin faptul că, în 1481, întreaga Spanie se pregătea pentru războiul cu regatul maur al Granadei, ultima rămășiță a dominației musulmane pe pământ iberic. În acest sens atitudinea antiotomana avea un dublu obiectiv: să consolideze moral forțele spaniole care se pregăteau de luptă și să împiedice cucerirea întregului regat napolitan de către turci, de unde aceștia puteau amenința direct Spania și puteau sprijini pe coreligionarii lor din Granada.

Ce a făcut, la rândul său, Ștefan cel Mare în acești ani de cumpănă și nesiguranță? În 1480, deci în plină epocă de ofensivă otomană, el nu a ezitat ca, în iunie, să atace pe Tepelus (1477 - 1481; 1481 - 1482), domnul Țării Românești, care, deși ocupase tronul cu ajutorul său, a trecut foarte repede de partea turcilor. La această expediție a participat și un corp de oaste transilvănean, dar Tepelus nu a putut fi scos din domnie. În replica,

acesta, ajutat de o oaste otomana, a atacat Moldova, dar vestea morții lui Mehmet II a provocat o retragere precipitată și un contraatac viguros al lui Ștefan cel Mare, care înfrânge pe munteni și turci la Râmnic (8 iulie 1481) și se pare că a ocupat și pozițiile fortificate ale turcilor de pe malul Dunării, după ce în prealabil îl înlocuise pe Tepelus cu Vlad Călugărul în scaunul domnesc al Țării Românești. Este posibil, totuși, ca aceasta intervenție a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească din 1481 să se fi produs și ca urmare a unei cereri a regelui Ungariei, Matia Corvin, cerere bazată pe tratatul de alianță antiotomana încheiat între Ungaria și Moldova în 1475, precum și la insistențele papei Sixt IV.

Oricum, campania lui Ștefan cel Mare în Țara Românească din 1481 a coincis cu începutul, la 4 iulie 1481, al operațiunilor navale împotriva turcilor de la Otranto și a fost singura acțiune militară declanșată în întreaga Europa Orientală în strânsa corelație cu „cruciada de la Otranto”. Din păcate aceasta cruciada a fost numai un început de cruciada, fără coerenta necesară și fără continuitate, dar a creat, pentru un moment, speranțe legate de o eventuală nouă coaliție antiotomana, speranțe pe care Ștefan a încercat să le transforme în realitate.

În anii imediat următori, starea de război dintre Ștefan și turci, chiar în lipsa unui nou tratat de pace, a încetat *de facto*, Imperiul otoman trecând printr-o perioadă de frământări generate de succesiunea la tron. Urmașul lui Mehmet II, Baiazid II (1481 - 1512) era prea ocupat cu îndepărtarea pericolului reprezentat de fratele său, Djem Sultan, pentru ca să mai acorde atenție și altor probleme. Dar odată disputa rezolvată în favoarea sa, Baiazid II, presat și de ieniceri, și-a îndreptat prima mare expediție de cucerire tocmai asupra sudului Moldovei, în zona Bugeacului. Expediția, având obiective limitate, a fost fulgerătoare, cele două cetăți vizate fiind cucerite foarte repede, la 14 iulie 1484 Chilia și la 5 august Cetatea Alba. Ștefan cel Mare a fost luat prin surprindere deoarece credea, probabil, ca tratatul de pace încheiat în 1483 între

Matia Corvin și sultan includea și Moldova cu toate cetățile ei de granița. Din păcate însă, acest tratat, fie dintr-o omisiune a negociatorului maghiar, arhiepiscopul de Kalocsa, fapt pentru care a și fost aruncat în temniță, fie datorită insistențelor Porții acceptate de Matia Corvin, nu includea cetățile din sudul Moldovei. Acest lucru ar explica și faptul ca Matia Corvin, pentru a-l despăgubi, măcar și parțial, pe domnul Moldovei, i-a cedat două cetăți în Transilvania, Ciceul și Cetatea de Balta. De asemenea, este foarte probabil ca Stefan să fi contat și pe ajutorul Poloniei în virtutea tratatului de vasalitate pe care îl reînnoise cu regele Cazimir IV în 1478. Niciuna din speranțele domnului moldovean nu s-a îndeplinit însă.

Turcii nu s-au limitat doar la simpla cucerire a celor două cetăți și la transformarea lor în *kazale* dependente de sângeacbeiu de Silistra. Ei au anexat și teritoriul lor înconjurător cu fortificația Iurgheci din apropiere de Cetatea Alba. Anexarea acestui teritoriu era necesară atât pentru folosința celor două cetăți, cât și pentru asigurarea unui culoar terestru de legătura cu tătarii din Crimeea. *Kazaua* Cetății Albe se întindea de la limanul Nistrului spre vest, până la apa Cogâlnicului, și de la mare până la satul Purcari. Hotarul kazalei Chilia pleca de la Cogâlnic spre vest și atingea, la vest de Cătlăbuga, prin Tasbunar, Dunărea. Mai mult decât atât, după ce a cucerit cele două cetăți, sultanul a lăsat în sudul Moldovei trupe ale tătarilor de pe Volga, conduse de Murtaza-Han, care au pustiit și au jefuit în așa măsură acest teritoriu încât, după cum o recunosc chiar cronicile otomane, a devenit aproape de nelocuit, ceea ce i-a obligat pe tătari să ceară permisiunea Porții de a se reîntoarce în țara lor. De asemenea, turcii au început să împingă încet, dar permanent, hotarul Moldovei din apropierea țărmului Mării Negre tot mai departe spre nord, silind pe moldoveni să formeze o nouă linie de hotar mai jos de Ciubarciu, pe Nistru, unde s-a instalat vechea pârcălăbie de Cetatea Alba. Aici întâlnim menționat la 8 aprilie 1526 pe Fătul, iar la 22 martie 1535 pe Tomsa. Probabil ca acest hotar a fost stabilit în vara anului 1486,

după încheierea păcii moldo-otomane din aprilie același an, în urma unei misiuni conduse de cadiful din Aidos, Mustafa. „Atunci, creștinii s-au necăjit...”, aflam din documentul otoman referitor la aceasta misiune, dar nu se mai putea face aproape nimic.

Prin ocuparea celor două cetăți turcii au încheiat procesul de cucerire al Mării Negre. De acum înainte nimeni nu mai putea să o străbată decât cu aprobarea lor și în condițiile impuse de ei. Pentru Moldova, în schimb, pierderea celor două cetăți a însemnat o lovitură economică nimicitoare, deoarece a privat-o de cele mai importante venituri vamale și de ieșirea la Dunăre și mare. Lovita economic a fost și Tara Românească prin obstrucționarea comerțului Brailei. În 1485 nouăzeci de corăbii otomane au venit la Chilia pentru a construi un castel care să închidă trecerea spre Tara Românească. Este vorba, probabil, de cetatea Eski Kili, pe zidurile căreia turcii au amplasat tunuri, astfel încât nicio corabie nu putea trece dacă nu avea pașapoarte imperiale. Din punct de vedere militar sistemul de fortificații al Moldovei a fost grav dezorganizat, iar țara nu mai putea fi apărată dinspre sud, turcii având drumul deschis pentru prada și război oricând ar fi dorit să facă aceasta. Pierzând cele două cetăți și o fâșie importantă din sudul țării, Moldova pierdea poate regiunea cea mai importantă sub aspect economic și militar, riscând și o degradare permanentă a statutului ei în relațiile cu Poarta, aflată acum într-o poziție extrem de favorabilă pentru a-și impune condițiile.

În același timp însă, cucerirea Chilie și a Cetății Albe a fost urmată de o creștere a tensiunilor existente în relațiile dintre Moldova și Polonia, pe de o parte, și Imperiul otoman pe de altă parte. Bineînțeles că Ștefan cel Mare nu a asistat pasiv la pierderea celor două cetăți. Fără a aștepta ajutor de la aliații săi, el a încercat să le recucerească tot prin surprindere printr-un atac fulgerător și cu sprijinul unor forte din interiorul lor, dar tentativa a eșuat. În aceste condiții, domnul Moldovei a apelat la aliați, la Ungaria și la Polonia.

De la Ungaria, în ciuda tratatelor existente, nu a reușit să obțină mare lucru. Matia Corvin l-a aruncat în temniță pe arhiepiscopul de Kalocsa, acuzându-l de neglijenta nepermisa în negocierea tratatului cu turcii din 1483, a cedat Moldovei cetățile transilvane Ciceul și Cetatea de Balta, ca un fel de compensație pentru cele două cetăți din sud și a trimis o misiune diplomatica la Poarta care, evident, nu a obținut nimic.

Adevărul este ca Matia Corvin încheiase tratatul cu turcii deoarece avea nevoie de pace la granița de sud pentru a-și putea îndrepta întreaga atenție asupra Europei Centrale și nu mai putea, sub nicio formă, să revină asupra prevederilor sale. Nu întâmplător, în vara lui 1484, el a declanșat o campanie de mare anvergură împotriva împăratului Frederic III, campanie care s-a soldat cu ocuparea Vienei, în anul următor, oraș unde regele maghiar va rămâne până la moartea sa, survenită surprinzător în 1490. În concluzie, din partea Ungariei nu se putea aștepta niciun fel de ajutor serios pentru recuperarea celor două cetăți.

Diferita a fost însă atitudinea Poloniei. Deși, așa cum arătam ceva mai sus, politica externă a acestei țări era îndreptată, în primul rând, spre problemele baltice, regele Cazimir IV nu putea să asiste pasiv la încercările turcilor de a modifica echilibrul strategic la nord de Marea Neagră. Din această cauză ei s-a oferit să-l ajute pe Ștefan cel Mare cu condiția ca acesta să depună personal jurământul de vasalitate, ceea ce domnul moldovean evitase cu multă abilitate până în acel moment.

Interesul strategic al Poloniei în privința opririi înaintării otomane spre nord după cucerirea Chilie și a Cetății Albe este scos în evidență cu multă claritate de cronicile românești. Astfel, Grigore Ureche spune ca turcii: „... ar fi vrut apuca și alte cetăți, ca Ștefan voda la gol n-au îndrăznit să iasă, ci numai la strâmtori nevoia de le făcea zmintala. Ca și turcii văzând-u ajutorul ce venise de la Tara Leșeasca lui Ștefan voda, sau însuși craiul, cum scriu unii, că au tras de la ruși și de la Litva țara toată, de să

strânsese oamenii de treaba mai mult de 20.000 de oameni și trecându Nistrul Craiul cu dânșii suptu Haliciu, au venit la Colomaia...”

Mai clar decât Ureche este Axinte Uricariul, care afirma următoarele: „Iara mai cu dedânsul au intrat în grija Cazimir, craiul lesascu, și toți liasii, pentru Stefan voda, valizând slăbită Tara Moldovei de turci, să nu să închine Stefan voda la turci și să sa lasa de prieteșugul liașilor. Ca nu fieștece domn era Stefan voda, ce vestit între domnii creștinești pentru multe războaie cu naroc ce au făcut asupra tatarilor și a turcilor și a ungurilor. Socotit-au, dar, Cazimir craiul și au trimis ajutor lui Stefan voda, mai mult apărând de oști hotarul Țării Lesasti, năvălind ostile turcești și tătarești. Măcar ca craiul Cazimir siliia nice o pricina să nu aibă despre turci asupra sa, ce socotiia ca având încă parete pre Tara Moldovii, totuși are nevoie Podoliia, Tara Rusasca și Litva. Iara cu cât mai mult, lipsind paretele, adică Moldova, s-ar risipi de tot Podoliia, Tara

Rusasca și Litva (...). Iara de odată au socotit craiul să sa audza de pogorârea sa cu oști la marginea Țării Moldovei, pentru ca și turcii atunci ar avia grija de nu ar supăra tara ades. Și adevărat ca pre acia vreme avia turcii grija de crăiile lesasti”.

În fața amenințării otomane tot mai grave și cu speranța ca polonii îl vor ajuta să recupereze cetățile pierdute, Ștefan cel Mare și-a călcat pe mândrie și s-a dus în Polonia unde, la 15 septembrie 1485, la Colomea, a depus personal jurământul de vasalitate în fața lui Cazimir IV. Este posibil ca Ștefan să fi fost împins la acest gest și de nevoia presanta de a-i scoate pe turci din Moldova, trupele acestora, însoțite de un pretendent la tron pe nume Petru Hronda sau Hruet, pătrunzând adânc în țara și ajungând până la Suceava pe care au jefuit-o și au ars-o la 19 septembrie 1485. Dar obiectivul sau a fost atins numai parțial în sensul ca a primit din partea regelui polon ajutor suficient pentru a-i scoate pe turci din Moldova prin bătăliile victorioase de la Cătlăbuga (16 noiembrie 1485) și

Scheia (6 martie 1486), însă nu și pentru a recuceri Chilia și Cetatea Alba. Ureche ne spune ca: „... cetățile carile le-au luat turcii, Chilia și Cetatea Alba, n-au putut să le dobândească, ca ei mai înainte de ce au ieșit, le-au îngrijit cu oameni, cu puscii și cu bucate de ajuns și au rămas pre mâna turcilor până în zioa de astăzi”. Evident ca polonii dorind să oprească ofensiva otomana, nu doreau și, probabil, nici nu puteau să declanșeze un război pe scara largă necesar pentru redobândirea celor două cetăți. Neavând forța necesară pentru a continua confruntarea cu Imperiul otoman și neprimind sprijin suficient din partea Poloniei pentru recuperarea celor două cetăți din sud, Ștefan cel Mare nu a putut face altceva decât să încheie pace cu sultanul în primăvara lui 1486, pace care consfințea pierderea definitivă a Chilie și Cetății Albe.

După încheierea acestei paci, diplomația polona a încercat în continuare să-i scoată pe turci din sudul Moldovei, condiționând semnarea unui armistițiu cu Baiazid II de restituirea Chilie și Cetății Albe, cetăți pe care turcii „... le-au dobândit prin viclenie”. Până la urmă, după mai multe ciocniri cu turcii și tătarii, Cazimir IV a încheiat și el pace cu turcii, în martie 1489, sancționând, pe această cale, și *de jure* pierderea celor două cetăți.

Ștefan cel Mare a pierdut îndelungatul război cu turcii, a pierdut cele două cetăți din sudul țării, Chilia și Cetatea Alba, împreună cu alte câteva teritorii învecinate, dar, în ciuda acestor realități de necontestat, a demonstrat marelui imperiu de la sud ca Moldova nu poate fi cucerita oricând și oricum. El i-a făcut pe turci să înțeleagă ca țara românească de la răsărit de Carpați era un stat cu care era de preferat să tratezi, decât să lupți și a statornicit în relațiile Moldovei cu aceștia un anumit echilibru politic și militar ce va fi respectat până la marea campanie sultanala a lui Soliman Magnificul din anul 1538. În același timp, apărând Moldova, Ștefan cel Mare a aparat și interesele creștinătății din centrul și răsăritul Europei, ale Ungariei, Poloniei și Lituaniei, precum și ale altor puteri creștine mai îndepărtate, cum ar fi cele italiene, mai ales ale Veneției,

Genovei și ale papalității. Este adevărat ca el nu a primit ajutoarele necesare, la care avea tot dreptul să spere, din partea puterilor creștine aliate *de facto* sau *de jure* ale sale în lupta antiotomana. Dar acest lucru nu l-a împiedicat să-și desfășoare lupta cu toată energia de care era în stare și, mai important, să demonstreze atât turcilor, cât și puterilor creștine faptul ca Moldova devenise un factor însemnat al configurației politice de pe continentul nostru, un element de baza al echilibrului politic european care începea să se construiască la sfârșitul secolului XV și începutul secolului XVI pornind de la modelul oferit de echilibrul politic stabilit între statele italiene.

Capitolul IV

Ultima perioadă a domniei lui Ștefan cel Mare - apogeul echilibrului în politica externă

De la început trebuie să spunem ca ultima faza a politicii externe a lui Ștefan cel Mare, cea care ne interesează în capitolul de fata, a fost, după opinia noastră, și cea mai complexa, în care personalitatea politica și militară a marelui voievod, ajunsă la deplina maturitate, la apogeu, a strălucit cel mai mult. Aceasta ultima faza, caracterizata de istoriografia noastră ca fiind aceea a confruntării cu Polonia, credem că este mult mai complicata și determinata și de alți factori la fel de importanți care, în esență, izvorau din obiectivul principal al întregii politici externe a lui Ștefan, acela al luptei antiotomane și al menținerii echilibrului de putere între statele vecine Moldovei.

Ștefan cel Mare, în lunga sa domnie, a trebuit să facă fata pe plan extern, așa cum am arătat, unei situații deosebite și periculoase generata de vecinătatea cu trei mari puteri ale vremii, Imperiul otoman, Polonia și Ungaria, toate urmărind să-și extindă influenta și dominația asupra Moldovei. Dintre acestea, cea care amenința în cel mai înalt grad neatârnamarea și chiar ființa statala a țării era Imperiul otoman, lucru de care domnul Moldovei a fost conștient tot timpul. Poarta, în timpul domniilor lui Mehmet II și Baiazid II, a reușit să

transforme Marea Neagră într-un adevărat lac închis turcesc, și-a impus controlul asupra Dunării de Jos, ca prelungire economică, politica și militară a Mării Negre, a încercat, în mai multe rânduri, să pătrundă spre Europa Centrala, a întreprins două expediții sultanale de mare anvergură împotriva Țării Românești (1462) și Moldovei (1476), într-un cuvânt, se afla într-o perioadă de viguroasă expansiune militară, ceea ce nu era cazul celorlalte puteri cu care se învecina Moldova.

În privința Poloniei, începând de pe la mijlocul veacului XV, ea își deplasează, după cum am spus și cu alte ocazii, centrul de greutate al politicii sale externe din zona Mării Negre, în cea a Marii Baltice, este confruntată de conflictele cu ordinul teuton și, ceva mai târziu, de acelea cu marele cnezat al Moscovei, preferând de aceea să mențină o atitudine de neutralitate și bunăvoință fata de Imperiul otoman.

În același timp, Ungaria, amenințată mult mai direct de către turci, și-a îndreptat în principal atenția, în timpul domniei lui Matia Corvin, către problemele Europei Centrale, iar mai târziu slăbirea puterii centrale și anarhia feudală tot mai pronunțată au făcut-o să fie incapabilă de a mai trece la acțiuni ofensive de amploare, limitându-se numai la apărarea propriului teritoriu. În final însă și acest lucru a devenit imposibil de realizat, statul feudal maghiar prăbușindu-se definitiv odată cu dezastrul de la Mohács (29 august 1526).

Astfel, din momentul declanșării pe fata a luptei antiotomane, raporturile Moldovei cu Ungaria și Polonia au evoluat și s-au modificat în funcție de atitudinea pe care aceste două puteri au adoptat-o, într-un moment sau altul, fata de Poarta, precum și în funcție de rivalitatea dintre ele în privința pretențiilor de suzeranitate asupra țării românești de la răsărit de Carpați.

Schimbarea politicii externe a Moldovei după 1470 a provocat o îndepărtare progresivă de Polonia și a creat chiar o stare de tensiune gravă între cele două țări, tensiune ce a atins punctul culminant în 1478. În același

timp are loc o apropiere între Moldova și Ungaria, consfințita de tratatul din 1475, adevărata alianță antiotomana, încheiata practic, în condiții de egalitate a celor două părți. Dar alianța cu Ungaria s-a dovedit ineficace, mai ales în 1484, când Moldova a fost atacata de turci prin surprindere și a pierdut cele mai importante cetăți din sud, Chilia și Cetatea Alba, ceea ce l-a obligat pe Ștefan să caute din nou sprijin la regele polon Cazimir IV și, călcându-și pe mândrie, să accepte chiar depunerea personală a jurământului de vasalitate, la Colomea, la 15 septembrie 1485.

Din păcate însă nici Polonia nu putea și nici nu dorea să ofere în împrejurările de atunci un ajutor eficace pentru recuperarea celor două cetăți. Pacea din 1489 dintre poloni și turci l-a obligat iarăși pe Ștefan cel Mare să se apropie de Ungaria, interesata, totuși, în mod real de lupta antiotomana, în ciuda potențialului ei militar tot mai redus. Dar apropierea Moldovei de Ungaria însemna, la fel ca și în 1475, o distanțare de axa Polonia – Imperiul otoman, putea duce la o ciocnire cu Polonia datorită anularii închinării vasalice de la Colomea și prelungea starea conflictuală cu Poarta, în ciuda tratatului încheiat de Ștefan cu aceasta în 1486.

Constatam prin urmare ca, în ultima instanță, problema pericolului otoman și cea a recuperării celor două cetăți, care aveau o pondere foarte importantă tocmai în relațiile cu Poarta, au constituit factorul hotărâtor care a determinat politica externă și alianțele lui Ștefan cel Mare în ultima parte a domniei sale. Încheierea tratatului de pace cu Imperiul otoman și apropierea de Ungaria au fost evenimente care s-au desfășurat, practic, în același timp și dacă primul dintre ele îi era impus lui Ștefan de situația politică generală a momentului, cel de-al doilea îi deschidea perspectiva unei eventuale contestări a stării de fapt creată ca urmare a primului.

Dar să vedem care au fost acțiunile lui Ștefan pe linia continuării unei politici mai mult sau mai puțin ostile fata de Poarta în condițiile în care el plătea, totuși, tributul

anual și în condițiile în care cronologia faptelor ca atare poate fi repusa oricând în discuție pe baza unor eventuale noi descoperiri documentare.

Încă din 1488 sunt semne clare ca Ștefan se apropia de Ungaria lui Matia Corvin, apropiere care se intensifica în anul următor, anul păcii polono-otomane, când între cele două țări este reluată o strânsă colaborare. Această apropiere convenea intereselor ambelor țări, punând Moldova la adăpost de eventuale atacuri din partea Imperiului otoman și a Poloniei și oferind Ungariei importantul sprijin militar pe care-l constituia Moldova. Trebuie remarcat și faptul ca relațiile dintre cele două țări erau reluate, practic, în condiții de deplină egalitate, pretențiile de suzeranitate ale coroanei maghiare rămânând doar la un nivel pur teoretic, regele de la Buda dându-și seama că era imposibilă o subordonare strictă a Moldovei, ci doar o colaborare care să fie în interesul ambelor țări.

Ștefan cel Mare a știut să profite de noua încordare din relațiile ungaro-polone, cauzată de pretențiile jagielloane la coroana Sfântului Ștefan, pentru a încheia, în 1489, alianța feudalo-vasalica cu Matia Corvin. Noul act anula pe cel de la Colomea și aducea Moldovei, ca feude, Ciceul și Cetatea de Balta, cedate, probabil anterior, după 1484, ca o compensație pentru pierderea celor două cetăți din sudul țării, poziții care vor constitui pentru Ștefan și urmașii săi principalul punct de sprijin pentru exercitarea influenței în Transilvania. Totodată, noua orientare a politicii lui Ștefan cel Mare a integrat Moldova într-un sistem de alianțe menit să îngrădească tendințele hegemonice ale Poloniei și să bareze dezvoltarea expansiunii otomane în Europa.

Acest nou curs al politicii externe a Moldovei a fost pus la încercare de la început, dar a reușit să reziste presiunilor venite atât dinspre Polonia, cât și dinspre Imperiul otoman. Moartea neprevăzută a lui Matia Corvin, în prima parte a anului 1490, a deschis problema succesiunii la tronul maghiar, problema de rezolvarea

căreia depindea, în mare măsură, și situația politică internațională a Moldovei. Din cei trei candidați care aveau șanse să ocupe tronul, Maximilian de Habsburg, Vladislav Jagiełło, regele Boemiei, și fratele sau Ioan Albert, moștenitorul tronului polon, preferabil pentru Ștefan era primul, care putea împiedica o uniune dinastica între Ungaria și Polonia, și domnul Moldovei nu a ezitat să intre în legătură cu acesta și să-i ofere sprijinul său. Observând însă ca șansele lui Maximilian sunt compromise, Ștefan și-a oferit sprijinul lui Vladislav, care beneficia și de acordul nobilimii și a reușit finalmente să devină rege al Ungariei, în 1490, fără a provoca o uniune dinastica cu Polonia.

Situația tulbure din Ungaria, generată de criza dinastica, a fost favorabilă pentru inițierea unor intervenții din afară, polone și otomane. În aceste împrejurări s-a putut verifica cu toată claritatea atitudinea lui Ștefan cel Mare îndreptată împotriva axei de interese polono-otomane. După ce a respins, în primăvară și vara lui 1490, cererile de ajutor venite din partea lui Ioan Albert, Ștefan a întreprins, în același an, o campanie militară în sudul Poloniei, în Pocutia, contribuind astfel la eșecul încercării lui Ioan Albert de a dobândi, cu forța armelor, coroana Ungariei.

Acțiunea militară a lui Ștefan cel Mare era destinată să prevină uniunea personală între cele două regate vecine, uniune care ar fi oferit Poloniei mijlocul cel mai sigur pentru rezolvarea, în sensul veleităților ei tradiționale, a raporturilor cu Moldova. Încercarea de a preveni aceasta primejdie este sensul principal al campaniei întreprinse de Ștefan în Pocutia. În același timp, domnul Moldovei a încercat să limiteze pericolul polon înjghebând o coaliție cu marele cneaz al Moscovei, Ivan III, și cu hanul tătarilor din Crimeea. Războiul dintre marele cneaz al Moscovei și Lituania (1492 - 1494) și permanentele incursiuni ale tătarilor crâmleni pe teritoriul polono-lituanian au fost conjugate cu acțiunile militare ale Moldovei. Soliile repetate schimbate între cele trei state

erau menite să le coordoneze efortul militar.

Dar simultan cu amenințarea Poloniei, la adresa Ungariei și Moldovei, s-a făcut simțită și o amenințare dinspre sud, mult mai primejdioasă, venita din partea Imperiului otoman. Turcii au căutat să profite de frământările din Ungaria pentru a-și extinde stăpânirile în dauna acestei țări. Astfel, în septembrie 1490, trupe otomane ataca în sudul Ungariei, în zona Srem, în octombrie este atacata Bosnia, în februarie 1491 au loc noi atacuri otomane în părțile Ma... vei și Belgradului, în toamna turcii ataca în Banat și ajung până în apropiere de Oradea, iar în decembrie 1491 și ianuarie 1492 au loc puternice lupte în Bosnia și în jurul Belgradului, Pavel Chinezul reușind, cu mari eforturi, să-i respingă pe atacatori.

Care erau în această situație relațiile dintre Moldova și Poarta, prima fiind aliata Ungariei, pe care turcii o atacau cu înverșunare? Bineînțeles că ele nu puteau fi decât de neîncredere și încordare și în ciuda existenței unui tratat de pace, puteau degenera ușor în ciocniri armate, de amploare mai mică sau mai mare, așa cum s-a întâmplat de altfel. Astfel, dintr-o scrisoare trimisa de hanul Crimeii, Mengli Ghiray, lui Ivan III, în mai 1491, aflu că sultanul deplasase în zona Cetății Albe, deci în sudul Moldovei, trupe însumând între 40.000 și 70.000 de soldați și chiar dacă aceasta cifră ni se pare destul de exagerată totuși ea dovedește importanța strategică a Moldovei în raporturile de putere din sud-estul Europei și atenția pe care Imperiul otoman o acorda țării românești de la răsărit de Carpați.

În vara anului 1492 sultanul Baiazid II a adunat o mare armată pe care a concentrat-o la Sofia cu gândul de a cuceri Belgradul și a da, astfel, o puternică lovitură Ungariei. În fața acestei situații deosebit de periculoase, care le putea amenința direct, țările române nu au ezitat să acționeze în comun, Ștefan cel Mare, Vlad Călugărul și Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei, promițând lui Vladislav II al Ungariei un ajutor de 20.000 de oameni. Mai

mult decât atât, așa cum reiese dintr-un raport al bailului venețian de la Constantinopol, Geronimo Marcello, din 15 iunie 1492, Ștefan a refuzat să acorde libera trecere prin Moldova hoardelor tătare, pe care sultanul dorea să le arunce asupra Transilvaniei și Ungariei. Poate tocmai din această cauză Baiazid II, după ce a renunțat la intenția de a ataca Ungaria și și-a concediat armata, a trimis trei grupări armate să atace Moldova, Albania și cetatea Severinului, expediția din Moldova terminându-se cu un dezastru.

De fapt, această atitudine antiotomana a lui Ștefan, într-un moment în care Ungaria se afla în mare pericol, explica și împrejurarea ca Vladislav II a confirmat domnului Moldovei, la 18 aprilie 1492, stăpânirea asupra cetăților Ciceul și Cetatea de Balta.

În 1493, luptele dintre turci și unguri continua și apar chiar știri despre o posibilă noua navala otomana în Moldova. În acest condiții, Ștefan, ca și Vlad Călugărul, continua să acorde ajutor lui Vladislav II, mai ales în luptele din jurul Belgradului, desfășurate în decembrie 1493 și ianuarie 1494, dar începe și o importantă ofensivă diplomatică pentru a atrage Lituania marelui cneaz Alexandru la lupta antiotomana. Ștefan considera că despărțirea Lituaniei de Polonia, în 1492, în ciuda faptului că ambele continuau să fie conduse de reprezentanții ei dinastiei jagielloane, constituia o premisa favorabilă pentru o eventuală cooperare moldo-lituaniană. Aceasta explica numeroasele solii schimbate între Ștefan și Alexandru, între anii 1493 și 1496, cu scopul de a încheia o alianță antiotomana, dar rezultatul nu a fost cel așteptat, deoarece marele cneaz nu dorea să ducă o politică diferită de cea a fratelui sau Ioan Albert, regele Poloniei, în situația în care se afla într-o stare de permanent conflict cu Ivan al III-lea al Moscovei și cu tătarii din Crimeea.

În anii următori, în 1494 și 1495, Ștefan continua politica de alianță cu Vladislav II, aflat încă în război cu turcii, fapt ce explica și sumele de bani pe care vistieria ungara le plătește acum domnului Moldovei. În același

timp, Ștefan cel Mare, deși se afla în raporturi destul de bune cu tătarii din Crimeea, nu înțelegea să le permită acestora, care la rândul lor erau vasalii Porții otomane, să lovească prea tare în puterile creștine, mai ales în Lituania, care, potențial, puteau deveni aliate prețioase în lupta antiotomana. Astfel, se pare că în 1495 trupele sale au aparut de un atac tătar orașul Braclaw (Breaslavi), așa cum rezulta din spusele unui sol al lui Ivan III la curtea marelui cneaz Alexandru.

Dar tot în acești ani, în jurul Moldovei, încep să se adune tot mai mulți nori amenințători ca urmare a complicațiilor politice internaționale și a ciocnirilor de interese din această zonă. Dacă Imperiul otoman era oarecum inhibat în încercarea de a întreprinde o mare campanie la nord de Dunăre, deoarece se temea de o posibilă expediție a regelui Franței, Carol VIII (1483 - 1498), însoțit de Djem sultan, fratele lui Baiazid II, împotriva sa, în schimb aspirațiile politice ale fraților jagielloni se profilau contradictorii și destul de periculoase la adresa Moldovei.

Acest lucru a ieșit în evidență cu ocazia congresului de la Lweocza, din aprilie 1494, la care au participat principalii exponenți ai dinastiei jagiellone: Vladislav II, regele Boemiei și Ungariei, Ioan Albert, regele Poloniei, Alexandru, marele cneaz al Lituaniei, cardinalul Frederic și Sigismund, singurul dintre cei cinci frați care nu avea nicio posesiune în acel moment. Două probleme majore au fost discutate, și anume: organizarea unei campanii antiotomane, mai ales că era posibilă și o colaborare cu regele Franței, Carol VIII, care preconiza, după cucerirea regatului napolitan, o debarcare în Peninsula Balcanica, obiectiv cu care toată lumea a fost de acord și dorința lui Ioan Albert de a readuce Moldova într-o situație de stricta vasalitate fata de coroana polona, prin înscăunarea aici, în locul lui Ștefan cel Mare, a fratelui sau Sigismund, rămas, cum am mai arătat, fără nicio coroana. Acest al doilea obiectiv venea în contradicție flagrantă cu primul, lupta antiotomana fiind imposibilă fără concursul Moldovei lui

Stefan și, în același timp, a resuscitat vechea rivalitate polono-ungara în legătură cu Moldova, Vladislav II opunându-se categoric la veleitățile fratelui său.

Aceasta intenție a regelui polon, de a-l înscăuna pe Sigismund în Moldova, constituia, în concepția sa, primul pas în direcția declanșării unei vaste campanii antiotomane, dar era total lipsită de realitate și putea duce la o catastrofă, care să anuleze din nou și pentru multă vreme, revenirea Poloniei la direcția pontica a politicii sale externe. Aceasta din două motive, și anume: pentru ca Ștefan cel Mare, ajuns la apogeul capacității sale de comandant de oști, de om politic și de diplomat, nu s-ar fi lăsat ușor alungat, ci dimpotrivă, ar fi reacționat cu toată energia pentru apărarea libertății țării și a propriei domnii, îngropând înainte de a se naște expediția antiotomana a lui Ioan Albert, iar pe de altă parte pentru ca Vladislav II, ca exponent, în principal, al intereselor Ungariei și nu al celor ale dinastiei jagiellone, nu ar fi acceptat ca Moldova să fie dependentă în mod strict de Polonia. De fapt, tocmai datorită acestor intenții nerealiste, vechea rivalitate polono-ungara în legătură cu Moldova a reapărut la Lewocza și se va manifesta cu toată puterea în momentul campaniei din 1497, iar dorința de luptă antiotomana nu se va putea realiza decât ceva mai târziu, dar fără participarea Poloniei și a Lituaniei. În fine, nu trebuie să trecem cu vederea faptul ca Imperiul otoman nu ar fi acceptat niciodată ca Moldova să între într-o vasalitate strictă fata de Polonia, lucru care ar fi însemnat o stricare a raporturilor de forțe din această zonă în detrimentul său.

Deocamdată însă, atât Polonia, cât și Ungaria nu erau deloc hotărâte să se lupte cu turcii, ci dimpotrivă, căutau să ajungă la o pace cu ei, ceea ce prima va și realiza în 1494, iar cea de-a doua în 1495.

Dar liniștea care se stabilise pe această cale la Dunărea de Jos era doar aparentă, era o liniște încărcată de amenințări și zvonuri, o liniște care anunța dezlănțuirea furtunii. Astfel, în 1496 otomanii ataca părțile ungurești din Bosnia, dar în același an pierd 3.000 de oameni într-o

ciocnire de granița cu ungurii. Tot acum ei opresc exportul de cereale spre Veneția, își intensifica înarmările navale și pirateria și reușesc să ocupe Muntenegru măbind astfel pericolul pentru posesiunile venețiene din Albania și Dalmația.

În această situație, din ce în ce mai presanta pentru Veneția, apar aici tot felul de zvonuri, care nu sunt altceva decât un amestec de dorință și de realitate. Astfel, la sfârșitul verii lui 1496 s-a răspândit vestea ca regele Ungariei, Vladislav II, va trimite o armată pentru a recuceri Chilia, în timp ce Baiazid II a trimis deja 1.000 de ieniceri și pregătește și el o mare armată, veste consemnata de cronicarii contemporani Marino Sanuto și Domenico Malipiero. Deși aceasta știre era falsă, ea avea totuși un sâmbure de adevăr prin faptul că relațiile ungaro-otomane continuau să fie încordate, iar problema celor două cetăți din sudul Moldovei nu fusese încă definitiv rezolvată, dorința lui Ștefan cel Mare de a le redobândi fiind, probabil, cunoscută și în cetatea lagunelor.

În ceea ce-l privește pe Ștefan cel Mare, acesta a adoptat o atitudine de expectativă, continuând însă să se pregătească atât pe plan diplomatic, cât și militar pentru o eventuală confruntare în care ar fi putut fi implicate simultan sau separat, Polonia și Imperiul otoman. Astfel, ultima solie trimisă în 1496 la marele cneaz Alexandru al Lituaniei, condusa de Giurgea vornicul și Matiaș diacul, a recurs chiar la amenințarea cu o posibilă colaborare între moldoveni și turci, cu scopul de a obține adeziunea acestuia la lupta antiotomana. Ștefan arată ca a trimis o mare solie la turci și ca aceștia fac intense pregătiri militare la sudul Dunării, lovitura lor putând fi îndreptată împotriva Moldovei, a Poloniei și chiar a Lituaniei. El spunea, de asemenea, că exista timpul necesar, în cazul încheierii unui tratat moldo-lituan, ca solia trimisă la turci să fie întoarsă din drum, dar ca altfel este foarte posibil ca trupele otomane să atace numai Polonia și Lituania. Dar și în ciuda acestei clare amenințări, Alexandru, așa cum am

mai arătat, nu a putut fi atras la lupta antiotomana.

Situația politică deosebit de complicata creata în jurul Moldovei, ca urmare a tendințelor expansioniste ale marilor puteri ale vremii, a cunoscut un moment de maxima intensitate în 1497, atunci când țara românească de la răsărit de Carpați s-a aflat într-o conjunctura foarte asemănătoare doar cu cele din anii 1467 și 1475 - 1476, cu o deosebire totuși, și anume posibilitatea de a se afla, pentru prima dată în timpul domniei lui Ștefan cel Mare atacata simultan pe două fronturi. Moldova putea deveni teatru de confruntare între poloni și turci, confruntare ce se întrezărea încă din 1494 și care ar fi aruncat țara în vârtoarea unor evenimente al căror final era greu de prevăzut.

Pe de altă parte, turcii începuseră, încă din 1496, concentrarea unor forte militare destul de importante la Dunărea de Jos, având cunoștința de intențiile regelui polon, iar pe de altă parte, acesta începuse pregătiri militare și diplomatice de mare anvergură, cu scopul declarat de a elibera Caffa, Chilia și Cetatea Alba. În fine, Ștefan cel Mare primise informații de la anumiți nobili maghiari conform cărora Ioan Albert se pregătea ca, înainte de a-i ataca pe turci, să pornească împotriva Moldovei pentru a-l înlocui din domnie cu fratele sau Sigismund.

Așa cum considera istoricul Șerban Papacostea, și suntem într-un totuș de acord cu aceasta opinie, dacă pentru noi pare a fi de domeniul evidentei faptul ca primul obiectiv al lui Ioan Albert a fost acela de a readuce Moldova în sfera de influență a Poloniei, nu este mai puțin adevărat ca acțiunea regelui polon s-a înscris într-un plan mai larg, care depășește raporturile directe dintre cele două țări. Ea s-a legat nemijlocit de problema Mării Negre și de aceea a luptei antiotomane, în general, la sfârșitul secolului XV. Ioan Albert a urmărit, prin urmare, în primul rând să readucă Moldova în sfera sa de influență, dar restabilirea suzeranității asupra acestei țări, într-o formulă mai strictă decât în trecut, nu putea fi decât începutul unei

noi confruntări cu Imperiul otoman. Din aceasta perspectiva, campania din 1497 a fost ultima încercare a Poloniei, până la sfârșitul secolului XVI, de a redeveni un factor politic cu pondere la Marea Neagră.

Oricum, în situația foarte periculoasă care se crease, Ștefan cel Mare urmărea cu interes, dar și cu îngrijorare, măsurile luate de Ioan Albert în vederea expediției anunțate. Cu interes, deoarece nu-i putea fi indiferentă ideea înlăturării stăpânirii otomane de la gurile Dunării și, prin urmare, era hotărât să contribuie efectiv la succesul acestei întreprinderi. Îngrijorarea față de proiectele regelui este trădată de faptul că el se angaja să participe la expediția antiotomana numai atunci când armatele polone ar fi ajuns la Chilia și Cetatea Alba și cerea lui Ioan Albert să parcurgă un drum care să ocolească Moldova prin stânga Nistrului până la atingerea obiectivelor propuse. Era o măsură de precauție absolut necesară, pentru a evita consecințele ruperii premature a păcii cu otomanii și pentru că Ștefan avea motive să pună la îndoială caracterul pur antiotoman al planurilor lui Ioan Albert.

Dar, în ciuda îndoielilor și chiar a bănuielilor pe care Ștefan le avea în privința planurilor lui Ioan Albert, el spera că acesta va porni, totuși, numai împotriva turcilor, și era hotărât să participe cu toate forțele sale la această campanie de reușită căreia ar fi depins și redobândirea celor două cetăți din sudul Moldovei. De fapt, un atac polon împotriva Moldovei în acele împrejurări ar fi reprezentat o greșeală enormă, cu grave repercusiuni asupra Poloniei, și Ștefan cel Mare, la fel ca și mulți dintre nobilii poloni, putea cu greu să-și imagineze că Ioan Albert ar săvârși, în mod deliberat, o astfel de eroare. De aceea, pe lângă măsurile de precauție absolut necesare adoptate de Ștefan față de Poloni, el a avut, după părerea noastră, și o atitudine antiotomana destul de clară, care s-a manifestat până în vara lui 1497. Probele pe care le vom aduce în sprijinul acestei afirmații credem că vor dovedi constanta politică antiotomana a lui Ștefan cel Mare chiar în momente de cumpănă, când un atac masiv din partea

Poloniei era foarte probabil și, de fapt, s-a și declanșat.

În primul rând trebuie subliniat faptul ca tratativele asupra alegerii drumului de înaintare al oștii polone și a condițiilor în care domnul Moldovei înțelegea sa colaboreze cu regele polon erau încheiate în deplina înțelegere înainte de a se pune în marș, la Liov, oastea polona.

De asemenea, demn de remarcat este și faptul ca Stefan, în primele luni ale anului 1497, a inspectat taberele din sudul Moldovei și a rămas aproape o lună la Vaslui, între 25 februarie și 20 martie, fapt atestat de documentele pe care le emite din aceasta localitate. Aici trebuie arătat ca Vasluiul medieval a jucat, datorită poziției geografice în zona central-sudică a Moldovei, încă înainte de Ștefan cel Mare, un însemnat rol politic și militar. Vasluiul a fost loc de concentrare, în repetate rânduri, a oștirii, care de aici putea să manevreze ușor pe direcții interioare. Ștefan cel Mare s-a aflat aici ori de câte ori se prevedeau posibile evenimente militare la granițele de sud ale Moldovei. În același timp, așa cum arata cronicarul Wapowski, Stefan „... își întocmi oaste moldovenească cât putu mai mare din boieri și din țărani. Dădă porunca să prindă fiecare armele pentru scăparea moșiei, sotiilor și copiilor, patruzeci de mii de osteni își adună”.

Atitudinea amenințătoare pe care Stefan o adoptase fata de turci, sperând ca Ioan Albert nu va comite enorma greșeală de a-l ataca pe el, ci se va hotărâ să respecte înțelegerile stabilite în cursul tratativelor și va porni numai împotriva otomanilor, este dovedită și de afirmația pe care o întâlnim în *Cronica moldo-polona*, și anume: „În anul 7005 (1497 - n.n.) au venit Albert craiul leșesc cu ostile sale asupra lui Stefan voievod, *carele se dusesse împotriva turcilor* (subl. n.). Această afirmație a fost sesizată în istoriografia noastră, din câte cunoaștem noi, doar de Gh. Duzinchevici, care afirma ca atacul lui Ioan Albert l-a surprins pe Stefan, nu atât ca hotărâre militară, el fiind pregătit în acest sens, cât ca decizie politică schimbând în întregime datele problemei. Oricum, chiar înainte de

atacul polon, Ștefan își concentrase armata la Roman, în centrul Moldovei, de unde avea posibilitatea sa manevreze pe direcții interioare, deci și împotriva unei eventuale agresiuni otomane, care ar fi avut ca pretext tocmai atacul polon.

Poziția antiotomana adoptată de Ștefan cel Mare este dovedita, printre altele, și de informațiile cu privire la pregătirile militare febrile desfășurate de turci la sud de Dunăre și în zona celor două cetăți, Chilia și Cetatea Alba. Turcii, în primăvară și vara lui 1497, aveau în mod sigur cunoștință despre planurile, care acum începuseră să devină realitate, ale regelui polon, cunoșteau atitudinea ostila lor a domnului Moldovei și dorința acestuia de a recupera cele două cetăți și, de aceea, se pregăteau pentru o eventuală ciocnire de mari proporții. Ei trebuiau să fie pregătiți indiferent dacă Ioan Albert și Ștefan cel Mare ar fi acționat unit sau dacă primul l-ar fi atacat pe al doilea, în ambele cazuri interesele Imperiului otoman fiind puse în joc.

Astfel, la 13 iunie 1497, Alexandru al Lituaniei, cerând ajutorul lui Ivan III, arata ca turcii au trimis trupe numeroase la Cetatea Alba, iar în vara aceluiași an, Radu cel Mare, domnul Țării Românești, vorbind, într-o scrisoare adresata brașovenilor, de concentrările de trupe otomane de la sud de Dunăre, arata ca ele nu erau îndreptate împotriva lor ci aveau drept scop ajutorarea lui Ștefan cel Mare, ajutorare care vom vedea în ce condiții s-a împlinit.

Deosebit de interesante sunt și informațiile cu privire la situația de la Dunărea de Jos ajunse la Veneția și consemnate de aceiași Marino Sanuto și Domenico Malipiero, informații care, la fel ca și cele anterioare, reprezintă un amestec de realitate și zvonuri neconfirmate, clădite totuși pe o situație concretă de încordare, chiar explozivă. Astfel, Sanuto consemnează știri, datând din iunie 1497, conform cărora sultanul a trimis trupe, mai ales unități de ieniceri, la Chilia și Cetatea Alba, iar în august arata ca Ștefan cel Mare, ajutat de poloni, a cucerit Cetatea Alba, ca trupe otomane din Moreea și Albania se

îndreaptă spre Constantinopol, de unde vor pleca să recucerească orașul. Vorbește, de asemenea, despre o liga antiotomana la care participa Moldova, Polonia, Ungaria și Boemia și nu uita să arate că această situație ar fi deosebit de favorabilă pentru Veneția și pentru întreaga Italie, deoarece ar ocupa principalele forte otomane în cu totul alte direcții de acțiune. Este clar că, pe realitatea unei situații încordate, amenințătoare chiar pentru Imperiul otoman, știrile culese de diferiți reprezentanți ai Republicii lui San Marco, pe lângă adevărurile pe care le consemnau, conțineau și multe zvonuri și informații false sau exagerate, rezultat fie al temerii manifestată față de turci, fie al propriilor dorințe de a vedea Poarta implicată în conflicte care să aducă liniștea pentru posesiunile venețiene din Levant. Același Sanuto consemnează știri, datând din iunie, octombrie și decembrie 1497 conform cărora sultanul a trimis unități de ieniceri la Chilia și Cetatea Alba, precum și o flotă de 17 vase de luptă.

O știre interesantă, deși greu de clarificat pe deplin, este aceea consemnată, tot pentru luna iunie, atât de Sanuto, cât și de Malipiero. Ei arată că, la 19 iunie 1497, a venit la Veneția un sol al sultanului care a informat că turcii au obținut o importantă victorie în Persia și un pașă de-al lor a cucerit mai multe locuri „în Valahia”. Este adevărat că la sfârșitul secolului XV sau la începutul secolului XVI pașalele turcești de la granița au copleșit câteva părți din teritoriul Țării Românești, de fapt niște rășluri de-a lungul Dunării, dar probabil că acest lucru nu s-a întâmplat în 1497, pentru că altfel Radu cel Mare nu ar fi scris, în vara aceluiași an, brașovenilor, liniștindu-i cu privire la intențiile otomanilor, iar pe de altă parte în cele două cronici venețiene pe care le avem în vedere, termenul de Valahia este folosit pentru Moldova și numai cel de Transalpina pentru Țara Românească. Deci, cu titlu de ipoteză, considerăm că aceste rășluri, dacă au avut loc cu adevărat în prima parte a anului 1497, nu s-au putut face decât în dauna Moldovei, și chiar dacă ele nu s-au făcut, informația denota, totuși, puternica stare de încordare de

la Dunărea de Jos și chiar existența unor eventuale ciocniri între moldoveni și turci.

O altă știre, consemnata în octombrie 1497 de ambii cronicari, este aceea ca Ioan Albert și Vladislav II se pregătesc să-i atace pe turci în direcția Caffei și amintesc promisiunea lui Ștefan de a acorda ajutor. Ea nu este decât un ecou al informațiilor venite în prima parte a anului cu privire la intențiile regelui polon de a-i ataca pe turci, pentru ca în octombrie era în plină desfășurare campania lui Ștefan de alungare din Moldova tocmai a acestui rege, care se pretindea apărător al creștinătății.

În sfârșit, Șanuto consemnează în repetate rânduri, în lunile octombrie și decembrie 1497, pregătirile militare ale turcilor la Dunărea de Jos și în zona orașelor Chilia și Cetatea Alba, arătând ca sultanul a trimis aici trupe numeroase și chiar nave de luptă.

Iată deci ca și informațiile consemnate de două din cele mai importante izvoare narative venețiene contemporane indica, erorile nefiind decât o exagerare a unei realități existente, o situație de încordare destul de mare între Moldova lui Ștefan cel Mare și Imperiul otoman, valabila, mai ales, pentru prima jumătate a anului 1497.

Dar atitudinea antiotomana a lui Ștefan este dovedită și de starea de permanentă neîncredere și bănuială existentă între el și turci chiar și după ce Ioan Albert a atacat în mod deschis Moldova. În acest sens sunt semnificative informațiile oferite chiar de câteva cronică otomane, Astfel, *Cronica anonimă a sultanului Baiazid* îl acuza pe Ștefan ca a indus în eroare în mod voit pe poloni, de unde temerea ca putea face același lucru și cu turcii, iar cronicile lui Sa'adeddin Mehmed Hodja efendi, Mehmed bin Mehmed și Kodja Hussein arată ca numai frica de puterea împărăției otomane l-a determinat pe domnul Moldovei să-l părăsească pe regele polon și să ceară ajutorul turcilor. Dacă eliminăm din aceste informații tot ceea ce este fals și limbajul alambicat specific cronicilor orientale, un lucru rămâne în mod cert, și anume,

neîncrederea pe care turcii o aveau fata de Stefan, neîncredere ce reiese și din multe alte pasaje, pe care spațiul restrâns ne împiedica să le aducem în discuție.

Oricum, ni se pare clar faptul ca și după ce Ioan Albert a atacat Moldova și deci nu se mai putea pune problema unei confruntări cu Imperiul otoman, iar Stefan ceruse ajutor, printre alții, și turcilor, aceștia au rămas foarte circumspecți și bănuitori. Domnul Moldovei a avut puțini ostași turci în campania din 1497, deoarece aceștia îl bănuiau de înțelegere cu regele Ioan Albert și, temându-se să nu cadă în vreo cursa pusă la cale de cei doi, au trimis în Moldova un corp de oaste mic, mai mult cu rol de supraveghere decât de oaste luptătoare, rămânând să intervină, în caz de nevoie, cu forțele pe care le dețineau masate în sudul Dunării. Primejdia în care se găsea Moldova în anul 1497 era mare nu numai din cauza invaziei pe teritoriul ei a unei oștiri mari, ci din cauză că Poarta îl bănuia pe Stefan de complicitate cu regele polon. Cu toate acestea, turcii, nedorind să și-l înstrăineze pe Stefan, dar nici acordându-i deplina încredere, i-au dat un ajutor cuprins între 600 și 2000 de oameni, conduși de Nasuh-ben-oglu. Acest corp restrâns a avut rolul de supraveghetor permanent al domnului Moldovei și de observator, la fața locului, al evenimentelor, spre a ști la timp ce măsuri să ia Poarta în vederea stăvilirii înaintării oștilor creștine spre Marea Neagră, dacă s-ar fi ivit aceasta eventualitate. În așteptarea desfășurării evenimentelor, turcii întăriseră cu oaste și armament Chilia și Cetatea Alba și concentraseră la Dunăre numeroase unități militare gata de intervenție în Moldova.

Dar dacă, așa cum am văzut, turcii îl bănuiau pe Stefan că le era dușman, la rândul lui și Stefan, în ciuda ajutorului pe care-l ceruse și-l primise, parțial, din partea Porții, îi bănuia pe aceștia de intenții dușmănoase la adresa sa, gata oricând să profite de orice situație favorabilă pentru a lovi în Moldova. De aceea, în perioada urmăririi retragerii armatei lui Ioan Albert, Stefan a lăsat importante unități militare în sudul țării pentru a face fata

unui eventual atac masiv și prin surprindere al otomanilor. Starea de neîncredere și ostilitate dintre Stefan și turci, care s-a făcut simțită în cursul anului 1497, rezulta și din cererea pe care el a făcut-o principalului sau aliat din acea vreme, lui Vladislav II, de a insista, la Dieta imperiala care trebuia să aibă loc la Freiburg, în vederea trimiterii unor ajutoare țărilor române, amenințate în continuare, în modul cel mai grav, de Imperiul otoman.

Satisfăcând aceasta cerere a domnului Moldovei, Vladislav a dat instrucțiuni solilor săi, trimiși la împăratul Maximilian I și la electorii imperiali întruniți în Dieta, să arate pericolele la care sunt supuse țăările române din partea turcilor și, mai ales, paguba suferită de Moldova prin pierderea Chilieii și Cetății Albe.

Credem că din toate cele spuse până aici, referitoare la evenimentele anului 1497, rezulta faptul ca, în ciuda confruntării majore cu Polonia regelui Ioan Albert, atmosfera de încordare și neîncredere dintre Ștefan cel Mare și Imperiul otoman a continuat să se manifeste cu mai multă sau mai puțină putere, ca Ștefan a continuat să considere ca principal inamic al țării sale Poarta otomana, spre aceasta concluzie făcându-ne să ne îndreptăm atât evenimentele anterioare, cât și cele care au urmat tragediei din acest an, evenimente care demonstrează dorința domnului Moldovei de a lupta, în primul rând, împotriva turcilor. Chiar și atunci când va ataca Polonia sau va permite trupelor turco-tatare să o devasteze, Ștefan va face acest lucru cu intenția de a demonstra regelui și principalilor factori politici poloni ca lupta împotriva pericolului otoman, care-i amenința pe toți deopotrivă, era cea mai importantă și ca aceasta lupta nu putea fi dusă decât cu ajutorul Moldovei și nicidecum prin îngenuncherea ei.

Grăitoare în acest sens sunt tocmai evenimentele care au urmat. Astfel, după ce în prima parte a anului 1498 Ștefan a permis turcilor și tătarilor să atace sudul Poloniei, pe care, de altfel, l-a atacat și el, fapt pentru care se pare că a primit toate însemnele pe care în mod obișnuit le

dădea Poarta pentru investitura sau recunoașterea domniei, el a revenit foarte repede la atitudinea sa tradițională, în a doua jumătate a aceluiasi an aderând, *de facto*, la tratatul polono-ungar încheiat la 13 iulie la Cracovia, tratat care prevedea formarea unei ligi antiotomane. Mai mult decât atât, Stefan a trecut la executarea unor acțiuni militare concrete, la începutul lui 1499 zdrobind resturile unei armate otomane care se retrăgea din Polonia sub conducerea lui Bali beg, iar la puțin timp după aceasta nimicind și o grupare tătara de 6.000 de călăreți, care încercase să treacă prin Moldova. Ca răspuns la aceste acțiuni sultanul a ordonat, la sfârșitul primăverii sau începutul verii lui 1499, câteva atacuri, de mica amploare, împotriva Moldovei și a trimis chiar o flota în această direcție, probabil pentru a întări Chilia și Cetatea Alba pe care le credea amenințate.

Stefan, pe baza evoluției situației politice din centrul și sud-estul Europei, unde se crease un bloc al fraților jagielloni cu intenții declarate antiotomane, care caută să-l includă și pe el, ca aliat și nu ca subordonat, precum și ca urmare a intensificării pregătirilor militare otomane și a ciocnirilor tot mai dese dintre turci și venețieni, care anunțau declanșarea unei confruntări de proporții, cu toate că venețienii făceau tot ce le stătea în putință pentru a o evita, s-a hotărât să adere *de jure* la alianța jagiellona prin încheierea unui tratat de pace cu Polonia. După ce, în aprilie 1499, se încheie un tratat între Tara Românească și Ungaria, iar la 14 ale aceleiași luni se realizează un tratat între Polonia, Lituania și Ungaria, solii lui Ștefan cel Mare, Harman parcălabul și Ivanco pitarul, primesc la 16 aprilie 1499, la Cracovia, condițiile tratatului de pace dintre Moldova și Polonia, condiții ratificate de Stefan, la 12 iulie același an, la Hârlău. Tratatul scris de Stefan este, în același timp, un tratat de pace și alianță, sau după expresia, deosebit de reușită, a lui Nicolae Iorga este un „... act de *eliberare din vasalitate și de reîncepere* a cruciatei. Moldova, de o parte, Polonia și Lituania, de altă parte se angajau să pună capăt ostilităților, să se abțină de

la orice acțiuni dușmănoase și să-și dea concursul reciproc împotriva tuturor adversarilor. Sensul acestei ultime clauze este lămurit de referințele actului la o acțiune comună moldo-ungaro-polonă împotriva Imperiului otoman, la care Ștefan se angaja să participe cu toate forțele țării sale, dar, prevăzător, el își rezerva dreptul de a aproba itinerariul pe care avea să-l urmeze oastea polonă în cazul unei mari expediții antiotomane, pentru a împiedica repetarea situației din 1497.

După încheierea acestui tratat, marele cneaz Alexandru al Lituaniei i-a comunicat, în august, lui Ivan III al Moscovei faptul că s-a reușit încheierea unei ligi antiotomane și i-a cerut să participe la ea, dar răspunsul primit a fost foarte evaziv, de fapt un refuz, rivalitatea dintre cele două țări fiind mai puternică decât considerentele care le puteau îndemna să lupte în comun contra turcilor. În ciuda acestui eșec, Lituania a hotărât să completeze tratatul de la Hârlău prin încheierea unui tratat propriu cu Moldova, ceea ce s-a și întâmplat la 14 septembrie 1499, la Suceava, prevederile sale referindu-se, de asemenea, la lupta antiotomana.

Având încheiate aceste tratate de colaborare în lupta antiotomana, Ștefan cel Mare, pe lângă o intensă activitate diplomatică, și-a continuat și acțiunile militare, profitând de data aceasta de conjunctura internațională care se crease, adică de confruntarea turco-venetiană dintre 1499 și 1503, confruntare în care au fost implicate, pe rând, și alte puteri creștine ca Spania, Franța și Ungaria. Înainte însă de a ne ocupa, pe larg, de aceasta perioadă a domniei sale, credem că punctul în care am ajuns cu expunerea noastră impune câteva concluzii.

Astfel, considerăm ca politica externă a lui Ștefan cel Mare în ultima parte a domniei sale s-a caracterizat prin situarea, în continuare, pe primul plan a contradicției cu Imperiul otoman, așa cum am mai arătat, cea mai viguroasă și mai amenințătoare putere din sud-estul Europei în acel moment, contradicția cu Polonia, dacă exceptăm anul 1497 și prima jumătate a anului următor,

datorându-se în principal faptului că aceasta ajunsese la un compromis cu Poarta, care prevedea o menajare reciprocă a intereselor. În această situație, Polonia nu numai că nu era dispusă să ajute Moldova pentru recuperarea celor două cetăți din sud, dar apropierea ei față de Poarta amenința țara cu prinderea într-o adevărată rețea de interese ostile și foarte periculoase. De aceea, Ștefan cel Mare a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a contrabalansa aceasta axa polono-otomana, alianța cu Ungaria lui Vladislav II, dar mai ales talentul sau diplomatic și militar, asigurându-i succesul final, consfințit prin tratatul de pace ungaro-otoman din 20 august 1503.

Din aceasta perspectiva consideram ca și ciocnirile moldo-polone din acești ani capătă o semnificație aparte. Astfel, în 1490 - 1492, Ștefan a atacat Polonia pentru a împiedica pe Ioan Albert să devină și rege al Ungariei și, pe această cale, să realizeze o uniune dinastică a celor două țări, ceea ce ar fi însemnat încercuirea completă a Moldovei și limitarea drastică a posibilităților ei de acțiune diplomatică. În 1497, Ioan Albert a atacat în mod deliberat Moldova, într-un moment în care Ștefan se pregătea pentru o acțiune comună antiotomana, dar și acum, în ciuda ostilităților deschise cu Polonia și a unei anumite colaborări cu turcii, raporturile moldo-otomane au continuat să se caracterizeze prin încordare și suspiciune. În fine, în 1502, când conflictul cu Poarta era, practic, încheiat, Ștefan a reluat conflictul cu Polonia, pentru Pocutia, încercând să se despăgubească, pe această cale, pentru pierderea ireparabilă a celor două cetăți din sudul țării, cetăți pe care regii poloni îi promisese, în dese rânduri, că-l vor ajuta să le recupereze dar nu făcuseră nimic în acest sens, ci dimpotrivă, ajunseseră la repetate înțelegeri cu Poarta, acceptând astfel *de facto* și *de jure* dominația otomana asupra lor. Aceasta atitudine a fost una din cauzele esențiale ale ostilității moldo-polone, poate chiar mai importantă decât tendințele expansioniste ale lui Ioan Albert față de țara românească de la răsărit de Carpați și ea explica, după opinia noastră, faptul că și în

aceasta perioada confruntarea lui Ștefan cu Imperiul otoman a continuat să domine politica externă a marelui nostru voievod.

Dar dacă aceasta perioada a reprezentat apogeul politicii externe de echilibru practicata cu o deosebită abilitate de Ștefan cel Mare de-a lungul întregii sale domnii, acum s-a trecut și la o fază superioara în acest sens, Moldova devenind ea însăși un factor cu o anumită pondere în politica de echilibru european care începea să se construiască pornindu-se de la modelul italian, consfințit de tratatul de pace și liga de la Lodi din 1454. Cadrul internațional al acestei transformait este deosebit de complex și de interesant și merita a fi menționat în liniile sale generale.

Sfârșitul secolului XV și începutul secolului XVI a fost o epocă de profunde transformări la nivelul continentului european, transformări care au afectat structurile economice, sociale, politice, culturale și ideologico-religioase, deci, practic, întreaga societate. În vârtoarea evenimentelor generate de Renaștere, Reforma și de marile descoperiri geografice sunt reluate însă și unele idealuri mai vechi, specifice evului mediu, cum ar fi acela al unității lumii creștine și al preponderentei imperiale, precum și acela al cruciadei în forma luptei antiotomane, dar, bineînțeles, influențate în mod esențial de realitățile lumii moderne, aflata în plin proces de formare.

În continuare atenția ne va fi reținută de reluarea, la început în plan teoretic, apoi și practic, a ideii de cruciada antiotomana, de fapt a repunerii în discuție a problemei orientale, care avea în acest stadiu mai mult un caracter defensiv decât ofensiv, deși cele două aspecte sunt interdependente și nu pot fi separate. De asemenea, vom încerca să vedem care a fost rolul și poziția Moldovei lui Ștefan cel Mare în cadrul coaliției puterilor creștine îndreptata împotriva Porții, influența pe care aceasta coaliție a avut-o la rândul ei asupra marelui voievod în ultimii ani ai domniei sale.

Problema orientala, a luptei împotriva otomanilor, a

reapărut, la nivelul principalelor puteri creștine, în primii ani ai ultimului deceniu din secolul XV, atunci când tânărul rege al Franței, Carol VIII (1483 - 1498), a hotărât să reia pretențiile înaintașilor săi asupra coroanei regatului napolitan.

Discuția asupra caracterului necesar sau nu al expediției italiene a tânărului și aventurosului rege al Franței nu-și are locul aici, dar este cert faptul ca în momentul declanșării ei (1494), Carol VIII și-a manifestat clar intenția ca, după cucerirea sudului Peninsulei, să atace Imperiul otoman și să elibereze Grecia și locurile sfinte de sub dominația musulmana.

În același an, în răsăritul și centrul Europei, este prefigurata o alta importanta alianță a unor puteri creștine îndreptata împotriva Imperiului otoman. În aprilie 1494 la congresul de la Lewocza, frații jagielloni (Vladislav II, Ioan Albert, Alexandru, Sigismund și Frederic) ajung la o înțelegere cu privire la lupta împotriva Imperiului otoman, înțelegere care mergea și pe linia intențiilor exprimate de Carol VIII.

Dar aceste intenții, care erau o reluare a tradițiilor medievale ale cruciadei, nu s-au putut materializa tocmai datorită noilor evoluții, specifice epocii moderne, care cuprinseseră, practic întreaga Europa creștină și care puneau pe primul plan interesele statale, individuale, înaintea celor religioase, colective. Religia devine acum, tot mai mult, un pretext ideologic pentru acțiunile întreprinse de diferitele state creștine, forța ei scade considerabil în fața tendințelor de laicizare și simplificare specifice epocii moderne.

Astfel, Carol VIII, dorind să atace Imperiul otoman și să elibereze locurile sfinte, ataca mai întâi regatul creștin al Neapolelui, ceea ce provoacă reacția rapidă a celorlalte puteri creștine (Venetia, Milano, Spania, papalitatea și împăratul - alianța din 31 marie 1495), care vor reuși să-l oblige să părăsească Italia, spre bucuria sultanului Baiazid II.

Destul de asemănător s-au desfășurat lucrurile și cu

alianța antiotomana a fraților jagiello. În loc să-i atace pe turci, așa cum anunțase, regele polon Ioan Albert a considerat necesar ca, mai înainte de orice să ocupe Moldova, ceea ce a provocat un devastator război între creștini, de pe urma căruia nu au avut de profitat decât turcii.

Se observa așadar destul de clar faptul ca în aceasta perioada acțiunea puterilor europene îndreptată împotriva Porții otomane, deși păstrează un suport ideologico-religios, cel al cruciadei, este de fapt o acțiune complet laicizată, care ține seama de interesele statale proprii și nu mai are nimic în comun, în ceea ce privește esență, cu idealurile religioase medievale. Pentru puterile europene, Imperiul otoman devenise un stat care, indiferent de obiectivele religioase, le putea fi la fel de bine și inamic, dar și aliat. Acest lucru explica și pătrunderea otomanilor în cadrul sistemului de echilibru politic care începe să se facă tot mai mult simțit în Europa odată cu declanșarea războaielor italiene.

Aceste afirmații sunt confirmate și de atitudinea Veneției, pe de o parte, și a Moldovei, pe de altă parte, fata de Imperiul otoman. Atât pentru cetatea lagunelor, cât și pentru țara românească de la răsărit de Carpați, raporturile cu otomanii aveau la baza, în primul rând, aspecte politice și economice laice, învelișul religios, al cruciadei, constituind, de fapt, o modalitate politica și diplomatica de a solicita ajutor celorlalte puteri europene. Veneția a luptat împotriva Porții, atunci când a făcut-o, din considerente politice, teritoriale și economice, Mediterana Orientală, Marea Neagră și posesiunile din Dalmația, Albania și Grecia (România) constituind o zonă de maxima importanta pentru comerțul ei, implicit, pentru puterea ei financiară și politica. În ceea ce privește Moldova, lupta antiotomana a avut o semnificație permanentă și profundă, aceea de apărare a independenței și a ființei statale, de fapt a propriei esențe și existente ca stat și ca popor, lucru valabil și pentru celelalte două țări românești. Trebuie remarcat de asemenea și faptul ca Ștefan cel Mare nu a

luptat cu turcii ca un cruciat, ci ca un exponent al tendințelor monarhice, unificatoare, deci al tendințelor noi care se manifestau din ce în ce mai puternic în întreaga societate europeană. Acest lucru explica și faptul ca marele domn al Moldovei a îmbinat permanent, în raporturile cu

Poarta, fermitatea cu flexibilitatea, mijloacele militare cu cele politico-diplomatice, toate subordonate obiectivului major al apărării independentei și integrității teritoriale.

Semnificativ în ceea ce privește raporturile puterilor europene cu Poarta, a raporturilor dintre Moldova, Veneția și Poarta și a raporturilor stabilite, din aceasta perspectiva, între statele creștine îl constituie războiul turco-venetian din 1499 - 1503.

Veneția, una din marile puteri ale vremii, era confruntată, la sfârșitul secolului XV și la începutul celui următor, cu câteva amenințări majore, care, treptat, de-a lungul timpului, o vor transforma într-o putere de rang inferior. Este vorba de amenințarea, tot mai mare, reprezentată de Imperiul otoman în România și Mediterana Orientală, de marile descoperiri geografice care afectează principalele rute comerciale de care beneficia comerțul venețian, de declanșarea războaielor italiene care amenințau direct posesiunile venețiene din *terraferma* și chiar existența cetății însăși, de apariția unor mari puteri teritoriale, ca Franța și Spania, superioare sub aspectul cantității și al puterii militare și, în fine, de apariția unor indicii sigure care prevesteau o criza de structura a însăși flotei venețiene, indicii ce se fac simțite încă din a doua jumătate a secolului XV.

În aceasta complexă situație, Veneția își dădea perfect de bine seama că un nou război cu Imperiul otoman nu putea fi purtat cu succes decât în coaliție cu alte puteri creștine, coaliție care era însă puțin probabil să se dovedească și eficientă și, în aceste împrejurări, confruntarea s-ar fi terminat în dezavantajul cetății lagunelor, care putea să piardă noi poziții, foarte

importante, în România și Mediterana Orientală. Din această cauză Veneția nu a reacționat de aceeași manieră la ostilitatea crescândă venită din partea otomanilor, a căutat să aplaneze pe cai diplomatice orice disputa, a dus chiar o politică de apropiere fata de Poarta, evidentă mai ales în 1495, când a transmis la Constantinopol informații în legătură cu intențiile lui Carol VIII și a participat activ la alungarea acestuia din Italia, dar rezultatele acestor acțiuni nu au avut efectul scontat și nu l-au putut împiedica pe sultanul Baiazid II să declanșeze războiul în vara anului 1499.

Acțiunea sultanului a fost determinată de doi factori importanți și anume: moartea lui Djem sultan, fratele său, aflat în mâinile lui Carol VIII, survenită în februarie 1495, care l-a eliberat de o mare amenințare potențială și încheierea unor tratate de alianță între puterile creștine care aveau și o semnificație antiotomană destul de clară.

Despre tratatele încheiate între frații jagielloni în anii 1498 și 1499, deci între Polonia, Ungaria și Lituania, la care a aderat și Moldova lui Ștefan cel Mare și chiar Țara Românească, am vorbit pe larg ceva mai sus. Ele aveau toate importante clauze antiotomane și tindeau către formarea unui puternic bloc antiotoman care să includă toate părțile semnatare.

Dar, pe lângă acest bloc antiotoman alcătuit din țările române și din statele guvernate de reprezentanții dinastiei jagiellone, în plus se realizează o alianță periculoasă pentru turci prin acordul din 15 aprilie 1499, de la Blois, dintre Franța și Veneția. Acordul prevedea dezmembrarea ducatului milanez, dar era îndreptat și împotriva Porții, ceea ce explica încercarea regelui francez Ludovic XII (1498 - 1515) de a-l atrage și pe Vladislav II al Ungariei să participe la prevederile sale.

Amenințat să fie prins ca într-un clește de coaliția incipientă antiotomană, Baiazid II nu a ezitat să reacționeze imediat, lovitura principală fiind îndreptată împotriva Veneției, ale cărei posesiuni din Balcani constituiau obiective de cea mai mare importanță pentru

imperiul său.

Prima realizare importantă a sultanului a fost aceea că el a reușit să împiedice funcționarea coaliției ca atare. Astfel, Ungaria, Polonia și chiar Imperiul habsburgic în fața presiunilor și amenințărilor otomane s-au grăbit să reînnoiască armistițiile cu Poarta, în iulie 1499. În vara aceluiași an, într-o singură zi, toți venețienii din Constantinopol au fost arestați, iar la 30 iunie flota otomana a pornit la luptă având ca prim obiectiv Lepanto, atacat simultan și de pe uscat. Flota venețiană condusă de Antonio Grimani și Andrea Loredano ezita să se angajeze în luptă cu turcii și, astfel, Lepanto este cucerit de aceștia, la 26 august 1499. În anul următor turcii își continuă șirul victoriilor în dauna Veneției, reușind să cucerească Durazzo în Albania, iar apoi pozițiile deosebit de importante de la Modon, Coron și Navarino. Deși în anii care au venit, 1501 și 1502, Veneția obține anumite victorii, ea nu a putut schimba soarta războiului și a fost obligată să accepte ofertele de pace ale lui Baiazid II, presat, la rândul său, la granițele răsăritene de o Persie întărită de vigoarea noii dinastii a Safavizilor. Veneția a acceptat pacea jurată de sultan, la 14 decembrie 1502 și confirmată de doge la 20 mai 1503, pace prin care pierdea Lepanto, Modon, Coron, Navarino și Durazzo, se obliga să restituie insula Santa Maura, dar păstra Cefalonia, cucerită cu ajutorul spaniolilor. Ea păstra dreptul de a face comerț în Mediterana Orientală și

Marea Neagră, dar trebuia să respecte regulile impuse de Imperiul otoman, devenit principala putere în aceste zone.

În această situație se pune firesc întrebarea cum a funcționat coaliția antiotomana a puterilor creștine care se prefigura, cu destulă claritate, la mijlocul anului 1499? A funcționat doar parțial, cu mari dificultăți, fiecare membru având în vedere, în primul rând, interesele sale și abia apoi pe cele ale luptei antiotomane.

Astfel, din Apus, Veneția a primit ajutoare numai din partea Franței, Spaniei și papalității, dar era vorba de

ajutoare mai mult formale decât reale. În ceea ce privește Franța și Spania, acestea aveau în vedere, în primul rând, cucerirea Italiei, în momentul acestui război punându-se acut problema împărțirii regatului napolitan. Tratatul de la Granada, din 11 noiembrie 1500, prevedea acțiuni comune împotriva otomanilor, dar ele erau subsumate obiectivului principal, acela al împărțirii sudului Italiei între francezi și spanioli. Pentru ambele puteri lupta antiotomana era necesară pentru a demonstra statelor italiene ca ele își vor asuma apărarea Peninsulei, dar ea se afla încă pe un plan secundar, depășită ca importanța de lupta propriu-zisă pentru dominația Italiei.

Frântă a încercat, din aceasta perspectiva, să sprijine în două rânduri Venetia. În 1499 o flota franceza a făcut joncțiunea cu cea venețiană dar, numai după cinci zile, s-a retras, acuzându-i pe venețieni de lipsa de combativitate, iar în 1501 o alta flota franceza, condusa de contele Ravenstein, a atacat împreună cu venețienii, insula Lesbos (Mitilene), fără să o poată însă cuceri. Tot pe aceasta linie, regele Franței, pentru a-și demonstra credibilitatea în privința politicii sale antiotomane, a încheiat, la 14 iulie 1500, o alianță cu Polonia și Ungaria, care prevedea ajutor reciproc împotriva pericolului otoman. Dar ajutorul acordat de Franța rămânea la bunul plac al lui Ludovic XII, iar acesta urmarea prin aceasta alianță să contracareze mai degrabă politica Habsburgilor în Italia, decât să lupte cu Imperiul otoman. De aceea consecințele practice ale acordului vor fi ca și inexistente.

Spania, având aceleași interese în Italia ca și Franța, nu a ezitat nici ea să ajute Venetia împotriva otomanilor. O puternică flota spaniolă comandată de Gonzalo de Córdoba i-a ajutat pe venețieni, în ultimele luni ale anului 1500, să-i alunge pe turci din Corfu și să cucerească Cefalonia, dar în ianuarie 1501 s-a retras brusc la Messina, pentru a participa, alături de francezi, la împărțirea regatului napolitan.

În ceea ce-l privește pe papa, pe Alexandru VI Borgia, în ciuda legăturilor sale din trecut cu Baiazid II, legate de

persoana lui Djem sultan, el a încercat să sprijine Veneția, dar nu a reușit să facă acest lucru decât într-o măsură foarte mică. A purtat tratative cu Maximilian I de Habsburg, cu Henric VII al Angliei și cu Ludovic XII fără să obțină însă nimic. În ianuarie 1500 a lansat o bulă de cruciada anti otomana și a cedat zece la suta din veniturile bisericii din Ungaria și Polonia pentru a lupta cu turcii, iar în vara și toamna aceluiași an a desfășurat o intensă activitate în vederea realizării colaborării dintre flotele spaniola și venețiana. Demn de remarcat este și faptul ca, în octombrie 1500, el a trimis scrisori în țările române prin care acorda iertarea tuturor păcatelor locuitorilor din Moldova care vor lua parte la expediția împotriva turcilor, ori vor contribui pentru scopul acesta cu alte ajutoare materiale. Aceasta demonstrează, încă o dată, locul și rolul pe care țările române și, în acea vreme, mai ales Moldova lui Ștefan cel Mare, îl dobândiseră în viața politica internațională, faptul ca orice coaliție antiotomana trebuia să țină seama de potențialul lor economic, politic și militar în zona Dunării de Jos și a sud-estului european.

Dacă aceasta a fost situația coaliției în ceea ce privește participarea puterilor apusene, nu cu mult diferita a fost și aceea a participării statelor jagiellone. Dintre acestea doar Ungaria era interesata în mod real de lupta antiotomana, deoarece se afla direct amenințată de tendințele expansioniste ale Porții, dar ea nu avea capacitatea necesara sa ducă o politică hotărâtă de apărare și, cu atât mai puțin, una ofensiva. De fapt, Ungaria era cuprinsă de o anarhie feudala crescândă, de o slăbire tot mai accentuata a puterii centrale, de o incapacitate pronunțată de a se adapta la structurile moderne specifice epocii, toți acești factori având o contribuție decisiva la dispariția acestui stat de pe harta Europei. Cu toate acestea, datorită poziției sale antiotomane, Veneția nu a ezitat să încheie o alianță cu ea, alianța care cuprindea și papalitatea, definitivata în martie 1501, dar făcută publică abia la 13 mai, atunci când Vladislav II a declarat război turcilor.

Dar intervenția Ungariei era destul de tardivă și ciocnirile cu turcii de la sfârșitul lui 1501 și începutul lui 1502, desfășurate în Bosnia și în zonele Vidin și Nicopole, nu au mai putut influența cu nimic soarta generală a războiului. Foarte repede după pacea turco-venetiană, Ungaria va încheia și ea o pace similară, la 22 februarie și 20 august 1503, pace prin care se revenea, de fapt, la situația antebelică.

În ceea ce privește Polonia și Lituania, acestea au evitat sistematic să se angajeze într-o confruntare deschisă cu turcii, din două motive principale: războiul dintre Lituania și marele cnezat al Moscovei, declanșat în 1500 și permanentele atacuri ale tătarilor din Crimeea. Mai mult decât atât, regele Ioan Albert a încheiat o pace cu Imperiul otoman, la 19 iulie 1501, pace reconfirmată de urmașul său Alexandru, la 9 octombrie 1501.

Observăm deci că această coaliție a puterilor creștine a funcționat doar parțial și cu foarte multe greutăți, cauza principală fiind diferența destul de apreciabilă dintre suportul ei ideologic și realitatea politică concretă de care trebuia să țină seama fiecare țară. Indiferent însă de acest lucru, Ștefan cel Mare a sesizat, încă înainte de declanșarea războiului turco-venetian, faptul că se putea crea o situație favorabilă pentru o posibilă recuperare a celor două cetăți, foarte importante, din sudul Moldovei, Chilia și Cetatea Alba. De aceea el nu a ezitat, așa cum am mai arătat, să adere *de facto* la tratatul ungaro-polon din 1498 și să încheie în anul următor tratate de pace și colaborare antiotomane cu Polonia și Lituania. Tot pe această linie, Ștefan a încercat, probabil la sfârșitul lui 1498 sau începutul lui 1499, dar fără succes, să-l determine pe Ivan III al Moscovei să mențină pacea cu Lituania și să se alăture coaliției antiotomane.

Domnul Moldovei nu s-a limitat însă numai la activitatea diplomatică antiotomană, ci a trecut și la executarea unor acțiuni concrete, pe plan militar. Astfel, el nu a uitat să atace și să zdrobească, la începutul lui 1499, o armată otomană care se retrăgea din Polonia sub

conducerea lui Bali beg, iar la puțin timp după aceasta a nimicit și o grupare tătara de 6.000 de călăreți care încercase să treacă prin Moldova. Ca răspuns la aceasta atitudine amenințătoare, sultanul a ordonat, la sfârșitul primăverii sau începutul verii lui 1499, câteva atacuri, de mica amploare, împotriva Moldovei și a trimis chiar o flota în această direcție, probabil pentru a întări Chilia și Cetatea Alba pe care le credea amenințate. De fapt, Baiazid II dorea să aibă liniște la Dunărea de Jos pentru a-și îndrepta grosul forțelor împotriva Venetiei și va reuși să obțină acest lucru de la toate statele din zona, cu excepția Moldovei. Aceasta însă, de una singură, nu avea o capacitate ofensivă destul de puternică pentru a amenința cu adevărat pozițiile turcești din zonă.

Dorind să continue aceste acțiuni militare și pentru a vedea pe ce poate conta din partea Ungariei, Ștefan cel Mare trimite soli la curtea din Buda, la începutul anului 1500. Așa cum rezulta dintr-o scrisoare trimisă, la 24 ianuarie 1500, din Buda, el și-a trimis solii la începutul anului în Ungaria pentru a-i cere lui Vladislav II ajutor în vederea începerii, cu adevărat, a luptelor cu turcii. Solii moldoveni au rămas aici aproape o lună, până în februarie, dar s-au întors fără niciun răspuns concret, deoarece nici Ungaria nu știa pe cine poate conta, iar ea singura nu avea forțele necesare pentru a trece la ofensiva împotriva Imperiului otoman. Dar Vladislav II, neputând satisface cererile de ajutor ale lui Ștefan cel Mare, nu a dorit să piardă prietenia prețioasă a acestuia și de aceea, ca semn al menținerii relațiilor bune dintre cele două țări, i-a reîntărit, la 1 mai, stăpânirea asupra celor două cetăți transilvane, Ciceul și Cetatea de Balta.

Cu toate că nu avea niciun fel de promisiuni de ajutor din partea Ungariei, Venetiei sau al altor state care își declaraseră intențiile de a lupta împotriva turcilor, Ștefan cel Mare s-a hotărât să treacă la acțiune împotriva acestora, considerând ca un moment mai favorabil nu se putea ivi pentru dorința sa de a recuceri Chilia și Cetatea Alba. În acest sens el se baza pe conjunctura

internațională din acel moment, care obliga forțele Imperiului otoman să acționeze dispersat pe mai multe fronturi, împotriva forțelor venețiene la Modon, Coron și Navarino, împotriva venețienilor și a spaniolilor în insulele Corfu și Cefalonia, precum și împotriva unui corp de oaste maghiar, de vreo 9.000 de oameni, care, în august 1500 trecuse Dunărea și atacase în Serbia și Bulgaria.

De aceea, probabil la începutul anului 1500, el refuza să mai plătească tribut Porții, ordona mutilarea solului turc care venise în acest scop și-l trimite pe vornicul Boldur să atace Chilia și Cetatea Alba, care sunt incendiate cu această ocazie. Ceva mai târziu este posibil să fi avut loc o nouă ciocnire între turci și moldoveni, consemnata de Marino Sanuto la 31 august, acesta arătând ca și ungurii se pregăteau de lupta.

Simultan cu aceste acțiuni, Stefan a mobilizat forte militare în regiunea Iașului, pentru a putea acționa pe direcții interioare atât împotriva unui eventual atac al turcilor dinspre sud, cât și împotriva unui eventual atac al tătarilor, care prădau deja părțile sud-estice ale regatului polon. Aceste concentrări de trupe, din primăvară și vara anului 1501, erau cunoscute și în Italia. Astfel, în luna mai, mai multe scrisori trimise din Buda de solii venețieni Soranzo și Giustiniani, arătau ca Stefan avea armata pregătită, iar la 27 iulie, florentinul Octaviano Gucci scria, din Cracovia, ca Ștefan cel Mare sta gata la hotar cu toată oștirea sa și ca, în orice caz, trebuie să se aștepte de la el ceva însemnat, fiind renumit prin înțelepciune. Pregătirile militare ale domnului Moldovei nu se limitau însă numai la aceste concentrări de forțe, ci aveau în vedere și înzestrarea lor cu armanent. Acest lucru este demonstrat de scrisoarea pe care Stefan o expediază, la 13 septembrie 1500 brașovenilor, în care-l recomandă pe spătarul Trotusan, trimis de el pentru a cumpăra scări de să arme, frâie, etc.

De fapt, toate aceste preparative întreprinse de Stefan vizau, prin recucerirea Chilie și a Cetății Albe, crearea unei breșe în monopolul otoman instaurat asupra

Dunării de Jos și a Mării Negre, breșa care ar fi putut duce la schimbarea raporturilor de putere din această zonă, dar celelalte state europene interesate într-o astfel de evoluție, mai ales Venetia și Ungaria, nu aveau capacitatea necesară pentru a acorda ajutoarele de trebuință.

Ștefan cel Mare intrase în lupta fără a avea nicio promisiunea concretă din partea Venetiei și a Ungariei și, deși spera ca aceste țări l-ar putea ajuta, în propriul lor interes, el era hotărât să-și încerce șansele chiar și fără ajutor direct, bazându-se numai pe propriile forțe și pe situația politică și militară generală care-i obliga pe turci să-și divizeze forțele pe mai multe fronturi în același timp. Astfel, Sanuto a consemnat informația ca regii Ungariei și Poloniei, împreună cu Ștefan, se vor uni la Bécs, de unde vor trece Dunărea pentru a ataca Semendria, tot el arată ca în septembrie numai Ștefan i-a atacat pe turci, reușind să le smulgă trei teritorii, probabil capete de pod cucerite la nord de Dunăre sau în zona Cetății Albe. Peste puțin timp, probabil în cursul lunii octombrie 1500, Ștefan cel Mare a înfrânt o nouă armată otomană, de data aceasta bănuim ca mult mai numeroasă decât celelalte, deoarece era condusă de un fiu al sultanului și de doi sângeacbei, care au murit în luptă. În ansamblu deci, rezultatele campaniei militare duse de Ștefan în anul 1500 au fost favorabile, turcii au suferit mai multe înfrângeri, unele ținuturi – probabil capete de pod otomane nord-dunarene din partea de sud-est a Moldovei și hinterlandul Cetății Albe – au fost eliberate de trupele moldovene.

După toate aceste succese însă, pregătirile lui Ștefan pentru a respinge o eventuală agresiune otomană de proporții mai însemnate au continuat cu o febrilitate și mai mare. Pe plan diplomatic el a încercat să medieze o înțelegere între Lituania, marele cnezat al Moscovei și tătarilor lui Mengli Ghiray, pentru a permite cel puțin marelui cneaz Alexandru să se alăture luptei antiotomane, dar nu a avut succesul dorit, războiul dintre lituanieni și moscoviți (1500 – 1503), constituind principala piedică nu numai în calea participării Lituaniei la coaliția

antiotomana, dar și a

Poloniei, interesata, în primul rând, în rezolvarea problemelor de la granițele răsăritene. Acest eșec diplomatic nu l-a împiedicat însă pe domnul nostru să-și continue cu toată hotărârea preparativele militare, informații semnificative despre acestea ajungând și la Veneția, puterea cea mai interesată în a afla orice știre cu privire la posibilele dificultăți ale turcilor.

În noiembrie a ajuns aici, prin Raguza, știrea ca moldovenii sunt gata de lupta cu otomanii și că sunt în stare să adune o oștire de 40.000 de călăreți, iar la 28 ale aceleiași luni, secretarul Republicii, Francesco della Zuecca, întors din Ungaria, raportând despre dispozițiile antiotomane ale regelui Vladislav II, arata ca tot atât de ostili păgânilor sunt și românii, mai ales Ștefan cel Mare.

Dar Ștefan, în ciuda dorinței sale arzătoare de a recuceri Chilia și Cetatea Alba, își dădea seama că a continua și intensifica luptele cu turcii, fără a primi niciun ajutor din partea Veneției și Ungariei, însemna să-și asume riscul unei confruntări majore, de unul singur, cu marea putere otomana, ceea ce trebuia evitat cu orice preț. Din această cauză anul 1501 nu a mai fost un an al confruntărilor militare, în ciuda menținerii stării de ostilitate acută dintre moldoveni și turci, ci al tatonărilor diplomatice în vederea unei coordonări generale a acțiunilor antiotomane. Domnul Moldovei era pregătit de lupta, dar dorea să știe cu siguranță pe cine mai poate conta, deoarece experiența anului anterior îi demonstrase că Veneția dispunea doar de forțele necesare propriei apărări, nici acestea întotdeauna suficiente, alianța cu Spania avea o valoare redusă, o alianță veneto-ungară nu se realizase încă, alianța franco-ungară se dovedise a fi inoperantă, iar Ungaria ca atare era departe de avea capacitățile necesare pentru purtarea cu adevărați sorti de izbândă a unui război antiotoman.

De aceea, chiar la începutul lui 1501, la 24 ianuarie, doi soli moldoveni și unul din Țara Românească, ceea ce confirma disponibilitățile lui Radu cel Mare de a se angaja

Într-un front comun antiotoman, au sosit la Buda pentru a constata care erau intențiile lui Vladislav II. Dar se pare ca aici nu au putut afla mai nimic, solii moldoveni continuându-și călătoria spre Veneția și Roma. Ajunși la Veneția în februarie, cei doi soli care apar la Sanuto cu numele de Raynaldo și Antonio, deși este sigur că sunt români deoarece pentru a se face înțeleși au folosit serviciile unui interpret, au cerut dogelui să le recomande un medic necesar pentru a alina suferințele domnului lor, gata să lupte cu turcii, dacă Veneția ajunge la o alianță cu Ungaria. Răspunsul a fost și aici, în privința luptei antiotomane și a unui posibil ajutor, probabil destul de evaziv, la fel ca și cel venit din partea curții pontificale. Deci, în ciuda faptului că Ștefan însuși se declara de acord să lupte în continuare cu turcii, lucru confirmat și de cardinalul Regino, care comunica, la 11 martie 1501, în Italia ca românii pot aduna 30.000 de călăreți, Veneția și papalitatea se plasau pe pozițiile lor tradiționale fata de țările române, adică de a obține cât mai mult fără a da însă în schimb absolut nimic, sau poate numai încurajări și iertări de păcate.

În această situație nu este de mirare ca Ștefan cel Mare a devenit mult mai circumspect, a evitat să se angajeze în noi ciocniri militare cu turcii și, în iunie, a trimis chiar un sol la Poarta pentru a vedea care este atmosfera de acolo în privința sa. Aceasta atitudine prudenta s-a menținut în ciuda faptului că Ungaria începuse să se pregătească serios, în 1501, pentru o confruntare cu Imperiul otoman.

Astfel, la 30 ianuarie sunt luate importante măsuri de apărare la grantele de sud ale regatului maghiar, iar după foarte puțin timp Ioan Corvin înfrânge pe turci și reușește să cucerească Jaice. În martie este încheiat, după îndelungate negocieri, tratatul dintre Ungaria, Veneția și papalitate, dar el va fi făcut public abia la 13 mai, când Vladislav II va declara război turcilor. Cu toate că Ștefan, ca aliat al lui Vladislav II, era cuprins automat în acest tratat, el a continuat să se mențină în rezerva (o dovadă în

plus a independenței sale), așteptând să vadă cât de hotărâți erau aliații să lupte cu otomanii. Și a avut dreptate să procedeze astfel, deoarece intervenția Ungariei era destul de tardivă și se va limita doar la acțiuni de „brigandaj pe scara mare”. Abia în noiembrie și decembrie 1501 au loc mai multe ciocniri ungaro-otomane de-a lungul Dunării și este semnalată o incursiune mai importantă, condusă de Ioan Corvin, în Bosnia.

În același timp, Polonia, preocupată de războiul lituano-moscovit și atacată din nou de tătari, adopta o atitudine tot mai neutră față de turci. Pentru a ascunde însă adevăratele motive ale acestei poziții, regele polon nu a ezitat să declare, în mai 1501, unor soli venețieni ca el este gata să-i atace pe turci, dar ca Ștefan nu va permite trecerea armatei sale prin Moldova, ceea ce-l împiedică să-și transforme gândul în faptă. O afirmație nedreaptă, răuvoitoare, care caută să inducă în eroare. Bineînțeles că Ștefan nu putea accepta trecerea prin teritoriul țării sale a unei armate care ar fi provocat numai daune și stricăciuni, dar regele polon avea și alte variante de a-i ataca pe turci, care ocoleau Moldova.

Adevărul este însă ca el nu dorea să facă acest lucru și de aceea l-a trimis la Constantinopol pe Nicolae Lanckoroński care, la 19 iulie 1501, obținea din partea lui Baiazid II confirmarea păcii cu Polonia, dar moartea prematură a lui Ioan Albert va face necesară o reconfirmare a păcii, pe care sultanul nu va ezita să o facă, la 9 octombrie 1502. Explicația rapidității cu care turcii au acceptat aceste păci este dată și de faptul că, încă din 1501, ei au început să fie amenințați și la hotarele de răsărit de către persi și doreau, pe cât posibil, să evite noi dușmani pe frontul european.

Văzând cum evolua situația din cadrul coaliției antiotomane, Ștefan cel Mare, așa cum am mai arătat, s-a limitat, în 1501, doar la acțiuni diplomatice. După ce solii săi trimiși în Ungaria, la Veneția și Roma, s-au întors cu mâinile goale, el a încercat, în a doua jumătate a anului, ca printr-o intensă ofensivă diplomatică să determine puterile

răsăritene (Polonia, Lituania, Moscova, chiar tătarii din Crimeea) să se angajeze în lupta antiotomana, sperând ca pe această cale va da un nou impuls și celorlalte state creștine. Astfel, în iulie el a încercat să realizeze o apropiere între Lituania și tătarii lui Mengli Ghiray, iar în decembrie a trimis o solie în Polonia cu scopul de a îndemna aceasta țara să intre în lupta cu turcii și de a cere permisiunea pentru un sol care să meargă la Ivan III spre a-l îndemna să încheie pacea cu Polonia și Lituania și a se alătura și el coaliției antiotomane. Rezultatele acestor misiuni au fost foarte mici, războiul dintre Polonia și Lituania – pe de o parte – și Moscova aliata cu tătarii lui Mengli Ghiray, pe de altă parte, neputând fi oprit, ceea ce a însemnat limitarea coaliției antiotomane numai la Venetia, Ungaria, papalitate și Moldova lui Ștefan cel Mare. La începutul anului 1502, deși situația politică și militară generală nu suferise modificări, Ștefan cel Mare era totuși pregătit pentru o eventuală confruntare cu turcii, așa cum rezulta din raportul venețianului Zacharia Contarini. De asemenea, și Ungaria făcea preparative destul de însemnate pentru declanșarea unei ofensive la sud de Dunăre, pe care spera să o poată coordona cu domnul Moldovei. În același timp, Ștefan a trimis o nouă solie la Venetia pentru a cere un medic și, probabil, pentru a afla stadiul pregătirilor militare și intențiile pe care le avea Republica. Aceasta, neputând să trimită și nici măcar să promită un ajutor militar concret, a promis că va trimite un medic și i-a acordat solului lui Ștefan titlul de cavaler aurat, probabil în semn de prețuire pentru eforturile antiotomane ale domnului nostru.

Dar, în primăvara lui 1502 nici turcii nu stăteau cu mâinile în sân. Ei aveau intenția de a lansa un puternic atac împotriva Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei, atac ce urma să fie condus de Malcocioglu. Tentativa lor a fost însă înăbușită în fașă printr-o contralovitura a oștirii transilvane condusa de voievodul Petru de Szentgyörgy și de Bozin, care a eliberat temporar Vidinul, a devastat împrejurimile Nicopolei, după care s-a deplasat către

frontul antiotoman din Bosnia. La aceasta ofensiva antiotomana Ștefan nu a putut participa deoarece tătarii din Crimeea, la insistența sultanului, au adoptat o atitudine amenințătoare la hotarele răsăritene ale Moldovei.

Ștefan cel Mare nu a participat cu toate că în acest an se realizase o oarecare coordonare a acțiunilor militare între Ungaria, Veneția și papalitate, la succesele terestre menționate mai sus adăugându-se și câteva importante victorii navale ale flotei veneto-pontificale, mai ales cucerirea insulei Santa Maura, în august 1502, dar amenințarea tătarilor era acută și reală, mai ales în situația în care sultanul a invitat și pe tătarii *hoardei mari* de pe Volga să vină să se instaleze în sudul Moldovei, în zona cetăților Chilia și Cetatea Alba. El arată hanului că, dacă tătarii vor reuși să țină în frâu Moldova, atunci drumul oștilor otomane va fi deschis în toate părțile lumii. Dar aceasta chemare nu a fost foarte inspirată deoarece a provocat nemulțumirea profundă a tătarilor din Crimeea, care, de multă vreme, se aflau în conflict cu cei de pe Volga. Ștefan a știut să profite imediat de această situație și a trimis un puternic detașament care, sprijinindu-i pe tătarii din Crimeea, a contribuit decisiv la zdrobirea *hoardei mari* în luptele din 8 și 12 iulie 1502 desfășurate undeva în stepele nord-pontice, la răsărit de granițele Moldovei.

Pe lângă aceasta acțiune militară importantă, care a dus la prăbușirea unuia dintre planurile sultanului Baiazid II, Ștefan a mai participat, este adevărat că numai cu un contingent de 7.000 de oameni, la o nouă ofensiva declanșată de forțele lui Vladislav II în sudul Dunării, în toamna lui 1502. Se pare, așa cum rezulta din însemnările lui Sanuto, că trupele moldovene au luptat alături de cele ale lui Josza Somi, comite de Timișoara, care atacase pe turci în zona Serbiei.

În afara acestor contribuții militare la cauza comună a luptei antiotomane, Ștefan cel Mare a continuat să desfășoare și o importantă activitate diplomatică,

caracteristica, de altfel, pentru întreaga sa domnie. Interesanta în acest sens este prezenta în Moldova a venețianului Matteo Muriano „doctor în arte și medicina”, care a fost trimis aici de dogele

Leonardo Loredano, pe la mijlocul anului 1502, în urma cererii formulate în acest sens de solul domnului Moldovei la începutul aceluiași an.

Așa cum rezulta din primul raport al lui Muriano, trimis din Suceava la 7 decembrie 1502, el a ajuns în Moldova la 1 august, destul de bolnav, dar, la 22 august, s-a înfățișat totuși înaintea domnului într-o audiență mai mult protocolară, în timpul căreia l-a salutat în numele Republicii și al dogelui, primind răspuns din partea acestuia ca, fiind înconjurat de dușmani, el nu a vrut să ceară un medic decât de la prietenii săi despre care este încredințat că-l iubesc cu adevărat.

Este posibil ca, după aceasta prima întâlnire, medicul să mai fi avut prilejul de a-l vedea pe Stefan de aproape, până în octombrie, când s-a îmbolnăvit din nou. Sigur este însă faptul ca Muriano, pe lângă misiunea sa medicală de a-l îngriji pe domnul Moldovei, a avut și o importantă misiune politică cu două obiective principale și anume: culegerea de informații cu privire la situația Moldovei și a domnului sau și, în același timp, culegerea de informații privitoare la turci și la relațiile lor cu diferite puteri din zonă. Aceasta rezulta cu toată claritatea din cele două rapoarte pe care le-a trimis din Moldova, primul la 7 decembrie 1502, amintit mai sus, iar al doilea la 5 ianuarie 1503.

Primul dintre aceste două rapoarte este împărțit pe puncte, corespunzând poate unui chestionar stabilit de conducerea Republicii și anume: informații cu privire la domn și la fiul acestuia, succesorul său, la supuși și la țară, la evenimentele petrecute în țările vecine, Polonia, Rusia, Imperiul otoman, tătarii din Crimeea. În ceea ce-l privește pe Stefan, Muriano spune ca: „... este un om foarte înțelept, vrednic de multă laudă, iubit de supușii săi, pentru că este îndurător și drept, veșnic treaz și darnic,

arata bine la trup pentru vârsta sa dacă aceasta meteahna nu l-ar fi chinuit, dar, sper cu ajutorul lui Dumnezeu să-i aduc o ușurare, după cât pot să-mi dau seama acum la început". Același ton laudativ este folosit și în privința lui Bogdan, viitorul domn al țării: „... Bogdan voievod, urmează pilda domnului, tatăl sau, e sfios ca o fată și e bărbat viteaz, prieten al virtuților și al oamenilor virtuoși, este tânăr cam de vreo 25 de ani”.

Deosebit de interesante sunt și aprecierile medicului venețian cu privire la potențialul economic și militar, la locuitorii țării: „Supușii sunt toți bărbați viteji, ageri și nu făcuți să stea pe perne, ci la război pe câmpul de luptă. Acest domn prea vestit poate să ridice 60.000 de oameni de isprava, adică 40.000 de călăreți și 20.000 de pedestrași. Tara este mănăstirea și foarte frumoasă și bine așezată, plină de animale și de toate bucatele, are de toate afară de untdelemn. Grânele se seamănă în aprilie și în mai, iar vinuri de felul celor din Frâul se obțin în august și septembrie. Pășuni sunt foarte bune. În această țară s-ar putea ține peste 100.000 de cai”.

Foarte importante sunt și considerațiile pe care Muriano le face cu privire la poziția strategică a Moldovei și, implicit, la avantajele pe care Veneția le-ar putea avea dintr-o alianță cu aceasta țară: „De aici se merge până la Constantinopol în 15 sau 20 de zile, de aceea reamintesc cu toată supunerea înălțimii Voastre ca de aici s-ar putea ataca flancurile acestui perfid sultan turcesc și din câte îmi spun mulți oameni vrednici de încredere și negustori care vin de la Constantinopol, turcii au mare frica fata de acest domn și de creștinii ce și-ar face drum prin această țară”. Deosebit de interesante sunt motivele, tot de ordin strategic, pe care el le avansează pentru a explica ezitățile domnului de a se angaja cu toate forțele împotriva turcilor, precum și propunerile pe care le face în vederea anularii acestora: „... acest ilustru domn se teme mult să facă vreo mișcare împotriva turcului, deoarece tătarul îndată l-ar ataca. Dar exista o trecătoare lângă Caffa, care se numește Pericop unde zece mii de călăreți ar ține piept tătarului ca

să nu poată trece în părțile acestea spre paguba creștinilor”.

Tot cu referire la Moldova, Muriano amintește și de conflictul dintre Stefan și regele Poloniei pentru Pocutia, iar apoi vorbește despre războiul dintre Polonia și Lituania – pe de o parte – și marele cnezat al Moscovei, pe de altă parte, de situația din cadrul lumii tătare și despre potențialul militar al tătarilor crâmleni, de alianță dintre Mengli Ghiray și sultan, care amenința grav securitatea Moldovei, dar și a altor state creștine din regiune. În ansamblu, observăm deci că este vorba despre un raport politic exact și realist, prin intermediul căruia factorii de conducere de la Veneția aveau posibilitatea să cunoască în amănunțime situația de la Dunărea de Jos și din răsăritul Europei.

Cel de-al doilea raport al lui Matteo Muriano descrie o acțiune de spionaj pe care acesta a întreprins-o la Suceava în dauna turcilor și din el se desprind câteva importante aspecte ale situației internaționale și ale situației Moldovei la sfârșitul lui 1502 și începutul lui 1503. Astfel, aflând despre trecerea prin capitala Moldovei a unei importante solii otomane în drum spre Polonia, medicul venețian apelează la ajutorul unui foarte bun prieten al său, Nicoló Leondari, căsătorit cu o venețiană, pentru a intra în legătură cu conducătorul soliei, anume cu Sinan bei, beilerbeiul Anatoliei, cu scopul de a afla care sunt intențiile sultanului și care este situația din Imperiul otoman. Pe această cale el a reușit să afle și să transmită la Veneția ca sultanul este confruntat cu ostilitatea deschisă a perșilor, care au reușit să pătrundă în Anatolia, ca în Caramania s-a declanșat o puternică răscoală antiotomana, ca la Constantinopol și în alte mari orașe bântuie ciuma, care face sute de victime pe zi, ca sultanul ar fi gata să încheie o pace imediată cu Veneția, dacă aceasta i-ar lăsa mâna liberă în privința Ungariei. De asemenea, Muriano a mai aflat ca Baiazid II pregătește o flota uriașă, posibil chiar de 500 de vase pe care intenționează să o trimită să cucerească Corfu,

considerând ca aceasta insula i-ar deschide perspective frumoase de a pătrunde și în Mediterana Occidentala, ca scopul soliei lui Sinan bei este acela de a confirma pacea cu Polonia și ca unul din motivele principale pentru care sultanul a acceptat încheierea acestei paci a fost tocmai acela că avea mare bănuiala ca domnul Moldovei ar putea să se împace cu regele Poloniei și să pornească la lupta împotriva sa. Această afirmație este o nouă confirmare a temerilor și suspiciunilor încercate de Baiazid II în 1497 și pe care el nu putea încă să le uite.

Dar aceste rapoarte, foarte bine documentate, așa cum am putut constata, aveau pentru Veneția doar o valoare teoretică, de viitor, și nu una practică, legată de prezent. Chiar în momentul în care ele erau redactate, sultanul Baiazid II jura, la 14 decembrie 1502, pacea cu Veneția. De fapt, în cursul acestui an atât Veneția, cât și Imperiul otoman ajunseseră la concluzia că o pace era necesară și inevitabilă. Veneția suferise importante pierderi teritoriale și comerciale, se afla la capătul resurselor ei militare și economice, iar situația din Italia, unde Franța și Spania își consolidaseră pozițiile, îi dădea serios de gândit. Dar și Imperiul otoman avea problemele sale, sultanul temându-se mai ales de perspectiva de a fi obligat să ducă un război pe două fronturi în Europa, împotriva Veneției și a Ungariei, și în Asia, împotriva unei Persii întărite de vigoarea noii dinastii a Safavizilor. În aceste condiții misiunea lui Zaccaria di Freschi, trimis de Veneția, la 13 septembrie 1502, la Constantinopol, pentru a încheia pacea, nu a fost prea dificilă. Pacea jurată de Baiazid II a fost confirmată de doge care a jurat și el să o respecte, la 20 mai 1503, după ce în prealabil avuseseră loc consultări cu Vladislav II al Ungariei, consultări încheiate prin tratatul din 31 ianuarie 1503, care permitea celor două părți să ajungă la o pace sau un armistițiu cu turcii și reglementa raporturile viitoare dintre ele.

Profitând de aceasta evoluție spre pace, Vladislav II, care nu era deloc un rege războinic și care, oricum, în lipsa Veneției se afla în imposibilitate de a continua de

unul singur lupta cu turcii, s-a grăbit să încheie și el pace cu aceștia, un rol important în medierea ei revenind domnului Țării Românești, Radu cel Mare. Tratatul, încheiat la 22 februarie 1503 și confirmat de Vladislav II la 20 august același an, a însemnat pentru Ștefan cel Mare renunțarea definitivă la speranța de a putea recuceri Chilia și Cetatea Alba, dar, în același timp, prin includerea sa și a domnului muntean a dus la o reglementare a raporturilor cu Poarta, domnii români urmând să îndeplinească fata de aceasta doar obligațiile pe care le avuseseră înainte de declanșarea ostilităților, neputându-li-se cere nimic mai mult. Aceasta și explica de ce sultanul s-a împotrivit la aceasta clauza fără a putea însă să o elimine din tratat. Cert este faptul ca, la 30 septembrie 1503, așa cum rezulta dintr-o relatare italiana, Ștefan plătea din nou tribut turcilor, în valoare de 4.000 de ducăți, în timp ce Radu cel Mare plătea și el un tribut dublu, de 8.000 de ducăți.

Toate aceste evenimente, de o importanță deosebită pentru sud-estul Europei și pentru Mediterana Orientală, au demonstrat domnului Moldovei câteva lucruri de care trebuia să țină neapărat seama, atât el, cât și urmașii săi, dacă voiau să scutească țara de grave amenințări. Astfel, victoria turcilor în războiul cu Veneția din 1499 - 1503 a făcut ca aceștia să devină, mai bine spus să demonstreze încă o dată că au devenit, principala putere în marile Levantului, deschizând perspective pentru o consolidare de lungă durată a ei, prin cucerirea unor alte teritorii importante din zona, cum ar fi Siria, Egiptul mameluc și insula Rodos. Veneția nu mai era capabilă, de una singură, să se opună acestei tendințe și, prin urmare, se putea conta puțin pe ea și numai în cadrul unor eventuale coaliții. De asemenea, principalul aliat al Veneției din acest război, regatul ungar, dăduse dovada de mari slăbiciuni politice și militare, care își aveau izvorul în profunzimea structurilor sale interne ce generau un intens proces de feudalizare economică, politica și ideologica, în ultima instanță de dezmembrare a statului, într-o vreme când alte state din apusul și centrul Europei făceau pași importanți

pe calea modernizării structurilor lor la toate nivelele. Deci, Ungaria putea fi un aliat prețios numai în situații defensive. Într-o eventuala acțiune ofensivă antiotomana capacitățile sale erau îndoielnice și nu se putea conta pe ea. În sfârșit, Polonia a revenit, încă din timpul domniei lui Ioan Albert, la o politică de înțelegere cu Poarta, politica determinată de orientarea sa spre Marea Baltică și de confruntarea tot mai acută dintre Lituania și marele cnezat al Moscovei, ceea ce va plasa Moldova într-o situație strategică dificilă, amenințată din sud de turci, din est de tătari și din nord de poloni.

Ce a făcut Ștefan în aceste împrejurări? A menținut relațiile bune cu Ungaria, singura putere din zona interesată să reziste turcilor, reușind, pe această cale, să fie inclus, împreună cu Radu cel Mare, în tratatul din 1503, așa cum am văzut mai sus. A continuat să aibă contacte cu Veneția, dar determinate mai ales de nevoile sale medicale și mai puțin de obiective politice comune. A reluat conflictul cu Polonia, pentru Pocutia, încercând să se despăgubească pe această cale pentru pierderea ireparabilă a celor două cetăți din sudul țării. În fine, lucru foarte important, dându-și seama că Imperiul otoman era o putere în plină ascensiune, cea mai viguroasă, în acel moment, din sud-estul Europei, nu a ezitat să stabilească relații bune cu acesta, recomandând principalilor săi colaboratori, precum și urmașului său, viitorul domn Bogdan III, să facă același lucru.

În ciuda acestei recomandări și a faptului că a reluat plata tributului, Ștefan cel Mare a continuat să rămână pentru contemporani, ca și pentru urmași, un adevărat simbol al luptei antiotomane. Prin plata unui tribut, mai mult simbolic, de 4.000 de ducați, el nu a închinat țara fața de turci, ci a revenit la o relație tipică evului mediu, pe care, de altfel, o moștenise la urcarea sa pe tron, relație care nu însemna o știrbire a neamului țării.

În orice caz, Ștefan nu l-a sfătuit pe urmașul său să „închine” țara la turci în adevăratul sens al cuvântului, ceea ce nici el nu făcuse, ci l-a sfătuit doar să mențină

raporturi de pace, stabile, cu aceștia, raporturi stabilite încă din timpul domniei sale și pe care el însuși le moștenise, cu anumite modificări, de la predecesorul său, Petru Aron. În această privință, începutul domniei lui Bogdan III nu marchează un punct de cotitură, ci doar încă o etapă străbătută în evoluția raporturilor moldo-otomane. „Închinarea”, adică restabilirea după o întrerupere a relațiilor dintre Moldova și Poarta, din vremea lui Bogdan III, este de fapt o creație târzie, rod al confuziilor din tradiția cronicărească moldovenească. Semnificativa este afirmația pe care o face în acest sens marele cărturar Dimitrie Cantemir: „Cu asemenea gânduri, atunci când Bogdan al III-lea, feciorul lui Ștefan cel Mare, a închinat pentru întâia oară țara Porții, nu l-au lipsit de niciuna din cinstiri și au păstrat toate legile țării, atât cele politicești, cât și cele bisericești, i-au lăsat toate semnele domnești și s-au mulțumit să se plătească curții patru mii de galbeni în tot anul ca semn de închinare a țării. Afirmația lui Cantemir este contradictorie, partea a doua anulând, de fapt, prima parte, condițiile în care s-a realizat așa-zisa prima „închinare” fiind acelea pe care le acceptase și Ștefan cel Mare, condiții care erau o continuare, cu modificări intervenite pe parcurs (creșterea haraciului, pierderile teritoriale), a celor inițiale, acceptate în 1455 - 1456.

Atitudinea ferma antiotomana a lui Ștefan cel Mare și importanța pe care o dobândise în contextul politic internațional al epocii atât el personal, cât și Moldova, rezulta cu toată puterea din teama provocată în Transilvania și Ungaria, în anul 1504, la aflarea știrilor cu privire la agravarea bolii și mai ales, la aflarea morții sale. Dar aceste temeri nu s-au adevărat deoarece urmașii lui Ștefan, deși nu i-au moștenit marile calități, i-au moștenit linia politică, pe care au urmat-o cu consecvență timp de mai bine de trei decenii, raporturile moldo-otomane menținându-se în toată această perioadă, cu anumite modificări, pe linia trasată de marele domn. Abia prăbușirea statului feudal maghiar va duce la crearea

condițiilor pentru alterarea acestor relații, consecință directă a schimbărilor structurale intervenite în raporturile strategice de putere din zona geografică în care era cuprinsă și Moldova.

Ajunși la capătul acestui capitol consideram ca două concluzii importante se impun. Prima este aceea ca, și în ultima parte a domniei lui Ștefan cel Mare, cea cuprinsă între 1489 și 1504, obiectivul principal al politicii sale externe a fost acela al luptei antiotomane, ceea ce nu înseamnă că se diminuează cu ceva importanta contradicțiilor moldo-polone, care cunosc acum intensificarea maxima din tot cursul domniei marelui voievod. Dar chiar și așa, trebuie să recunoaștem ca un element important al intensificării ostilității dintre Moldova și Polonia l-a constituit neîndeplinirea obligațiilor asumate de ultima cu privire la ajutorul antiotoman și, mai mult, politica de înțelegere dusă de acesta fata de Poarta. Astfel, toate aspirațiile antiotomane ale lui Ștefan, mai ales cele referitoare la recucerirea Chilie și Cetății Albe, veneau, de fapt, în contradicție cu linia politica generală a regatului polon. Campania din 1497 a fost o aberație politica și militară care contrazicea aceasta linie, dar și posibilitatea unei noi opțiuni legate de o alianță adevărată cu Moldova, și s-a încheiat cu o catastrofă, care va ține un secol Polonia departe de problemele Mării Negre.

Cea de-a doua concluzie care ni se pare importanta este aceea ca

Ștefan cel Mare s-a dovedit din nou, la fel ca și în deceniul al optulea al secolului XV, a fi un om politic de talie europeană, care știe să sesizeze momentele favorabile pentru a se arunca în lupta, dar și pe acelea pentru a se retrage din ea atunci când șansele de succes nu se întrevăd. El apare ca tipul monarhului modern, urmărind în primul rând interesele statului sau și nu niște idealuri himerice medievale, apuse de mult. Lupta sa antiotomana nu a fost lupta unui cruciat, ci aceea a unui monarh interesat, în primul rând, în apărarea țării și a poporului său. Cu toate că s-a folosit de ultimele mari coalitii

creștine îndreptate împotriva Imperiului otoman, ultime coaliții în sensul că aveau pretenția de a face să participe cât mai multe puteri creștine la aceasta lupta în spirit cruciat, religios, depășit deja de valorile ideologice și culturale ale epocii, Ștefan și-a dat prea bine seama că toate erau subminate profund de interesele divergente ale participanților și, de aceea, a dus o politică în consecință, determinată numai de interesele țării sale. Abilitatea politica și militară, înțelegerea curenților dominante care își făcuseră loc în Europa vremii sale, i-au permis să consolideze domnia și țara, să-i mărească prestigiul în exterior, unde mari puteri ca Veneția și Ungaria îi căutau alianță, au făcut ca urmașii săi să moștenească un tron și o țară puternică și respectată chiar de marile puteri vecine: Ungaria, Polonia și Imperiul otoman care, pentru câteva decenii, au trebuit să renunțe la planurile lor de subordonare strictă a Moldovei și să accepte respectarea unui anumit echilibru politic și militar în această parte a Europei, echilibru ce includea și țara românească de la răsărit de Carpați.

Capitolul V

Lupta pentru supremație politica la linia Dunării (1504 - 1526)

Anul 1504 reprezintă pentru frontul anti otoman, la linia Dunării, un moment de cumpănă. La moartea lui Ștefan cel Mare, Polonia și Imperiul otoman considerau că a sosit momentul de a interveni pentru a anihila puternica poziție internațională de care se bucurase Moldova, la începutul secolului al XVI-lea. Cele două puteri au încercat să impună alt domn, adus din afară, împotriva celui desemnat, încă din timpul vieții, de Ștefan. Ca și în 1490 și 1497, Ungaria lui Vladislav al II-lea nu a sprijinit pretențiile polone, statornicind relații de prietenie cu Bogdan al III-lea, domn recunoscut - în cele din urmă - și de Poarta, în urma soliei logofătului Tăutu, prin care probabil noul domn se angaja la o sporire a haraciului. În anul 1504 se considera că Bogdan al III-lea a primit o primă „capitulație” (*ahidname*) din partea sultanului

Baiazid al II-lea, reînnoita după 1512, odată cu schimbarea survenită la tronul Imperiului otoman, prin înscăunarea lui Selim I. Prin aceasta recunoaștere a domniei, însoțită și de acordarea steagului (tuiului) de investitura, Imperiul otoman își asigura doar plata tributului, pământul Moldovei rămânând în afara posesiunilor teritoriale otomane, cu o poziție politica bine definita în lumea europeană.

Țara Românească, la rândul ei, prin Radu cel Mare, urmarea cu consecvența politica de alianță cu Ungaria, inaugurata de tratatul încheiat în 1501, prin care domnul muntean se recunoștea vasalul lui Vladislav al II-lea. Între regele Ungariei și Radu cel Mare, relațiile diplomatice, statornicite prin intermediul Sibiului au fost foarte active, deschizându-se o nouă cale pentru diplomația munteana, după ce Brașovul fusese - până în secolul XVI - principalul mijlocitor al relațiilor economice și politice între cele două state.

Relațiile comerciale ale Sibiului și existența persoanei potrivite care să reprezinte interesele transilvane și ale regatului maghiar în Țara Românească au făcut ca prezenta „cneazului Dumitru din Săliște” să fie aproape permanenta la curtea lui Radu cel Mare. În 1504, Radu cel Mare scria „burgarmesterului și județului crăiesc și celor 12 pârgari ai Sibiului”, dându-le de știre despre toate lucrurile cerute „prin omul domniei voastre Dumitru”. Cine era acest Dumitru care, după cum am arătat, devenise o figura familiară la curtea munteana? Român de vază din comuna Săliște, era probabil urmaș al nobilimii române marginalizate, „cneaz”, după cum apare în registrul de socoteli al municipalității. La 22 iunie 1504, primea 3 florini pentru solia în Țara Românească, de unde aducea informații de ultima ora cu privire la călătoria domnului, călătorie făcută evident la înalta Poarta. La 7 februarie 1506, noua misiune pe lângă Radu cel Mare avea drept scop „*adsciscitandas novitates*”, bineînțeles despre turci. În subsidiar trebuiau rezolvate și conflicte comerciale („*ratione malefactorum exterminândorum*”).

Acei „făcători de rele” erau, de altfel, aspru pedepsiți de domnul muntean, dornic să mențină bunele relații cu Sibiul.

Soliile se succed la 21 martie, 24 aprilie, 31 mai 1506, toate cu scopul clar declarat de a afla „noutăți despre turci”. În felul acesta, Vladislav al II-lea putea să afle la timp despre eventualele pregătiri pentru război la sudul Dunării, dacă acestea ar fi existat.

Importanța acestor solii, tocmai în anul 1506, este deosebită, deoarece era anul în care se schiță un nou proiect de cruciada, acesta având să fie unul dintre cele mai minuțioase și, în același timp, utopice planuri ale epocii. În toamna anului 1506 (în luna septembrie), papa Iulius al II-lea însărcina pe Aegidius de Viterbo să țină o primă predică în vederea organizării unei cruciade. Acțiunea lui Viterbo avea să se intensifice în anul 1507, fiind dublată de primele tratative diplomatice ale papalității cu șahul Ismail al Persiei, sperându-se într-o alianță bicontinentală, care să anihileze definitiv forța de atac a turcilor.

Evident că principalele state interesate în acel moment de un eventual război de anvergură cu Imperiul otoman, în care să intre forțe cât mai numeroase și mai ales stabile, erau Polonia și Ungaria. Situația Poloniei era destul de delicată, pentru că interregnumul de la moartea lui Alexandru Jagiełło ridicase noi pretenții din partea Moldovei pentru recuperarea Pocutiei, accentuându-se și conflictul în jurul prințesei Elizabeta, sora celor cinci frați Jagiełło, pe care Bogdan al III-lea o dorea ca soție, încă de la urcarea sa pe tron. În legătură cu acest conflict, Seimul polon scria lui Vladislav al II-lea, cerându-i sprijinul în reglementarea relațiilor moldo-polone, precum și în raporturile cu Imperiul otoman.

Nu numai atacurile de graniță ale lui Bogdan al III-lea creau probleme Poloniei. În răsărit, situația sa era și mai grav amenințată. La moartea lui Alexandru, care, pentru a aplana întrucâtva conflictul cu Rusia, se căsătorise cu fiica lui Ivan al III-lea, marele cneaz Vasile al

III-lea spera să câștige de partea sa nobilimea lituaniana pentru a fi ales mare duce. Lovitura data regatului polon ar fi fost catastrofală. De aceea, prima grijă a lui Sigismund a fost de a întări bunele relații cu un vecin incomod, ca Moldova, iar Seimul polon trimitea știrea alegerii noului rege, împreună cu o scrisoare protocolară, prin care se cerea lui Bogdan al III-lea păstrarea relațiilor de bună vecinătate și prietenie „după exemplul părintelui” său. Aluzia era la tratatul din 1499. Se exprima asigurarea ca noul rege avea să respecte înțelegerile dintre cele două state și îi „va fi binevoitor și prieten”.

O altă inițiativă diplomatică polonă menită să salveze integritatea regatului era cea întreprinsă pe lângă tătarii din Kazan, pe care spera să îi poată folosi împotriva lui Vasile al III-lea. Prima solie sosea pe Volga, la 8 septembrie 1507, în timp ce la 14 septembrie, trupele polone soseau în Lituania, pentru a apăra teritoriul amenințat de ruși. Acest nou conflict ruso-polon avea să influențeze negativ proiectul de cruciadă inițiat de papalitate în 1506, dispersând forțele care urmau să intre în război cu Imperiul otoman.

Rusia intenționa să-l convingă pe Maximilian I să încheie o nouă alianță împotriva Poloniei, în acest scop fiind trimis în Imperiu solul Gliński. Se miza pe recente hotărâri ale Dietei de la Rákos (din 1505), care înlăturau posibilitățile Habsburgilor de a mai accede la tronul Ungariei și se spera ca Maximilian să-și putea alia Rusia împotriva Jagillonilor. Misiunea lui Gliński sosea, însă, într-un moment neprielnic pentru implicarea Imperiului german împotriva Poloniei. În 1506 se încheiase un nou tratat de alianță matrimonială, ce asigura o ipotetică moștenire a Habsburgilor în Ungaria, iar implicarea în „războaiele italiene” făcea imposibilă orice altă participare armată.

Indiferent de răspunsul primit din partea lui Maximilian I, Vasile al III-lea s-a angajat, totuși, în lupta împotriva Poloniei, campania din 1507 – 1508 favorizându-i pe ruși. Noul tratat de pace din 1508 includea noi teritorii

de granița, care erau menționate ca *teritorii rusești*, o greșeală diplomatică ce avea să fie ulterior observată de Sigismund și care urma să redeschidă, în scurt timp, problema „teritoriilor rutene”.

În acest context politic și militar apare cu atât mai utopic planul minuțios elaborat de diplomatul polon, Ioan Lasky, care înainta, în 1508, curiei papale un nou proiect de cruciadă de o mare amploare, dar care, din nefericire, venea în momentul în care inițiatorii planului din 1506 își pierduseră practic interesul pentru lupta antiotomană.

În proiectul de cruciadă elaborat de Ioan Laski, ceea ce frapază de la început este analiza bine documentată asupra situației interne a Imperiului otoman. Conflictele dintre diferitele populații din Imperiu și dintre diferitele categorii sociale, lipsa de coeziune și dorința de libertate a creștinilor înglobați în marele stat otoman erau un factor perturbator intern, pe care Laski conta. O răsccoală din interior dublată de un atac de mari proporții, pe mare și pe uscat, ar fi dat lovitură de grație lui Baiazid al

II-lea. Diplomatul polon insista asupra dezordinilor din Imperiul otoman, care generaseră haos și superstiția că în timpul domniei celui de-al șaptelea sultan din casa Osman, adică tocmai Baiazid al II-lea, o mare nenorocire avea să se abată asupra imperiului. Evident, conchidea el, un atac în forță din partea marilor principii creștini ar întări spaima din sufletul musulmanilor și ar face mai ușor de realizat planul de cruciadă.

Efectivele ce urmau să atace Constantinopolul pe mare, dinspre Mediterana, prin Strâmțori, erau impresionante. Corăbii de mari dimensiuni, cu capacitate mare de transport și rezistente la furtună, aveau să pornească din Neapole, Veneția și insula Rodos. Se miza pe elementul surpriza, accentuându-se necesitatea ca armata cruciată să apară pe neașteptate în fața Constantinopolului, toată acțiunea fiind ținută în secret până în ultimul moment. În același secret, emisari catolici urmau să răscoale provinciile creștine, aprovizionându-le cu arme.

Un alt corp de oaste, ce avea să urmeze pe uscat drumul cel mai scurt spre Constantinopol (Belgrad-Nis-Sofia), trebuia să atace, prin surprindere, capitala Imperiului otoman.

Participantii pe care se miza erau: regii Franței și Angliei, urmați de importante efective de cavalerie și arcași scoțieni, cavaleri și infanteriști unguri, boemi, germani, italieni și spanioli. Pe împăratul Maximilian I nu se putea conta – spunea Laski – fiind lipsit de armata proprie și depinzând de bunăvoință principilor. Se înțelege ca frontul din Italia, unde Franța, Spania, Veneția, papalitatea și împăratul erau deja angajați, trebuia mutat în Balcani, francezii urmând a face pasul decisiv pentru pacificarea Italiei, prin părăsirea Milanului.

Planul de lupta din 1508 era grandios, riguros organizat, el prevăzând în amănunțime obligațiile fiecărei țări participante, modalitățile de aprovizionare și de menținerea disciplinei, pentru a nu aduce niciun prejudiciu populației creștine din teritoriile ce urmau a fi străbătute de armata terestră.

Pentru a păstra secrete operațiunile, era nevoie de români. Prezenta trupelor creștine în Ungaria avea să fie motivată de conflictele permanente dintre Ungaria și Tara Românească, pentru ca, spunea diplomatul polon, „între cele două țări nu lipsește niciodată ocazia de război”. În realitate, s-a arătat deja, ambii domni români fuseseră cooptați între forțele creștine și, izbucnirea unui conflict la Dunăre, concomitent cu frontul din Balcani, ar fi ușurat mult sarcina cruciaților, otomanii fiind siliți să își disperseze armata. Cu toate acestea, planul s-a dovedit a fi utopic. Imposibilitatea realizării era data de accentul pus pe pregătirile secrete, greu de tănuțit având în vedere deplasarea unei mari părți din efectivele armate ale Europei Occidentale, pe mare și pe uscat, cât și de amploarea expediției, ce înscrisa trasee multiple, greu de înfăptuit. Factorul de bază, pacificarea Italiei, era, de asemenea, lipsită de orice perspectiva de realizare. Maximilian, care obținea la 6 februarie 1508 titlul de

„împărat roman ales”, recunoscut de papa, se angaja într-o nouă aventură, aceea de a îngloba, de această dată, Veneția în posesiunile imperiale. În acest scop, împăratul a căutat să se slujească de Liga de la Cambrai, care, la 10 decembrie 1508, reunea noi aliați, dintre care unii se aflaseră, până atunci, în tabere rivale. Din Liga făceau parte împăratul, papa, Spania și Franța. În timp ce primul își rezerva dreptul asupra „cetății din lagune”, ceilalți aliați își propuneau să împartă între ei posesiunile Senioriei. Nicio speranță nu mai rămânea, așadar, pentru punerea în practică a vreunui proiect de luptă antiotomana.

Singurele state angrenate cu consecvență într-o activitate diplomatică, ce viza posibilitatea lansării luptei împotriva turcilor, între 1506 - 1509, au rămas: Ungaria, Țara Românească și Moldova, ultima însă, hartuită de permanentul conflict cu Polonia, ce nu s-a aplanat până în 1510.

În 1507, prima solie din partea principilor creștini, îndreptată spre șahul Persiei Ismail, pornea din Ungaria. Scrisoarea papei Iulius al II-lea, din 16 iunie 1508, informează indirect despre aceasta ambasada, ce își propunea, aparent, să îl aducă pe șah „la lumina credinței adevărate”. Papa, însă, mărturisea, spre sfârșitul scrisorii, scopul real al ambasadei și anume o eventuală alianță cu Ismail. De aceea îi cerea lui Vladislav, ca unuia ce trimisese deja în Persia „oamenii săi de încredere”, să îl informeze despre „viața, obiceiurile, puterea militară și intențiile sus-numitului Sofi”. Un amănunt demn de remarcat: aceasta solie, trimisă în 1507, de Vladislav al II-lea în Persia, se pare că a fost însoțită și de mesagerii lui Radu cel Mare și ai lui Bogdan al III-lea. Este încă un argument pentru a se releva faptul că doar cele trei state luaseră în serios planul de cruciada din 1506 - 1508. Tocmai din această cauză, Vladislav al II-lea manifesta un interes deosebit pentru eventualele stări de conflict ce s-ar fi putut ivi între Țara Românească și Moldova între aceasta din urmă și Polonia.

În anul 1507, teama ca, datorită conflictului pentru Pocutia, Bogdan al III-lea ar putea prefera o înțelegere cu turcii, îl făcea pe Vladislav al II-lea să accepte propunerea lui Sigismund al Poloniei de a-l înlătura pe domnul Moldovei, dacă acesta, în cazul unui atac otoman, ar trece de partea turcilor. Scrisoarea din 18 iulie îl considera pe Radu cel Mare un aliat sigur, dispus să informeze în permanenta despre mișcările turcilor, în timp ce Bogdan al III-lea era suspectat de lipsa de loialitate.

Așa se explica noua misiune a „cneazului Dumitru din Săliște” la 14 octombrie 1507, misiune căreia i se acorda o importanță deosebită, deoarece era plătit mai mult decât de obicei. Scopul era, deci, de a informa despre conflictul dintre cei doi domni („*ad explorandas dissensiones ambarum wayvodarum Moldaviensis et Transalpinem*—). Informația lui Dumitru este importantă pentru că aflăm că Radu cel Mare susținea cu armata pe pretendentul Roman, împotriva lui Bogdan. Cum atitudinea domnului Moldovei nu a devenit favorabilă turcilor și, deci, periculoasă pentru vecini, interesul pentru a-l schimba din domnie a scăzut.

La 6 iunie și 30 iulie 1507, două călătorii în Țara Românească ale lui Dumitru aduseseră deja informații despre turci; la 24 noiembrie solia se repeta, „cneazul” fiind însoțit și de un oarecare Lațcu „*ad partes Transalpinas ad explorandes novitates*”. Toate tratativele anului 1507 au sfârșit la data de 3 decembrie, cu încheierea unui tratat de alianță defensivă cu Ungaria, împotriva „necredincioșilor”. Același Dumitru negociase, poate, și alianța perpetua cu Sibiul și cu cele șapte districte săsești, prin care se prevedea colaborarea în cazul unui război cu turcii.

Acțiunile multiple prin care în anul 1507 Radu se arătase un opozant fățiș al Imperiului otoman l-au determinat pe sultan să îl cheme la Poarta. Boala domnului a fost un pretext binevenit pentru a evita explicațiile, greu de dat, pe care Baiazid al II-lea le pretindea.

În luna mai 1508, domnul Țării Românești murea pe neașteptate, iar turcii, convinși că au nevoie de domni de

încredere în țările române, îl impuneau pe Mihnea cel Rău, care își începea domnia cu un lung șir de pedepse, meritate sau nu, date marilor boieri, pedepse care i-au atras și porecla. Mai mult, se răspândea zvonul că ar urmări chiar să „turceasca” țara. Asemenea informații nu făceau decât să-l îngrijoreze pe Vladislav al II-lea și pe transilvăneni. De aceea, nu se grăbeau să arate bunăvoința noului domn.

Toate acestea l-au obligat pe Mihnea să își clarifice poziția. În scrisoarea din 5 iunie 1508, trimisa sibienilor, insista pe faptul că el era devotat regelui Ungariei și *cauzei creștine*, iar „din partea turcilor să nu aveți nicio grija *pentru credința noastră creștină*”.

În același an, scrisoarea către brașoveni conținea o adevărată plângere împotriva neîncrederii cu care era privit, deoarece „m-am silit să nu fac niciun rău domniei voastre sau țării domniei voastre, am dorit domnia mea să trăim în buna pace și prietenie”. Într-adevăr, afirmațiile de atașament fata de cauza creștină nu erau doar declarații de conjunctura. În 1509, Mihnea cel Rău recunoștea suzeranitatea Ungariei, act ce avea ca rezultat, în scurt timp, intervenția otomana, care îl schimba din domnie. Nimeni însă nu a înregistrat aceasta schimbare ca pe un fapt nedorit, deși imixtiunea trupelor otomane, pe timp de pace, într-un teritoriu ce nu le aparținea, ar fi trebuit să fie un semnal de alarma pentru Ungaria ca și pentru boierii munteni. Aceștia au răsuflat ușurați la alungarea lui Mihnea cel Rău, pentru că l-au considerat un domn hain cu boierii și pus pe îmbogățire.

Anul 1509 readucea centrul Europei și, mai ales Ungaria, în atenția lui Maximilian I, pe care complexa situație din Italia îl făcuse să se mulțumească, până la acea data, doar cu politica alianțelor matrimoniale.

La 10 decembrie, constituirea *Ligii de la Cambrai* îi aducea împăratului posibilitatea de a implica direct Ungaria în „războaiele italiene”. Aversiunea regatului maghiar fata de Veneția data de mai bine de un secol și doar pericolul otoman apropiase cele două rivale

permanente la stăpânirea litoralului dalmat. Proiectul lui Ludovic al XII-lea și al lui Maximilian de a împărți posesiunile venețiene urma să atragă și participarea Ungariei, care și-ar fi recuperat astfel posesiunile dalmate. Amenințarea politica și militară ce o reprezenta Liga făcea ca și Veneția să încerce anihilarea forței aliaților, atrăgând de partea sa Ungaria, de la care aștepta un ajutor mai mult *moral decât militar*.

Solii ambelor tabere soseau, la începutul anului 1509, încercând să convingă și chiar să corupă o parte a marii nobilimi, care să le susțină cauza. Se contura cu destulă forță partida politica pro-habsburgică și cea așa-zis „națională” (care în cazul de față sprijinea Veneția), partide ce aveau să se înfrunte până în 1541, contribuind din plin la destrămarea regatului. Ambele facțiuni au încercat să îl atragă de partea lor pe veșnic mohorâtul Vladislav al II-lea, neobținând până în 1511, anul în care *Liga* practic se dezmembra, nicio decizie fermă din partea regelui.

Interesele Veneției erau aparate cu cea mai mare ardoare de primatul Ungariei, Tamás Bákokz, care primise pălăria de cardinal și titlul de patriarh al Constantinopolului prin sprijinul Senioriei, ce nu se sfia să îi trezească speranța că l-ar putea ajuta să ocupe chiar Sfântul Scaun. Interesele de moment ale regatului făceau și ele ca bunăvoința Veneției să fie în continuare cultivată. Din anul 1500, Ungaria primea anual un stipendiu de 100.000 de ducăți, pentru întreținerea armatei, suma pe care cancelarul regelui, Filip More, se ducea să o ceară la Veneția și în 1508.

La 23 martie 1509 papa dădea bula de excomunicare împotriva Veneției, care, indignată, cerea prin cardinalul Tamás Bákokz, judecata conciliului. Pe câmpul de luptă înfrângerea de la Agnadello demonstra „Republicii Lagunelor” că nu va putea câștiga războiul prin forța armelor, ci doar prin diplomatie. În luna iulie 1509 învingătorii de la Agnadello trimiteau emisari în Ungaria, pentru a-l hotărî pe Vladislav să pornească imediat atacul,

în scopul de a recuceri teritoriile dalmate. Conducătorul partidei nobiliare, adversară a intereselor Veneției și pro-habsburgica, era palatinul Emeric Pérenyi. Sub presiunea nobilimii și a ambasadorilor imperiali și venețieni, până la sfârșitul anului 1509, Vladislav nu ia nicio decizie, preferând o politică duplicitară, care să îi servească, indiferent de cursul evenimentelor din Italia. Tratatativele cu Veneția urmăreau obținerea unor schimburi teritoriale, iar cele duse cu *Liga* aveau ca scop obținerea Dalmatiei, dacă Veneția ar fi fost învinsă. Situația era atât de critică pentru Seniorie, încât aceasta se întreba dacă nu ar fi cazul să facă regelui Vladislav cadou Dalmația, pentru a-l separa definitiv de tabăra adversă. Politica de șantaj dusă de regele Ungariei, aflat și el sub focul concentrat al facțiunilor *pro* și *contravenetiene*, a urmărit practic obținerea Dalmatiei, fără implicare militară, păstrând chiar relații de bună vecinătate cu Veneția.

Iulius al II-lea, pentru a aplană conflictul, devenea din anul 1510 apărătorul Veneției și cauta să mobilizeze forțele creștine într-un nou plan de luptă antiotomana, cu scopul de a le îndepărta din Italia. Vladislav al II-lea subscria primul la demersurile papalității, dornic de a scăpa de presiunile tot mai puțin comode făcute de ambasadorii lui Maximilian și ai Franței. La 23 iunie, Louis Helie, solul francez, ținea cu ocazia audienței oficiale, un discurs în care învinuia Veneția de toate nenorocirile ce se abătuseră asupra creștinătății, de la cucerirea Constantinopolului și până în momentul respectiv. Tonul violent, lipsit de protocol, prin care sfârșea numind pe venețieni „bestii” și „adunătura” și prin care afirma cu tărie ca „două nenorociri amenința creștinătatea: Poarta și Veneția, ambele trebuiau nimicite”, l-a făcut pe palatinul curții regale să intervină cu multă vehemență, cerând ca ambasadorul francez să nu uite unde se afla. Chiar partenerii lui Helie, ambasadorii imperiali, au încercat să-l tempereze, fără rezultat, însă, pentru ca furibundul sol a început să strige, spre uimirea și indignarea adunării, „lăsați-mă să vorbesc, știu foarte bine ce trebuie să spun”.

Evident ca o asemenea ieșire nu a fost de natura sa îl convingă pe Vladislav de necesitatea unei alianțe rapide cu *Liga de la Cambrai*. Tamás Bákokz afirma chiar ambasadorului venețian ca „nu i-a mai rămas nimic de făcut”, datorită ieșirii necontrolate a lui Louis Helie, „care și-a compromis singur cauza”.

Tatonările venețienilor, prin Pasqualigo, aveau să continue. Nici partida pro-habsburgica nu s-a lăsat impresionată de nemulțumirea regelui fata de desfășurarea audienței din 10 iunie. Tratatul avea să se reia de către Vladislav al II-lea cu ambele tabere la 24 iunie, când același Louis Helie continua cu invectivele la adresa venețienilor (numiți de această dată „tirani, comedianți, vulpi, trădători, vânzători de mărunțișuri, dornici de câștig”). Ca răspuns, ambasadorul venețian, prezent la întrevvedere, rostea cu mult calm, un discurs impresionant, prin care arata ca, niciodată, interesele Franței nu pot fi aceleași cu cele ale Ungariei, în timp ce Veneția și Coroana Sfântului Stefan aveau de înfruntat, de decenii, un dușman periculos, în această alianță „Republica lagunelor” rămânând un partener loial și de nădejde.

Raportul din 2 iulie 1510, trimis la Veneția de Pasqualigo, transmitea știrea îngrijorătoare, ca, în ciuda tuturor insistențelor sale, problema Dalmatiei revine cu obstinație în tratativele cu Ungaria. Regele a fost convins de către nobili să numească o comisie, formată din dușmanii Veneției, care să cerceteze buna credință a Senioriei, în problema retrocedării litoralului dalmat.

La 5 iulie, însă, în ciuda avertismentelor legatului papal, ce apara de această dată, cauza Veneției, partida pro-habsburgica își impunea punctul de vedere, în Dieta hotărându-se alianța Ungariei cu Maximilian și Ludovic al XII-lea. Pe fundalul acestei noi angajări militare la care urma să fie supusă Ungaria, ce ar fi trebuit să furnizeze bani și soldați pentru recuperarea Dalmatiei, la 7 iulie 1510 nunțul papal, episcopul de Modruș, celebra o ceremonie plină de fast, prin care Vladislav era numit

„căpitan general” al armatei cruciate, la care, alături de Ungaria, urmau să participe împăratul, regele Poloniei și al Franței, Moldova și Tara Românească, unde deja fuseseră trimiși soli din partea papei.

Din nou situația politică existentă împiedica să se contureze o mare alianță europeană antiotomana, singurele efectiv obligate să se înscrie în lupta cu turcii rămânând Ungaria, Venetia și țările române. Tara Românească și, mai ales, Moldova, supusă în permanentă presiunii tătarilor, cereau ajutor insistent Ungariei, în vara anului 1510. Preocuparea regatului vecin de a contribui la capacitatea de rezistență a celor două principate era evidentă în instrucțiunile trimise de Vladislav al II-lea vicevoievodului Transilvaniei, sibienilor și brașovenilor, la 28 septembrie, 11 octombrie, 9 noiembrie, 7 și 8 decembrie 1510, pentru a susține cererile de ajutor bănesc ale lui Bogdan și ale lui Vlad-Voda cel Tânăr.

Pregătirea unui război cu turcii făcea imposibilă onorarea obligațiilor militare pe care Vladislav al II-lea și le asumase ca proaspăt aliat al *Ligii din Cambrai* și anume: înarmarea a 6.000 soldați și participarea la recuperarea Dalmatiei. În plus, vechii aliați, papa, împăratul, Franța, Spania și Ferrara nu se mai înțelegeau, fapt folosit de Venetia, ce revenea cu noi propuneri de pace, prezentând cu abilitate recente sale succese militare, din Italia. În *Liga de la Cambrai* rămăseseră doar Maximilian și Ludovic al XII-lea, ceilalți semnatari ai înțelegerii retrăgându-se pe rând, instigați de către papa Iuliu al II-lea. În luna august, Maximilian făcuse noi demersuri pe lângă Ferdinand de Aragón, pentru a obține ajutor militar, terestru și naval, pentru recuperarea Dalmatiei, ajutor prin care spera să îl atragă definitiv pe Vladislav al II-lea de partea Habsburgilor. Scrisoarea din 5 august 1510, adresată regelui Spaniei, amintea acestuia că este de datoria sa să contribuie la consolidarea drepturilor Habsburgilor în Ungaria. Căsătoria dubla plănuită în 1506 între fiul și fiica lui Vladislav Jagiełło cu infantul și infanta Spaniei angaja în egală măsură interesele celor doi bunici, Maximilian și

Ferdinand. Încercările lui Maximilian rămâneau fără rezultat, Vladislav al II-lea preferând chiar, în fața pericolului otoman, reluarea bunelor relații cu Veneția, cu care restabîlea pacea la 10 septembrie 1510, lăsând deschisa, la insistențele marilor baroni, problema Dalmatiei.

Paralel cu reluarea legăturilor cu Veneția, în luna octombrie, o ambasada ungara se prezenta la Konstantz pentru a stabili coordonatele colaborării cu imperialii. Vladislav al II-lea continua politica duplicitară, care să îi asigure, în orice eventualitate, fie recuperarea Dalmatiei, fie ajutorul militar împotriva turcilor. Condițiile înțelegerii cu Maximilian prevedeau să se furnizeze lui Vladislav 1.000 soldați, 12 tunuri, 6 nave de transport și 24 ambarcațiuni ușoare pentru ofensiva în Dalmația, precum și ajutor militar nedefinit, în cazul unui atac otoman. La rândul său, regele Ungariei era obligat la un ajutor similar, dacă turcii ar fi intrat în teritoriile lui Maximilian.

În a doua jumătate a lunii noiembrie, ambasada imperială formată din Leonhard Nogarola, Johannes Cuspinianus și dr. George Breitenauer, sosea la Buda cu misiunea clară de a veghea la respectarea condițiilor înțelegerii de la Konstantz și, mai ales, de a împiedica orice tratative separate cu Veneția. De asemenea, Maximilian era convins că sosise vremea încheierii preliminarilor dublei căsătorii, proiectate în 1506.

Dieta de la Vészprém demonstra că entuziasmul războinic al mării nobilimi scăzuse simțitor, în ianuarie 1511 folosindu-se pretexte mărunte pentru a nu se ratifica tratatul cu imperialii. Era invocată lipsa semnăturii regelui Franței, apoi, după ce acesta ratifica tratatul, se aducea în discuție o adăugire în formularea textului francez, pentru a nu se recunoaște valabilitatea înțelegerii cu Maximilian. Veneția, la rândul ei, cu numeroase daruri, încerca să atragă de partea sa bunăvoința partidei pro-habsburgice.

Expediția turcilor din Croația din primăvara anului 1511 alerta marea nobilime, care, întrunită la 3 mai pe câmpul de la Rákos, aducea în discuție „adevăratele

probleme și nevoi ale regatului". Între acestea trezea cea mai mare îngrijorare posibilitatea ca domnul Moldovei să fie nevoit să intre sub ascultarea sultanului și să se ridice împotriva Ungariei, alături de trupele otomane. Aceasta amânare era justificată de întârzierea tratatelor de pace, începute de Ungaria cu înalta Poarta. În 1510, Barnabás Beley, ambasadorul lui Vladislav al II-lea, sosea la curtea sultanului pentru a reînnoi, pentru încă trei ani, tratatul de pace din 1503. Ungaria se angaja să plătească tributul de răscumpărare a păcii, dar cerea includerea țărilor române, a Veneției și Poloniei în clauzele păcii. Ambasadorul ungur a fost practic reținut de Baiazid al II-lea, apoi de fiul sau Selim I, timp de 7 ani și folosit ca element de intimidare în marile campanii din Orient, din anii 1510 - 1517. Numit „rege al Ungariei”, însoțit de soldați sârbi și bosniaci îmbrăcați ca ostași unguri, trebuia să lase impresia ca Ungaria s-a aliat Imperiului otoman în lupta cu dușmanii săi din Asia, șiiții, conduși de Ismail-sah. De aceea, când, în iulie 1511, sosea la Buda știrea reținerii ambasadorului maghiar - știre adusa, împreună cu conceptul păcii, de către solii sultanului - îngrijorarea mării nobilimi era justificată. Sultanul Baiazid părea ca nu dorește să manifeste prea multă bunăvoință, respingând ideea includerii Veneției în tratatul de pace.

Motivele de alerta erau întărite și de pregătirile de asediu împotriva Belgradului și de iminenta campanie ce se întreprindea în Moldova.

Scrisoarea trimisa lui Bogdan Voda la 27 mai 1511 de către regele Ungariei anunța cu teama posibilitatea invaziei în Moldova a turcilor și tătarilor precum și a cuceririi Belgradului. De aceea, Bogdan era sfătuit să facă pregătirile de lupta necesare și să trimită jumătate din oastea sa la Oradea, punctul de întâlnire al armatei ungare și transilvane. Conștient de scăderea forței de apărare a regatului, Vladislav considera ca pierderea Moldovei ar duce în mod inevitabil la intrarea turcilor în Transilvania și la atacul asupra Ungariei.

Confruntarea din Asia, precum și situația neclara din

familia lui Baiazid al II-lea, aflat în conflict cu fiul sau Selim, care controla deja situația militară din zona Dunării, l-au făcut pe sultan să accepte, în cele din urmă, în toamna anului 1511, reînnoirea tratatului de pace cu Ungaria, cu clauzele prevăzute de aceasta. Darurile bogate risipite de venețieni, prin intermediul ambasadei ungare, dar și direct, marilor dregători otomani, contribuiseră și ele hotărâtor la schimbarea dispoziției sultanului, ce accepta noul armistițiu pe trei ani, încheiat cu Ungaria, Veneția, Polonia și țările române, rămase încă formal în sfera de influență politică ungara.

Situația militară permanent schimbătoare pe frontul din Italia făcea ca, la 4 octombrie 1511, semnarea tratatului de constituire a Sfintei Alianțe, în care intrau foștii rivali, papa, Veneția și Spania, să fie practic actul de dezmembrare al „Ligii din Cambrai”. Noua ofensivă fulgerătoare lansată de tânărul general francez, Gaston de Foix, în iarna anului 1512, împotriva Sfintei Ligi, ce aducea strălucite victorii și supremația Franței în Italia, îl făcea pe Maximilian un adversar al Franței, împotriva căreia cauta acum aliați.

La 1 aprilie 1512, papa Iulius al II-lea cerea sprijin regelui Ungariei în fața dublei amenințări, cea otomana în sudul Italiei și cea franceza, ce atacase deja Brescia și Bergamo.

Maximilian I, îngrijorat de noua întorsătură a situației militare în Italia, de ofensiva franceza ce amenința nu numai teritoriile elvețiene învecinate imperiului, ci și Burgundia, proaspătă posesiune habsburgică, la care împăratul ținea în mod deosebit, scria fiicei sale Margareta de Savoia, regenta Țărilor de Jos, numeroase scrisori pe tema noilor alianțe ce urmau a se încheia împotriva Franței.

Scrisorile din 6 și 21 mai 1512, din 20 august vorbeau despre ajutorul militar pe care Maximilian se oferea să-l acorde elvețienilor, împotriva Franței și despre necesitatea captării bunăvoinței regelui Angliei, Henric al VIII-lea, inamic firesc al regelui francez. În ciorna

autografa a scrisorii Margaretei, datata în lunile august-septembrie 1512, Maximilian era sfătuit să profite de atașamentul pe care regele Angliei îl arata intereselor Casei de Austria („*a urme amour sy grande a vous et ceste maison, que n'est possible de plus, et vous desire venir plus que chosses du mond*”).

În plasa acestor interese politice multiple, între care revenea nu o dată și preocuparea pentru urgentarea dublei căsătorii în Ungaria, scrisoarea trimisa Margaretei de Savoia de către Maximilian I, la 18 septembrie 1512, prin care îi anunța planul de a deveni papa, a fost considerată de mulți istorici drept o fantezie de moment, o glumă. În condițiile în care papa era nu numai conducătorul spiritual al creștinătății ci și un principe teritorial, angrenat direct în confruntările militare dintre suveranii creștini, împăratului Maximilian, animat întreaga viață de visul „războiului sfânt” al cruciadei și al salvării creștinătății, i s-a părut firesc să aspire la Scaunul pontifical, reunind sub unul și același sceptru lumea creștină pe care o dorea pacificată, în vederea lansării ofensivei împotriva necredincioșilor. Planul de a fi numit pe loc succesorul lui Iulius al II-lea era întărit și de starea sănătății acestuia „... *Et envoyons demain monsieur de Gueree, evesque à Rome devers le pape pour trouver fahon que nous puyssons acorder avec luy de nous prenne pour ang coadjuteur affin que après să mort pour une estre assuré de avoer le papa et de devenir prester et après estre saint et que il vous sera de nécessité que, après mă mort, vous serás contraint de me adorer don't je me trouverè bien gloryoes*”.

Proiectul era suficient de realist, avândân vedere compromiterea în plan spiritual a papei Iulius al II-lea. Se adaugă în scrisoare și ideea necesității captării bunăvoinței cardinalilor, pentru care avea nevoie de 2 - 3.000 de ducați și, în același timp o ruga pe Margareta să păstreze „aceasta chestiune în cel mai mare secret”. Sfârșitul scrisorii, încrezător în reușita proiectului vizat, cuprindea semnătura făcută „de mâna bunului sau tata, viitor papa”.

Înfrângerile suferite din partea Franței în Țările de Jos, în toamna anului 1512, moartea lui Iulius al II-lea la începutul anului 1513 și alegerea de către cardinali a noului papa Leon al X-lea, promotor al politicii ferme de cruciada, îl obligau pe Maximilian să realizeze cât de iluzoriu fusese visul sau pontifical și cel al unui „imperiu universal”.

La 27 aprilie 1513 al VIII-lea conciliu de la Lateran emitea bula de proclamare a cruciadei antiotomane, plănuită ca un ajutor dat țărilor creștine direct amenințate: Ungaria, Polonia și țările române. Leon al X-lea, apărător fervent al ideii luptei cu necredincioșii, și-a propus de la început două obiective politice care îl diferențiau de atitudinea adoptată de predecesorul său. Noul papa viza întâi instaurarea păcii în Europa, după care principii creștini urmau să se unească în lupta împotriva turcilor.

Intensa activitatea diplomatica dusă de papa a fost inaugurata de bula amintită, *Superna illius ordinatione*, urmată de scrisori către împărat, regele Danemarcei, al Angliei și al Poloniei, prin care îi ruga sa înceteze orice diferend cu vechii rivali, concentrându-și atenția doar asupra luptei cu necredincioșii.

Hotărârea conciliului de convocare a cruciadei viza ca rolul principal să revină țărilor din estul Europei, mai puțin angrenate în rivalități și direct amenințate de pericolul otoman. Se considera ca Polonia, unita cu Ungaria și Rusia, trebuie să atace Imperiul otoman, cucerind Constantinopolul. Evident, planul implica și participarea țărilor române. care treceau în acel moment printr-o noua cumpănă a raporturilor cu Imperiul otoman și cu greu s-ar fi putut angaja în luptă. Încă din ianuarie 1512, când Selim era doar print rebel, Bogdan al III-lea încheia „o carte de hotar” (*sânurname*) pentru stăpânirea gârlelor de la Dunăre, act ce dorea să îi asigure bunăvoința celui pe care-l bănuia a fi viitorul sultan. Era firesc deci, ca în vara anului 1512, când, în urma unui șir de asasinate, Selim I prelua puterea, înlăturându-și tatăl și frații, solii din Moldova, dar și din Țara Românească, să se fi

prezentat „cu haraciuri și peșcheșuri” pentru a reînnoi „prietenia și dragostea avute cu răposatul meu tata”. Reînnoirea acestor tratate s-a putut face și în anul 1513, când după o expediție de jaf pustiitoare a tătarilor asupra Moldovei, Bogdan al III-lea era silit să ceară pacea și protecția înaltei Porți. La fel, noul domn al Țării Românești, Neagoe Basarab, considerat a fi un domn devotat sultanului, încheia, în același an 1513, o reînnoire a așa numitelor „capitulații”. În 1513 Veneția și Polonia semnav și ele tratate de pace cu turcii, ideea unei cruciade rămânând vie doar în mintea papei Leon al X-lea.

Anul 1514 aducea alte două evenimente care au împiedicat încă odată mobilizarea reală a cruciaților la luptă. În ciuda entuziasmului cu care împăratul Maximilian îmbraca haina de curciat, considerând că a venit vremea împlinirii idealului sau cavaleresc de o viață, forțele creștine nu au putut fi organizate pentru lupta din cauza derutei produse de vestea victoriei obținute de Selim I la Caldâran, la 23 august 1514. Sultanul însuși se aflase pe câmpul de luptă dezorganizând, înfrângând și nimicind forțele šiite reunite, conduse de șahul Ismail, care reușise să scape, fugind la Hamadan. Doar venirea iernii și imposibilitatea trupelor otomane de a se aproviziona a amânat pentru încă un an confruntarea decisivă în Orient.

Vara aceluiași an, 1514, pe fondul gravelor contradicții din Ungaria, aducea în locul mobilizării generale prevăzute pentru cruciada, un război civil pustiitor, ce avea să lipsească Ungaria de orice capacitate eficientă de apărare pentru viitor. Divergentele dintre mica nobilime și marii baroni, între aceștia și iobagi, au făcut ca în fața pericolului ce amenința țara, forțele sociale să fie dezbinat, izbucnind una dintre cele mai sângeroase lupte intestinale. Mai mult, relatarea unui martor ocular al luptelor din Ungaria, din 1514, ce apărea într-o „foaie volanta” la Augsburg, evidențiază patriotismul țăranilor și al plebiei orașelor, care, sătui de ineficiența armatelor nobiliare, se hotărâseră să își apere singuri țara. Aceștia „râdeau în fața” celor ce încercau să îi convingă ca nobilii

vor apăra țara de turci. „Nobilii se pregătesc de lupta de 20 de ani – declarau țăranii – și ceea ce spuneți voi, călugării și preoții nu sunt decât minciuni sfruntate, de acum încolo nu mai credem în predicile voastre, nu mai intrăm în biserici”. Scindarea societății maghiare se făcuse și convingerea ca țăranii și săracii regatului sunt singurii ce mai pot salva țara îi făcea să le crească forța de combatere, până la fanatism. Unul dintre conducătorii revoltei, Francisc Bagol, arăta ca nobilii sunt incapabili să apere regatul și nu lasa pe alții să o facă, de aceea trebuie luate măsuri drastice împotriva lor. Rebelii considerau chiar ca regele *ar trebui arestat* pentru ca încheiase pace cu turcii.

Însăși opinia publică europeană a receptat răscoală lui Gheorghe Doja, ca având un mobil politic, national, dincolo de motivele sociale, care erau dificil să fie cunoscute în afara țării. Un anume negustor venețian, Giovanni Moro, sosit în insula Veglia, informa ca regele și baronii au considerat prea costisitor un război cu turcii și au preferat pacea, fapt ce a nemulțumit „poporul”, 30.000 de țăranii ridicându-se împotriva regelui și încercând să îl asedieze la Buda. Aceeași informație o da și Gaspar Heltai care spune în cronica sa: țăranii „s-au ridicat împotriva nobililor zicând: ei au fost cei care ne-au supt atâta timp sudoarea și sângele, dar *acum ei se ascund și nu îndrăznesc să lupte împotriva turcilor pentru a apăra țara*”.

Reacția mării nobilimi, mobilizarea unei mari armate condusa de Ioan Zápolya îndreptată asupra răsculaților, amploarea și mai ales cruzimea de nedescris a represaliilor au fost de fapt corolarul conflictului mocnit, născut chiar din ultimii ani de domnie ai lui Matia Corvin, între mica nobilime, mai ales din ținuturile secuiești și magnații regatului. După 1490, pe fondul slăbirii puterii centrale și a apariției „bandierelor” comitatelor mica nobilime tinde să devină un factor activ de decizie politică. Aceasta iluzie i-a fost chiar întreținută de manevrele partidelor nobiliare, ce aveau nevoie de susținători în lupta pentru acapărarea

puterii. Înșelata, s-a folosit, la rândul ei, de țărănime și plebe pentru a-și impune voința în regat. De aici, spaima marii nobilimi ca Gheorghe Doja ar putea fi „ales” rege și supliciul îngrozitor la care a fost supus.

Ridicarea la lupta a fost atât de puternică încât *Tripartitul lui Werböczi*, în 1517, chiar dacă a legiferat impozitele și abuzurile de tot felul împotriva paturilor servile, cărora li se anulează și ultimele drepturi, printre care acela de libera strămutare, a făcut pentru mica nobilime concesii însemnate. Din punct de vedere juridic, formal, ea devenea coparticipanta la decizia politică, alături de marii baroni. Se sistematiza doctrina „Sfintei Coroane”, simbol al statului și sursa oricărui drept în regat. Nobilimea era membra a „Sfintei Coroane” formând un „corp unic” cu regele, unitate indisolubilă manifestată prin dreptul comun de a legifera în Dieta. Coroana era simbolul unității statului de aici deriva expresia „teritoriile” sau „țările Sfintei Coroane”. În plus, toți nobilii fiind membrii ai „Coroanei”, nu mai exista nicio diferență juridică între drepturile politice ale marii aristocrații și ale celorlalte paturi ale nobilimii.

Dacă din punct de vedere politic mica nobilime avea un câștig *formal* de cauza, din punct de vedere militar regatul, prin excluderea definitivă a țăranilor din efectivele armatei, a pierdut ultima sa forță combativă, apărarea rămânând la bunul plac al efectivelor nobiliare. Numai interesele de moment, ce îl angrenau pe Selim I în Orient, au făcut ca Ungaria să mai reziste încă 12 ani între marile state europene.

Anul 1515 găsea din nou Europa în febra pregătirilor de cruciadă, principala preocupare a lui Leon al X-lea fiind aceea de a împiedica Ungaria, ajunsă în pragul dezastrului, de a încheia o nouă pace cu turcii, în condiții *de supunere* față de Imperiul otoman. Tocmai de aceea, puterile creștine trebuiau mobilizate la lupta împotriva Imperiului otoman, încă ocupat cu ofensiva din Asia. Spania, Ungaria și Polonia încheiaseră împreună cu Maximilian I un „sfânt jurământ” de alianță împotriva

turcilor.

Lupta antiotomana presupunea însă, în conformitate cu planurile papei Leon al X-lea, atragerea țărilor Răsăritului. Rusia apărea ca un element militar esențial. Conflictul ruso-polon împiedica, însă, cooperarea armatelor din estul continentului. Maximilian, preocupat în primul rând de finalizarea dublei alianțe matrimoniale proiectate în Ungaria, cauta să neutralizeze sau să atragă de partea sa bunăvoința lui Sigismund al Poloniei, care își exercita în Ungaria influența nu doar ca frate al regelui Vladislav al II-lea, ci și ca sprijinitor al partidei naționale, antihabsburgice, fiind căsătorit cu Barbara Zápolya.

Prima intenție, aceea de a neutraliza influența regelui polon, se putea realiza printr-o alianță anit-polona, încheiata cu marele cneaz Vasile al III-lea. Primele tratative pentru noua convenție le deschidea în iunie 1514 Georg Schritzenpaumer, căpitanul cetății Petlau, ambasadorul lui Maximilian la Moscova. Clauzele tratatului erau diferite de acelea din 1490 - 1491, vizând doar Polonia, nu întreaga dinastie Jagiello, interesele în Ungaria cerând nu o intervenție în forță, ci câștigarea bunăvoinței marii nobilimi. Pentru a nu-l nemulțumi pe Vasile al III-lea, se prevedea și ajutorul militar cerut de acesta pentru ocuparea Kievului.

Interesant este faptul ca marele cneaz încerca pentru prima dată să impună într-un act oficial extern titulatura imperială, pe care, încă de la sfârșitul secolului XV, Ivan al III-lea o folosisese în plan religios. Conceptul adus împăratului Maximilian de către Schnitzenpaumer se încheia cu formula „Vasilij împărat și stăpânitor al întregii Rusii”.

Pretențiile imperiale ale marelui cneaz îl impresionau neplăcut pe Maximilian, care, prin noii săi ambasadori, dr. Jakob Osler și Moritz Burgstaller, cerea ca Vasile să renunțe la titlul arogat, pe care doar investitura papei și recunoașterea principilor creștini i l-ar putea legitima. Solii imperiali aduceau un nou concept prin care ajutorul împotriva Poloniei era formulat în termeni echivoci.

Din 1515, orientarea politica a lui Maximilian spre bunele relații cu Polonia avea să precumpănească, jertfind fără reticențe alianța cu marele cneaz, Vasile. Războiul cu Polonia, dus doar cu ajutorul rusesc i se părea împăratului hazardat; în schimb de bunăvoința lui Sigismund depindea atât angajarea Poloniei în lupta anti otomana, cât și aprobarea căsătorii ei atât de mult așteptată între Jagielloni și Habsburgi. La începutul anului 1515 între Maximilian și Sigismund încep tratativele, purtate prin intermediul lui Cuspinianus și a vicecancelarului Poloniei, Szydłowiecki.

În luna august 1515 începea Congresul de la Viena, care reprezenta pentru Habsburgi încununarea păcii de la Pressburg, din 1491. În sfârșit, se oficia dubla logodna, telul pentru care Maximilian luptase de-a lungul anilor. Se realiza aducerea Boemiei și Ungariei sub influența Habsburgilor și se sfârșea rivalitatea cu Polonia, Sigismund fiind chiar girantul alianței matrimoniale și politice ce se încheia.

Dacă pentru Maria de Austria se respectau condițiile prevăzute în tratatul din 1506, fiind logodită, prin procura, cu Ludovic, moștenitorul tronului Ungariei, în cazul surorii acestuia, Ana, Maximilian nu se dădea în laturi de a se prezenta el însuși drept soț pentru prea tânără mireasa de doar 15 ani. Nici vârsta înaintată (56 de ani), nici planurile anterioare de abstinenta și austeritate puse în slujba ideii de a deveni papa, nici promisiunea solemnă făcută la moartea celei de a doua sotii ca niciodată nu se va mai recăsători, nu l-au făcut pe împărat să riște să piardă o alianță matrimonială cu maxim profit politic. De altfel, faptul ca pentru cei doi nepoți ai săi, Carol și Ferdinand, apropiați vârstei Anei, se duceau chiar atunci tratative de același gen la marile curți europene îl făcea pe Maximilian să considere ca poate să facă el, în locul nepoților săi, căsătoria promisa din 1502.

Condițiile de dota fixate și obligația de a le plăti chiar dacă mirele ar deceda înaintea consumării căsătoriei, precum și eșecul ofertelor făcute pentru nepotul său, Ferdinand, l-au hotărât pe Maximilian, ca în 1516, să

revină la o căsătorie conforma nu doar intereselor politice ci și înclinațiilor firești ale mirilor. Prin acest nou act, Ana urma sa se căsătorească cu Ferdinand de Austria, nepotul lui Maximilian și fratele lui Don Carlos, moștenitorul tronului Spaniei, al cărei rege avea să devină în 1516, la moartea bunicului matern, Ferdinand de Aragón.

Oricum, Congresul de la Viena a însemnat o strângere a raporturilor între Maximilian și Polonia, împăratul încrezător în autoritatea sa politica, angajându-se să medieze chiar pacea între Rusia și regele Sigismund. Fără niciun fel de baza, se angaja ca Rusia avea să retrocedeze nu doar Smolenskul, ci și teritoriile cucerite de Ivan al III-lea și nominalizate în tratatul de pace din 1508 ca „ținuturi rusești”, după cum cneazul avea să plătească și despăgubirile de război cerute de Polonia; în încheiere considera că era de la sine înțeles ca marele cneaz urma sa „ajute principii catolici în lupta împotriva turcilor cu sfatul ori cu fapta sa”.

Ambasada rusa ce sosea la Viena în 1515, cu scopul de a cere ajutor militar împotriva Poloniei, rămânea stupefiata de strânsa prietenie afișată de Maximilian fata de Sigismund. La încercarea de a impune celor doi trimiși ai cneazului, Alexei Zabolockij și diacul Scecin, condițiile deja discutate, ambasadorii ruși îl făceau să înțeleagă cât de mare fusese naivitatea sa de a crede ca politica Rusiei se poate hotărî la curtea imperiala.

Împăratul trimitea trei ambasade, una după alta, pentru a media pacea polono-rusa și pentru a obține sprijinul lui Vasile al III-lea în lupta antiotomana. Soliile trimise, în egala măsură și în Polonia, nu au avut niciun rezultat, conflictul pentru „teritoriile rutene” continuând în anul 1516. Mai mult, în 1515 o ambasada rusa era primită cu multă bunăvoință de Selim I. Vasile al III-lea alesese, se pare, în dilema ce se născuse încă din vremea lui Ivan al III-lea: să se erijeze în moștenitor al Imperiului bizantin și ocrotitor al Bisericii ortodoxe, preluând și piața genoveza, prin bunăvoința Imperiului otoman (suzeran al hanatelor tătare) sau să se integreze intereselor politice occidentale,

venețiene și ale papalității, intrând astfel în ierarhia recunoscută a principilor creștini.

În toamna anului 1515, o nouă schimbare pe frontul din Italia obliga la încă o amânare a campaniei împotriva turcilor. Francisc I, noul rege al Franței, redobândește supremația în Italia, cucerind Genova și

Milanul prin victoria de la Marignano. Leon al X-lea, impresionat de hotărârea impetuosului rege francez, prefera alianța cu acesta, căutând să îi insuflă entuziasmul pentru cruciada. Cu multă abilitate, Francisc I se declara bucuros să pornească lupta împotriva necredincioșilor, în speranța ascunsă ca, în virtutea calității de conducător al creștinătății, pe care astfel și-o aroga, ar putea să devină succesorul lui Maximilian la tronul imperial.

În Ungaria moartea lui Vladislav al II-lea în 1516 punea pe umerii tânărului sau fiu, Ludovic, o sarcină mult prea grea. În vârsta de numai 10 ani, Ludovic intra sub tutela împăratului și a lui Sigismund al Poloniei. De teama imixtiunilor externe Dieta îl declara, în ciuda vârstei fragede, major, numind un consiliu regal, ce era în realitate o adevărată regenta colectivă (6 prelați, 6 baroni și 6 membrii ai mici nobileții). Slaba autoritate a acestui consiliu a sporit anarhia, luptele pentru putere acaparând toată atenția nobileții, ce avea să negligeze definitiv înarmarea.

Îngrijorarea lui Leon al X-lea pentru soarta Ungariei era mare și tocmai de aceea, în iunie 1516, papa dădea încă o bulă de proclamare a cruciadei, care însă nu avea să fie urmată de nimeni. Lipsa capacității de apărare a regatului ungar era însă din ce în ce mai bine cunoscută în Europa și bineînțeles că și în Imperiul otoman.

Antonio Surian, ambasadorul venețian aflat la Buda până la sfârșitul anului 1516, prezenta la 18 decembrie 1516 un raport amănunțit privind scăderea capacității de apărare a țării în epoca lui Vladislav. Sunt menționate bogățiile regatului care bine exploatate de Matia aduceau rezerve însemnate, în timp ce în epoca lui Vladislav abia se puteau strânge 36.000 de ducați, din exploatarea aurului și

argintului.

Dacă în 1515 speranțele puse de creștini în șahul Ismail erau încă mari, după cum scria doctorul consulatului venețian din Alep, Giovanni Rotta, dogelui Leonardo Loredano, mai multe tari, *inclusiv țările române* trimițându-și soli în Persia, în anii 1516 și 1517, după victoriile strălucitoare ale lui Selim I ce îi aduceau Damascul și întregul Egipt, creștinii erau conștienți ca noua direcție a ofensivei otomane avea să fie Europa, cu punctul de intrare obligatoriu Ungaria.

Neobositul Leon al X-lea proclama într-un nou conciliu, întrunit la Lateran la 7 martie 1517, cruciada concomitent cu pacea pe 5 ani între principii creștini. La apelul papei au răspuns regii Spaniei, Angliei.

Portugaliei, Ungariei, Poloniei și Danemarcei. Curia romană elabora un prim plan al campaniei, ce prevedea ca atacul să fie întreprins pe trei coloane: prin Germania, Ungaria și Peninsula Balcanică; prin Dalmația și Iliricum și prin Italia, până la Ancona și Brindisi, spre Egipt și Grecia. Țelul final era cucerirea și împărțirea Greciei, precum și ocuparea Constantinopolului.

Planul papal a fost urmat de cel al lui Francisc I, ce tindea să își aroge rolul de conducător și să mute principalul teatru al pregătirilor de luptă în Italia, fapt ce avea să-i atragă suspiciunea lui Maximilian.

Interesant este planul elaborat de Maximilian care, pentru a contrabalansa influența politică pe care Francisc I tindea să o obțină, miza, din nou, pe forțele răsăritului: polonezii, muntenii, moldovenii, rutenii și tătarii. Se urmărea deschiderea a trei fronturi în Marea Neagră, cu ocuparea Chiliei și Cetății Albe, în Croația și în Balcani și, în fine, ultimul, în Marea Mediterană.

În vederea aderării la acest plan, cei doi domni români, Ștefanita și Neagoe Basarab, încheiaseră în anul 1517 tratate, primul cu Polonia, cel de-al doilea cu Ungaria, care afirmau dorința expresă a celor doi de a lupta cu turcii.

Planul imperial prevedea ca timp de 3 ani trupele

creștine să înainteze, în vederea cuceririi Constantinopolului. În anul 1518 polonezii și moldovenii ar fi recucerit Chilia și Cetatea Alba, kazale otomane, de unde s-ar fi putut pleca spre inima Imperiului otoman. În anul 1519, moldovenii ar fi rămas pe loc pentru a asigura spatele frontului, iar armata lui Sigismund sprijinită de munteni ar fi trecut în Dobrogea, apoi la sudul Dunării, pe litoralul bulgăresc, ar fi urmat înaintarea spre Filipopol și Adrianopol. În drum ar fi fost necesar să fie ocupat un port la Marea Neagră, ce urma a deveni punct de sprijin pentru flota cruciata. În anul 1520 urmau să se ducă bătăliile decisive pe mare și pe uscat, în scopul eliberării Constantinopolului și alungării otomanilor din Balcani.

În Ungaria reacția la noul plan de cruciada elaborat de suveranii creștini a fost dintre cele mai vehemente. Scrisorile din 19 și 26 iunie 1518 arata ca baronii regatului respingeau ideea unei cruciade, care dădea posibilitatea înarmării țărănimii. O cantilena ironica arata clar ca opinia marii nobilimi era bine cunoscuta în țară. „Voi ceilalți, Mari seniori - vă spun - /Păziți-vă să vă atingeți de frumoasele voastre săbii argintate și împodobite/ Păziți-vă să-i loviți pe turci și să-i răniți/”.

Lipsa de interes pentru un război cu turcii era dublată și de sosirea ambasadorului ungar reținut deja de 7 ani de Selim I. Era vorba despre acel Barnábas Beley plecat în 1510, care se întorsese în 1517 cu un nou armistițiu, pe 8 ani, ce dădea speranțe nobilimii maghiare pentru asigurarea securității regatului.

În Ungaria, singurul ce manifesta interes la planul papei, care viza începerea ostilităților din Africa de Nord în anul 1518 și continuarea campaniei în 1519 cu implicarea Angliei, Portugaliei și Franței și a șahului Persiei, era regele Ludovic. La 1 iulie 1518, Ludovic al II-lea era atât de mulțumit de proiect, încât scria lui Balacco Balachi că este nerăbdător „să șteargă cu desăvârșire numele de turc”. Încrezător în planul final de cruciada rămânea și Maximilian, care cerea ca Moldova și Tara Românească să înceteze să mai plătească tribut Porții „și

să intre în slujba creștinătății; tot așa să facă și Valahia Mica (Oltenia)”.

Planul amplu a eșuat și de această dată. După ce, la 1 august 1518, Maximilian primise din nou de la Leon al X-lea *însemnele de cruciat*, nemulțumirea principilor germani părea a avea să împiedice strângerea impozitelor sau mobilizarea armatei. Bolnav și dezamăgit, la 10 decembrie 1518, împăratul pornea spre Innsbruck. Avea să sfârșească din viața la 31 decembrie 1518. Moartea sa lăsa deschisă lupta pentru tronul imperial și, implicit pentru rolul de hegemon al Europei, ceea ce avea să abată atenția puterilor europene de la lupta cu turcii.

Țările române, direct interesate de evoluția raporturilor între puterile europene și Poarta, rămâneau cu consecvența alături de principii creștini, hotărâte să urmeze politica acestora, indiferent dacă ar fi fost vorba de un conflict armat sau de semnarea păcii. Solia comună trimisă la Roma (la 24 iunie 1519), de Stefanita și Neagoe Basarab, reprezentați de Anton Paicalas, avea drept scop aderarea la cruciada în condiții egale cu ceilalți principii creștini. Leon al X-lea se angaja: „să vă includem la fel ca pe aliații noștri în toate tratatele și înțelegerile, dacă vreodată s-ar întâmpla să se facă prin noi cu numitul turc tiran și să fiți părtași la toate teritoriile pe care victoriile ulterioare le-ar recupera din mâinile turcilor”.

Moartea împăratului, lipsa de entuziasm a suveranilor europeni pentru lupta cu turcii, precum și consolidarea Imperiului otoman, devenit o mare putere mediteraneană, au făcut ca proiectul de cruciada să fie abandonat. După anexarea Siriei, Ciliciei și Egiptului, Selim I intrase și în stăpânirea „orașelor sfinte”, Meca și Medina, proclamându-se *calif*. Se întărea astfel caracterul universal al stăpânirii otomane, prin reîntoarcerea la tradiția arabă a unificării puterii temporale cu autoritatea religioasă. Tocmai de aceea, forțele europene ce s-ar fi putut angrena în lupta erau insuficiente, așa ca ambasadorul Sfântului Scaun, Hieronim Matievici, era trimis la sultan pentru a trata încheierea unui armistițiu

general pe 3 ani. Alături de papa, regele Poloniei, Ungariei, Spaniei, al Neapolelui și de ducele Burgundiei, la egalitate, erau înscrise și țările române, a căror poziție în politica internațională era astfel recunoscută și consfințită.

Informații despre acest armistițiu care interesa în primul rând țările de la linia Dunării și Veneția apar și în raportul făcut la 18 iulie 1519, de către ambasadorul Aluise Bon, în fața „Consiliului celor Zece”. Interesant este faptul ca poziția de independență relativă a țărilor române, în raport cu Imperiul otoman, este relevată de includerea constantă a celor două principate în sfera de influență politică a Ungariei, specificându-se și obligațiile față de turci și dificultățile tot mai mari de a se apăra de imixtiunile acestora.

Situația în Imperiul german, devenită explozivă din cauza vacanței tronului imperial și a progreselor înregistrate de reforma, conflictul militar din Italia și ambiția regelui „preacreștin”, Francisc I, de a demonstra papei și principilor electori că este persoana cea mai potrivită pentru a prelua, ca împărat, conducerea creștinătății, au trecut lupta antiotomana pe planul al II-lea.

În cele din urmă, la 23 octombrie 1520, la Aachen, era încoronat ca „rege al germanilor” Carol I al Spaniei, nepotul lui Maximilian. Politica consecventă dusă de Habsburgi pentru a-și asigura ereditatea la tronul imperial dăduse roade. La aceeași ceremonie, i se conferea celui ce avea să fie cunoscut în istorie drept Carol Quintul și titlul de „împărat roman ales” titlu care, încă din vremea lui Maximilian, transformase investitura papei într-un act formal. Așadar, încoronarea de la Roma putea să mai aștepte.

Planurile ambițioase ale noului „împărat roman ales” l-au făcut să vadă problemele Imperiului și ale Casei de Austria în ansamblul unor interese politice generale, axate pe interesele Spaniei și pe lupta pentru supremație în Mediterana. De aceea, în Dieta de la Worms, din 18 aprilie 1521, Carol îl numea pe fratele sau Ferdinand locțiitor

imperial în Germania și Austria.

Noile probleme de politica externă, generate de vastitatea teritoriilor și de complexitatea intereselor, au făcut imposibila concentrarea de forțe a Habsburgilor doar spre lupta antiotomana și aspectele central-europene. Prin Ferdinand și Carol al V-lea, monarhia habsburgică se scinda, având de făcut fața unor tendințe contrare, ce au dus la nașterea unui sistem diplomatic dublu, spre est, dirijat și controlat de la Viena, iar spre vest dominat de burgunzi și dirijat de la Madrid.

În 1520, se producea o schimbare și la tronul Imperiului otoman. Timp de aproape o jumătate de veac, un alt mare sultan, Süleyman, avea să aducă în centrul politicii internaționale pretențiile de supremație universală ale padișahului musulman. Victoriile predecesorului său îi aduseseră atât baza ideologică necesară, cât și o relativă pacificare a Orientului. De aceea, Süleyman a avut răgazul de a se întoarce împotriva Europei. În acest scop, nu a ezitat să se proclame succesorul „cezarilor romani”, folosindu-se de argumentația politică a rivalului său, Carol Quintul. Poarta Europei Centrale și punctul său vulnerabil avea să fie regatul maghiar, a cărui cheie de intrare era cetatea Belgrad.

Pretextul campaniei otomane din 1521 era furnizat de arestarea, cu un an în urmă, în 1520, a solului turc trimis la Buda. Atacul fulger declanșat de Süleyman se sfârșea prin cucerirea Belgradului (în 1521) și căderea primei linii de fortificații. Ineficiența sistemului de apărare a regatului, lipsit de armată permanentă și de trupe disciplinate și bine antrenate, a fost accentuată de șovăială banderilor nobiliare. Cele două armate, conduse de Ștefan Báthory și Ioan Zápolya, au urmărit pasiv, din taberele de la Petrovaradin și Lipova, distrugerea fortificațiilor Belgradului. Un contemporan al evenimentelor, călugăr franciscan din Locse, nota „din cauza inconștienței arătate de seniorii (baronii) noștri și de rege fața de nevoia de ajutor a celor asediați de turci s-a ajuns la ocuparea fortăreței Belgrad și Sabács”.

Cucerirea Rhodosului, în 1522, deschidea sultanului o alta importanta cale de acces spre vestul Europei, Mediterana. Amenințarea asupra Ungariei era dublată de pericolul din sud, ceea ce ducea, inevitabil, la dispersarea și scindarea forțelor creștine. Printr-o campanie abila. Ungaria era izolată, din punct de vedere diplomatic. Süleyman avea să încheie pace cu aliații firești ai regatului maghiar, Polonia și Veneția. Ambele, simțindu-se amenințate, preferau să își apere poziția politică de moment.

Înaintarea lui Süleyman părea inexorabila și, tocmai de aceea, noul papa Adrian al VI-lea, a încercat, fără sorti de izbânda, să revină la planurile de cruciada. Momentul ales era anul 1523, când de fapt, inițiativa luptei antiotomane venea din Orient.

Șahul Ismail al Persiei trimitea, în 1523, la Ludovic al II-lea pe călugărul maronit libanez Petrus Cavallarius (fratele Petru) cu o scrisoare, prin care îl informa de amplele pregătiri de război ale sultanului, ce urmarea ocuparea Ungariei. Ismail cerea inițierea unei coaliții bicontinentale, motivând aceasta prin dorința sa de a-l ajuta pe regele Ungariei („dimpotrivă pe tine vreau să te ajut mereu și vreau să împart soarta ta, fie în pace, fie în război. Sunt gata să te ajut împotriva Regelui Turcilor ca și împotriva oricărui dușman, *dacă* în luna aprilie vei începe război împotriva dușmanului, dinspre partea ta îndepărtată, după cum o vom face noi din partea noastră. Mai mult, am aflat ca un oraș bogat, din tara ta, a fost de asemenea asediat și capturat, ceea ce este dureros și greu de îndurat”).

Aceeași misiune îndeplinea Petru Libanezul, în decursul anului 1524, la Roma, apoi în fața Dietei de la Nürnberg și, ulterior, în fața împăratului aflat la Burgos. Carol al V-lea, în ciuda entuziasmului papei, nu s-a angajat cu nimic concret, considerând scrisoarea drept o înșelăciune bine ticluita. Rezerva sa a fost, însă, fatala atât forțelor din Orient (în 1525 șahul Ismail murea) cât, mai ales, Ungariei.

În ciuda misiunii secrete a călugărului maronit, ambasadorul venețian aflat la Buda, în 1523, afla despre conținutul soliei sale și judeca cu propriii săi ochi situația din Ungaria. Raportul trimis la Veneția de secretarul ambasadorului Lorenzo Orio, pe nume Francesco Massaro, informa ca, de teama șahului Persiei („signor Saphis”), turcii vor să își asigure un nou armistițiu cu Ungaria și Veneția. Ungurii din „*avaritie*” nu vor să încheie încă pace cu turcii înainte de a primi de la Seniorie ajutorul anual de 80.000 de ducăți. Mai mult, venețianul îl acuza pe trimisul Ungariei, Filip More, ca aducea în fața „Consiliului celor zece” știri false, prin care pretindea ca regele, cu o armată numeroasă, este gata de lupta, când el a putut vedea, la 8 august, ca, după o lună de la mobilizarea generală, abia se adunaseră 4.000 de persoane. De aceea, cerea suspendarea ajutorului financiar. Concluzia sa era trista, dar adevărată! Ungaria, altă dată o mare putere, deși bogată și bine populată, din cauza proastei guvernări și a incapacității de a se apăra, datorită neînțelegerilor interne, nu putea să facă față unui atac otoman.

Conștient de dezastrul militar și politic ce amenința Ungaria, papa Adrian al VI-lea trimitea, în vara anului 1523, pe cardinalul Thomas Vio ca legat apostolic în regatul maghiar, pentru a pune la punct planul coaliției antiotomane. Antonio Burgio, descendent al unei glorioase familii franceze, stabilită în secolul XI în Sicilia, dornic de a face cariera diplomatică, își puneă în slujba papalității calitățile sale de excepție, însoțindu-l pe cardinalul Vio în această misiune. Cum în septembrie 1523 Adrian al VI-lea murea, planurile de lupta împotriva turcilor erau, din nou, amânate.

Succesorul lui Adrian al VI-lea, Clement al VII-lea (Giulio Medici) îl retrimitea pe Burgio, la sfârșitul lui februarie 1524, la Buda, pentru a-l convinge pe Ludovic al II-lea, să *nu încheie pacea cu turcii*, pe care aceștia o doreau încă din 1523.

Planul lui Clement al VII-lea de a reface forța de apărare și de ofensivă a regatului maghiar se baza pe

câteva coordonate: restabilirea ordinii interne și a autorității regale, garanție a întăririi capacității militare; alianța cu Polonia, ce urma să fie un punct cheie al menținerii echilibrului european și, pentru ca acest plan să poată deveni realitate, Burgio trebuia să aducă însemnate subsidii pentru a se înrola trupe de mercenari.

Convins că așa-zisa partida „a curții”, antihabsburgica, manevrata de Zápolya, nu este cu nimic mai atașată intereselor țării ca partida adversa, a lui Báthory, legatul papal încerca să obțină ajutor militar de la Sigismund al Poloniei. Bineînțeles, misiunea sa la curtea polona a fost primită cu răceală, deoarece regele avea de făcut fata dificultăților proprii țării. În august 1525, Antonio Burgio, sincer atașat cauzei ungare și adus la disperare de nepăsarea marilor baroni, făcea un apel patetic în Dieta întrunită la Rákos, ca nobilimea să își unească forțele pentru a salva patria. Promitea, în schimb, ajutorul băncii Fuggerilor pentru subsidiile necesare.

Cu toate demersurile făcute, mobilizarea și înarmarea generală nu progresau, Antonio Burgio avertizându-l pe papa la 18 ianuarie 1526 *ca Ungaria nu se poate apăra*, fiind la discreția inamicului. Regelui îi lipsesc și banii necesari pentru masa zilnică, de aceea nu putea fi vorba de a-și înarma oamenii. Fortificațiile au căzut și nu mai exista niciun loc „unde să îți tragi sufletul și să aștepti ajutor”. De altfel, Burgio *realist*, considera că *nici nu avea cine să ajute Ungaria*; Imperiul era el însuși sfâșiat de lupte interne, iar Polonia semnase deja pacea cu turcii pe 5 ani. Pesimist, conchidea: „am puțină experiență în ceea ce privește războiul, dar atât de puțină câtă am eu nu văd niciun mijloc prin care ar putea fi salvat acest regat, dacă turcul vine...”. Singurul remediu la această situație disperată nu putea fi decât „pacea între principii”.

Pacea între principii creștini era departe. Anul 1525 cunoscuse deja un adevărat scandal european, datorat dezvăluirii tratativelor începute de regele „preacreștin”, Francisc I cu Süleyman Magnificul. Prizonier la Madrid, după lupta de la Pavia, plin de înverșunare împotriva lui

Carol al V-lea, regele Franței cauta aliați. Turcii, gata să lovească pe Habsburgi în Mediterana și, prin Ungaria, în posesiunile patrimoniale austriece, păreau cei mai potriviți parteneri. Prin intermediul mamei sale, Luiza de Savoia, trimitea emisari la Süleyman. La începutul anului 1526, sultanul răspundea cu o scrisoare care, deși evaziva, se vădea a fi deosebit de prietenoasă. Traducerea textului turc în franceza epocii era următoarea: *il n'est pas étonnant que des empereurs soitant défaits e deviennent prisonniers. Prenez donc courage et ne vous laissez pas abattre. Nos glorieux ancêtres et nos illustres aieux... out jamias cessé de faire querre pour repousser l'ennemi et conquérir du pays. Nous aussi nous avons marché sur leur tar ces... Nuit et jour notre cheval est sellé et notre sabre est ceint. Que Dieu très-haut facilité le bien... Du reste, en interrogent votre susdit agent sur les affaires et les nouvelles vous en serez informé.* Cum răspunsul sosea în momentul în care Francisc I era eliberat și cum existenta acestor tratative devenise publică, regele Franței amâna pentru încă doi ani, până în 1528, semnarea tratatului de pace cu turcii.

Dincolo de teatrul de operațiuni din Italia, nici papa, nici împăratul nu se grăbeau să se angajeze în luptă. Ferdinand de Austria, interesat de soarta Ungariei, din multiple motive, generate de dubla înrudire (era căsătorit cu Ana sora lui Ludovic al II-lea, care la rândul său, din 1521 devenise soțul Mariei de Austria, sora lui Ferdinand), dar și de apropierea periculoasă a înaintării turcilor, încerca în van să atragă atenția lui Carol al V-lea asupra regatului maghiar.

La 25 aprilie 1526, scrisoarea lui Burgio era mai disperată ca oricând: „dacă sultanul vine într-adevăr, nu pot decât să repet ce v-am scris deja de atâtea ori. Sanctitatea voastră sa considere acest *regat ca și pierdut*. Dezordinea a ajuns la culme și lipsește tot ce este necesar pentru a duce războiul. Printre nobili nu se vede decât ura și invidie. Dacă sultanul ar promite iobagilor (șerbilor) că-i va elibera, ar putea ridica o răscoală mult mai sângeroasă

ca cea din 1514. Dacă regele le-ar promite că-i eliberează și-ar îndepărta nobilimea”.

Regele încerca, cu eforturi supraomenești, să asigure o mobilizare generală. La 29 martie 1526 dorea înarmarea unei cincimi din iobagii din regiunile sudice. La 31 iulie cerea banului Croației și Dietei să elibereze o jumătate din țărănimea aservita din zonă. Cererile sale erau fără rezultat, nobilimea temându-se de o nouă ridicare la lupta a țărănimii.

În primăvara lui 1526 Dieta stabilea planul de operațiuni. Ioan Zápolya primea ordin să intre în Transilvania și, de aici, prin Țară Românească, să atace turcii din flancul drept și din spate. Bineînțeles, nici acest ordin nu a fost executat.

Nici celelalte contingente nobiliare nu se grăbeau să facajoncțiunea în punctul de întâlnire hotărât, Tolna. La 30 iunie, sultanul era în fața Belgradului, dar trupele nobiliare nu se întâlniseră încă.

Pretextul tergiversării pornirii campaniei a fost dorința nobililor ca regele să îi însoțească. În timp ce baronii așteptau sosirea regelui, turcii treceau Sava și asediau cetatea Petrovaradin. Ultimul ordin de lupta dat lui Zápolya era acela de a apăra Drava, singurul obstacol rămas în calea înaintării otomane fiind un râu de circa 250 m lățime. Nici de această dată dispoziția nu a fost respectată. La 28 august, Süleyman ajungea la Mohács. Ungurii, cantonați deja aici, se întâlneau în consilii de război interminabile. Cea mai mare parte a nobililor în frunte cu Pal Tamori, considera ca trupele turcești sunt prost înarmate și cerea atacul imediat.

Lupta ce s-a dat a fost însă atât de crâncenă și sângeroasă, încât turcii înșiși s-au oprit de a urmări trupele maghiare, după căderea nopții. Regele murea pe câmpul de luptă, corpul sau dispărând pe veci în mlaștinile de la Mohács. Pe 30 august, la miezul nopții, Antonio Burgio, care rămăsese la Buda în ciuda ordinului de rechemare la Roma, primit pe 19 august, afla vestea zguduitoare a înfrângerii și morții regelui.

Izolarea totală în care se aflate Ungaria, în 1526, când toate statele europene, inclusiv papalitatea, din dorința de a-i vedea zdrobiți pe Habsburgi, încheiaseră pacea cu turcii, sacrificând cu buna știință soarta Europei centrale, dezorganizarea și panica din regat au dat acestei înfrângeri proporțiile unei catastrofe naționale.

Concluzia marelui umanist Erasmus din Rotterdam era clară și înfiera întreaga politică europeană din primul sfert al secolului XVI, când războaiele italiene polarizaseră toate dispozitivele armate disponibile în Occident, făcând imposibilă apărarea liniei Dunării și oprirea înaintării otomane. „Acum aceasta luptă între principii a mijlocit turcilor deschiderea drumului astfel ca întâi Rhodosul, apoi Ungaria au căzut”.

Capitolul VI

s!

Începuturile politicii pontice a Casei de Austria și planul înglobării țărilor române în sfera de influență a Habsburgilor

1. Politica pontică a Casei de Austria în izvoare umaniste și cartografice din secolul XVI

Conflictul de interese ce a născut în secolul XVI confruntarea permanentă între Habsburgi și Imperiul otoman pentru câștigarea supremației în Europa și Mediterana a avut drept consecință firească și planul extinderii sferei de influență politică a Casei de Austria la gurile Dunării și în bazinul pontic. Dacă împăratul Carol al V-lea a preferat să stăvilească expansiunea otomană în Mediterana, pentru a proteja mai întâi interesele economice și politice ale Spaniei, fratelui său, Ferdinand de Austria, i-a revenit sarcina, deloc ușoară, de a apăra granița sudică a Imperiului german și de a rezolva problema succesiunii Ungariei.

Interesele, ambițiile și viziunea politică diferită i-au făcut pe cei doi frați să acorde o importanță deosebită punctelor strategice prioritare pe care le aveau de aparat. Pentru Ferdinand, după lupta de la Mohács, (1526) obținerea „Coroanei Sfântului Ștefan” nu a fost doar o

problemă de ambiție personală sau de **l**egitimitate dinastică, ci și o problemă de apărare a teritoriilor patrimoniale austriece.

Situația din Ungaria devenise periculoasă din momentul în care, prin alegerea succesivă a doi regi (Ioan Zápolya - în 1526 - și Ferdinand de Austria - în 1527), încoronați amândoi cu „Coroana Sfântului Ștefan” de același episcop și în același loc sacru de confirmare a legitimității - la Alba Regală - țara era scindată în două, atât din punct de vedere politic cât și geografic, turcilor lăsându-li-se cale liberă de imixtiune. Pe tot parcursul conflictului, ce nu avea să se sfârșească, practic, decât după 1687, prin luarea în stăpânire a Transilvaniei de către Habsburgi, partidele nobiliare maghiare - filo-turcă și filo-austriacă - s-au tot grupat și regrupat, apelând periodic la sprijin otoman sau la cel al Casei de Austria, în speranța că se va putea reface unitatea politică și geografică a regatului. Lupta permanentă a dus însă la rezultate dezastruoase, total opuse planurilor marii nobilimi maghiare. S-au pierdut teritoriile Ungariei estice, aflate inițial sub jurisdicția lui Ioan Zápolya - unde turcii se instalau în 1541; Banatul a fost ciuntit, în 1552, prin ocuparea Timișoarei și organizarea unui nou *beglerbey-lic* în zonă, iar Ungaria de vest intra în componența teritoriilor patrimoniale ale Habsburgilor.

Evident, expansiunea otomană pe cursul mijlociu al Dunării l-a speriat de la început pe Ferdinand de Austria, care a sperat că poate contracara acest fenomen prin extinderea propriei sfere de influență în flancul Imperiului otoman, la Dunărea de Jos și în bazinul pontic. În acest joc de interese, mai ales după 1541, miza nu a mai fost doar Ungaria, ci și Transilvania, considerată, atât de „regele romanilor” cât și de sultanul Süleyman I, indisolubil și organic legată de celelalte două țări române.

La rândul său, împăratul, fără a abandona niciodată ideea „apărării creștinătății” și a necesității luptei cu turcii, nu a considerat ca obiectiv principal confruntarea cu Imperiul otoman în cadrul unui război „național”, de

apărare a granitelor. A fost convins ca lupta cu turcii este o sarcină a tuturor principilor creștini, care urmau a fi conduși în aceasta întreprindere de papalitate și de împărat. Bineînțeles – credea Carol – ca în momentul în care s-ar fi pus în mișcare o asemenea glorioasă armată „cruciata” s-ar fi putut obține realizarea visului bunicului său, împăratul Maximilian I, care din 1518 dorise restaurarea dominației creștinilor în Bizanț. De altfel, confruntarea între Carol și Süleyman, deși s-a făcut pe frontul din Mediterana, pentru apărarea unor interese locale, nu a fost lipsită de justificarea ideologică permanentă a restabilirii legitimității politice în Bizanț.

Interesant este că ambii suverani s-au considerat, pe baza unei argumentații juridice, diferite dar la fel de solide, continuatori de drept și deținători legitimi ai coroanei Imperiului bizantin, văzând în adversar un uzurpator al demnității imperiale. În acest sens, este elocvent faptul că în relațiile diplomatice, destul de firave, existente între cei doi monarhi, ambii au evitat a-și adresa vreodată titlul de „imperator”. Este de remarcat că un succes diplomatic notabil înregistrat de Ferdinand de Austria, care, după 30 de ani de eforturi, susținute pe cont propriu, pentru a fi recunoscut de sultanul Süleyman I ca partener egal de discuție, obținea, după 1559, recunoașterea, în formula de protocol a variantei otomane a tratatelor de pace din 1559 și 1562, a titlului de „împărat ales al Imperiului germanilor” și „de rege al Romei”. În tratatele ulterioare, însă, această formula de protocol dispărea, fiind înlocuită în 1568, cu termenul de „rege al Romei”, „ales între mai marii credinței creștine”.

Împăratul nu putea să-și concentreze toate eforturile militare pentru a susține lupta cu turcii, pentru că războiul declanșat cu Franța, încă de la sfârșitul secolului al XV-lea, pentru supremația în Italia, bloca însemnate efective și o înfrângere definitivă pe acest front i-ar fi putut costa pe Habsburgi chiar pierderea demnității imperiale. În plus, sentimental dar și financiar, Carol al V-lea era strâns legat de Spania, ce-i revenise prin moștenire pe linie maternă.

Acest regat se afla tocmai la confluența unui „tir” concentrat al forțelor militare franceze și otomane și alianța franco-turca, ce se conturase încă din 1525, punea serios în pericol poziția lui Carol în Spania, dar și în Imperiu. În apărarea Mediteranei nu era vorba, deci, de opacitatea în sesizarea pericolului ce amenința granița estică a Imperiului, ci pur și simplu de o opțiune politica prioritara, dictata de situația de moment.

Ambasadorul venețian Marco Contarini făcea o analiza detaliata a veniturilor și încasărilor ce-i reveneau lui Carol din statele sale și ierarhiza, în funcție de acest criteriu, importanta lor. Pe primul loc se situa Spania, cu veniturile adunate de cele trei ordine religioase (Santiago, Alcantra și Calatrava) pe care Ferdinand de Aragón obținuse, cu multă amabilitate de la papa Alexandru al VI-lea sa le supună coroanei, pentru a le „împiedica să ridice Regatul împotriva Regelui”. Tot Spaniei îi reveneau și bogățiile aduse din Perú („pare un lucru incredibil dar este purul adevăr, cu siguranță ca întreaga Spanie, printr-o asemenea prada, este plină de aur”). Urmau enumerate Țările de Jos (de unde se aduna toți „banii lichizi pentru cheltuielile curții”), Sicilia și Neapole, care, „deși teritorii bogate, nu trimit cu regularitate sumele datorate și nici nu se achita de obligațiile militare, ci mai degrabă trimit daruri în natura, numite servicii” (asemenea produse erau șofranul, grânele, vinul și uleiul).

Era clara observația lui Contarini, care informa ca împăratul nu putea miza decât pe posesiunile sale occidentale, pe care și le rezervase drept teritorii patrimoniale. Aceasta realitate îl făcea pe reprezentantul Spaniei în Țările de Jos, Granvella, să afirme ca împăratul „nu scoate din posesiunile germane nici valoarea unei alune”.

Numirea lui Ferdinand ca locțiitor imperial și impunerea sa ca „rege al romanilor”, în ianuarie 1531, nu au făcut decât să scindeze Imperiul între doi conducători. Dorința lui Ferdinand de a extinde dominația Casei de Austria în Ungaria, Transilvania și, de aici, la gurile

Dunării era în ochii lui Carol o încercare prin care fratele sau dorea să-și impună autoritatea în imperiu, arogându-și misiunea de apărător al posesiunilor patrimoniale habsburgice și de continuator al politicii de expansiune în centrul și sud-estul Europei, dusă de împăratul Maximilian I.

La rândul său, Ferdinand era conștient de importanța strategică a Dunării de Jos, dacă ar fi putut-o folosi drept granița naturală a posesiunilor sale. Preluând „moștenirea ungara”, Ferdinand înțelegea să se întoarcă la planul de expansiune maghiară formulat în secolul al XIV-lea de Ludovic de Anjou, care caută să constituie în teritoriul extra-carpatic, la gurile Dunării și Marea Neagră, un „coridor” de siguranță, atât pentru traficul comercial, cât și pentru securitatea granitelor, în condiții în care accesul spre Adriatică era sistematic oprit de Venetia. În secolul al XVI-lea, prezenta Imperiului otoman pe litoralul dalmat era și mai periculoasă. Deși situația politică se schimbase radical și Marea Neagră devenise o „mare turcă”, ceea ce însemna un serios obstacol în calea comerțului, importanța strategică a gurilor Dunării și a accesului în bazinul pontic nu scăzuse cu nimic. Existența Țării Românești și a Moldovei, ca entități politice distincte la granița cu Imperiul otoman, le făceau puncte strategice deosebit de importante în lupta Habsburgilor de a reface echilibrul de forțe la Dunăre, rupt în 1526.

Planul maximal, consideram că a fost de la început atingerea limesului danubian și a bazinului pontic. În funcție de împrejurări și, mai ales din lipsa mijloacelor de acțiune armată, Ferdinand s-a mulțumit să ceară lui Süleyman, cu obstinatie, recunoașterea drepturilor sale în Ungaria „Inferioară” sau măcar în Transilvania, dar nu a renunțat niciodată la tratative diplomatice care să-i permită extinderea influenței politice în spațiul extra-carpatic.

De altfel, argumentația politică pentru o asemenea acțiune era bine cristalizată din primii ani ai secolului al XVI-lea. În 1502, raguzanul Felix Petancici, în proiectul de

cruciada înaintat regelui Ungariei, Vladislav al II-lea, menționa importanta strategică a „coloniei romanilor” numită „Dacia de cei din vechime”. Ideea aceasta era preluată de Johannes Cuspinianus, care adaugă un alt amănunt important: Imperiul Roman a stăpânit din Galia până în Dacia și la Marea Neagră, deci granița firească a „Sfântului Imperiu roman de națiune germană” nu poate fi în sud-est decât limesul danubian, unde se afla odinioară Dacia.

Umaniștii germani nu făceau decât să preia argumentația politică, etnografică și filologică adusă pentru prima dată în discuție de învățații italieni, în secolul al XV-lea și completată în tot cursul secolului al XVI-lea. Interesant era cum cei aflați în serviciul Habsburgilor începeau să politizeze ideea de „Dacia” și de „romanitate”. Astfel, încă din 1526, Michael Bocignoli, aflat la acea dată în misiune diplomatică pentru Carol Quintul, nota în scrisoarea adresată secretarului imperial Gerard de Plaines (Geraldo Plania), despre importanta politico-strategică a Țărilor Române, care, unite toate trei, ar putea stăvili înaintarea turcilor; în schimb, dacă Țările Române ar capitula „s-ar sfârși curând și cu ungurii și polonii”. Ideea importantei strategice avea să revină ca un leit-motiv la Johannes Carlo, Nicholaus Olahus, dar și la mulți dintre agenții diplomatici trimiși după 1527 de Ferdinand în Țările Române și Imperiul otoman, cum erau Georg Reicherstorffer, Tranquillus Andronicus, Cornelius Duplicius Sceperus, Antonio Veranesises, pentru a nu aminti decât pe cei mai cunoscuți.

La 2 aprilie 1533, înainte de a porni în solie la Constantinopol, Cornelius Sceperus scria lui Nicolaus Olahus despre importanta Țării Românești pentru rezistența Ungariei. Dacă ajutorul din partea românilor nu era totdeauna sigur, el considera că, în ciuda oricăror dificultăți, este convins că „singura salvare pentru Ungaria nu poate veni decât de la români”.

În 10 octombrie 1538, agentul lui Ferdinand, Ioan Pastor, relatează campania lui Süleyman în Moldova și explică

detaliat ce consecințe grave ar putea avea intrarea acestei tari în sistemul politic otoman. Dacă Moldova este cucerita de turci, acestora le va fi mult mai ușor să ajungă în imperiu decât de la Constantinopol. „Din Moldova prin Cassovia până la Praga nu sunt decât 92 de mile („milliar”)*, de la Praga la Nürnberg 38, în total 120. De la Constantinopol până la Belgrad sunt 120 („milliar 120”) de la Belgrad la Buda 40, de la Buda la Viena 32, în total 192”.

După 1549, Anatonio Veranesics scria și el ca toți principii creștini, deci și împăratul, trebuie să vegheze ca măcar Transilvania să fie salvată. Pentru ca aceasta, „cu Tara Românească și cu Moldova... să nu cada în puterea turcilor. Căci dacă s-ar întâmpla aceasta nenorocire de care să ne ferească Dumnezeu - atunci turcii pătrunzând în ea tocmai ca pana/ de spart lemne/ în trunchiul unui copac, vor avea puțința sa ajungă ușor la oricare din țările vecine ale creștinilor fără mare lupta și suprimând chiar numele Dunării vor împinge mai adânc în Germania Istrul** și vor întinde mai departe stăpânirea lor într-o alta scrisoare, menționa ca reunirea celor trei tari române sub stăpânirea otomana reprezenta un pericol chiar pentru sultan, pentru ca acestea ar forma o singură tara și s-ar putea oricând răscula. Era clar că în epoca erau binecunoscute potențialul militar al românilor și forța lor de rezistență. Interesanta este aprecierea ca sultanul considera o greșeală transformarea celor trei tari române în provincii otomane, deoarece punerea lor sub o jurisdicție comună ar fi dus nemijlocit la unirea lor și la existența unui permanent pericol de răscoală.

În secolul al XVI-lea, Transilvania devenea pentru tot Occidentul simbolul rezistenței în fața expansiunii otomane și lupta imperialilor de a o cuceri era justificată prin importanta strategică a Transilvaniei: „... dacă este păstrată Transilvania și este pierdută Ungaria aceasta va putea fi recuperată cu ușurință... dar odată pierdută Transilvania va fi foarte greu să se recupereze câmpia maghiară”.

Chiar papalitatea a considerat teritoriul intra-carpatic drept un bastion natural împotriva invaziei otomane și, în același timp, zid de apărare a catolicismului. În 1583, se fonda la Cluj Seminarul iezuit, pe cheltuiala Sfântului Scaun, sub conducerea celebrului Antonio Possevino. Lucrarea elaborată la scurt timp de acesta, *La Transilvania*, demonstrează interesul sporit al lumii occidentale pentru spațiul intra și extra-carpatic, de-a lungul liniei Dunării. Chiar în primele capitole ale lucrării sale, Possevino, tratând perioada războaielor daco-romane și epoca lui Hadrian, readucea în discuție o idee deja mult vehiculată în secolul al XVI-lea, începând cu Johannes Cuspinianus, anume: Dunărea este ușor de a fi folosită drept granița și obstacol natural la *limes-ul* Imperiului, unde „Dacia” fusese, odinioară un zid de apărare. (... *et servendo come di antimurale, o fossa al imperio Romano quel nobile fiume al Danubio*).

Importanța strategică și militară era scoasă în evidență în decursul secolului al XVI-lea și de ambasadorii venețieni la curtea lui Ferdinand de Austria, care considerau că, cine reușea să ocupe definitiv Transilvania, putea transa conflictul din Ungaria estică în favoarea sa. Din Transilvania se puteau recruta efective până la 80.000 de persoane, excluzându-se grosul populației românești, care, fiind în stare servilă, nu avea voie să poarte arme, deși „era bine instruită”. Asemenea efective deveneau o amenințare pentru otomani, dacă Transilvania ar fi intrat definitiv în componenta teritoriilor controlate de Ferdinand de Austria. În plus, la începutul anilor '50 ai secolului al XVI-lea, provincia se bucura de o situație economică prosperă, datorată minelor și comerțului. În epoca „fratelui George”, minele aduceau 350.000 - 400.000 de taleri pe an, iar tranzitul comercial, dinspre centrul Europei spre Imperiul otoman și nordul Mării Negre, era foarte activ (*perchestava continuamente in quella provincia et comprava et vendeva come mercate, contrattando con Turchi et Tartari*).

Concluzia ambasadorului venețian, Michele Suriano,

era clara în ceea ce privea imixtiunea lui Ferdinand de Austria în Transilvania, de unde ar fi putut porni ușor ofensiva pentru reunificarea Ungariei”, *perche non ha forza importante che l’impedischa, ne passo difficile, che il ritenga, massime stando la Transilvania alla divotione sua, dalla qual sempre potria haver soccorso di vettovaglie, di munition et di gente*”.

Justificarea ideologică nu s-a făcut, în secolul al XVI-lea doar pe calea scrierilor teoretice, care, politizând ideea de Dacie romană și a unității de neam, legitimau prezenta Habsburgilor la Dunărea de Jos, ci și prin cartografie, care trasa, de fapt, liniile strategice de acțiune ale Casei de Austria spre Marea Neagră.

La prima vedere, izvoarele cartografice ar părea lipsite de o implicație ideologica sau politica, datorită realității geografice obiective pe care o au de înfățișat. Situația este însă cu totul alta, mai ales în Evul Mediu, când descrierea geografica era strict tributara nu numai cunoștințelor de moment, ci și intereselor politice și concepției celui ce alcătuia harta. Cunoștințele în domeniul geografic și cele de tehnica în cartografie nu erau standardizate. Oricum, orice harta, chiar în epoca modernă, poate trăda convingerile politice ale autorului ei sau poate servi interesele multiple (strategice, economice) ale celui ce a comandat-o. Având în vedere toate aceste aspecte, ne-am oprit, în cele ce urmează, asupra câtorva izvoare cartografice, ce arata clar interesul, sporit de la o etapă la alta, al Habsburgilor pentru regiunea gurilor Dunării și pentru bazinul pontic. Datele istorice, geografice și politice ce însoțesc asemenea hărți justifică opinia noastră ca în secolul al XVI-lea cartografia, alături de scrierile propagandistice umaniste, a servit intereselor casei de Austria legate de începuturile politicii sale pontice.

Cea mai veche harta ce o putem aduce mărturie pentru interesul, abia schițat în această perioadă, al Habsburgilor pentru bazinul Mării Negre este cea din 1512, elaborata de Vesconte Maggiolo, *Atlante Nautico*.

Atlasul, alcătuit de cartograful italian, probabil de origine genoveza și înrudit cu celebrul autor de hărți din secolul al XIII-lea.

Pietro Vesconte, prezintă câteva aspecte demne de luat în seamă. În ceea ce privește realitatea înfățișată, ea este cea a lumii secolului în care a trăit autorul, atlasul în *sine* fiind o culme a artei cartografice medievale tradiționale. A fost foarte mult folosit în epoca de către navigatori, dar ceea ce interesează pentru subiectul luat în discuție este pentru cine a fost elaborat. Informația de pe foaia de titlu potrivit căreia „*Vesconte de Maiolo composuy hanc cartam în Neapole de anno domini 1.5.12 die X marcy*” atesta faptul ca Vesconte Maggiolo a compus harta pentru curtea spaniola, fapt demonstrat de amănuntele deosebit de bine notate în legătură cu țărmul european al Oceanului Atlantic și cu Mediterana. Lipsesc regiunile din Europa de Nord și Marea Baltica, ceea ce denota clar lipsa de interes pentru aceasta zona, nu absenta cunoștințelor. Scara folosită pentru redarea distantelor este corectă, cu câteva mici diferențe (de ordinul zecimilor de milimetru). Interesul vădit pentru Mediterana, Italia, Franța și Spania face posibilă concluzia ca acest izvor cartografic a fost comandat chiar în momentul izbucnirii conflictului hispano-habsburgo-francez (1512).

În volumul II al atlasului, harta nr. 2 prezintă, ca pe o continuare firească a Mediteranei, Marea Neagră și puterile limitrofe. Interesant este ca linia unificatoare între centrul Europei și bazinul pontic este chiar cursul Dunării, prezentat rectiliniu, ca o trăsătură de unire între Imperiul german și Marea Neagră. Importanța strategică a marelui fluviu european este marcată și de faptul ca, de această dată, reprezentarea politică primează asupra corectitudinii detaliului geografic, respectat cu grija în cazul altor hărți. În maniera medievală, stăpânirea politică este marcată de imaginea persoanei monarhului așezat pe tron. Cu mai mult sau mai puțină exactitate sunt reprezentați următorii suverani: „Împăratul Germaniei” – la izvoarele Dunării, „regele Ungariei” la sudul Dunării, Transilvania (*Seten*

Castra) ca unitate distinctă ocupa nordul Dunării; „regele Poloniei” este plasat – complet incorect – la vărsarea Dunării. Mai apare „regele Cumaniei” în nordul Mării Negre și „regele Rusiei” la nord de Polonia. Din această grupare se poate deduce importanța dată de cartograf puterilor politice din zonă și plasarea lor în contextul confruntării cu pericolul venit din răsărit tătarilor (*țârțâro*, plasați dincolo de Nistru) și turcii prezenți la sudul Mării Negre și pe coastele Africii. În cazul acestor „invadatori”, nu se marchează decât simplu numele poporului (*turcho*, *țârțâro*), fără vreun titlu protocolar. Aceeași lipsă de prețuire se vedește și în cazul Constantinopolului în dreptul căruia nu este marcată nicio stăpânire, deși, la 1512, prezenta turcilor în capitala Imperiului bizantin era o realitate prea bine cunoscută. Omisiunea se leagă, credem noi, tocmai de nerecunoașterea legitimității acestei stăpâniri. Se observa, deci, o grupare a forțelor politice chemate să joace un rol în confruntarea pentru bazinul pontic. Faptul că Rusia este prezentă între aceste puteri, ne face să ne gândim, la alianța perfectată de Maximilian I, în 1498, cu marele cneaz al Moscovei, Ivan al III-lea, împotriva Poloniei și cu scopul de a-și facilita ascensiunea pe tronul Ungariei.

Trecând de la această reprezentare indirectă a intereselor Habsburgilor în zona Dunării de Jos, se poate lua în discuție harta lui Lazarus, *Tabula Hungariae ad quator latéra*, elaborată în 1528. De această dată, dedicația este clară, după cum ușor de identificat este și persoana autorului. Acesta, după cum singur mărturisește, a fost secretar al „răposatului cardinal, / episcop/ de Strigoniu, Toma”, (Tamás Báckocs, mort la Mohács în 1526). Lazarus a desenat această hartă la comanda expresă a noului rege al Ungariei, Ferdinand „infante de Spania și arhiduce de Austria”. Era firesc, deci, să-și informeze suveranul despre toate amănuntele legate de geografia și istoria teritoriilor pe care acesta le revendica. Pe două coloane, în latină și germană, Lazarus notează datele necesare justificării preluării puterii politice în

zona, chiar dacă acestea sunt ușor deformate. În vechime, spune cartograful, Ungaria a fost populată de cei „numiți de greci – geți sau sciți, iar de romani – daci”, apoi este menționată stăpânirea exercitată aici de romani, de migratori, de unguri, până la apariția turcilor la linia Dunării și până la cucerirea Belgradului de către aceștia.

La numai 4 ani (1532) de la harta lui Lazarus, era publicată la Anvers una dintre cele mai cunoscute hărți ale epocii, *Chorographia Transylvaniae* a lui Johannes Honterus, ilustrul reformator brașovean. De această dată, harta Transilvaniei cuprindea cele mai mici detalii. Având în vedere ca harta este dedicată tot lui Ferdinand, este lesne de înțeles interesul politic, militar și economic al acestui izvor cartografic deosebit de amănunțit.

În 1544, când Ferdinand de Austria se chinuia în van să mai recupereze pe cale diplomatică Ungaria estică, transformată de turci în pașalâcul de la Buda, apărea o lucrare cu mare circulație în epoca, *Beschreibung aller Länder* sau *Cosmografia* lui Sebastian Münster (1544), reeditată în 1546, 1548 și 1550, tradusă în franceză și engleza (1552). Realizarea cartografică este modestă, fiind mai degrabă o înșiruire pe orizontală și pe verticală a teritoriilor aflate pe cursul Dunării, până la Marea Neagră. Ceea ce interesează este pledoaria pe care Münster o face indirect, dar destul de deschis, pentru drepturile Habsburgilor în zona Dunării de Jos, în dubla lor calitate de continuatori ai Imperiului roman și de urmași ai „teutonilor”.

„Acea parte a Traciei care se numea odinioară Getica, unde Darius fiul lui Histaspes era gata să piară, este numită astăzi Valahia, după Flacii de neam roman. Căci romanii, după ce au învins pe geți și i-au distrus, au trimis acolo o colonie sub conducerea unui oarecare Flaccus, de unde i s-a mai spus întâi Flaccia, apoi dintr-o corupție a acestui cuvânt Valahia. În sprijinul acestei opinii se invocă graiul roman care se păstrează până și acum la acest neam... Dacii mai apoi au ocupat această țară*) după care a fost numită câțva timp Dacia. Acuma o stăpânesc sașii

(teuntones) secuii și românii. Sașii, bărbați viteji trimiși acolo din Saxonia de Carol cel Mare sunt numiți în graiul părintesc *Siebenbürger*, după cele șapte orașe în care locuiesc... Valahia este o regiune întinsa care, începând din Transilvania se extinde până la Marea Neagră...”

Din acest scurt istoric pe care-l face Sebastián Münster atrag atenția două amănunte, care deosebesc argumentația autorului de tiparele deja în uz. Continuitatea germanilor în Transilvania, este legată, de Sebastián Münster, de epoca lui Carol cel Mare, în care realizase și acea atât de controversata *translatio imperii*, prin care se reconstitua în Occidentul Europei, Imperiul roman, a cărui coroana o oferea papa Leon al III-lea lui Carol cel Mare, la 25 decembrie 800. Al doilea amănunt interesant este unitatea teritorial-geografică schițată de autor, ce considera ca Valahia se întinde din Transilvania până la Marea Neagră, ceea ce explica dorința Habsburgilor de a-și extinde dominația politică în zona.

Dacă luăm în considerare și explicația dată hârtii ce reproducea Dacia antică – și care, cuprindea, Transilvania, Tara Românească, Moldova dar și Bulgaria, Serbia și Rascia – este clar în ce scop se făcea, indirect, propaganda. Toate aceste teritorii apăreau în titulatura regilor maghiari din secolul al XIV-lea, ce avea să fie preluată de Habsburgi și menținută până la desființarea „Sfântului Imperiu roman de națiune germană” de către Napoleon.

Interesul pentru zona Dunării de Jos sporea și atrăgea și cartografi ce nu erau aflați în slujba Habsburgilor. În 1546, venețianul Giacomo Castaldi tipărea o hartă intitulată *Paesi Danubiani*. Dacă prezentarea este similară cu a celorlalte hărți de secol XVI, este interesant conceptul geopolitic pe care-l implica titlul, de „tări dunărene”. Între aceste țări sunt cuprinse, în mod firesc, Tara Românească și Moldova.

În 1552, încă un autor de hărți se grăbea să justifice expansiunea Habsburgilor spre Dunăre și Marea Neagră, aducând de data aceasta și o argumentație economică.

Wolfgang Lazius alcătuia *Hungariae Descriptio*, pe care o dedica „*inclyto atque invicto caesari Ferdinando, Romae, Hungariae, Bohemiae regi*”. Este de remarcat faptul că încă din 1552 Ferdinand apărea în ochii opiniei publice drept viitorul împărat, deși Carol al V-lea era departe încă de a ceda în fața insistențelor fratelui sau de a-și asigura succesiunea imperială. Autorul explica faptul că a făcut harta la porunca „maiestății sale” și ca aceasta conține informații culese din diverse surse, de la Strabon la Cuspinianus și Lazarus. Referindu-se la situația înfloritoare în care se afla odinioară acest teritoriu, deplângea ruina și distrugerile ce s-au abătut – din cauza turcilor – asupra „orașelor și locurilor” de pe vremea romanilor; la fel, „oamenii și negustorii” erau expuși tuturor vicisitudinilor epocii tumultuoase în care trăiau.

Activitatea cartografică a lui Wolfgang Lazius este deosebită de a autorilor secolului al XVI-lea, deoarece vehiculează câteva idei cel puțin neobișnuite, dacă nu chiar ieșite din comun. În hărțile dedicate stăpânirilor austriece, elaborate între 1545 – 1563, Lazius se lansează în adevărate teorii asupra etnogenezei europene. Amintim doar teza amplu argumentată, în harta intitulată *Succesio diversarum populorum in hoc tractu terrae, quorum alind idioma a teutonico erai*, despre originea comuna iudee a tuturor popoarelor europene. Autorul emitea *avant la lettre* o adevărată teorie antiariană, prin care demonstra că triburile iudee au sosit în Europa, populând Galia, Germania, Italia, Panonia și Grecia, dând naștere principalelor popoare și grupe de limbi: germanice, latine și grecești.

În acest punct, argumentele lui Lazius devin tot mai clar ancorate în realitatea politică a secolului al XVI-lea, pe care dorea să o legitimeze. Nu credem că avem de-a face cu un șir de confuzii, ci cu o acțiune dirijată, pentru formarea unui curent de opinie favorabil stăpânirii Casei de Austria în centrul Europei și la Dunărea de Jos.

Harta *Succesio Teutonicorum populorum in hoc terrarum tractu* considera ca goții, „numiți în vechime geți

sau dacr locuiau la Dunăre înainte de a se constitui Imperiul lui Alexandru Macedon. După războaiele cu Roma și retragerea aureliana, pământul Daciei a fost locuit neîntrerupt de goți sau geți, prin ramura ostrogoților. De la Dunăre, neamurile germanice s-au retras întâi spre Panonia, apoi spre Austria, de unde era firesc să revină în teritoriile matca. Ca dovada a legitimității acestei dorințe, autorul hârtii aducea lupta dusă de împărații germani împotriva invaziei maghiare, stăvilita la Lechfeld, în 955. După aceea Habsburgii, prin Albert, Ladislau (Postumul), Maximilian și Ferdinand au condus treburile Ungariei spre profitul țării și împotriva dușmanului comun (otomanii). În hărțile *Vetus Romani Populi in hoc Tractu administratio Respublica* și *Recens Hungarorum in hoc Tractu respublica et administratio* este menționat sistemul administrației romane în centrul Europei și în Dacia, ale cărei granite naturale sunt clar trasate, împreună cu principalele cursuri de apa, Timiș, Mureș, Olt și Dunăre. Apoi, se prezenta administrația modernă a Transilvaniei și Banatului, toate cu scopul de a se acredita ideea înglobării firești a teritoriilor extra - și intra - carpatice în posesiunile patrimoniale ale lui Ferdinand de Austria, chemat să reînvie gloria romană acolo unde invazia otomana amenința sa înghită sud-estul și centrul Europei.

Argumentația de sorginte umanista potrivit căreia turcii au distrus civilizația înfloritoare a romanilor și grecilor, perpetuata prin biserica creștină, o regăsim amplu redată și în descrierea de călătorie pe care o făcea Ogier Ghiselin de Busbecq în 1555. Ambasador imperial la Constantinopol, Busbecq nu se poate împiedica de a relata în amănunt detaliile, atât pe cele geografice, cât și pe cele cu implicație politică, care i-au atras atenția. Chiar dacă nu avem de-a face cu un izvor cartografic, informația și pledoaria lui Busbecq sunt unele dintre cele mai convingătoare argumente în favoarea necesității expansiunii Habsburgilor în bazinul pontic, reclamată de eliberarea „fraților” întru credința.

„Dacă nu aş fi vizitat Marea Neagră, când am avut

posibilitatea de a naviga până acolo, aş fi meritat să fiu considerat un leneş... Am făcut o călătorie minunată şi mi s-a permis să intru în câteva din reşedinţele de la ţara ale sultanului, locuri de plăcere şi desfătare... Am văzut şi numeroase grădini aparţinând sultanului, situate în vai încântătoare. Ce lăcaş al nimfelor! Ce adăpost al muzelor! Ce locuri pentru a te retrage să meditezi!

Întregul pământ, însă, cum am mai spus, pare să ducă dorul, de mult timp, după cultura şi grija creştinilor. Şi, cel mai mult (parcă), Constantinopolul, ca şi întreaga Grecie. Ţara care a descoperit artele şi învăţătura disciplinelor liberale pare să ceară înapoi civilizaţia pe care ne-a transmis-o nouă şi să ne implore ajutorul în numele credinţei comune, împotriva barbariei sălbatice”.

Aceasta descriere mişcătoare a unui ţărâm al zeilor, căzut acum în mâna barbarilor, este urmată de un sever rechizitoriu la adresa pasivităţii „republicii creştine”, ce nu se grăbise, de peste 100 de ani, să-şi unească forţele pentru a elibera Bizanţul.

„Dar totul este în van – adaugă Busbecq – pentru ca principii creştinătăţii au mintea ocupată cu alte lucruri. Legăturile apăsătoare cu care turcii îi asupresc pe greci nu sunt mai rele decât viciile ce ne macină pe noi: lăcomia, mândria, ambiţia, avariţia, ura, invidia şi gelozia. Credinţa şi simţul datoriei ar trebui să ne grăbească să ne ajutam fraţii în nevoie, sau, măcar, dacă dorinţa de glorie şi de onoare ar lipsi ca să lumineze minţile noastre proaste, atunci, din propriul interes, principii din zilele noastre ar trebui să îşi asume riscul/ de a ataca/ regiunile barbarilor atât de frumoase şi de bogate în resurse şi să le aducă sub stăpânirea lor”.

Busbecq înţelegea ca nimeni altul ca patima apărării credinţei şi zelul „cruciat” erau demult stinse. El cerea, ceea ce de altfel Ferdinand de Austria încercase de peste două decenii, ca interesul politic şi economic să reorienteze politica fiecărui principe în parte, spre o coalitţie de forţe împotriva Imperiului otoman. Noua politica a echilibrului de forţe reclama însă altceva; ceva

ce ambasadorul imperial știa prea bine, dar dezaproba: nu o conlucrare împotriva turcilor, ci o cooperare a creștinilor cu aceștia, pentru menținerea pozițiilor existente și pentru contracararea dușmanilor, indiferent de confesiune. Süleyman prefera alianța Franței catolice și se lupta cu șiiții în Persia. La rândul lor, Francisc I și Veneția încercau să-i izoleze pe Carol al V-lea și pe Ferdinand de Austria, uneltind la Poarta. Pentru toate aceste motive, Busbecq continua rechizitoriul.

„Dar altfel se întâmpla, mergem în Indii și la Antipozi, peste apele fără margini ale Oceanului, pentru ca acolo prada și profitul sunt mai bogate și putem să înșelăm pe băștinașii neștiutori și creduli, fără a pierde niciun strop de sânge. *Credința este ceea ce propovăduise dar banul este ceea ce cauta.*

Lucrurile stăteau altfel în vremea strămoșilor noștri... Onoarea, nu interesele egoiste i-au împins în expedițiile lor îndepărtate și periculoase; așa s-au întors din război nu cu avere mai mare în bani ci mai bogați în renume...”

Urmează o descriere amănunțită a amplasării principalelor puncte strategice ce făceau ca Marea Neagră să fie indisolubil legată de stăpânirea turcilor spre Balcani și spre Mediterana. „... Ea/ Marea Neagră/ trece prin strâmtori înguste de-a lungul Bosforului tracic... ajunge la Constantinopol cu multe ocolișuri pe o distanță de o zi de drum. Apoi, printr-o trecere la fel de îngusta, se varsa în Marea de Marmara. La mijlocul intrării în Bosfor este o stânca, cu o coloana pe care este scris numele unui roman (Octavian, dacă îmi aduc bine aminte). Pe țărmul european se afla un turn înalt numit Pharos, în care arde o lumina pentru a călăuzi marinarii noaptea. Nu prea departe, un mic râu se varsa în mare, din albia lui am cules pietre cu puțin inferioare onixului și sardonixului, de fiecare dată când le lustruiam erau și mai strălucitoare. La câteva mile de la intrare, se vede strâmtoarea prin care Darius și-a condus oastea în Europa, împotriva sciților. Cam la jumătatea drumului, în Bosfor, sunt două fortificații una în Europa (*Rumeli Hissar*) și cealaltă pe țărmul asiatic

(*Anatoli Hissar*). Ultima a fost cucerita de turci înaintea atacului împotriva Constantinopolului. Fortificația cu zidurile ei puternice a fost construită de Mahomed cu câțiva ani înainte de a asedia orașul și este folosită în prezent ca închisoare pentru prizonieri de vază...”

Busbecq încheia descrierea sa detaliată printr-un amănunt ce putea servi la relevarea importanței economice viitoare a Mării Negre, combătând teoria potrivit căreia oricum aceasta mare avea să se înnămolească, transformându-se în lac închis. Dimpotrivă, ea rămânea deschisă spre Dunăre, Nistru și Mediterana. „Un lucru trebuie să spun, anume că Polybius a greșit total când a demonstrat, cu multe argumente, că, în cursul timpului, Marea Neagră va fi înnămolită de acumulările de nisip ale depunerilor aluvionare aduse de Dunăre, Nistru și alte râuri și astfel va deveni nenavigabilă. Marea Neagră nu este azi mai puțin navigabilă decât a fost în zilele sale/ale lui Polybius/”.

Interesul Habsburgilor pentru Marea Neagră era completat în epoca prin colecția de hărți asupra *Pontului Euxin*, adunate în biblioteca imperială din Viena. Relativ contemporane cu descrierea lui Busbecq sunt izvoarele cartografice dintre 1530 și 1570, dintre care unele sunt anonime, altele aparțin lui Diego Homen Cosmographus (1561) sau lui Juao Martínez (1570). În toate aceste hărți, frapază importanta data țărmului dobrogean, unde sunt notate destul de corect principalele localități de pe litoralul Mării Negre, până la vărsarea Nistrului: Varna (*Gavarna*), Caliacra (*Caiacale* sau *Chaliacra*), Mangalia (*Pangalla*, *Pangolay*), Constanta (*Costanza*), Sf. Gheorghe (*S. Zorzi*, *Gorgy*), Sulina (*Solina*), Chilia (*Chieli*), Licostomo, Cetatea Alba (*Mocastro*, *Maurocastro*). Evident, sursa de inspirație a acestor hărți o găsim, în Atlasul lui Pietro Vésconte (1318); interesant este însă faptul că, în câteva decenii, la comanda Casei de Austria, au fost recompuse atâtea hărți despre Marea Neagră și țărmul dobrogean.

Continuând mărturiile cartografice, consideram că

cel mai elocvent document de acest tip privind obiectivele Habsburgilor în Europa, în Mediterana, în „Lumea Noua” și, nu în ultimul rând, în Marea Neagră, este atlasul de mărime impresionantă elaborat în jurul anului 1570 de Abraham Ortelius la Anvers. Numele acestei lucrări este *Theatrum orbis terrarum* și cuprinde cea mai amplă pledoarie geografico-politică în sprijinul ideii dominației mondiale, rezervată Casei de Austria, prin cele două ramuri ale ei, Habsburgii din Spania și cei din Imperiul German, ramuri reunite prin dubla ratificare a ediției princeps, publicată în 1570. Ediția din 1590 purta aprobarea, întărită cu iscălitura proprie, a împăratului Rudolf (Ratisbona - 22 octombrie 1576) și cea a regelui Filip al II-lea al Spaniei (Anvers - 3 februarie 1579). De la dedicația din foaia de titlu către regele Filip, „monarh al tuturor timpurilor și al imperiului cel mai vast al întregului glob”, la versurile explicative și la alcătuirea hărților, se poate recunoaște aceeași concepție legată de misiunea Habsburgilor de a salva moștenirea romană, care, aflată o vreme în ruina, a fost ridicată pe culmile măreției de Carol al V-lea și de urmașii săi spanioli.

Europe, cuius viridisfastigia lambit Pampinus, et dulci vitis secunda racemo.

(N-am colit Europe Baacchum, Bacchus colit illam)

Dextra manus szepturm gestat clavumque sinistra Admontum spharae, căput et insigne corona Haec reliquis Nymphis excelsior omnibus una est.

Et late, auspibus quondam victricibus armis.

Roma, tuis, inque porrexit adusque colentem în Libyam Asiam divisosque orice Britannos Eius et imperium proferre Hispania nuper Ausa, per ignorum pelagus nova regna, novosque învenit populos qui nunc Novus ORBIS habetur”.

Atlasul a fost elaborat după o concepție modernă și depășește portulanele din secolele anterioare. Harta I este un *planiglob*, cu toate cunoștințele geografice ale epocii. Harta a II-a este destinată Europei; ceea ce interesează este ca, pentru a evita orice implicații politice, țările

europene sunt prezentate cu numele antice și prin unitățile administrative de baza ce le compun (ducate, marchizate, comitate etc.) Excepție fac doar Spania și Portugalia, marcate ca regate și cărora le sunt alăturate, prin hărți corespunzătoare, toate domeniile coloniale ce le aparțineau.

Cum atlasul a fost ratificat și de împăratul Rudolf al II-lea era firesc ca și pretențiile și interesele ramurii austriece a Habsburgilor să fie prezentate. Astfel, între țările europene sunt incluse Moldova și Tara Românească (*Walahia*) cu localitățile principale, relativ bine amplasate și corect denumite (Huși, Fălciu, Suceava – plasată însă la vest de Șiret, Putna, Lapusna, Mărășești, Cetatea-Alba). Mai greu de identificat sunt localitățile din Țara Românească: Chalow (?), pe Dunăre, sau Aluata (evident undeva pe Olt).

Pentru importanta acordată țărilor române, direct legată de încercarea Habsburgilor de a ajunge la gurile Dunării, se poate face referință la o alta harta a atlasului, numita *Romaniae/ Rumeliae*, quae *Olim Thracia dicta, vicinarumque regionum, uti Bulagriae Syrfiae* etc., *descriptio*. Autorul precizează ca aceasta harta este de fapt o preluare după cea a lui Iacobus (Giacomo) Castaldus Pedemontanus, intitulată *Orbis universalis typum magnaforma...* Fiind preluarea unei hărți din 1546 exista și inexactități.

Atrage însă atenția reprezentarea corectă a celor trei brațe ale Dunării (nu 2 sau 5 cum apar cu alte ocazii). Pe brațul Chilia este notat orașul Bialogorod (evident o greșită amplasare a Cetății Albe), Licostomo se afla și el incorect plasat în zona de unificare a brațului Chilia cu Sulina de azi, iar Sfântul Gheorghe este menționat pe cel de-al treilea braț. Alături de Moldova și Tara Românească, mai apare o unitate politica distincta, Basarabia*, ce ocupa teritoriul așa numitei „Tari de Jos”, cuprinzând și zona dintre Prut și Nistru. Orașele sunt plasate aleator; este interesant însă ca numele lor a fost reținut (sunt notate Tiraspol, pe Prut; Reni, la nord de Galați, care și el este

plasat la ramificația gurilor Dunării; alături de acestea apar Oblucita, Vaslui și Putna, relativ corect marcate).

Cursul Dunării, fiind deviat în amonte spre sud ajunge să străbată centrul Bulgariei, fapt pentru care orașele Țării Românești apar notate de două ori (în Bulgaria și în Valahia). Transilvania este numita *Valahia interior*. Toate aceste amănunte, chiar dacă eronate arata ca autorul (Iacobus Castaldus) știa multe lucruri despre țărilor române – care îi erau mai bine cunoscute decât Bulgaria – dar nu fusese niciodată pe teren. Era însă convins de unitatea etnica și geografică a spațiului dunăreano-pontic prin reluarea permanentă a numelui de Valahia, folosit, când pentru zona Moldovei, când pentru câmpia Dunării, când pentru Transilvania.

Harta 97 conține și o alta imagine a Transilvaniei, alcătuită de această dată după cunoștințele cele mai exacte din epoca. Hidronimele sunt notate în maghiara, germana, latina și româna (cu mențiunea „în limba valaha”). De exemplu: Olt – die Alth – Aluata. Pentru Transilvania sunt menționate toate sursele „moderne”, care descriu bogățiile și relieful provinciei. Sunt citați Georg Reichstorffer, Petrus Ransanus, Martin Cromer.

Unitatea zonei amintite revine în secțiunea rezervată hărților istorice, unde la fila *S* este redată Dacia antică și Moesia, fiind alăturate toate informațiile ce au putut fi sintetizate după Strabon și Dio Cassius. Urmează o hartă amănunțită a Daciei romane și a Moesiei Inferioare, precum și amplasarea dacilor liberi, numiți „carpo-daci, carpi și costoboci”. Harta Daciei reapare la fila *G*, în cadrul Europei antice, și la fila *H*, înglobată Imperiului roman, prezentat cu toate posesiunile sale tricontinentale, de la Tigrul până în Nordul Africii și în insulele Britanice.

Redarea atât de amănunțită a acestui izvor cartografic cred că vorbește de la sine despre concepția ce a prezidat la alcătuirea sa. Cele 148 de hărți sunt, în cea mai mare parte, o pledoarie pentru refacerea gloriei pierdute a Romei antice, prin intermediul Casei de Austria.

Aceeași dorință de a reveni în hotarele istorice ale

Imperiului roman se regăsește și în harta alcătuită în 1592, ce prezenta sugestiv Europa ca pe o femeie al cărei cap era Spania, inima se afla la Praga (reședința preferată a împăratului Rudolf al II-lea), iar corpul acoperea toate teritoriile ce aparținuseră Romei, până la Constantinopol. În aceeași perioadă se tipărea și *Sybenbürgische Chronica*, ce considera ca „aceste două țări/ Țara Românească și Moldova/ ca și Transilvania au locul lor în Europa pe care odinioară Dacia sau Valahia Mare l-a avut”.

Programul pontic al Habsburgilor, odată conturat, avea să se cristalizeze în epoca lui Rudolf al II-lea și să se dezvolte în tot cursul secolului al XVII-lea. Chiar în anul celui de-al II-lea asediu al Vienei (1683), Sigismund Betulii publica la Nürnberg o hartă a Europei, având drept punct central de reper cursul Dunării și vărsarea fluviului în Marea Neagră. Însuși titlul hărții (*Danubius fluviorum Princeps... a fonte ad ostia ex variis historicum et geographorum monumentis*) arată clar obiectivul strategic și politic urmărit de autor și, implicit, de Habsburgi. Legenda hărții, alcătuită ca un scurt text moralizator, îndemna pe împărat și pe toți principii creștini la recuperarea „ambelor maluri ale Dunării”, până la vărsare, pentru a scăpa atâtea creștini de „tirania” turcilor...

Acest document posterior etapei de care ne ocupăm este însă un indiciu sigur al intențiilor politice cu care pornise Ferdinand de Austria, în secolul al XVI-lea, confruntarea cu Imperiul otoman. Harta lui Sigismund Betulli nu numai că relua izvoare cartografice mult mai vechi (probabil și de secol XIII), dar folosea, în scurtul text ce servea drept legendă, argumentația secolului al XVI-lea, prin care Busbecq cerea apărarea „fraților” greci și Veránesis dorea ca principii creștini să împiedice „pătrunderea Istrului” în Germania*, ca și pe cea cu care „regele romanilor” sensibilizase Dieta imperială, în 1552, când convinsese pe principii ca cea mai importantă sarcină a creștinătății constituie apărarea liniei Dunării de Jos, de unde venea cel mai mare pericol pentru Imperiu.

2. Țările Române și lupta Casei de Austria pentru

hegemonia central-rasariteana 1526 - 1540

După analiza justificărilor ideologice ce au însoțit expansiunea Casei de Austria din centrul Europei spre cursul Dunării și spre bazinul pontic, ne vom opri asupra acțiunilor diplomatice - în Țara Românească și Moldova - care au avut menirea de a susține aceasta politica, în perioada 1526 - 1562. Trebuie menționat faptul ca Ferdinand de Austria, dorind să ocupe Ungaria estica, era nemulțumit de vecinătatea sa directă cu otomanii. Ocuparea Transilvaniei îi permitea însă lui Ferdinand să ajungă, pe o cale ocolită, la gurile Dunării - al cărui curs mijlociu era blocat de turci - și, de aici, spre Marea Neagră.

Evident aceasta manevra politica nu era lesne de dus la îndeplinire, având în vedere slabele efective militare pe care Ferdinand de Austria se putea bizui. Tocmai din această cauză a căutat calea cea mai accesibilă de penetrare a zonei de influență otomană în sud-estul Europei, cea a acțiunilor diplomatice. Principalele puncte vizate erau Moldova și Țara Românească, entități statale rămase în afara regimului administrației otomane. Intrarea acestor două țări în sistemul statelor vasale Imperiului otoman îngreuna situația pentru Habsburgi din punct de vedere militar, dar prezenta avantajul posibilității contractării unor alianțe care să aducă țărilor române speranța îndepărtării pericolului turc.

Rolul țărilor române aflate la confluența intereselor politice, militare și economice a celor două mari puteri, Habsburgii și turcii, a fost pe larg dezbătut în istoriografia noastră. Considerăm ca, pentru o nouă abordare a problemei, este necesar să ne oprim asupra relațiilor diplomatice prin care Habsburgii au dorit să-și asigure - la gurile Dunării - un cap de pod în confruntarea cu Imperiul otoman. Aceste relații diplomatice au fost dictate de un triplu interes manifestat de Casa de Austria - politic, strategico-militar și economic.

Din punct de vedere politic, Ferdinand de Austria a fost conștient de la începutul conflictului cu Zápolya și

Imperiul otoman de importanta sprijinului politic ce i-ar putea veni din Moldova și Tara Românească. Încă din 1527, când se considera stăpân pe situație în Transilvania și Ungaria estică, el a căutat să anihileze orice acțiune dușmănoasă ce ar fi putut veni din flancul sau sud-estic. Un atac al forțelor domnilor români – reunite – s-a arătat, mai târziu, a fi dezastruos pentru Habsburgi.

Conștient de pericol, la 3 ianuarie 1527, trimitea pe Laurențiu Misschillinger în Moldova pentru a capta bunăvoința domnului, căruia îi cerea să manifeste fața de „regatul său”, Ungaria, prietenie și credință, să-l sprijine „pentru apărarea și păstrarea acestui regat, pentru respingerea dușmanilor săi”; mai cerea ajutor militar concret sau „favorizarea drepturilor” sale în Ungaria, evident fața de Imperiul otoman și de Zápolya. Interesant este faptul că Misschillinger a fost trimis la drum în mare grabă, pentru a influența chiar din momentul urcării pe tron pe noul domn. La Viena se știa doar că Stefanita a murit, numele noului domn nu era cunoscut încă (Rareș își începea domnia la 20 ianuarie), de aceea textul instrucțiunii are lăsat necompletat spațiul destinat înscrierii numelui adresantului („*nobis dillectum N. Wayvodam Moldáviád*”). Importantă acestei misiuni era mare, pentru că solul lui Ferdinand avea mandat de a oferi 2000 de ducați unuia dintre marii boieri, pentru a pleda cauza Habsburgilor pe lângă domn.

De asemenea, solia de răspuns, trimisa în octombrie 1527 de Petru austriece. În plus, solul moldovean era trimis de la Viena, la Cracovia pentru a mijloci pe lângă Sigismund I obținerea ajutorului politic și militar scontat de Habsburgi.

În iunie 1528, solia moldovenească pleca spre casă, înmânându-i-se încă „50 de guldeni renani” bani de drum. Toată aceasta cheltuială, contrară obiceiului timpului, conform căruia – în general – fiecare suveran își întreținea solii, arată, după cum am notat deja, importanta deosebită acordată stabilirii unor bune relații cu Petru Rareș. Pentru moment, rezultatul nu a fost cel așteptat de Ferdinand;

până în 1529 atitudinea domnului Moldovei rămânea echivoca, pentru ca apoi, timp de câțiva ani, acesta să atace în forță pozițiile Habsburgilor din Transilvania. Deja, la 11 mai 1529, un sol moldovean, identificat de secretarul regelui Ioan Zápolya ca fiind mitropolitul Moldovei („*episcopus în Moldavia primarius*”), încerca să trateze alianța cu Zápolya.

Pe moment (în 1527), aceeași „neutralitate binevoitoare” o obținea Ferdinand și de la domnul muntean, Radu de la Afumați, fără a putea smulge de la el un angajament ferm. Solul lui Ferdinand a fost croatul Stefan Glinele, folosit ca agent în mai multe misiuni, între care amintim pe cea din Țara Românească și pe cea de la Moscova, din 1530. La sfârșitul lunii noiembrie 1527, mesagerul Habsburgilor prezenta la Viena raportul asupra misiunii sale în Țara Românească. Acesta nota că s-a înfățișat „la strălucitul principe domnul Radu”, după ce a întâmpinat multe greutăți pentru a nu fi descoperit de „iscoadele voievodului/ Ioan Zápolya/ și ale sultanului”. Primul răspuns dat de Radu de la Afumați, la cererea lui Ferdinand de a-l ajuta „la dobândirea regatului Ungariei”, a fost un refuz voalat: „Dacă mi-ar fi trimis la timp maiestatea voastră și înainte de încoronarea/ ca rege/ a voievodului Transilvaniei, aş fi putut face desigur mult pentru maiestatea voastră... dar acum când acel voievod a fost și ales și încoronat rege al Ungariei... el nu vede și nu-și lămurește în ce fel ar putea satisface, în împrejurările de acum, cererea maiestății voastre regești”. Pentru a îndulci refuzul, Radu mai adaugă ca în cazul în care Ferdinand avea de gând să pornească război „împotriva turcilor și în Ungaria” sa trimită la el o nouă ambasada „cu legitima împuternicire” și atunci se va pregăti și el de lupta spre folosul cauzei „obștii creștine”. Amenință însă, fără menajamente, ca dacă solul avea să-i aducă știri false sau îl va minți intenționat, va pedepsi tentativa de înșelăciune cu omorârea solului și a tuturor „germanilor” /care/ îi vor cădea în mâini”.

Trebuie să recunoaștem ca atitudinea lui Radu de la

Afumați este elocventa pentru momentul politic extrem de delicat în care se desfășurau acest convorbiri. Deși domn cu o poziție net anti otomana, Radu, ca și Petru Rareș, a înțeles neputința lui Ferdinand și încercarea acestuia de a obține Ungaria și Transilvania cu ajutorul oștirilor domnilor români.

Petru Rareș nu s-a grăbit într-o asemenea tentativa, pentru ca propriile sale interese în Transilvania îl făceau să prefere să rezolve singur problema recuperării posesiunilor ardelene. De altfel, după 1529, când îi învingea pe Habsburgi la Feldioara, se purta în Transilvania ca un cuceritor și afirma ca el este cel care i-a oferit aceasta tara lui Zápolya.

În cazul lui Radu de la Afumați situația era cu totul alta. Nu dorința de extindere a propriei influente politice peste granița îl făcea reticent fata de Habsburgi, ci situația interna și pericolul otoman, care amenințase constant tara de la moartea lui Neagoe Basarab, îl făceau să aștepte derularea evenimentelor pentru a hotărî pe cine ajuta. De altfel, în epoca lui Radu de la Afumați, se inaugurează ceea ce Stefan Andreescu numea „politica oficiala și neoficiala a Țării Românești până la 1545”. Este vorba despre o politică aparent duplicitara, născută din dorința apărării independentei, ce făcea ca domnii munteni să respecte pe fata dispozițiile turcești, dar pe ascuns să trateze cu Habsburgii, ca reprezentanți ai coaliției creștine. Răspunsul lui Radu era foarte clar în acest sens: el era gata de lupta alături de creștini, dar nu avea să tolereze în niciun chip să fie înșelat și aruncat în lupta de unul singur, pentru a apăra o cauza ce nu era a lui și nici a creștinătății.

În anul 1529 - anul mari campanii sultanale spre Viena - asasinarea lui Radu de la Afumați de către partida boierilor, îngrijorați de posibilitatea unei acțiuni comune a domnului cu trupele austriece, ce ar fi atras crunte represalii asupra Țării Românești, făcea pe Ferdinand de Austria sa încerce noi tatonări diplomatice la sud de Carpați. Prezenta sultanului în fața Budei și apoi a Vienei

facea însă ca orice tratative cu domnii români să fie greu de finalizat. Mai mult, aceștia înțelegeau ca, la adăpostul poruncii sultanale, să-și rezolve propriile probleme în Transilvania. După atacul lui Rareș, noul domn al Țării Românești, Moise Voda, intra, în toamna anului 1529, în Țara Bârsei și în ținutul Sibiului pentru a-și recupera posesiunile, Vânt și Vurpăr. La 9 august, îi soma pe sibieni să se supună lui Zápolya pentru ca altfel va fi obligat să meargă „asupra/lor/ cu toată tara domniei mele, căci nu am altminteri cum să fac... ca noi suntem în mâna turcului”. Scrisoarea se încheia cu un sfat ce arata opinia domnului despre posibilitatea unui ajutor din partea lui Ferdinand Acum să știți Grăția voastră că s-a ridicat împăratul/sultanul/ cu toate ostile sale în Țara Ungureasca, iar despre craiul Ferdinand nimic nu se aude despre dânsul, ca unde ar fi”. La 10 septembrie, Moise, îi înștiința pe brașoveni că trebuie să se supună pentru ca „toți s-au închinat lui Ianas craiul”.

Ezitatea trupelor otomane în fața Vienei și mijloacele specifice ale diplomației habsburgice îl făceau pe Moise să devină cooperant și să accepte tratative de pace. Acțiunea diplomatică în Țara Românească fusese dublată, după obiceiul timpului, cu daruri bogate oferite domnului pentru acceptarea negocierilor.

La 9 ianuarie 1530, Stefan Pemfflinger, fratele lui Marc Pemfflinger, omul de încredere al lui Ferdinand, ce veghea la Sibiu asupra intereselor arhiducelui, informa ca Moise a acceptat pacea, în schimbul unei mari sume de bani. Începutul tratativelor cu Habsburgii i-a adus curând domnului muntean dizgrația Porții și ostilitatea mării boierimi. La jumătatea lunii mai 1530, Moise Voda fugea în Transilvania, unde, sprijinit de Habsburgi, ce considerau ca a sosit momentul de a instala în tronul Țării Românești un domn supus lor, se pregătea de ripostă. Prima acțiune militară în favoarea lui Moise și împotriva noului domn, Vlad (Înecatul), o întreprindea, în luna mai 1530, Stefan Pemfflinger. Expediția organizată pentru recuperarea tronului de către Moise Voda avea loc în luna august 1530,

fiind mobilizate trupele lui Stefan Mailath și cele ale lui Petru Gherendi și Gáspár Horvat. La 29 august 1530, în lupta de la Vișoara, fostul domn muntean cădea însă în lupta, curmând conflictul.

Perioada anilor 1530 - 1534 nu este marcată de demersuri diplomatice deosebite întreprinse de Habsburgi în țările române. Pregătirea campaniei sultanale din 1532, ce ar fi vrut să tranșeze definitiv conflictul pentru Ungaria, nu lasa prea mult câmp liber de acțiune domnului muntean (Vlad înecatul - 1530 - 1532). În Moldova, ofensiva începută de Petru Rareș pentru recuperarea Pocutiei canaliza toate eforturile domnului într-o singură direcție și sfârșea, în cele din urmă, prin a trezi iritarea sultanului, nemulțumit de acțiunile îndrăznețe de politica externă ale lui Rareș, ce lezau și interesele Imperiului otoman. La 15 mai 1531, sultanul îi reproșa lui Sigismund I, regele Poloniei, ca a întreținut relații diplomatice cu Petru Rareș și cu Vlad Voda care erau „sclavii mei și tributari și posesiunile lor încorporate între celelalte state ale noastre”. Deși nu dorea ca războiul început între domnul Moldovei și Sigismund să afecteze bunele relații otomano-polone, Süleyman atrăgea atenția, prin scrisoarea trimisa de marele vizir Ibrahim pasa, la 12 oct. /10 nov. 1531, ca dacă se constata încălcări de granița din partea polonezilor în Moldova, după cum se plângea Petru, care era „sclavul sultanului... orice atac împotriva acestei țări însemna un atac împotriva statelor prea-puternicului sultan”.

Preocuparea lui Süleyman de a pregăti campania de ocupare a Vienei l-a îndepărtat însă de diferendul moldo-polon ce s-a stins, pe moment, prin binecunoscuta înfrângere a lui Rareș la Obertyn (22 august 1531). După acest moment, începeau negocieri de pace cu Polonia, duse fără prea multă convingere de Petru Rareș, ce cauta pretexte pentru a justifica intrarea sa în Pocutia.

Retragerea trupelor otomane din Austria și Ungaria, în 1532, datorită amplei ofensive antiotomane organizate chiar de Carol al V-lea și de papa Clement al VII-lea, aducea în sufletul lui Petru Rareș o nouă speranță în forță

combativa a Habsburgilor, care ar fi putut să-i alunge pe turci de la gurile Dunării și din Balcani, eliberând cele două țări române de presiunea suzeranității otomane. Contactele cu Habsburgii fuseseră reluate încă din toamna anului 1531, fără o angajare concretă din partea lui Rareș. Emisarul său era, la 12 septembrie 1531, Grigore Rosenberg („Gregor Rosenperg”), parcălab de Cotnari. Nici despre misiunea sa nu cunoaștem amănunte. Trezoreria Austriei de Jos dădea însă ordin tuturor autorităților să faciliteze trecerea „ambasadorului domnului moldovean” spre Sepyer, unde se afla Ferdinand, în așteptarea convocării Dietei imperiale. Este un amănunt demn de luat în considerație ca, în ajunul marii confruntări cu Imperiul otoman, când Ferdinand dorea cu disperare organizarea unei rezistente antiotomane redutabile, cu sprijinul împăratului și al principilor germani, la Speyer sosea un emisar al lui Petru. Rezultatele campaniei sultanale din 1532 sunt bine cunoscute, și ele au demonstrat pe moment Europei că Habsburgii sunt o forță de temut pentru otomani, dacă eforturile celor „două jumătăți” ale posesiunile lui Carol Quintul reușesc să se unească, angrenând și efectivele spaniole.

Pacea încheiată în 1533 de emisarul imperial, Cornelius Duplicius Scepper, între Ferdinand și Zápolya, ratificată prin aprobarea sultanului, ce consimțea verbal la încheierea unui armistițiu între înalta Poartă și Imperiul German, aduceau o regroupare de forțe în Ungaria și Transilvania, în favoarea lui Ferdinand de Austria, considerat a fi – în primul rând – loțiitorul împăratului. Episodul asasinării lui Aloisio Gritti, însărcinat de sultan să traseze granițele definitive între Zápolya și Ferdinand, arată o radicalizare a ostilității față de turci în toate cele trei țări române. Zvonul că a premers sosirea sa la Dunăre, colportat de emisarul lui Zápolya, Ieronim Laski, potrivit căruia Gritti venea să instaleze în Țara Românească și Moldova pe cei doi fii ai săi, pentru el rezervându-și Ungaria și Transilvania, a născut de la început opoziția domnului muntean Vlad Vintila (de la Slatina), care a

refuzat orice cooperare cu emisarul sultanului, urmărind și încercuind de câteva ori contingentul de 2000 de ostași ce-l însoțea pe Gritti. Asasinarea episcopului de Oradea, Emeric Czibák, de către voievodul Transilvaniei, numit de Gritti, Ioan Doczy, a radicalizat conflictul dintre nobilimea maghiara rebela și efectivele modeste ale lui Gritti. Intervenția lui Rareș la lichidarea confruntării a fost decisivă, instigându-l pe Stefan Mailath să-l ucidă pe Aloisio Gritti, pe cei doi fii ai săi – Antonio și Pietro – și pe voievodul Transilvaniei, Ioan Doczy. Asasinarea acestora, la Mediaș la 28 septembrie 1534, avea drept scop – conform planurilor lui Rareș – o rupere definitivă a relațiilor cu Imperiul otoman și o ofensivă comună transilvano-moldo-munteana, susținută de Habsburgi, împotriva turcilor. La acest plan a consimțit și Zápolya, în ciuda dezvinovățirilor ulterioare, pentru ca Stefan Mailath, adversar al regelui Ioan până la acea data, era numit tocmai de acesta, în 1534, voievod al Transilvaniei.

Absenta sultanului, aflat pe frontul din Asia, de unde avea să revină abia în ianuarie 1536, a favorizat reluarea de către Habsburgi a poziției pierdute în Ungaria și Transilvania și reînceperea tratativelor diplomatice în Țara Românească și mai ales în Moldova.

La 8 decembrie 1534, Georg Reicherstorffer era trimis de Ferdinand de Austria în Moldova, pentru a relata tratativele diplomatice cu Petru Rareș. Prima misiune diplomatică a solului avusese loc în 1527 – la 18 iunie – și se soldase practic cu un eșec. De altfel, nici instrucțiunile primite în 1527 de la Ferdinand nu apar prea clar din relatarea făcută la întoarcere de Reicherstorffer, care menționa doar în treacăt întrevederea cu domnul Moldovei, lăsând să se înțeleagă ca misiunea sa a avut un oarecare succes (... am ajuns în Moldova, nu fără un drum/ destul de/ greu și acolo achitându-mă de însărcinarea soliei mele fata de voievodul Moldovei, nu fără grija sânguincioasă și munca, am primit răspunsul cel mai de dorit la cuvintele soliei mele... Ca, de fapt, Ferdinand nu obținuse nimic concret de la Petru Rareș, au demonstrat

evenimentele ulterioare.

În 1534, situația era alta și, de data aceasta, Rareș era chiar nerăbdător să înceapă tratativele cu Habsburgii. Negocierile diplomatice ale lui Ferdinand cu țările române au coincis, deloc întâmplător, cu reorientarea nobilimii maghiare spre tabăra imperială. Din această cauză, Ferdinand spera să poată atrage de partea sa pe domnii români, pentru ca aceștia să nu întreprindă acțiuni ostile, care, până la venirea turcilor, ar fi putut provoca mari pagube efectivelor destul de firave cu care Ferdinand dorea să cucerească și Transilvania.

În aprilie 1535, Reicherstorffer sosea, în a doua sa misiune diplomatică, în Moldova, reclamând dreptul de suzeranitate al coroanei ungare asupra Moldovei. Rareș se arata cooperant, de aceea emisarul lui Ferdinand cerea și un compromis în problema posesiunilor transilvane ale lui Rareș, care urmau a rămâne în situația în care se aflau pe moment, Bistrița revenind lui Ferdinand. La 4 aprilie 1535, în numai câteva zile de negocieri, misiunea lui Reicherstorffer se încheia fără ca Petru Rareș să perfecteze în scris vreo alianță cu Ferdinand sau să recunoască vreuna din pretențiile acestuia. Ceea ce este demn de remarcat este preluarea inițiativei diplomatice de către domnul Moldovei, care cerea ferm lui Ferdinand să-i mijlocească contactul cu împăratul Carol al V-lea, singurul pe care-l credea capabil să ducă la bun sfârșit lupta cu turcii. Atrăgea în aceste tratative și pe domnul Țării Românești, Vlad Vintila, care, prin poziția avută în timpul misiunii lui Aloisio Gritti în Țara Românească, în vara anului 1534, era silit să caute sprijinul unui aliat puternic, atât fata de pericolul extern, cât și fata de marea boierime, ce nu îl iertase pentru reprimarea sângeroasă a revoltei boierești, ce dorise, în 1534, înlocuirea domnului. În același an, 1535, în care Rareș începea tratativele cu imperialii, Vlad Vintila perfectă și el o alianță antiotomana. Contactele secrete cu Habsburgii nu i-au servit la nimic domnului muntean. Boierimea, nemulțumită atât de măsurile interne, cât și de noua orientare a politicii

externe, punea la cale asasinarea domnului, ce cădea răpus în timpul unei vânători pe Jiu, la 10 iunie 1535. („Apoi, trecând 3 ani ai domniei lui s-au dus la plimbare către Craiova, ca să vâneze în pădurile Jiului... iar lângă acestea Vintila Voda avea gând să mai taie o seama de boieri, simțind boierii, s-au vorbit cu toții, și au năvălit ei mai înainte, de au tăiat pe domn în malul Jiului și au scăpat ei de moarte”).

Ca înlăturarea domnului a avut și un motiv legat de reorientarea politicii externe a Țării Românești spre Habsburgi o arata scrisoarea trimisa la 15 iulie 1535 de către Ioan Zápolya sultanului, scrisoare prin care justifica acțiunea boierilor și alegerea noului domn, Radu Paisie, prin „răutatea” și trădarea fostului voievod Vlad Vintila. Radu Paisie era recomandat ca fiind credincios „capabil și valoros pentru orice serviciu al sultanului”, în timp ce Vlad Vintila începuse să facă „fapte necugetate”. Era evident ca Zápolya, în ciuda faptului că, în 1535, începuse din nou tratative de pace cu Ferdinand, dorea ca aceasta să se desfășoare în condițiile impuse de el, nu de adversarul său, pentru a cărui poziție sprijinul domnilor români ar fi devenit extrem de folositor.

Cu toate acestea, demersurile diplomatice ale Habsburgilor își urmau cursul, de această dată fiind implicat direct împăratul Carol al V-lea.

În toamna anului 1535, episcopul de Váztz, Stefan Broderic, un supraviețuitor al luptei de la Mohács, însoțit de Francisc Frângepani, îl contacta pe Carol al V-lea, la Neapole. Ca răspuns la solia maghiara, împăratul trimitea în vara anului următor, 1536, pe episcopul de Lund, care sosea în Transilvania, de unde informa ca, în Ungaria estică și Transilvania, climatul era favorabil păcii cu Habsburgii. Rareș prelua, cum am arătat deja, inițiativa diplomatica și îl trimitea pe vistiernicul Mateias pentru a cere episcopului de Lund să nu încheie pace cu Zápolya, deoarece acesta este credincios turcilor și astfel proiectul de cruciada și lupta antiotomana ar fi periclitat.

Încrederea domnului Moldovei în zelul cruciat al

împăratului fusese sporita de acțiunea întreprinsa de Carol al V-lea în Tunis, în 1535, în timpul căreia îl alungase pe vestitul corsar, devenit amiral al flotei otomane, Haireddin – Barbarossa, restaurând pe regele legitim, Muley Hassem. Tocmai de aceea mesajul lui Rareș către împărat și Ferdinand era redactat în termenii unei angajări militare ferme. „Eu sunt gata să slujesc Maiestății sale Imperiale și Catolice, ca și Maiestății sale Regale și întregii creștinătăți și nu-mi voi cruța nici avuțiile nici viața; numai Maiestăților lor să adauge silințele și ajutorul lor... să facă Maiestățile lor în așa fel încât să-mi trimită chiar anul acesta/ 1536/ 5.000 de oameni cu mașini pentru spart zidurile și să nu se îndoiască Maiestățile lor, căci orice s-ar întâmpla, cu ajutorul lui Dumnezeu, speram să înapoiem Maiestăților lor țara Transilvaniei întreaga și să pricinuim în felul acesta mare neajuns împărăției turcești”.

Scrisoarea lui Petru Rareș prezintă un mare interes, pentru ca el percepea adevăratul sens al prezentei lui Zápolya pe tronul Ungariei și în Transilvania. Domnul Moldovei spunea clar ca, dacă avea să cucerească Transilvania, aceasta prilejuia „mari pagube împărăției turcești”. El vedea, deci în „regele Ioan” un executant fidel, un slujbaş al sultanului, care gestiona puterea în Transilvania și Ungaria estica până la o nouă intervenție, definitivă, a lui Süleyman. Pericolul pentru celelalte două țări române era mare și, de aceea, Rareș dorea o acțiune în forța chiar în anul 1536, când sultanului îi era greu să se pregătească de un nou război, după campania persana. Ajutorul în oameni era minim, 5.000 de ostași, ceea ce-l interesa era artileria grea și mașinile de asalt, după ultimele invenții ale Europei occidentale, cu care ar fi progresat repede, în condițiile existentei a numeroase puncte fortificate în Transilvania.

Ca împăratul era mai puțin interesat de a asigura, printr-o campanie coordonată de Rareș, succesul militar și politic al fratelui sau în spațiul central și sud-est european, a arătat-o tergiversarea acțiunii armate, înlocuită cu tatonări diplomatice, menite să-l informeze despre

intențiile sultanului. Întărirea autorității lui Ferdinand la Dunărea de Jos nu convenea lui Carol al V-lea, care dorea să apară în ochi principilor creștini singurul apărător al credinței. Confruntarea lui Ferdinand cu turcii și o eventuală alungare a acestora dincolo de linia Dunării i-ar fi adus un prestigiu, care ar fi periclitat însăși poziția împăratului. Oricum, neînțelegerea dintre cei doi frați, ce au aparat fiecare – cu înverșunare – linia politica ce au considerat-o prioritară – Mediterana sau gurile Dunării – a dus la scindarea posesiunilor Habsburgilor și la ralierea principilor germani politicii lui Ferdinand de Austria. El apărea preocupat de soarta granitei sudice a Imperiului German, amenințat din ce în ce mai des de incursiunile otomane.

Revenind la anul 1536, acesta este anul ce marchează o dubla angrenare a domnilor români în sfera politicii Habsburgilor.

La 15 iulie 1536, sosea la Constantinopol dalmatul Dionisie della Vecchia (Bojidan Vuckovic), agent secret al împăratului, care profitând de bunele sale relații cu marele vizir Ayas-pasa*, încerca să culeagă informații pentru Habsburgi. După suma de 1.000 de scuzi primită la înapoiere, se poate considera ca rezultatul misiunii diplomatice a lui della Vecchia a fost un succes. Într-adevăr, în afara unor informații militare, privind punctele slabe în care flota imperială ar putea ataca sau posibilitatea angrenării creștinilor din Imperiul otoman într-o răscoală generală, agentul imperial stabilea trei contacte însemnate pentru o eventuală coaliție antiotomana în Balcani. Era vorba despre „patriarhul Serbiei” (așa apare în text) ** și domnii din Țara Românească și Moldova. În ceea ce privește prezenta voievodului muntean, Radu Paisie, la Constantinopol datele sunt certe, interesant este ca, probabil, acesta a tratat cu della Vecchia și în numele lui Rareș, sau domnul moldovean și-a trimis la Poarta propriul emisar, pentru a perfectă cu ambasadorul imperial clauzele unei alianțe. Tratatările cu Radu Paisie nu veneau pe un teren nepregătit. De un an, domnul Țării Românești

aștepta confirmarea din partea sultanului, amânată oficial datorită absentei acestuia din capitala, în realitate datorită existenței unui alt pretendent preferat, probabil, de marele vizir Ibrahim-pasa. Executarea marelui demnitar a adus și mult râvnita confirmare pentru Radu Paisie, a cărui prezență la Constantinopol se lega tocmai de acest eveniment. În perioada de nesiguranță, iulie 1535 - iunie 1536, când Radu Paisie a fost contestat și de o parte a boierimii, domnul muntean a început negocieri cu Habsburgii, dictate de necesitatea apărării tronului. În primăvara anului 1536, scria personal lui Ferdinand, căruia îi cerea protecție pentru el și țara sa. Era o reînviere a statutului de vasalitate al Țării Românești față de Coroana ungara, care urma a fi materializat, de această dată, printr-o alianță antiotomana. În cazul imposibilității unei cooperări militare, se prevedeau clauze minimale de ajutor reciproc: Ferdinand să încerce să împiedice mărirea tributului Țării Românești către Poarta, iar Radu Paisie să informeze, în secret, despre mișcările turcilor.

Întâlnirea între agentul imperial della Vecchia și Radu Paisie, în vara anului 1536, avea loc după ce negocierile ajunseseră într-un punct avansat. Noua situație creată prin obținerea investiturii de la Poarta de către Radu Paisie îl făcea pe acesta să devină circumspect. Domnul, numit de emisarul Habsburgilor „regele Valahiei care este creștin și mare senior”, se arata dispus să continue tratativele, dar de „teama spionilor” refuza să trimită împăratului o scrisoare; cerea însă ca un ambasador al Habsburgilor să vină în Țara Românească, pentru a discuta clauzele concrete ale organizării luptei cu turcii. În acest scop, elibera un salvconduct pentru solul imperial.

Demersurile domnilor români pentru a obține ajutor financiar și militar eficient din partea Habsburgilor au continuat în anul 1537. Având în vedere importanța politica și strategica a celor două țări și necesitatea cooptării Poloniei în „Liga” anti otomana, Ferdinand de Austria încerca, din 1536, să medieze o înțelegere între

Sigismund I, regele Poloniei și Petru Rareș.

La 16 aprilie, nunțul apostolic la Viena, Giovanni Morone, episcop de Modena, informa pe papa Paul al III-lea ca „*il vaivoda e ducă di Multavia qual per alți tempi era feudatario d’Ungaria et e potentissimo*”, făcuse câteva incursiuni în Polonia, care nu vor rămâne nepedepsite de regele Poloniei. Pentru a preîntâmpina un război în zona și pentru ca Rareș era dușmanul lui Zápolya și, deci, un posibil aliat al lui Ferdinand, acesta făcea demersuri pentru a aplana conflictul dintre cei doi principii.

La rândul său, ambasadorul Modenei la curtea lui Sigismund, Valentini, informa de la Cracovia, la 8 august 1537, ca regele Poloniei, cu efective impresionante, peste 110.000 de osteni, se pregătea să intre în Moldova, doar medierea inițiată de Ferdinand amânând campania. În același timp, Valentini nota că nu crede că s-ar putea încheia o pace de durată între domnul Moldovei și regele polon, pentru că cererile acestuia sunt „atât de numeroase și atât de aspre ea... nu se va încheia pace și nici măcar armistițiu”. Aprecierea ambasadorului modenez era realistă. Anul 1538, anul mării campanii sultanale, îl găsea pe Rareș în război cu Polonia, iar pacea încheiată atunci a fost dictată de necesitatea regroupării forțelor lui Rareș împotriva tătarilor, ce atacau din est.

În 1537, însă, se legau încă multe speranțe de organizarea mării coaliții antitotomane, în care Rareș credea că va juca un rol important. La 14 septembrie 1537, „episcopul Vasile” era trimis de Rareș la Veneția, pentru a-l contacta pe della Vecchia. Scrisoarea adusă era cifrată și purta drept indicație de adresă „ilustrului domn, doctor Froim”, din Veneția. În realitate, cererea de ajutor medical, era ca și altă dată în istoria diplomației medievale românești, o posibilitate de a contacta în secret puterile creștine europene, în vederea luptei antitotomane. Cifrul scrisorii era adus de același episcop Vasile și el ajuta la transcrierea scrisorii expediată de della Vecchia lui Carol al V-lea, la 7 decembrie 1537. Scrisoarea lui Rareș nota că dorea ca doctorul Froim să-l viziteze în curând, pentru a-l

vindeca de boala pe care a contactat-o cu doi ani „în urma”, când aflându-se în baie „s-a îmbolnăvit de urechea dreapta din cauza curentului”. Pentru aceasta, Rareș promitea să plătească „doctorului Froim” 3.000 de ducați. Explicația textului, trimisa la 7 decembrie 1537 împăratului, era următoarea: „boala” contactata - de

Rareș - în urmă cu doi ani era pericolul turcesc, ce se agravase după episodul Gritti; curentul în urechea dreapta reprezentând prezenta oștii otomane în flancul sau drept, iar suma de 3.000 ducați trebuia interpretată în sensul existenței unor efective moldovene între 25 - 30.000 de osteni, gata de atac. Prezenta doctorului Froim în Moldova echivala cu invitația adresată Habsburgilor de a începe de la gurile Dunării ofensiva împotriva sultanului.

Scrisoarea trimisa de della Vecchia mai conținea rugămintea expresă a acestuia ca împăratul să răspundă favorabil cererilor lui Petru Rareș, precum și informații privind mobilizarea efectivelor otomane; sultanul avea să ierneze la Adrianopol, de unde avea să plece primăvara următoare.

Interesant este faptul ca, la 19 august, în același an, domnul muntean, Radu Paisie, trimitea și el o cerere de ajutor medical judeului Brașovului Hans Fuchs („Fus Hanas”), pentru fiul sau Marcu. („... Dau de știre domniei tale ca a căzut acum prea iubitul fiu al domniei mele, Marcu Voievod, la grea boala. Drept aceea te rog pe domnia ta să te povățuiască Dumnezeu ca să-i trimiți domnia ta pe Gheorghe vraciul și cu ierburi de tot felul poate că-l va vindeca de boala...”).

Până la o dovadă certa asupra stării sănătății lui Marcu Voievod, în anul 1537, este greu să știm dacă avem de-a face cu o cerere reală de ajutor medical sau cu transcrierea unui mesaj cifrat, ce s-ar fi putut referi la siguranța domnului și a persoanei fiului său. Cert este ca aceasta „boala grea” nu a lăsat urme, Radu Paisie asociindu-și fiul la domnie, nu după mult timp. Evident, ca orice concluzie asupra acestui mesaj poate fi pripită, dar merita, credem noi, să amintim similitudinea scrisorii din

august 1537 cu cea trimisa de Rareș, în septembrie 1537. Este de notat ca Radu Paisie se adresa brașovenilor, cei mai leali sprijinitori ai lui Ferdinand, care abia în 1536 prestaseră jurământ de fidelitate lui Zápolya. În 1537, când Zápolya însuși începuse tratative cu Ferdinand, prin „fratele” George, episcopul de Oradea, Brașovul îl susținea din nou pe „regele romanilor”.

La 18 decembrie 1537, della Vecchia revenea cu cererea imperativa de a se răspunde domnului și „patriarhului Serbiei”. Până în luna martie 1538, Carol al V-lea rămânea impasibil. La această dată, anunța că nu a primit scrisorile celor doi oameni politici din sud-estul Europei.

O explicație a acestei lipse de bunăvoință manifestata de împărat față de o ofertă clara de ajutor militar, formulata în termeni deosebiți de avantajoși pentru coaliția antiotomana, se poate găsi în scrisoarea nunțului apostolic Morone, din 6 martie 1538. Aflat la Praga, la curtea lui Ferdinand, episcopul de Modena răspândea zvonurile care circulau în Imperiul German despre Petru Rareș. Nemulțumit de conflictul cu Polonia – în care Rareș nu se arata deloc conciliant – și, dorind, în același timp, să atragă Polonia în „Liga sfânta”, împăratul se arata dispus să creadă intrigile ce-l desemnau pe domnul Moldovei drept omul turcilor. Atacul asupra Poloniei s-ar fi făcut la porunca sultanului, care, nedorind să încalce direct tratatul de pace încheiat cu Polonia (1536), se folosea de Petru Rareș.

Planul de cruciada proiectat de „Liga sfânta” (în care Carol al V-lea reușise să înglobeze Venetia, papalitatea, Imperiul German, Spania, Portugalia, ducatul Milanului și Urbino) avea oricum alte priorități decât atacul gurilor Dunării. La 8 februarie 1538, se perfecta alianța principilor europeni la Roma, mobilizându-se importante efective maritime pentru a ataca din nou Imperiul otoman prin Mediterana. Moreea trebuia ocupata. Aici avea să se stabilească baza de acțiuni de unde să pornească, prin Marmara, atacul asupra strâmătorii Dardanele și dominarea

Mării Negre. Planul era utopic și înfrângerea suferită de flota aliata la Preveza (1538) a demonstrat forța combativa a flotei otomane, subestimata de Carol și de venețieni.

În ceea ce privește organizarea armatei terestre, Carol și Ferdinand și-au grupat forțele în așteptarea unui atac în Ungaria, deși din iunie 1538, Ooan Pastor, agent secret al Habsburgilor, informa de la Raguza ca turcii aveau să atace întâi Moldova. Informația concorda cu toate demersurile lui Petru Rareș. Rezultatul eforturilor diplomatice depuse timp de 3 ani de Petru Rareș era nul, datorită unor zvonuri false. În fața campaniei sultanale din 1538, ce viza Moldova cu scopul precis de a forma o breșă serioasă în frontul antiotoman, Rareș era singur. Emisarul imperial, ce urma a aduce un răspuns binevoitor domnului Moldovei, pleca din Toledo abia la 7 noiembrie 1538; evident ca orice tratative erau tardive la acea data, când Rareș se afla fugăr în Transilvania, lipsit de tezaur și de oaste. Domnii români obțineau doar dreptul de a se adăposti cu familiile în Transilvania în timpul invaziei turcești. Acest act era dat din Košice la 6 septembrie 1538 de către Ferdinand, care, în virtutea tratatului semnat la Oradea cu Ioan Zápolya, se considera îndreptățit să ia hotărâri în teritoriul Ungariei și al Transilvaniei. Nu aflase încă faptul ca

„Fratele George” declarase, în numele lui Zápolya, nul tratatul încheiat cu „regele romanilor” și ca, încă de la 18 august acesta scrisese sultanului, asigurându-l de fidelitatea sa neclintită.

Cauzele pentru care campania sultanala, pornită sub deviza pedepsirii Moldovei s-a soldat cu o simplă schimbare de domn au fost pe larg analizate în istoriografia noastră, de aceea nu insistam asupra acestei discuții.

Anii care au urmat, 1539 – 1541, au fost marcați în Moldova de două domnii, cea a lui Ștefan Lăcusta și cea a lui Alexandru Cornea; ambele au debutat sub auspiciile fidelității fata de Poarta și au sfârșit prin a purta negocieri secrete cu Habsburgii.

Domnia lui Stefan Lăcusta începea sub amenințarea directă a pierderii independentei Moldovei. Închinarea boierilor către sultan, ce a premers fuga lui Rareș din țară, a asigurat păstrarea formală a dreptului „țării” de a-și alege domn. Între soluția radicală a transformării țării în pașalâc și acceptarea domnului adus de turci, Stefan Lăcustă, bineînțeles că boierimea Moldovei a acceptat soluția cea mai puțin împovăraătoare. Chiar dacă turcii lăsa la Suceava o „garda domneasca”, iar teritoriul de dincolo de Prut era preluat de administrația otomană, care încerca să se stabilească aici, după ce Tighina, Buceagul și Brăila deveniseră raiale (1538), existența unui voievod din „os domnesc” asigura legitimitatea dinastică și aparenta de independență.

La început, instalarea lui Stefan Lăcusta a fost urmată de un val de panică în Imperiul German. La curtea imperială de la Toledo și Madrid și la cea regală de la Viena veneau zilnic știri alarmante privind situația din Moldova, care periclita orice tentativă a Habsburgilor de a se stabili în zonă. Este suficient dacă cităm raportul trimis de la Buda la 1 octombrie 1538, în care se atrăgea atenția asupra pericolului ocupării de turci a celor trei principate și care adăugă: „regele romanilor să nu se mire dacă va fi atacat de turci prin pasurile moldovene, deoarece acest drum este mai scurt decât cel pe malul Dunării”. La fel de gravă era situația prezentată de Mathias Loboczky regelui Ferdinand, la 1 ianuarie 1539. Acesta era informat că sultanul a pus „sângeagi” la Soroca care se afla la „8 mile depărtare de granitele regatului Poloniei” și „la Bar, cetate pe care actuala regină a Poloniei a ridicat-o la granitele sale”. De asemenea, turcii ridică și alte fortificații de lemn; în plus, domnul adus de sultan a dat ordin să se coboare clopotele bisericilor și are de gând să „turcească” țara.

În timp, toate aceste informații s-au dovedit lipsite de temei. În fața reînceperii conflictului cu Polonia pentru teritorii și mori aflate pe Nistru, Stefan Lăcustă, nu numai că nu a apelat la turci, cum făcea regele Sigismund al Poloniei, ci accepta mediația lui Ferdinand de Austria.

Schimbul de solii, între 1538 și 1539, s-a făcut prin parcălabul Stanciu și căpitanul Petre Vartic, ce avea să fie o figura de seamă în schimburile diplomatice ale Moldovei. Ca urmare a normalizării relațiilor cu Habsburgii, Ferdinand trimitea în Moldova pe Tranquillus Andronicus, diplomat și umanist de origine dalmata, fost secretar al lui Aloisio Gritti, care promitea domnului ajutor militar pentru reocuparea teritoriilor pierdute între Prut și Nistru. Alt diplomat, atras din 1536 de partea Habsburgilor, Ieronim Laski, se oprea, înaintea misiunii încredințate de Ferdinand la Constantinopol, în Moldova, unde se întâlnea cu domnul la Hârlău (22 octombrie 1539), făcându-i aceeași propunere.

Apropierea lui Stefan Lăcusta de tabăra ferdinandista era evidentă și definitivă în vara anului 1540, când după moartea lui Zápolya, domnul Moldovei se alătură celor ce sprijineau revendicarea lui Ferdinand de Austria de a deveni rege al Ungariei reunificate, în conformitate cu prevederile tratatului de la Oradea. Existența fiului legitim al lui Ioan Zápolya și al reginei Isabela, fiica lui Sigismund al Poloniei și a Bonnei Sforza, scindase încă odată marea nobilime ungara. Tocmai de aceea, Ferdinand avea anevoie de sprijinul efectiv al domnilor români, pentru a-i apăra interesele la Poarta și pentru a-i proteja granițele.

La 24 septembrie 1540, solul lui Stefan Lăcustă, Ioan, era trimis la Ferdinand; la 14 octombrie, Ferdinand trimitea ambasada de răspuns, formată din mari demnitari ai partidei nobiliare maghiare, Tamás Nádasdy, Gáspár Horváth și Sigismund Balassa. La 22 decembrie, Ferdinand accepta vasalitatea Moldovei oferită de solul lui Stefan Lăcusta și ocolea problema repunerii în drepturi a domnului Moldovei în posesiunile sale din Transilvania, deoarece Ciceul și Cetatea de Balta fuseseră dăruite de regele Ioan unui „supus al său”. Tratatativele cu Habsburgii nu au apucat să se materializeze într-un tratat scris, pentru ca Petru Rareș, prin eforturi diplomatice susținute de un important aport bănesc, reușea, după doi ani de pribegie, să obțină iertarea sultanului și redobândirea

tronului Moldovei.

Marii boieri, de teama represaliilor din partea domnului pe care-l trădaseră în 1538, au hotărât să-l sacrifice pe Stefan Lăcustă, pentru a putea ridica pe tronul Moldovei un alt domn supus intereselor mari boierimi. Având ca pretext măcelărirea unei garnizoane otomane aflată în

Moldova, în noiembrie 1540, boierii hotărăsc să-l asasineze (la 20 - 21 decembrie 1540), acuzându-l de trădarea intereselor țării. Scrisoarea justificativa, trimisa în ultimele zile ale lui decembrie 1540 lui Sigismund I, explica clar atitudinea și planul marii boierimi de a se salva încă odată pe sine și țara. Stefan Lăcustă, care era „turc în veșmântul nostru”, pe care ei l-au primit de nevoie („de ar fi pus domn pe un țigan ori pe un arap, tot l-am fi primit, numai împăratul/ sultanul/ sa nu se întoarcă și să nu prade țara până la capăt”), „a început cu încetul, a da țara împăratului... nu voia să asculte de nimeni, făcea pări tainice, primea învățături de la împăratul, învățături potrivnice Mariei tale și noua”.

Hotărâți să nu permită întoarcerea lui Rareș și nici să nu provoace mânia sultanului, marii boieri cereau confirmarea domnului ales de ei, Alexandru Cornea. În scurta sa domnie de 1 luna și trei săptămâni, Alexandru Cornea a încercat să reînnoade firul rupt al relațiilor cu Habsburgii, trimițând în luna ianuarie 1541, la Wienerneustadt, reședința lui Ferdinand, un sol ce ducea „regelui romanilor” jurământul de vasalitate al domnului Moldovei.

Eforturile lui Alexandru Cornea au fost zadarnice. La 23 ianuarie 1541 Petru Rareș pornea spre Moldova, cu ajutor turcesc, iar la 9 februarie 1541 Alexandru Cornea, capturat de Petru Rareș la Galați, era executat din porunca domneasca.

Capitolul VII

1. Noua Orientare politica a țărilor române între 1541 - 1562.

Contextul politic central-european.

După 1541, anul transformării Budei în *beilerbeilic*, demersurile Habsburgilor în țările române încep să fie întâmpinate cu tot mai multă neîncredere și, treptat, cu ostilitate fățișă.

În urma morții lui Zápolya, sultanul, ca urmare a unei manevre lipsită de abilitate a lui Ferdinand, era informat despre prevederile tratatului de la Oradea. „Regele romanilor” sperase ca aceasta știre să îl înfurie pe Süleyman și să-l convingă să retragă ajutorul acordat până atunci familiei Zápolya. În plus, generalul austriac, von Rogendorf, cucerea vremelnice Buda (în 1540), furnizând pretext pentru o nouă campanie sultanala pe Dunăre. Calculele lui Ferdinand au fost complet greșite; mânia sultanului, odată dezlănțuită, nu a putut fi zăgăzuită prea ușor. Ca pedeapsă pentru tratativele secrete duse de Ioan Zápolya, Süleyman ocupa Buda, depunea pe micul rege, Ioan-Sigismund, de teritoriile Ungariei estice, transformate în *beilerbeilic*, și îi oferea cu „mărinimie” Transilvania, ce devenea principat autonom sub suzeranitate otomană; de asemenea, el și regina mama, Isabela, aveau dreptul să poarte în decursul vieții titlul regal.

În noua situație politică creată la Dunăre, era de așteptat o reacție energică a Habsburgilor, ce nu a sosit însă în anii imediat următori. Firesc, aceasta neputință a fost înregistrată și a avut un efect negativ întâi asupra nobilimii maghiare, apoi asupra domnilor din Țara Românească și Moldova.

Până în 1545, anul demarării unei perioade lungi de tratative otomano-habsburgice, încheiate cu primul tratat de pace perfectat în scris (1547), între Ferdinand de Austria și Süleyman II, speranța reluării luptei antiotomane a mai fost păstrată de cei doi domni credincioși idealului de cruciadă Radu Paisie și Petru Rareș.

Radu Paisie, care încercase să rămână deoparte în marea înclăștare politică și militară din 1538, nu abandonase cauza „creștinătății”. La 2 decembrie 1540,

Stefan Mailath scria cumnatului său, Tamás Nádasdy, ca domnul muntean l-a informat despre iminenta pericolului ce-l așteaptă din partea turcilor, dacă refuza recunoașterea ca rege a lui Ioan-Sigismund.

În 1541 - 1542, împreună cu Petru Rareș, care își schimbase doar aparent atitudinea fata de turci, Radu Paisie reîncepea tratativele cu Ferdinand de Austria, după cum informa nunțul apostolic Verollio, aflat la Viena. În ciuda aparentelor înșelătoare, Petru Rareș atacând „din porunca sultanului” Transilvania, spunea Verollio, pentru a o reda reginei Isabela, își urma linia politica proprie. Prezenta trupelor domnului Moldovei în Transilvania se lega de recuperarea posesiunilor înstrăinate de Zápolya, Ciceul și Cetatea de Balta. Pentru a reocupa aceste posesiuni, Petru Rareș nu s-a temut să intre în conflict nici cu Stefan Mailath, voievodul Transilvaniei, ce primise la 2 februarie 1541 cetatea Ciceu de la Ferdinand, nici cu cumnatul acestuia, Tamás Nádasdy, puternicul nobil maghiar aflat în slujba „regelui romanilor”. De altfel, în urma campaniei din Țara Făgărașului din vara anului 1541, Petru Rareș îl făcea prizonier pe Stefan Mailath. Cu acordul „fratelui George”, episcopul de Oradea, devenit „vicerege” al principatului și tutorele lui Ioan-Sigismund, Rareș îl preda pe voievodul Transilvaniei turcilor; acesta avea să rămână prizonier un deceniu, în închisoarea „Celor șapte turnuri”.

După ce obținuse parțial ceea ce dorise, Petru Rareș, relua tratativele secrete cu Habsburgii, fără a înceta de a arăta supunere sultanului. Omul de legătură, în 1541 - 1542, avea să fie același Petru Vartic, ce atrăgea atenția lui Ferdinand asupra posibilităților de atac asupra Budei, înainte ca turcii să poată refortifica cetatea, moment după care orice tentativa ar fi fost zadarnică.

După instalarea turcilor la Buda, în anul 1542, se organiza o nouă coaliție antiotomana în statele germane, la fel de efemera ca și cele precedente. Petru Rareș, prin emisarii săi, a aderat imediat la ideea acestei coaliții. La 1 martie 1542, se încheia la Suceava tratatul secret cu

margraful Joachim de Brandenburg, prin care domnul Moldovei se angaja, în cazul unui război cu turcii, să furnizeze coaliției creștine informații, provizii, bani, prin vinderea, prin Polonia, a 30.000 capete de vite și, să întoarcă armele împotriva turcilor, când împrejurările ar fi permis. Până la izbucnirea ostilităților, pentru pregătirea armatei, Rareș varsa lui Joachim von Brandenburg suma imensa de 200.000 galbeni ungurești, bani aruncați, pentru că nu au fost folosiți nici pentru înarmare și nici nu au mai fost returnați vreodată în Moldova.

Eșecul campaniei antiotomane a principilor germani era comentat de Antonio Possevino cu multă amărăciune: *„non conseguì altro, che una trista perdita et morte di assaissimi christiani... tutti fuggirono miseramente. Di chei Germani, attribuitane la colpa al tradimento degli Ungheri, et essendo Pietro Perenio, Vescovo a Strigonia, preso et condotte a Ferdinando a Mijhel, fu posto în prigione perpetua, dove anco morì”*.

În timpul ostilităților între armatele lui Ferdinand și cele ale reginei Isabela, conduse de „fratele George”, Petru Rareș intra din nou în Transilvania, de data aceasta apărându-și ferm și deschis interesele periclitate de dese schimbări de stăpâni, care aruncaseră, practic „din mână în mână” – posesiunile legitime ale domnului Moldovei. În luna octombrie, noiembrie 1542, recupera Ciceul și Cetatea de Balta și obținea supunerea Bistriței, împreună cu plata censului restant de 8.800 de florini.

Din 1543, Petru Rareș nu se mai angaja în tratative periculoase cu Habsburgii, deoarece ei înșiși, epuizați de confruntările pe mai multe fronturi (în războaiele italiene, în Mediterana în centrul Europei și chiar în sânul Imperiului German, scindat de Reforma), căutau calea negocierilor cu Imperiul otoman.

Ultimul act notabil al diplomației habsburgice în țările române l-a constituit jurământul de vasalitate depus de Radu Paisie, fata de Ferdinand, la 7 ianuarie 1543.

În cursul anului 1543, Radu Paisie iniția un schimb de ambasade cu Ferdinand de Austria și Carol Quintul,

mesagerul scrisorilor fiind Antonio de „Cherozko” (în text). Acesta sosea la Târgoviște și era retrimis la împărat de domnul muntean, pentru a-l informa pe acesta de evoluția situației politice din zonă.

Din 1545 - 1546 linia politica a țărilor române suferă o schimbare radicală. Venirea lui Mircea Ciobanu pe tronul Țării Românești (1545 - 1552, 1553 - 1554, 1558 - 1559) a influențat timp de peste două decenii (prin moștenirea politica lăsată fiului sau Petru cel Tânăr, 1559 - 1568) evoluția raporturilor statului muntean cu cele două imperii vecine (între

1551 - 1556 prin prezenta trupelor imperiale, conduse de generalul Castaldo, în Transilvania, Tara Românească s-a învecinat practic cu posesiunile lui Ferdinand de Austria, viitorul împărat german din 1558). Linia politica a lui Mircea Ciobanu a urmat cu consecvența respectarea obligațiilor fata de Imperiul otoman, fiind convins de incapacitatea Habsburgilor sau de lipsa de interes a altor principii creștini de a mai lupta împotriva turcilor.

La începutul anului 1545, turcii erau informați despre politica duplicitară dusă de Radu Paisie, fapt pentru care acesta era convocat la Poarta. Sosit aici, avea să fie exilat în Egipt și, în locul său era numit Mircea Ciobanu. Se pare că fostul domn muntean, în cei 10 ani de domnie, reușise să adune o avere impresionantă, deoarece numeroase ordine adresate „fratelui George” și *sângeacbeylor* din teritoriile limitrofe Țării Românești vizau recuperarea tezaurului domnului, ce nu trebuia lăsat să fugă cu banii spre Transilvania și Imperiul German.

Unificarea statutului politic și economic al celor trei țări române este vizibilă din poruncile emise pentru Petru Rareș, Mircea Ciobanu și „fratele George”, privind obligațiile de aprovizionare a Porții, predarea la timp a haraciului și a contingentelor de „vâslași”, ca și a cailor pentru cavaleria sultanului.

Tot la intervenția Porții se rezolva și diferendul între Rareș și transilvăneni privind recuperarea integrală a

posesiunilor domnului Moldovei. La 13 aprilie 1545, lui Rareș i se aducea la cunoștință ca sultanul recunoștea drepturile acestuia asupra tuturor cetăților acordate de Zápolya și ca „fratele George” a fost avertizat să respecte hotărârea sultanului și să retrocedeze domnului Moldovei și satele dependente de cetățile amintite.

În condițiile unui control politic și economic strict, exercitat de turci, inclusiv prin supravegherea reciprocă între cei trei conducători ai principatelor române, nu este de mirare ca relațiile diplomatice cu Habsburgii au intrat într-un con de umbră.

Succesorul lui Rareș în Moldova, fiul sau Ilias, ostatec la Poarta din 1541, nu putea inspira încredere, după cum nici Mircea Ciobanu nu era un partener de discuție potrivit, fiind ostil Habsburgilor, pe care nu îi considera capabili de a-i mai înfrunta pe turci. Neîncrederea domnilor români în forță combativă a Casei de Austria a fost sporită de încheierea tratatului de pace habsburg-otoman din 1547.

Acalmia nu avea să dureze însă pe linia Dunării de Jos. „Fratele George”, nemulțumit de pretențiile sultanului asupra Transilvaniei, pe care o considera un teritoriu ce-i aparținea de drept, deși nu dusese nicio campanie de cucerire a acestei țări, se relansa în subtile și anevoioase tratative diplomatice cu Habsburgii, pentru a o convinge pe regina Isabela să renunțe, de bunăvoie, la drepturile succesoriale ale fiului ei. În 1551, în luna iulie, regina Isabela părăsea, împreună cu Ioan-Sigismund, Transilvania. După câteva luni de reflecție, se refugia din orașul Munkács la Piotrov (în Polonia), unde cerea fratelui său, Sigismund al II-lea August, ajutorul pentru recuperarea tronului. În Transilvania, situația se complica prin comportamentul aberant al trupelor imperiale conduse de generalul Gianbatista Castaldo. Acesta, împreună cu marchizul Sforza Palavicini, îl asasina la 17 decembrie 1551, la Vințu de Sus, pe „fratele George”. Prezența armatei austriece și asasinarea „viceregelui” Transilvaniei provoca reacția otomană ce ducea la

ocuparea Timișoarei (1552) și la organizarea unui nou *beilerbeilic* în zona.

În această situație confuza, Ferdinand cauta noi puncte de sprijin în Țara Românească și Moldova. Din aceasta perioada datează obiceiul Habsburgilor de a stipendia falși sau reali pretendenți la domnie, care să poată deveni ulterior domni clientelari Vienei. La 9 aprilie 1550, Ferdinand dădea ordin Trezoreriei Ungariei să plătească anual lui Aaron-Voda, fiul lui Bogdan-Voda și alungat din țara de Petru Rareș, care apelase la „clementa” și „mila” „regelui romanilor” pentru a-l adăposti, suma de 100 de florini pe an. Suma, deși nu era mare, avea să fie plătită cu regularitate până în 1560, asigurând o parte din mijloacele de subzistență ale unui aventurier, ce aștepta ocazia potrivită pentru a fi propulsat pe tronul Moldovei.

În 1551, înlocuirea lui Ilias Voda cu fratele său, Stefan Rareș, în vârsta numai de 20 de ani, prilejuia lui Ferdinand speranța unei noi schimbări în politica externă a Moldovei. La 19 septembrie 1551, generalul Castaldo scria lui Ferdinand că oferă ajutor lui Stefan Rareș, pentru ca acesta să-și poată menține tronul. La 27 septembrie 1551, Ferdinand scria aceluiași general să trimită emisarii săi în Moldova pentru a perfectă condițiile unei alianțe. La 29 septembrie 1551, se afla vestea ca cei doi frați Rareș s-au împăcat, ceea ce aducea din nou neîncrederea Habsburgilor, sporită și de știrea trimisă de la Constantinopol de Giovanni Maria Malvezzi, ambasadorul Casei de Austria. Acesta informa, la 10 iunie 1551 ca Ilias Rareș trecuse la islamism, devenind *sângeacbey* de Silistra. Mai mult, primise ca reședință fostul palat al lui Ibrahim-pasa...

La 6 ianuarie 1552, generalul Castaldo primea pe secretarul lui Stefan Rareș, care, după ce îl asigura de bunăvoință domnului față de regele Ferdinand, cerea de fapt restituirea cetăților din Transilvania, unde domnul Moldovei să se poată ascunde, deoarece turcii aveau din nou să invadeze nordul Dunării.

Din cauza fricii de marea armata otomana ce se pusese în mișcare, știrile erau confuze. Un grup mic de boieri din Țara Românească se oferea sa organizeze o răscoală împotriva lui Mircea Ciobanu și cerea sprijinul generalului imperial. Alți emisari unguri sau moldoveni informau ca regele Poloniei s-a angajat în scris, împreună cu domnii țărilor române, să-l readucă pe nepotul său, Ioan-Sigismund, pe tronul Transilvaniei sau ca Stefan Rareș este înțeles cu turcii, oricâtă supunere ar arăta regelui Ferdinand. În luna martie 1552, Stefan Rareș oferea ajutor militar lui Ferdinand, dacă avea să fie atacat, dar dogele Veneției era informat, de la Bratislava, de ambasadorul sau Frederico Badoer, ca la curtea lui Ferdinand domnul Moldovei nu mai era privit ca un aliat sigur.

În aprilie 1552, prevestirile amenințătoare ale domnului muntean, Mircea Ciobanu, ce îl prevenise - la 5 februarie 1552 - pe emisarul voievodului Transilvaniei, Andrei Báthory, ca în 1552 Viena va fi din nou asediata de „turci, tătari, munteni și moldoveni”, iar în „Transilvania va fi trimisa o astfel de forță încât nimic nu-i va putea rezista”, păreau a se materializa. Nu era atacata Viena, dar Transilvania era serios amenințată prin invazia trupelor moldo-muntene, iar Banatul avea să fie ocupat de turci.

La 22 august 1552, Mircea Ciobanu transmitea primarului orașului Sibiu, Petru Haller, ordinul sultanului de supunere fata de Ahmed-pasa, cuceritorul Timișoarei.

În modul - cunoscut deja - în care Castaldo își înlătură adversarii incozi, la 11 septembrie 1552, Ferdinand era informat ca Stefan Rareș fusese „asasinat în cortul său”, din porunca generalului imperial, care se temea de o nouă regrupare de forțe moldo-tatare, ce ar ataca Transilvania. Hieronymus Ortelius reda, în 1602, episodul asasinării lui Stefan Rareș ca pe o mare ticăloșie din partea lui Castaldo. Pe baza unor scrisori falsificate, Stefan Rareș a fost declarat trădător, a fost ucis, i s-au furat toate bunurile și, pentru „a nu rămâne nimeni care să poată răzbuna moartea” au fost asasinați toți membrii

familiei sale, indiferent de vârstă și sex.

La numai două săptămâni de la asasinarea lui Ștefan Rareș, noul domn ales de țară, Alexandru Lapusneanu, temându-se de o posibilă reacție violentă din partea Habsburgilor, dacă nu le-ar câștiga bunăvoință, se grăbea să trimită doi soli la generalul Castaldo. Asupra misiunii acestora, arhiducele Maximilian, fiul lui Ferdinand de Austria și comandantul suprem al armatei ce acționa în Austria de Jos, Ungaria și Transilvania, era informat la 25 septembrie 1552. Scrisoarea, în parte cifrată, menționa că noul domn obținuse această demnitate prin "grăția divină" și cu „ajutorul Maiestății voastre/ Ferdinand de Austria/ și al regelui Poloniei”, că „este creștin și astfel vrea să rămână cât timp va trăi” și că „va servi pe Maiestatea Voastră împotriva turcilor”, după cum era gata „să-l ucidă sau să-l alunge pe tiranul” din Țara Românească, care servea interesele sultanului și în care nu se putea avea încredere pentru semnarea unui tratat de pace.

Evident, o asemenea profesiune de credință nu putea decât să-i bucure pe Ferdinand de Austria și pe arhiducele Maximilian. Cu toate acestea, la 22 octombrie 1552, Castaldo îl informa pe Ferdinand că noul domn al Moldovei este „o creație a regelui Poloniei” și că, dacă regina Isabela s-ar gândi să recupereze Transilvania pentru fiul ei, „ar putea avea/ de la Alexandru/ mare ajutor”. Ferdinand, ce menaja sentimentele regelui Poloniei, dorind ca acesta să rămână neutru în conflictul pentru Transilvania, dus atât cu Imperiul otoman cât și cu mereu schimbătoarea regină Isabela, recomanda cu căldură pe Alexandru Lapusneanu lui Castaldo; în plus, cerea acestuia să „facă același lucru /domnului/ muntean, care i s-a întâmplat și lui Ștefan al Moldovei”, adică să-l ucidă, dar numai după ce ar obține de la acesta un tratat de pace favorabil, care să nu pornească aversiunea Porții față de „regele romanilor”.

Tratatul de pace cu Mircea Ciobanu erau anevoioase și se desfășurau sub permanentă amenințare a sultanului, exercitată prin supravegherea lui Ahmet-pasa.

Domnul muntean forța mâna Habsburgilor, transmițând mereu poruncile de supunere venite din partea lui Süleyman și promițând că avea să îndepărteze de granițele Transilvaniei pericolul otoman. Era un șantaj care dura de prea mult timp. De aceea generalul Castaldo sprijinea pe boierii complotiști ce doreau, în noiembrie 1552, să-l înlăture pe domn și să-l ucidă.

Refacerea unității de acțiune pe frontul antiotoman de la Dunărea de Jos era urmărită și de domnul Moldovei, Alexandru Lapusneanu, care spera, încă odată, în ajutorul Poloniei și al Habsburgilor, pentru a-i alunga pe turci. La 30 octombrie 1552, o ambasada moldoveana sosea la Sebesul-șasesc pentru a-i cere lui Castaldo colaborarea militară în vederea luptei cu turcii. Alexandru Lapusneanu era informat despre campania lui Süleyman împotriva șahului Tahmasp, dar informația era greșită sau era voit transmisă greșit, pentru a-i convinge pe Habsburgi ca atacarea Timișoarei și a Lipovei nu prezenta niciun pericol. Sultanul - spunea Alexandru - a fost făcut prizonier de către persi și întreaga armata otomana se pregătește să-și elibereze conducătorul. De aceea, inclusiv sângeacul de la Brăila se pregătea să plece în ajutorul sultanului, Banatul avea să rămână practic fără apărare, iar armata lui Lapusneanu cu cea a lui Castaldo puteau recupera toate teritoriile pierdute în cursul verii.

Ca realitatea era cu totul alta, o știau Habsburgii de la agenții lor secrete și de la ambasadorul permanent, stabilit la Poarta din 1547, Giovanni Maria Malvezzi. Sultanul se pregătea într-adevăr pentru o nouă campanie în Persia, dar încă nu părăsise Constantinopolul, fapt demonstrat și de poruncile sultanale trimise de Süleyman din capitala Imperiului, la

2 decembrie 1552 și adresate tuturor orașelor din Transilvania.

Era firesc, deci, ca Habsburgii să nu fi dat curs proiectului prezentat de Alexandru Lapusneanu. În schimb, amenințarea permanentă a poziției atât de precare, deținute în Transilvania, îi făcea să întreprindă o nouă

imixtiune brutala în țările române. După asasinarea lui Stefan Rareș, Castaldo aducea pe tron, în Țara Românească, pe pretendentul Radu Ilie, care îl înlocuia pe Mircea Ciobanu timp de câteva luni. Era un act de ostilitate care a nemulțumit pe turci, în primul rând, dar și pe polonezi. Prezenta trupelor austriece din ce în ce mai aproape de gurile Dunării și extinderea hegemoniei acestora asupra țărilor române însemna o răsturnare a echilibrului de forțe existent în sud-estul Europei.

În ciuda insistențelor lui Ferdinand de Austria, tratativele de pace începute din 1553 la Constantinopol de ambasada extraordinară a Habsburgilor, formată din Ogier Ghiselin de Busbecq, Hans Demschwam, Antonio Veranesics și Francisc Záý, demarau și înaintau cu greu, emisarii „regelui romanilor” urmărind prin tot Imperiul armata victorioasă a sultanului, ce se afla în tabără la Amasia. Sultanul îi primea lipsit de bunăvoință și cerea eliberarea necondiționată a Transilvaniei și încetarea oricărui amestec în zona. În mai 1553, cu ajutor turcesc, Mircea Ciobanu, refugiat în Polonia, recupera tronul.

Faptul ca Sigismund al II-lea August îl adăpostise pe Mircea Ciobanu arata clar ca regele Poloniei întorcea spatele Habsburgilor. Din 1552 susținea legitimitatea cererilor reginei Isabela, ce dorea reocuparea tronului Transilvaniei. Solii poloni sprijineau activ cauza reginei la Poarta.

Înrăutățirea relațiilor habsburgo-polone se reflecta și în atitudinea domnului Moldovei. La porunca sultanului, el favoriza reîntoarcerea lui Mircea Ciobanu. Cu toate acestea, antipatia sa fata de domnul muntean nu se stinsese, după cum nici acesta nu-și cruța vecinul. În 1553 încerca să uneltească la Poarta înlocuirea lui Alexandru Lapusneanu, complot dejucat de acesta și întors chiar împotriva inițiatorului, care era mazilit la 11 februarie 1554. În locul sau venea Pătrașcu cel Bun (1554 - 1557), ce reluase linia tradițională a cooperării cu coaliția creștină.

La 25 august 1554, Ferdinand de Austria scria

voievodului Transilvaniei, Stefan Dóbo, să păstreze bunele relații cu domnul muntean, despre care se aflase ca încheiase cu voievodul Transilvaniei „o prietenie afectuoasă și sigură”. De aceea, Pătrașcu trebuia rugat să mijlocească la Poarta obținerea Transilvaniei pentru Ferdinand și să predea, în numele acestuia, tributul restant (pe care sultanul refuza să îl primească). I se cerea lui Dóbo să medieze încheierea unui tratat de alianță între domnul muntean și Ferdinand de Austria, având drept clauza principală obținerea sprijinului acestuia la Poarta și pe lângă domnul Moldovei, Alexandru Lapusneanu; în schimb, i se promitea ca niciun boier fugar sau pretendent la domnie să nu-și găsească adăpost în Transilvania.

Clauza referitoare la captarea bunăvoinței lui Alexandru Lapusneanu ar părea curioasă dacă nu am lua în considerație raportul întocmit de ambasadorii lui Ferdinand, prezenți în Moldova între 19 martie - 11 aprilie 1554, cu privire la rezultatul misiunii lor. Emisarii „regelui romanilor” erau Petru Gerendi, Antonio Gárdo și Ambrosius Zábo. Aceștia soseau la Huși la 19 martie și erau amânați timp de trei zile, până la primirea în audiența de către domn. De la început, atmosfera era tensionată. La prezentarea solilor, ce susțineau că erau trimiși de „locuitorii Transilvaniei”, Alexandru Lapusneanu răspundea ca de curând primise o scrisoare din partea nobilimii ardelene, prin care era avertizat ca cei trei emisari nu vorbeau decât în numele voievodului Transilvaniei, care rămăsese singurul adept al lui Ferdinand. Ambasadorii continuau însă anevoioasa lor misiune, încercând să-l convingă pe Lapusneanu ca locuitorii Transilvaniei nu au depus niciun jurământ de credință fata de Ioan-Sigismund și nu au de ce să-l recunoască rege. „Când voievodul a auzit aceasta - relatează solii - a fost fățiș tulburat și în jilțul în care ședea s-a întors într-o parte”.

Cererea emisarilor lui Ferdinand era următoarea: Alexandru Lapusneanu să intervină la Poarta în favoarea stăpânului lor și, ca semn al loialității acestuia fata de

sultan, să predea, în numele lui, tributul restant al Transilvaniei. Cât de mare era nevoia lui Ferdinand de a obține bunăvoința sultanului, o demonstrează încercarea disperată, am putea spune, a solilor de a schimba atitudinea domnului Moldovei, în favoarea cererilor Habsburgilor. Aceștia îl linguseau pe domnul moldovean asigurându-l „ca dacă ar interveni la Poarta” ar face-o „nu numai pentru regatul Transilvaniei, ci și pentru cel al Moldovei, căci dacă în regatul Transilvaniei este pace și, liniște, atunci și pentru voievod și regatul sau va fi liniște și pace și ceea ce este mai important, numele sau va fi rostit în mod glorios printre toți creștinii”. Încă odată, Habsburgii încercau să-și promoveze interesele, mascându-le sub pretextul binelui creștinătății.

La 11 aprilie, ambasada era convocata de domn, care îi primea pe reprezentanții lui Ferdinand cu vădită reavoință. Li se comunica faptul ca doar doi dintre ei aveau să se întoarcă cu răspunsul, cel de-al treilea, Petru Gerendi, avea să fie reținut ostatic, „împotriva oricăror drepturi ale popoarelor și/ împotriva/ scrisorilor (angajamentelor) sale de credință” anterioare, după cum aveau să protesteze solii.

Menționând cererile și argumentele prezentate de emisarii lui Ferdinand, ce se bazau pe tratatul de la Oradea (1538), Alexandru Lapusneanu exclama mâniș: „voi ați văzut vreodată pe cineva, care are soție și copii, care ar lua pâinea din mâna fiilor săi pentru a hrăni copiii altuia?” Domnul Moldovei îl acuza pe Ferdinand ca din 1551 exercitase numeroase presiuni „asupra nefericitei regine văduve”, pentru a o face să renunțe la drepturile sale. Lapusneanu făcea referire, în continuare, la atitudinea binevoitoare a regelui Poloniei fata de cauza familiei Zápolya, Ioan-Sigismund - rugându-și unchiul, în fața Seimului polon - ca „în numele lui Dumnezeu cel nemuritor să nu-l deposeze de demnitatea regala”. Invectivele deveneau din ce în ce mai aspre și ambasadorii lui Ferdinand aveau să fie tratați de Lapusneanu cu o lipsă de respect pe care rareori o întâlneai. Nici măcar

sultanul nu insultase în așa fel pe mesagerii Habsburgilor. Voievodul Transilvaniei era numit „câine” și solii erau asigurați ca minciunile pe care i le-au spus nu au putut fi crezute pentru ca „în toate regatele oamenii mei au mulți ochi și urechi, care vad și înțeleg totul”.

Alexandru Lapusneanu hotăra să nu dea curs cererilor lui Ferdinand, pentru ca trupele Habsburgilor își arătaseră incapacitatea. „Am fost între voi și atunci am putut vedea forțele turcilor și inconsecvența creștinilor, când Ahmat-pasa (sic) a asediat cetatea Timișoarei... am văzut, ca toate acestea nu au dus la niciun rezultat, în așa fel încât Losonesi (*Lossonchij*) / comandantul garnizoanei Timișoarei/ cât și alți nenumărați soldați au pierit, cum bine ați văzut”. De aceea, îi sfătuia ca, dacă sunt buni creștini, „să cadă în genunchi în fața lui

Dumnezeu și să se roage să-i scape din mâinile păgânilor”, pentru că au alungat-o pe regina Isabela și au dat Transilvania și întreaga Ungarie în mâinile lui Ferdinand, care „mai mult îi ucide decât îi apara”, iar mânia sultanului avea să fie groaznică.

Avertismentul dat solilor era drastic. „Voi care vă încredeți în cetățile voastre puternice și în fortificațiile voastre, dacă nu îl aduceți înapoi pe fiul regelui Ioan ca să-l recunoașteți ca domn al vostru, nu veți mai avea nici cetăți, nici fortificații nici măcar domenii, case sau sate”, pentru ca sultanul va distruge țara, fiind hotărât să-l aducă înapoi, cu orice preț, pe Ioan-Sigismund.

O parte a nobilimii din Transilvania - continua domnul Moldovei - a recunoscut deja pe regele legitim, care este sprijinit de regii „prea puternici ai Franței, Angliei și Poloniei ca și de Țara Moldovei și cea Transalpină”. De aceea, Francisc Kendy i-a cerut să vină oricând în Transilvania „nu noaptea, cum vin hoții, ci în miezul zilei cu trâmbițe, cu tunuri și cu toate celelalte arme de război căci va fi primit cu bucurie, chiar în orașul Brașov”.

În final, cerea imperios să vină o nouă ambasada, formată din șase persoane, care să-l conducă în țara pe

regele legitim, Ioan-Sigismund. Atunci domnul Moldovei se angaja sa medieze la Poarta obținerea iertării pentru țara și să predea tributul datorat. Dacă nu aveau să facă așa, atunci o armată imensă formată din turci, polonezi, tătari, moldoveni și munteni urma sa invadeze Transilvania, pentru ca „împăratul turcilor jurase ca niciodată să nu accepte de la Ferdinand tributul pentru Transilvania, chiar dacă ar fi posibil să-i fie dat tot aurul tezaurului” acestuia.

Textul documentului este atât de cuprinzător și atât de clar încât practic comentariile sunt de prisos. Alexandru Lapusneanu înțelesese ceea ce Habsburgii nu au vrut să accepte din 1526 până în 1559, ca sultanul nu putea să le ofere, de bunăvoie, cale liberă spre gurile Dunării și bazinul pontic. În plus, erau incapabili, din punct de vedere militar, de a-și impune dominația în zona prin forță, deci singura soluție era retragerea în granițele Ungariei vestice.

Treptat, treptat, nobilimea din Transilvania lua în serios avertismentul lui Alexandru Lapusneanu și, în 1556, Dieta de la Cluj recunoștea drepturile legitime ale reginei Isabela și ale lui

Ioan-Sigismund, care soseau în țara cu ajutor muntean și moldovean.

Singurul care nu renunța era Ferdinand de Austria, care, cu încăpățânare, cauta calea uneltirilor secrete pentru a-și menține pozițiile, din ce în ce mai restrânse din Transilvania.

Paralel cu întreținerea pretendentului Aaron-Voda, despre care am pomenit, o nouă figură își făcea apariția între favoriții Habsburgilor, fiind de data aceasta promovată chiar de împăratul Carol al V-lea. Prima mențiune cu privire la Iacob Heraclid, despot de Samos, o găsim în diploma dată de Carol al V-lea la Bruxelles, la 22 octombrie 1555. Aceasta diploma prezintă o importantă triplă: da amănunte despre originea personajului atât de controversat, arată poziția pe care Despot o avea între protejații lui Carol și marchează începutul ascensiunii sale în slujba Habsburgilor. Din document aflăm ca Iacob

Heraclid, datorită „darurilor deosebite ale spiritului și corpului” sau și datorită faimei familiei sale și a virtuților demonstrate cu prisosință în slujba împăratului, primea dreptul de a crea notari publici, doctori și poeți laureați, dintre absolvenții universităților din Imperiul german. Acest privilegiu era dat de Carol al V-lea „din proprie inițiativă”, și era unul dintre puținele acte de acest gen emise la porunca specială a monarhului. Motivația acestei simpatii o găsim tot în textul privilegiului ce menționează ca „unchiul matern” al lui Despot servise cu credință pe împărat în timpul asediului și ocupării vremelnice a Cetății Coron (1534 - 1535) din Moreea, unde fusese făcut prizonier. Însuși Despot se alăturase trupelor imperiale în timpul luptelor cu armata franceză, în 1554, distingându-se prin fapte de vitejie. Pentru toate acestea era înnobilit și i se confereau armeni (scut soartelat: senestra jos, în câmp de argint, un pește natural** cu gura deschisă, ținând un inel; dextra sus - în câmp de argint un templu de azur, dextra jos și senestra sus câmp de aur în care se afla înscris un arbore de laur (dafin) smuls, în culoare naturală, între ale cărui ramuri se încolăcea un șarpe, alături de un leu roșu armat și limbat cu argint. Scutul era încoronat cu coroana de aur). Întreaga diploma era o recunoaștere a ascendentei imperiale a lui Despot, o legitimare a pretențiilor sale, prezente și viitoare, precum și o acceptare a tânărului grec între nobilii Imperiului german. De altfel aceasta diploma avea să-i deschidă drumul spre curtea regala a Danemarcei și a Suediei, apoi spre ducele Albert de Prusia și spre regele Poloniei.

După ani de peregrinari, în 1558, Despot se hotăra unde s-ar putea stabili, alegându-și Moldova, nu fără încuviințarea și încurajarea Habsburgilor, al căror emisar fusese în perioada 1555 - 1558. Pretextând înrudirea cu doamna Ruxandra, sotia lui Alexandru Lapusneanu, Despot sosea la curtea domnească, pregătindu-și de acum încolo ascensiunea spre tronul Moldovei. Cu o genealogie fabricată, ce-l făcea descendent din toate marile familii imperiale bizantine (Lascarizi, Comneni, Cantacuzini și

Paleologi), dar și din despoții sârbi din familia Brancovici, înrudiți prin femei cu domnii Moldovei, Iacob Heraclid își argumenta pretențiile la tron. În ciuda antipatiei lui Lapusneanu, care îl obliga să fugă din țară, refugiindu-se în teritoriile deținute încă de Ferdinand, Iacob Heraclid primea sprijinul constant al episcopului Ioan Forgács și al lui Albert Laski, fiul cunoscutului diplomat Ieronim Laski. Despot aflat la Kesmarok cerea, la 9 aprilie 1560, lui Ferdinand o oaste pentru a-și ocupa tronul Moldovei, amintind, cu siguranță de sine, ca numai așa l-ar putea ajuta în acțiunile sale în Transilvania. Să nu uităm ca armistițiul cu turcii din 1559, ce prevedea evacuarea Transilvaniei, nu fusese ratificat și Ferdinand spera ca prin „ocuparea” Moldovei ar putea influența mersul tratativelor la Poarta. Avea un plan similar și pentru Țara Românească, unde dorea să-l impună domn pe diacul Dimitrie. Ferdinand, împărat din 1558, dorea, de fapt, o încercuire a Transilvaniei, care să-i aducă hegemonia la Dunărea de Jos.

La 16 decembrie 1560, Despot aflat la Košice (Kassau, Cassovia) se intitula „prin grația divină principe ales al Moldovei” și cerea imperios împăratului suma de 15.000 de florini, pentru care se angaja să plătească lui Ferdinand, după ce avea să ocupe tronul Moldovei: „4 cai pur-sânge turcești și 12 cai moldovenеști, două maje de piei de samur și în fiecare an 50 de boi pentru bucătărie”.

La 19 ianuarie, împăratul Ferdinand de Austria scria căpitanului flotei dunărene, Francisc Záy, ca, în ciuda opoziției regelui Poloniei, nu trebuie să fie oprit ajutorul dat lui Despot. Datorită dificultăților și pericolelor ce amenințau „Imperiul, popoarele noastre și regatul nostru Ungaria” și, în ciuda lipsei permanente de bani, împăratul cerea ca Despot să fie susținut printr-o campanie în Moldova, care putea salva poziția Casei de Austria în zona Dunării de Jos. Pentru aceasta se hotărâa alocarea sumei de 8.000 de florini, dar se cerea ca Despot să presteze jurământ de fidelitate fata de „noi și de succesorii noștri, că va servi regilor Ungariei și... întregii republici creștine”.

Sumele de bani trimise lui Despot sunt din ce în ce mai dese, după cum pretențiile lui Despot și promisiunile lui sunt din ce în ce mai mari. Deja, la 24 mai 1560, i se fixase o pensie anuală, plătibila în Imperiu, de 400 de florini și i se eliberase un salvconduct de libera trecere prin toate teritoriile Habsburgilor. La 11 iunie 1561, strânsese oaste de 900 de oameni, cu care abia aștepta să plece în Moldova. În luna iunie-iulie efectivele se completau cu slovaci și maghiari, iar la 1 noiembrie 1561, victorios, dădea un edict către populația Moldovei.

Semnificația prezentei lui Despot pe tronul Moldovei nu a scăpat sultanului, informat în scurt timp despre evenimentele din toamna anului 1561. Departe de a influența favorabil cursul tratativelor duse de Busbecq, în numele lui Ferdinand, cu marele vizir, Ali-pasa, această veste putea să provoace o nouă criza în relațiile habsburgo-otomane. Prin abilitatea ambasadorului imperial și datorită actului de supunere trimis de Despot se trecea peste încă un moment dificil al negocierilor.

Relatarea lui Busbecq a întrevederii, în timpul căreia marele vizir i-a comunicat știrea instalării lui Despot pe tronul Moldovei, este pe deplin edificatoare în ceea ce privește importanța strategică acordată de ambele puteri Moldovei.

„Eram angajați de câțva timp în negocierile de pace și eram foarte nerăbdător să obțin rezultatul pe care-l doream, când s-a petrecut un eveniment ce putea să strice totul. Un bărbat de origine greacă, pe care ei îl onorează cu titlul de Despot, a făcut o expediție în Moldova, sub acoperirea trupelor imperiale, care păzeau granița Ungariei și a ocupat-o, după ce l-a alungat pe voievodul ce deținea provincia. Aceasta i-a supărat foarte rău pe turci, care s-au temut ca aceasta tulburare, atât de serioasă, putea fi doar începutul a ceea ce avea să vină mai târziu”. În continuare, ambasadorul imperial reda dialogul purtat cu Ali-pasa: „Ai auzit ca germanii au invadat Moldova?”

— În Moldova - am spus - nu și mi se pare improbabil. Ce să caute germanii într-o țară atât de

îndepărtată ca Moldova?

— Dar acesta este adevărul - a replicat - după cum îl vei afla și singur". Busbecq, încercând să justifice aceasta acțiune ca pe o simplă incursiune la granița a nobilimii maghiare, *nu germane*, era pus la punct cu promptitudine de marele vizir: „Așa să fie... să facă tot ce vor atâta timp cât se mențin în granitele Ungariei...; dar când *acum invadează Moldova, care este la numai câteva zile de călătorie fata de Adrianopol, aceasta nu se poate tolera* „(subl. ns.).

2. Interese strategico-militare la Dunărea de Jos și țările române

Trecând de importanta sprijinului politic pe care Habsburgii l-au căutat cu disperare în Țara Românească și Moldova putem enumera și aspectele legate de interesele strategico-militare fata de cele două principate.

Poziția lor la gurile Dunăre îi atrăgea pe Habsburgi, datorită posibilității stabilirii unei granite naturale, prelungite din centrul Europei până la Marea Neagră, între cele două Imperii. Accesul la Marea Neagră era și el un factor strategic temut pentru turci și râvnit de Casa de Austria. Să nu uităm *Raportul* lui Ioan Pastor din 1538 care punea accentul pe scurtarea distanțelor, prin Moldova, între centrul Imperiului german (Nürnberg) și Constantinopol.

Tocmai de aceea atât domnii români cât și celelalte state interesate în politica orientala a Habsburgilor recunoșteau importanta strategica a Moldovei și a Țării Românești.

În diverse momente și cu diverse ocazii, țările române erau numite *regate*. Explicația acestui termen, în secolul al XVI-lea, nu poate fi nicicum legată de o posibilă confuzie, Situația Transilvaniei devenită principal vasal al Porții în 1541, dar condusa de un *rege* și o *regină* și numita frecvent *regat*, era de natura sa aducă o uniformizare a statului politic pentru toate principatele dunărene, aflate sub un regim juridic asemănător. În ochii Europei, toate cele trei țări române erau entități politice de sine

stătătoare, capabile și abilitate să ducă o politică externă proprie, în ciuda izbucnirilor de orgoliu ale lui Süleyman, ce le nega categoric acest drept. Toată diplomația Habsburgilor demonstrează importanța strategică acordată acestor state, pe care nu le doreau alipite Imperiului otoman. Plata tributului fata de Poarta nu mai reprezenta mare lucru în Europa vremii, pentru că însuși Carol al V-lea împreună cu fratele său Ferdinand se angajase – din 1547, să plătească 30.000 de ducăți anual pentru răscumpărarea păcii.

Correspondența ambasadurilor Franței la Constantinopol subliniază nu odată pericolul extinderii supremației Habsburgilor la gurile Dunării și considera că aceștia, odată stăpâni în cele trei țări, ar putea să-i alunge pe turci din Balcani (un vis al Habsburgilor la care nu îndrăzniseră a se mai gândi de la Maximilian I și de la papa Leon al X-lea).

În 1545, Jean de Montluc informa, pe Francisc I, că Transilvania este singurul sprijin pentru o revoltă a ungarilor și românilor. „Forțele de mai sus / Transilvania, Moldova și Țara Românească/, care nu ar fi mici, unindu-se cu numitul Ferdinand – și s-ar putea la nevoie să se alăture și regele Poloniei ... și, prin acest mijloc, toți împreună ar face zid nu numai pentru a se opune planurilor/ sultanului/ dar chiar pentru a-l face să piardă ceea ce deține în Ungaria”.

La 24 octombrie 1552, alt ambasador al Franței la Constantinopol, de Codignac, scria lui Henric al II-lea că orașele din Transilvania, somate de sultan să se supună, vor să înceapă tratative cu Poarta prin intermediul „regelui” (roy) Țării Românești. Același de Codignac, la 3 aprilie 1554, informa că „regii” Moldovei și Țării Românești au dat tot sprijinul reginei Isabela. La 2 iulie 1555, alt reprezentant al Franței, de Martines, împărtășea regelui Franței temerile sultanului că ar putea pierde supremația în Moldova și Țara Românească, fapt pentru care se pregătea o nouă campanie. Ocuparea Transilvaniei de către Habsburgi era un pericol pentru atragerea celor

două tari vecine în sfera de influență politica a lui Ferdinand, care „uzurpase” drepturile sultanului în Transilvania. „Înălțimea sa/ sultanul/ poate fi sigur ca, la prima ocazie, nici Ferdinand, nici spaniolii, nu vor ezita să întindă mâinile asupra cuceririi a doua regate atât de bogate și înzestrate”. La 26 februarie 1559, de la Vigne scria lui Henric al II-lea despre importanta Transilvaniei pentru turci, informație din care reiese și reversul medaliei, anume: de ce se străduiseră Habsburgii să li se recunoască drepturile în Transilvania. De la Vigne spunea „stăpânirea acelei/ Transilvanii/ este de o așa mare importanta și cu consecințe mari pentru păstrarea a ceea ce stăpânesc/ turcii/ în Ungaria și în împrejurimi și pentru a ține mai departe în supunere și ascultare Tara Românească și Moldova”.

Rolul politic ce îl jucau țările române era binecunoscut Occidentului pentru ca entitățile politice ce le reprezentau să fie numite nu odată „regate”, fără a fi însă vorba despre o confuzie, ambasadorii francezi fiind la curent cu pretențiile emise de Imperiul otoman asupra Moldovei, Țării Românești și, după 1541, și asupra Transilvaniei.

Din punct de vedere militar, importanta celor două tari române de la Dunăre și Marea Neagră a fost clar evidențiată de relațiile politice existente. Deja, în 1529, Tara Românească și Moldova trimiteau detașamente de câte 3.000 de oameni la asediul Vienei. Flotei otomane dunărene, Moldova îi furniza, după împrejurări, 1.000 de vâslași, iar Tara

Românească 300. Este inutil să mai amintim pagubele produse de români Habsburgilor în toate campaniile din 1529 - 1539, 1542, 1554 - 1556. Tocmai de aceea, Ferdinand a dorit neutralizarea acestora și, pe cât posibil, cooperarea lor militară. Efectivele reunite al domnilor români ar fi însemnat pentru Habsburgi o forță combativa cu care i-ar fi putut înfrunta cu succes pe turci.

Prin urmare, nu este de mirare accentul pus de mulți emisari imperiali pe forța militară a celor două principate,

care, tocmai de aceea, trebuiau atrase ca aliați ai Casei de Austria. Descrierile de călătorie transmit invariabil cifre impresionante, care depășeau cu mult efectivele curente de care putea dispune Ferdinand de Austria.

Georg Reicherstorffer, în *Chorographia Moldovei*, publicată în 1541, dar având la baza date culese în timpul celor două misiuni diplomatice, întreprinse în Moldova în 1527 și 1535, consemna: „Principele acestei tari... tine... pe cheltuiala sa zilnică 3.000 de călăreți care stau neconținut sub arme, gata să însoțească oricând pe voievod cu trupele lor. De altfel voievodul poate, atunci când nevoia unui război ar cere-o, să adune în țara sa, fără mare greutate și muncă, făcând chemare obștească, o oaste de până la 60.000 călăreți și pedestrii”. Pentru jumătatea veacului al XVI-lea, cifra era ușor exagerată, ea reproducea însă informația dată de Matteo Muriano în 1502, când relata despre efectivele armatei lui Ștefan cel Mare, de fapt, cea mai mare armată ce a ridicat-o vreodată Moldova în Evul Mediu.

Alt diplomat al vremii, interesat de forța de rezistență a țărilor române în fața invaziei otomane din 1538, Fabio Mignanelli, nuntiu apostolic la Viena și Linz, unde se afla Ferdinand de Austria, estima realist armata românilor. „Toată Valahia împreună poate ridica între 40.000 și 50.000 de ostași calare, iar Moldova singură 30.000”. Chiar dacă era vorba despre cavalerie ușoară, cifra era impresionantă, într-o vreme în care Ferdinand nu putea întreține mai mult de 10 - 12.000 de mercenari calare. În plus, toate izvoarele menționează că românii încălecau pe „cai turcești” foarte iuți, iar armamentul și stilul lor de luptă se asemănau cu cele ale călăreților „stepei” (tătari și turci).

Evident, nu în ultimul rând era luată în considerație, din punct de vedere strategic, așezarea geografică a țărilor române, pe care umanistul Nicolaus Olahus o descria atât de frumos în lucrarea sa *Hungaria*, elaborată între 1536 - 1537. „Din Țara Românească drumul de pătrundere este îngust și greu. De aceea turcii/ care năvăleau pe aici în

Transilvania/ au fost adesea crunt înfrânți de o oaste mică. Ai putea mai degrabă să supui toată Ungaria/ venind/ din Ungaria. Căci drumurile ei pot fi ușor închise cu copaci tăiați”.

Un ultim aspect ce trebuie luat în discuție, ca fiind deosebit de important pentru expansiunea Casei de Austria spre gurile Dunării și bazinul pontic, este cel economic.

În ceea ce privește bogățiile Transilvaniei, sare, aur, argint, metale (cupru și fier) precum și potențialul agricol deloc de neglijat, avem mărturii numeroase în secolul al XVI-lea, care de altfel, sunt și bine cunoscute. Este suficient să amintim zecile de pagini dedicate de agentul bancherilor germani Fugger, Hans Demschwam, în 1528, organizării și valorificării exploatării minelor de sare din Transilvania. Michael Bocignoli, Georg Reicherstorffer, Antonio Veránesics, Nicolaus Olahus sau Sebastián Münster sunt unanim de acord ca Transilvania era cea mai bogata provincie a regatului maghiar. Studii mai vechi sau mai recente au fost dedicate activității Casei Fugger sau Haller în Transilvania și Ungaria, cărora le-au fost concesionate salinile, minele de cupru și li s-au acordat largi privilegii comerciale. Interesant de subliniat este concesionarea acestor resurse, care a stat la baza finanțării politicii imperiale a Casei de Austria de către vestiții bancheri din Augsburg și Nürnberg.

Istoricul german H. Kellenbenz sublinia, într-un studiu apărut în 1960, un aspect mai puțin luat în considerare și care poate îngloba, alături de Transilvania, și interesul economic pentru Moldova și Tara Românească. Anume, Kellenbenz vedea în misiunea lui Aloisio Gritti la Dunărea de Jos și o încercare a Venetiei, căreia controversatul personaj i-a rămas fidel, de a cuceri noi piețe de desfacere și căi de acces spre mult râvnitele mirodenii, în condițiile în care în Mediterana, alături de ostilitatea Imperiului otoman, avea de înfruntat și conflictul între Spania și Franța.

Aceasta enumerare sumară o consideram edificatoare pentru a explica obstinția cu care Ferdinand

de Austria s-a cramponat de ideea stăpânirii Transilvaniei.

Registrele de cheltuieli ale orașului Brașov aduc în atenția cercetătorului și o altă problemă: rolul economic și politic al orașelor transilvane, în speță al Brașovului, adevărata „placa turnantă” a comerțului între gurile Dunării și centrul Europei, în întreținerea și aprovizionarea ambasadelor imperiale spre înalta Poarta sau spre

Moldova și Tara Românească. În luna martie 1534, umanistului Tranquillus Andronicus, secretar, pe atunci, al lui Aloisio Gritti, i se dăruiau trei cai – în Brașov – în timp ce cei cinci cai aduși din Turcia pentru „guvernatorul Ungariei” (Aloisio Gritti) erau hrăniți cu o rație de fân suficientă pentru 24 de săptămâni.

Solului lui Vlad Vintila, domnul Țării Românești, ce urma a pleca împreună cu umanistul dalmat spre Turcia, i se dăruiau „9/8 de măsură de vin și 4 măsuri de orz, ce însemnau 13, 5 aspri”.

Trimisului lui Petru Rareș la Brașov, Stoica Dobromir, i se dădea în dar pentru domnul Moldovei un butoi cu vin, iar lui i se plătea „salariu pe 19 zile 4 florini și 26 de aspri”.

La 16 martie, alt sol al lui Vlad Vintila, Sava, primea de la municipalitatea Brașovului 15 măsuri de vin, în valoare de 8 aspri și cu 2 măsuri de orz.

Soliile se succedau în lunile martie-aprilie, venind din Moldova și oprindu-se, în drum spre Tara Românească, în zona Făgărașului la Stefan Mailath. Solului acestuia spre Târgoviște, brașovenii îi dădeau în dar „vin, peste proaspăt, pâine alba și 2 măsuri de orz”.

În același registru mai figurează întreținerea unor „bulgari”, probabil din Scheii Brașovului, ce mențineau legătura între Tara Românească și Viena. (Martin și Gavrila Bulgarul). De asemenea, între soli sunt menționați Dragu Postelnicul și Radutu Portar (?), împuterniciți ai lui Vlad Vintila pentru a trata cu consiliul municipal al Brașovului. Popasul aceluiasi Stoica Dobromir, emisarul lui Rareș, la Brașov, înainte de a pleca în Turcia, arata o

efervescentă a mișcării agenților diplomatici din cele trei tari române, care, în preajma misiunii lui Aloisio Gritti, încercau probabil să pună la cale un plan comun de acțiune. Brașovul, credincios până în 1536 lui Ferdinand, devenea în aceasta perioada nu numai un punct comercial râvnit, ci și o „placa turnantă” a informațiilor ce veneau sau urmau a fi transmise în Imperiul otoman. De remarcat, în același timp, ca toate aceste solii erau întreținute prin cheltuiala brașovenilor.

Alături de Transilvania, atât de dorită prin multiplele sale bogății, toți emisarii imperiali în Moldova și Tara Românească se opreau asupra potențialului, doar în parte exploatat, al celor două principate.

La 29 iunie 1524, agentul diplomatic al Habsburgilor, raguzanul Michael Bocignoli (Bucinik) alcătuia așa numita *Epistola... ad Gerardum Planiam Maiestatis secretarium...* în care, între alte informații privind țările române, se nota despre Tara Românească: „regiunea este productiva în toate cele privind nevoile traiului... nu este nicăieri o mai mare mulțime de vite, iar hergheliile de cai sunt abia mai puțin numeroase decât turmele de vite mărunte, se locuiește nu în orașe ci în sate, dar cu populație foarte deasa. Căci în această țară sunt 15 mii de sate, dintre care cele mai mici au 50 de case; în ea sunt munți de sare pe care localnicii îi taie așa cum/ se taie/ pietrele din cariere...”

Umanistul maghiar Antonio Veranesics, făcând - în 1549 - o analiza a situației politice în zona Dunării de Jos, ca urmare a expediției sultanului Süleyman I, din 1538, nota amănunte importante privind istoria românilor, dar și date geografice. „Tara Românească este mai neteda/ decât Transilvania/ și cu o așezare mult mai lina și se deosebește mai mult prin frumusețea îmbietoare a locurilor. Totuși și una și alta au o climă sănătoasă, un pământ roditor și sunt foarte bogate în vin, bucate și în herghelii”.

În 1538, același nunțiu papal, Fabio Mignanelli, spunea ca atât Moldova cât și Tara Românească au pe „întinsul lor locuri nespuse de mănoase”.

În 1560, împăratului Ferdinand de Austria îi era trimisa o descriere a Moldovei, făcută de unul dintre agenții săi secreți, în care se punea un accent deosebit pe bogățiile țării. Se spunea că atât cât vezi cu ochii „se întind dealuri cu vii, de asemenea peste tot/ vezi/ ogoare și livezi, precum și turme numeroase, ba chiar și iazuri cu peste, lacuri și bălți ce acoperă peste tot locul, până într-atât încât nimic din ce-și poate dori un muritor nu lipsește. De asemenea în această regiune a Moldovei sunt munți și mine bogate de aur și argint (?) care dau profit mare și sunt ușor de exploatat fără a se face un efort deosebit”.

Dedicația acestui text arata, fără puțință de confuzie, ca descrierea a fost făcută la cererea lui Ferdinand, pentru ca acesta să „poată cunoaște și judeca mai bine” poziția și importanța acestei țări. Din dorința de a i se suscita interesul apare și informația exagerată despre existența minelor de aur și argint, care, deși existau în epoca, erau departe de a fi atât de productive.

Toate argumentele pe care am încercat să le prezentăm, care sunt departe de a epuiza întreaga gama posibilă, au avut în vedere un unic scop, acela de a demonstra ca dorința lui Ferdinand de Austria de a urma politica bunicului său, împăratul Maximilian I, de extindere a hegemoniei Casei de Austria în centrul și sud-estul Europei, nu era o pură utopie.

Motivația era pe deplin justificată, ceea ce lipsea erau, în primul rând, mijloacele materiale și, mai ales, absenta unei cooperări între cei doi frați, Carol al V-lea și Ferdinand de Austria, în fața ostilității Imperiului otoman.

Punctele de vedere ale celor doi frați erau ireconciliabile, ambii percepend pericoul și prioritățile în funcție de situația politică în care se aflau și de interesele ce le aveau de aparat. Pentru Ferdinand, confruntarea cu turcii a însemnat, după 1541, o luptă pentru supraviețuire în spațiul central și sud-est european. Dacă multiple interese militare, politice și economice reclamau înglobarea țărilor române în sfera de influență a Habsburgilor, aceleași interese dictau și Imperiului otoman

cramponarea de aceste principate. Istoria a demonstrat care a fost obiectivul mai important de aparat pentru Habsburgi: Mediterana sau gurile Dunării. În ultimii ani de viață, Carol al V-lea a avut deziluzia de a asista la eșecul politicii sale europene și spaniole și la triumful ideilor lui Ferdinand, ce fusese preferat de Dieta ca împărat (în 1556), în fața candidaturii lui Filip al II-lea, fiul lui Carol Quintul. Modul abil în care pacificase Imperiul, prin Pacea de la Augsburg (1555) și prin care își asigurase succesiunea tronului Imperial, pentru sine și familia sa, a fost o dovadă a faptului că, în ochii principilor germani, Ferdinand era considerat a fi mai atașat intereselor imperiului decât fratele său. Tocmai de aceea, ironia răutăcioasă cu care bailul venețian din Constantinopol vehicula imaginea pe care „regele romanilor” o lăsase în Imperiul otoman era nedreapta. „Săracul Ferdinand” cerând veșnic bani, căutând alianțe și sfaturi, cel care nu voia să pornească la război cu plăcere, pentru că știa că va pierde, s-a încăpățânat totuși să ducă, timp de aproape patru decenii, o luptă fără prea mari șanse, în perioada cea mai grea pentru spațiul central și sud-est european, care a fost, însă, perioada de maxima înflorire a Imperiului otoman. Permanentă hărțuiala pentru stăpânirea Ungariei și Transilvaniei, succesele diplomatice înregistrate de Ferdinand în țările române, obținerea neutralității Poloniei, printr-o alianță matrimonială, au fost tot atâtea cauze pentru care turcii angrenați și în războiul cu Persia, odată alungați de lângă Viena (în 1532), să nu mai revină decât peste un secol și jumătate în inima Europei. Pentru toate acestea, Herman Kellenbenz considera ca la începutul epocii moderne, Ferdinand de Austria a reprezentat cel mai bine politica orientala europeană.

Capitolul VIII

Despot Voda, moment de apogeu al imixtiunii Habsburgilor în spațiul românesc

Studiile publicate în ultimele decenii sunt unanim de acord ca „momentul Despot” a însemnat pentru diplomația Habsburgilor în spațiul sud-est european un punct

culminant, fiind primul domn, care, propulsat de Habsburgi pe tronul Moldovei, a reușit să se mențină doi ani la conducerea țării, lăsând aparenta unei deschideri totale spre Occident, atât din punct de vedere politic și economic, cât și, mai ales, din punct de vedere cultural și religios. Deși domnia sa a fost scurtă, Despot a uzat de o abilitate politica și diplomatica de mare finețe, care l-a ajutat să nu fie detronat în primele zile după urcarea sa pe tron. Să nu uităm ca la început sultanul percepușe ascensiunea lui Despot ca pe o imixtiune brutala și neavenita a „germanilor” în Moldova. Cu toate acestea, la 16 martie 1562, Ferhat-aga, însoțit de 5 capugii, aducea lui Despot caftanul și steagul de investitura, recunoscându-l domn al Moldovei, în schimbul platii tributului de 30.000 de galbeni.

În ciuda jocului dublu pe care domnul Moldovei a fost silit, de împrejurările politice ale momentului, să-l joace încă din primele luni de domnie, apropiată împăratului Ferdinand și ai fiului acestuia, arhiducele Maximilian, au exultat la vestea „triumfului lui Despot” în Moldova, considerând, după cum s-a arătat deja, ca dacă Habsburgii controlau teritoriul extracarpatic, Transilvania, atacata din două flancuri, nu putea avea scăpare, urmând a-și lua locul – în scurt timp – între posesiunile patrimoniale ale Habsburgilor austrieci. La 5 ianuarie 1562, raportul, trimis arhiducelui Maximilian de către Sigismund Thorda, consilier al trezoreriei Ungariei, marca posibilitățile de acces dinspre Moldova către Transilvania și autorul spera ca „Despot să fie gata oricând atât să răspundă voinței Maiestăților lor cât și să își păstreze credința neștirbită și constantă”. Poziția lui Despot era cu atât mai prețioasă cu cât Thorda aprecia ca „nu exista nicio îndoială și <Despot> nici nu se ascunde că este gata oricând de lupta și are pregătiți soldați cu experiența care au dat dovada tari ei și vitejiei lor și care sunt plătiți la timp, fără nicio întârziere”. Cu toate acestea, Sigismund Thorda analiza cu cea mai mare luciditate poziția lui Despot care, între otomani și poloni, nu putea oferi cu prea multă ușurință

ajutor Habsburgilor. În Polonia se refugiase Alexandru Lapusneanu, iar „turcii nicidecum nu l-ar mai rabdă pe Despot dacă nu le-ar plăti întreaga suma de bani datorată și nu le-ar acorda tributul mărit, împreună cu toate dovezile de supunere cerute, sau dacă... ar bănuî că este vasalul Maiestăților Voastre”, cu toate că „după obiceiul din vechime regilor Ungariei le revenea investitura principilor celor două Valachii”. Autorul raportului menționa însă ca, odată cu trecerea timpului, această situație se schimbaseră, iar domnul Moldovei „ținea acum atât de Poloni cât și de turci”, de aceea trebuie să desfășoare întreaga sa abilitate pentru a „ascunde dorința sa de a da ajutor Maiestăților Voastre”. Mai mult „dacă turcii ar da un asemenea ordin încât toți să-l părăsească pe Despot și să-l recunoască pe Alexandru ca domn, sub amenințarea ca altfel țara ar fi trecută prin foc și sabie, cu siguranță ca soarta lui Despot ar atârna de un fir de păr, la fel s-ar întâmpla, și dacă s-ar amesteca polonii, cu care turcii sunt aliați”.

Toată aceasta pledoarie o făcea Sigismund Thorda pentru a explica demersurile domnului Moldovei de a stabili bune relații cu Polonia și mai ales cu Imperiul otoman, unde trimisese o ambasada pentru a obține confirmarea sa pe tron. În același timp, el atrăgea atenția împăratului că este necesar să fie testată fidelitatea lui Despot pentru cauza Casei de Austria, tocmai pentru faptul ca situația sa politica era atât de nesigură. Pentru aceasta recomanda să fie ales „înainte de toate un bărbat de încredere, nu neapărat cu un nume ilustru, dar credincios, priceput și iscusit, care să fie trimis la Despot să îl felicite pentru izbânda sa la tron, în numele Maiestăților Voastre și să îl încurajeze să rămână alături de voința Maiestăților Voastre și să acționeze împreună cu acesta după cum au hotărât Maiestățile Voastre și să i se ceară sa informeze pe Maiestățile Voastre, atât despre voința <domnului>, cât și despre intențiile sale, ca și despre ceea ce trebuie întreprins pentru bunul mers al lucrurilor... Și acesta să rămână în siguranță pe lângă Despot... și să informeze

zilnic pe Maiestățile Voastre prin note secrete... Pot fi trimiși chiar doi ambasadori, dintre care unul să revină imediat și să aducă un răspuns sigur despre Despot". Thorda mai considera necesar ca vanitatea lui Despot să fie măgulita și în acest scop „Maiestățile imperiale să adauge felicitărilor și un titlu onorific care ar putea fi conferit fără prea mare greutate, chiar dacă nu ar reprezenta mare lucru, căci este știut că pe Despot îl încânta titlurile și pe lângă aceasta să fie aplaudat de poporul de rând și mai ales să i se aducă mari onoruri”.

Ne-am oprit pe larg asupra acestui raport inedit pentru ca Sigismund Thorda în doar câteva pagini reușea să surprindă, încă din ianuarie 1562, principalele puncte care aveau să definească orientarea politica a domnului Moldovei, dar și să creioneze personalitatea acestuia, înclinata spre o latură teatrală, ce s-a evidențiat atât în tinerețea aventuroasă, când își înscenase propria înmormântare, cât și modul plin de emfaza în care își „regiza” aparițiile în public, însoțite, la începutul domniei și de execuțiile unor asasini plătiți de Lapusneanu și prinși de Despot.

Sfaturile lui Thorda se pare că au găsit ecou, pentru ca, la 6 februarie 1562, Ferdinand de Austria înmâna la Praga instrucțiunile pentru viitoarea ambasada în Moldova. Persoanele alese erau Ioan Belsius și Marc Bergowitz, deși Thorda îi recomandase pe Antonio Zékel (Székely) și pe Joannès Villemus (Jean Villey). Este de subliniat faptul ca împăratul acorda toată atenția cuvenită Moldovei întrucât hotăra să trimită aici o ambasada permanentă. Scopul acestei misiuni diplomatice îl aflăm din instrucțiunile înmânate de împărat ambasadorilor și era acela de a informa zilnic despre evoluția evenimentelor politice din spațiul extra-carpatic, inclusiv din Țara Românească, dar și de a menține treaz, în ochii lui Despot, interesul pentru cauza Habsburgilor. Tocmai pentru ca Ferdinand de Austria avea în acel moment mai multă nevoie de Despot, decât ar fi avut domnul Moldovei de Casa de Austria, ambasadorii erau trimiși, în primul rând,

să măgulească orgoliul principelui. Acesta urma a fi felicitat pentru urcarea pe tron, victorie pentru care împăratul se rugase la Dumnezeu, pe care o „dorise cu înflăcărare” și despre care aflate cu multă bucurie. Despot trebuia să rămână alături de Casa de Austria pentru ca doar „bunăvoința divină” făcuse ca o provincie „atât de bogata ca Moldova” să se alăture cauzei Republicii creștine pentru a ajuta regatului Ungariei „atât de lovit și de asuprit” de către Imperiul otoman. Tocmai pentru ca Habsburgii voiau să se sprijine pe Moldova ambasadorii aveau să informeze cu exactitate despre modul în care Despot guvernează țara, despre cum este privit de popor, ca și despre atitudinea otomanilor și a vecinilor fata de domnul Moldovei. În același timp, Ferdinand se interesa de capacitatea militară a țării. În încheierea instrucțiunilor se specifica faptul ca cei doi ambasadori aveau să urmărească cu atenție să răspundă la întrebările împăratului, iar după aceea Bergowitz trebuia să se întoarcă cu un raport amplu și edificator pentru linia politica ce urma să fie adoptată de Habsburgi. Dacă Bergowitz își încheia misiunea în câteva săptămâni, Belsius rămânea ambasador permanent în Moldova, pentru a trimite „note secrete” împăratului. Dorința lui Ferdinand de Austria de a păstra secretul acestei misiuni diplomatice era atât de mare încât îi trimitea pe cei doi emisari travestiți în negustori. Cu toate acestea, din rapoartele trimise destul de frecvent de Belsius avea să reiasă ca poziția sa la curtea lui Despot era bine cunoscută de toată lumea, iar notele erau departe de a fi secrete, în unele cazuri însuși domnul Moldovei dictând fraze întregi.

La 8 aprilie 1562, Belsius trimitea primul sau raport de la Hârlău, dar timpul avut la dispoziție fusese insuficient pentru a putea răspunde clar la punctele chestionarului din instrucțiunile înmânate de împărat. Singura informație certa era aceea ca turcii îi trimiseseră steagul de investitura, la 16 martie. Cât privea posibilitatea Habsburgilor de a conta pe ajutorul Moldovei, Belsius se mulțumea, în acel moment, să consemneze ca

Bergowitz urma sa aducă știri mai complete și ca domnul îi spusese acestuia la plecare (la 7 aprilie) că ar pune oricând la dispoziția împăratului 40.000 de călăreți și 60.000 de pedestrași „doar să i se trimită arme și pulbere”. Credem că cifra era voit exagerata de Despot pentru a obține stipendii cât mai consistente din partea Casei de Austria. Oricum, Belsius a fost încântat de aceste cifre, pe care le repeta și în rapoartele ulterioare, deși el nu a avut ocazia să vadă mai mult de 7.000 de ostași adunați sub arme. În acest raport Belsius mai păstrează încă clar în minte opțiunile strategice ale Casei de Austria și notează că ar fi o greșeală dacă Despot ar fi fost silit să concedieze mercenarii unguri și germani cu care venise în Moldova. Din păcate, aceasta era una din condițiile puse de Imperiul otoman pentru a-l recunoaște pe Despot și domnul Moldovei nu întârzia să i se conformeze. Deși garnizoana de mercenari era foarte mică (Belsius pomenește de 144 de oameni) ambasadorul imperial considera ca „în felul acesta Maiestatea Voastră vor putea avea mai ușor împotriva turcilor și a fiului regelui Ioan puțință de a pătrunde la ei în țara... Căci îndată ce a plecat trimisul sultanului au fost sloboziți pușcașii lui Roussel și acum se uita la noi cu ochi rai boierii și revin uneltirile turcilor și ale localnicilor”.

Interesul strategic al Habsburgilor pentru Moldova rămânea constant, chiar dacă avântul războinic al comandanților armatei imperiale era temperat de semnarea tratatului de pace habsburgo-otoman, la 2 iunie 1562. Ca urmare, trupele de mercenari stipendiate de Ferdinand reveneau în Moldova și ambasadorul imperial nota la 30 iunie: „acum au și sosit acei soldați din Ungaria și îndată chiar înainte de a fi descălecat, au fost inspectați de Despot și plătiți cu multă bucurie... Mai rămâne ca din porunca Maiestateii Voastre ei să fie reținuți aici și să se oblige să rămână și să nu le pese de greutatea în legătură cu asprii care aici sunt mult inferiori monedelor noastre”. Era clar ca „soldații unguri” (în text) fuseseră trimiși de Ferdinand de Austria pentru a-i aminti lui Despot

făgăduielile de credință făcute încă din 1560. În același timp, putem considera ca pasajul se referă la porunca imperială cu privire la staționarea mercenarilor în Moldova și la plata acestora în așa fel „ca să nu le pese de greutatea în legătură cu asprii care aici sunt mult inferiori monedelor noastre” arata participarea directă a lui Ferdinand de Austria în stipendierea acestora.

Un alt aspect care este adeseori atins de rapoartele lui Belsius este legat de poziția Țării Românești în raport cu Moldova. Istoricul Stefan Andreescu este de părere că încă din epoca lui Alexandru Lapusnenau Moldova a revenit la politica de protectorat politic față de Țara Românească, politica pe care de altfel o duseseră și iluștrii predecesori ai domnului. Este cert faptul că Despot a considerat Țara Românească fiind o parte integrantă a moștenirii sale politice, moștenire ce se lega de refacerea unității politice a vechii Dacii. Titulatura vorbește de la sine: *„Heraclides Iacobus Basilicus Dei gratia Despotas Sami etc regni Moldaviae princeps, palatinus Walachiae, gentis utriusque dominus et haeres...”*. Având în vedere că domnul folosea aceasta titulatură mai ales în scrisorile adresate Habsburgilor, este limpede că se făcuse exponentul acestora în realizarea planului refacerii granițelor „Imperiului roman de națiune germană” în limitele „naturale”, date de limesul danubian și de litoralul pontic.

Evident, planul era prea îndrăzneț și punerea lui în practică cerea timp și mai ales răbdare pentru a nu leza susceptibilitatea vecinilor puternici. Este de discutat mai ales în ce măsură Despot a fost instrumentul planurilor Habsburgilor de a-și impune dominația politică la Dunărea de Jos sau a urmărit propriul sau plan politic de recuperare a gloriei antice Dacii. În mod firesc, în peregrinările sale în lumea germană, printre umaniștii adepți ai Reformei, s-a familiarizat cu justificarea istorică și politizarea noțiunii de Dacia, menită să legitimeze pretențiile Casei de Austria în spațiul extra-carpatic și în bazinul pontic. De aici și până la visul „bizantin” al lui

Despot nu a mai fost decât un pas. Istoricul Stanislas Sarcinki, contemporan și prieten intim al principelui, scria ca Despot „se gândea să refacă el însuși acel regat, pe moment acoperit de pământ și de praf și să-și împodobească fruntea cu coroana regala...”

Proclamația lui Despot către moldoveni, cu care își începea domnia în anul 1561, conținea o aderare necondiționată la planul de cruciada antiotomana inițiat de Casa de Austria pentru eliberarea „Țării Grecești”, a Constantinopolului și a Strâmțurilor, proiect pe care îl urmăreau Habsburgii încă din 1512 - 1518, dar care niciodată nu a putut căpăta nici cea mai mică umbră de realitate. În continuarea firească a ideii reînvierii Imperiului roman de Răsărit domnul Moldovei puneă necesitatea refacerii unității politice a vechii Dacii, sarcina care i se părea mai apropiată intereselor sale și mai ușor de îndeplinit. În acest scop, Despot, cu acordul Casei de Austria, a sprijinit, la începutul domniei sale, pe diaconul sârb Dimitrie, adept al Reformei și candidat la tronul Țării Românești. Ca să nu riște un conflict armat cu otomanii, domnul Moldovei s-a mulțumit ulterior cu un „protectorat politic” asupra Țării Românești, ce putea fi o primă etapă în reunificarea Daciei.

Ambasadorul imperial Belsius notează în raporturile sale ca domnul muntean, Petru-Voda (cel Tânăr), a trimis în Moldova trei ambasade, care aveau ca urmare semnarea unui tratat de prietenie și buna vecinătate și de alianță militară. Interesant este ca dușmanul comun era desemnat a fi „chiar împăratul turcilor sau împăratul romanilor”. Petru cel Tânăr se declara „frate” al lui Despot, ceea ce ar presupune o relație de egalitate în statutul politic, dar Belsius nota, în raportul din 19 aprilie, ca domnul Țării Românești oferise „pacea cu smerenie”, iar Despot s-a purtat cu solii „cu multă severitate în înfățișare, dar cu mai multă blândețe în vorbire”. Întregul comportament al domnului Moldovei marca nota de superioritate în raporturile cu Petru și cu toate că tratatul de prietenie era ratificat în cadrul unei ceremonii religioase, Despot îl

oprea pe solul muntean „Armagha <Aramagna> ca un fel de zălog”. În plus, începeau tratativele pentru o alianță matrimonială între cei doi domni, Despot cerând în căsătorie pe una dintre fiicele Chiajnei.

Planurile de căsătorie demonstrează dorința domnului Moldovei de a-și extinde controlul asupra Țării Românești, mai mult încearcă să-l căsătorească pe Petru cu fiica unui nobil originar din Raszka (Rama), Nicolae Cherepovici. Din păcate, nunta lui Despot, fixată pe 15 august, era amânată deoarece domnul încerca să facă din acest eveniment un prilej de afirmare politică europeană. Istoricul Stefan Andreescu considera că alianța matrimonială a fost tergiversată, deoarece Despot aștepta evoluția evenimentelor politice, după ratificarea tratatului de pace habsburgo-otoman. Părerea noastră este că interesul Casei de Austria pentru Moldova nu a scăzut niciun moment după 2 iunie 1562, pentru că, în ciuda tratatului de pace, conflictele de graniță între Ioan Sigismund și Ferdinand nu au încetat.

Ca dovadă a faptului că Despot a dorit să-și marcheze poziția sa între principii Europei printr-o ceremonie nupțială grandioasă, stau invitațiile de nunta trimise, între alții, arhiducelui Maximilian, împăratului, regelui Spaniei, al Poloniei, ducelui Albert de Bavaria, lui Ioan Sigismund și altor nobili maghiari și germani.

La 9 iunie 1562 vistiernicul Stroici pleca cu primele invitații către Casa de Austria. De remarcat că, în corespondența cu Maximilian, Despot nu a încetat niciun moment să-l numească *Princeps ac Domine* (sic), *Domine tanquam frater nobis observantissimi* (sic), formula de protocol ce îl situa pe picior de egalitate pe arhiduce cu domnul Moldovei (care și el se numea *Princeps* și *dominus*). Cu două zile înainte, în raportul din 7 iunie, Belsius mai nota că Despot ar fi dorit să trimită cu invitațiile de nunta nu „pe Stroici al său ci pe altul mai cu trecere fata de M.M.V.V”. dar „pentru că nunta e amânată din august până în octombrie se va îngriji până atunci ca să mai facă o dată invitațiile”.

Nunta însă nu a mai avut loc nici în octombrie 1562. În aceeași luna, dinspre Țara Românească era lansat un atac, de care era făcut responsabil Alexandru Lapusnenau. Despot a interpretat, însă, aceasta agresiune ca nefiind străină de domnul muntean, fapt pentru care planurile matrimoniale au căzut, iar domnul Moldovei le-a impus muntenilor plata unei sume în valoare de 5.000 galbeni.

De altfel emisarul Casei de Austria nu scapa nicio ocazie de a nota orice informație ce arata modul în care domnul muntean era tutelat de Despot. Când, la porunca sultanului, cei doi principii ar fi trebuit să acorde ajutor militar lui Ioan-Sigismund, Belsius nota cu bucurie ca solul muntean a fost trimis la Petru-Voda cu răspunsul „să stea liniștiți <muntenii> și să mai amâne treaba”.

La 7 iunie, același Belsius vedea ca iminenta victoria Casei de Austria la Dunărea de Jos, dacă Ferdinand s-ar hotărî să lichideze conflictul pentru Transilvania pe calea armelor. Era relevant și momentul propice pentru o apropiere diplomatica avantajoasă între Habsburgi și Țara Românească cu ocazia nunții lui Despot, când s-ar fi putut stabili contacte politice cu muntenii, sub pretextul logodnei între Petru cel Tânăr și Elena, fiica lui Nicolae Cherepovici, nobil de origine sârba, ce urma a fi atras de Habsburgi („îndată ce ai noștri vor fi dus la capăt treaba cu transilvănenii și dacă Maiestatea Voastră îi vor avea în mână ca pe <supuși> ai lor, va trebui să se recurgă la niște notificări și către cei din Țara Românească - întrucât sunt foarte strâns legați de el de Despot> - cu îndemnuri asemănătoare în ce-i privește pe acei boieri ca să nu tina de turci... În sfârșit, dacă s-ar găsi cu cale, am înmâna aici, cu prilejul acestei nunti, o scrisoare lui Petru Voievodul, despre care am auzit ca fiind în vârstă de 15 ani umbla să se însoare cu fiica lui Nicolae Cherepovici, de 18 ani, și am pune în vedere lui Despot ca să recomande cauza M.M. V.V. și boierilor și astfel M.M. V.V. s-ar întări aici la moldoveni, la munteni și poate, prin el <Despot> și la tătari, pentru ca să înceapă în sfârșit și turcul să fie tulburat de ceva neajunsuri”.

Problema cea mai importantă ce a stat în atenția ambasadorului imperial a fost însă cea a Transilvaniei. După elanul războinic cu care, în ianuarie 1562, anturajul împăratului saluta posibilitatea de a se cuceri Transilvania dinspre Moldova, Belsius asista la o aplanare a stării conflictuale, datorată încheierii păcii pe 8 ani între Habsburgi și otomani, la 2 iunie 1562. Cu toate acestea, rapoartele ambasadorului abunda în date despre relațiile lui Despot cu principele Ioan-Sigismund, relații ce erau un adevărat test al credinței domnului Moldovei fata de împărat. Cu aceste ocazii informațiile lui Belsius devin din ce în ce mai confuze, mai ambigue, amalgamându-se într-un stil prolix, uneori imposibil de urmărit. Belsius se întrece în elogii la adresa domnului Moldovei și aduce mereu în discuție credința nestrămutată a acestuia fata de Casa de Austria, căreia îi nutrește o mare recunoștință („iar luarea domniei de către el Despot nu o atribuie decât Maiestăților Voastre și lui Dumnezeu mai întâi și vă va fi veșnic recunoscător”).

Evoluția atitudinii lui Belsius arata puterea de persuasiune pe care o avea domnul Moldovei și o anumită doză de fascinație ce, se pare, ca o exercita asupra celor aflați în imediata sa vecinătate. Ambasadorul imperial, deși fusese trimis cu o misiune secreta, fusese primit de Despot cu toate onorurile destinate unei persoane publice, oficiale. În plus, acesta se străduise să îi lase impresia unei mari încrederi și prietenii, ceea ce măgulise profund vanitatea ambasadorului. Este suficient să amintim conversațiile confidentiale, purtate pe șoptite în iatacul domnului, la care Belsius face referiri în mai toate notele sale. Cu aceste ocazii, domnul Moldovei încerca să-și convingă interlocutorul că îi împărtășește informații de cea mai mare importanta pentru siguranța Casei de Austria. Pe rând, Despot menționa de existența unor spioni ai otomanilor la Viena, despre posibilitatea cuceririi Transilvaniei și culmina cu un plan „secret”: de recuperare a Budei și a cetăților moldovenești de pe litoralul pontic. Datele erau însă așa de puțin concrete, încât până și

încrezătorul ambasador își punea întrebări cu privire la sensul celor spuse de domn.

Rapoartele trimise de ambasadorul imperial sunt net favorabile lui Despot și găsim numeroase fragmente în care se notează faptul ca însuși domnul îi dicta pasaje întregi din aceste rapoarte. La 13 aprilie, Belsius informa pe arhiducele Maximilian ca domnul „m-a dus cu el mai înăuntru și mi-a poruncit să scriu acestea Maiestății Voastre, în numele sau...”. La 19 aprilie, ambasadorul îl întreba direct pe Despot „ce lucru nou as putea scrie Maiestăților Voastre din partea sa”. După cum se poate vedea, Belsius devenise un fel de secretar particular al domnului și nu un reprezentant al intereselor Casei de Austria. În alte câteva rânduri, acesta nota ca a scris corespondenta lui Despot, adresata colaboratorilor săi (lui Anton Zékel – Székely –, Albert Laski și altora), dar și mai des arata că a fost pe post de interpret, în timpul audiențelor acordate reprezentanților secuilor și solilor principelui Ioan-Sigismund.

Cu ocazia acestor audiente, Belsius avea ocazia să audă și lucruri care îi stârneau îndoieli. Exista în rapoartele sale câteva accente critice la adresa firii schimbătoare a domnului și la prea marea bunăvoință ce o nutresc otomanii fata de acesta, dar aceste aserțiuni sunt imediat „îmecate” în pasaje elogioase, ce arata parca teama ambasadorului, ca, în ciuda corespondentei cifrate, aceasta ar fi putut fi citita de Despot.

Cele mai elocvente rapoarte pentru modul în care Belsius informa curtea imperială sunt cele din 6 și 7 iunie. Ele au fost redactate în urma audienței acordate de domnul Moldovei emisarilor secuilor, răsculați împotriva lui Ioan-Sigismund și, ulterior, chiar solilor principelui Transilvaniei. Dacă ambasadorul Habsburgilor aștepta ca acutizarea conflictului din Transilvania să îl convingă pe Despot să intervină cu armele, pentru a apăra interesele împăratului, rezultatul a fost cu totul altul. Domnul Moldovei se prezenta tuturor acestor emisari ca un arbitru al neînțelegerilor dintre „rebeli” și principe și accepta rolul

de mediator, dar de pe poziții de forță și superioritate. Aceasta îl făcea pe ambasador să scrie la 6 iunie: „Despot era acum tot atât de subtil și încă mai alunecos, dacă pot spune astfel, decât ca un șarpe”. Domnul Moldovei îi apărea în apogeul forței sale politice când nota: „Fiul regelui Ioan cere ajutor și îi va înapoia de bunăvoie cele ce sunt ale sale cetățile domnilor moldoveni din Transilvania, chiar se roagă să i se trimită boieri care să poarte solie la secui”. În alt pasaj Belsius revenea și mai explicit „... când a văzut acest Despot ca el poate să îi ajute și să-i vatăme și pe unii și pe alții, adică și pe turci și pe creștini (ceea ce se datorează poziției geografice) a început mai apoi în urma solilor turci să se sumețască, încât este chiar teama ca turcul să reverse asupra lui toată favoarea”. Ambasadorul se simțea chiar obligat să îi reamintească domnului de jurământul de vasalitate, prestat fata de împărat la Locse (Levoca) și să îl împiedice „prin prezenta sa ca să nu se repeadă acesta în ajutorul lui Ioan-Sigismund...”. Comportamentul lui Despot îl făcea pe Belsius să verifice chiar, prin agenții săi, dacă cele spuse de domn sunt întotdeauna adevărate și să își exprime teama ca acesta una face și alta spune. La 13 iunie, mărturisea ca cele auzite în timpul audienței acordate de domn emisarilor secuilor l-au „lovit ca o piatră drept în inima”. Era vorba despre convorbirea cu Albert Laski, pe care Despot îl sfătuia să rămână doar mediator de pace între secui și Ioan-Sigismund și să nu intervină cu armele în Transilvania („așadar rămâi deoparte de la aceasta treaba, căci ei <transilvănenii> sunt tributari turcului, iar cât privește ca să fii tu mediator, acest lucru negreșit poți să-l faci și vei face un lucru plăcut turcului dacă vei împăca pe supușii săi, nu spori rebeliunea lor pe care

Ferdinand ar dori-o cu cea mai mare patima și din partea ta mai ales acum”.

Toate aceste semnale de alarma ar părea ca veneau de la un observator atent și vigilent, dar trebuie subliniat faptul ca orice nota critica este disimulata de alte câteva pagini de elogii sau de digresiuni, încât practic acestea nu

se pot observa decât la o citire deosebit de atenta și oarecum avizată. Mai directe și mai clare sunt reproșurile pe care Belsius le făcea cu destulă insistență împăratului și arhiducelui Maximilian. Între 6 și 30 iunie, îi acuza de pasivitate pe frontul din Transilvania, îi sfătuia, destul de iritat, să nu scape ocazia de a interveni în răsccoală secuilor, le cerea bani pentru suplimentarea cheltuielilor de întreținere și, în cele din urmă, dându-și seama că prioritățile politice ale stăpânilor săi s-au schimbat, insista să primească noi instrucțiuni pentru desfășurarea misiunii sale diplomatice. „Deci prea supus și prea rugător doresc să știu ce am de făcut. Căci propunându-mi-se o altă navigație odată ajuns în port trebuie să mi se dea și altă pânză și să mi se potrivească vâslele, așa cum va porunci M.V. Acesta <Despot> nu se va grăbi nici cu ajutoarele, nici cu războiul...”. Cu această ocazie (la 30 iunie), Belsius trimitea arhiducelui Maximilian și copiile corespondentei purtate de domnul Moldovei cu Ioan Sigismund, în lunile mai iunie 1562, ce cuprindeau porunca sultanala ca Despot să îl ajute pe Ioan-Sigismund împotriva răsculaților și promisiunile de pace și buna vecinătate între cei doi.

Toate aceste ambiguități și informații confuze îl făceau pe arhiducele Maximilian să se arate profund nemulțumit de activitatea lui Belsius. La 13 iunie, îi scria ambasadorului ca a primit corespondența acestuia, trimisă în lunile aprilie și mai, dar ca informațiile trimise sunt neclare și îi poruncea să trimită rapoartele la timp și să noteze doar lucrurile importante. În același timp, Maximilian transmitea lui Despot întreaga sa bunăvoință și sprijin, dar dorea să știe de la Belsius cum evoluează raporturile între domnul Moldovei și sultan, raporturi despre care știa, deja, că sunt foarte bune.

În aceeași zi (13 iunie), arhiducele scria și împăratului Ferdinand, arătându-și fățiș dorința de a-l înlocui pe Ioan Belsius, care trimisese trei scrisori „scrise fără o ordine cronologică, confuze și pline de lacune”. Din această cauză, Ferdinand era rugat să hotărască rechemarea lui Belsius și trimiterea altui ambasador. În

același timp, se hotăra ca în scurt timp Francisc Záy să trimită „în secret”, în Moldova, armele cerute de Despot.

La 25 iunie, Maximilian revenea cu date noi cu privire la situația din Moldova, culese din raportul adus de Pierre Roussel, dar și din cele ce le aflate prin viu grai de la acesta. Deși memoriul lui Roussel era în totalitate favorabil domnului Moldovei, pe care îl prezenta ca fiind înconjurat de dușmani și lipsit de orice posibilitate financiară de a se înarma, Maximilian se temea ca Despot ar putea „lucra” pentru sultan (... *arbitror Despotam suspicionem qua prins apud Turcatum Principem laborat...*). În același timp, cererile repetate de arme și de bani ale domnului Moldovei îl făceau pe Maximilian să creadă ca „puterea lui Despot nu mai este la fel de sigura ca până acum și nici nu va prinde rădăcini și mă îndoiesc ca de acum ne-ar fi de folos pentru viitor ca să trimitem în acest mod mașini de război în posesiunile acestuia <Despot>, care oricum sunt supuse turcilor”. Cu toate acestea, era bine ca în continuare să i se arate lui Despot cea mai mare bunăvoință și să i se trimită o sumă modică, între 2000 și 4.000 de florini, care i-ar folosi lui Despot să cumpere „câte ceva din ce îi este necesar”.

La 7 iulie 1562, Maximilian anunța ca îl va rechema pe ambasadorul imperial în Moldova, ale cărui rapoarte erau incomplete și voit laudative la adresa lui Despot (*praefatus Belsius narrationes suas more suo confundat atque truncato sensu perscribat deprehendo tamen Despotam inservire*). Cu această ocazie, se stabilea ca împăratul și fiul sau aveau să fie reprezentați la plănuită nunta a domnului de către viitorul ambasador ce avea să fie trimis în Moldova.

La 21 iulie, Ioan Belsius pleca din Moldova, fiind rechemat de Ferdinand (*sub honesto pretextu*). Despot nu scapa însă ocazia de a-l folosi ca pe propriul sau agent diplomatic la curtea Habsburgilor, înmânându-i scrisoarea prin care cerea ajutor militar. De altfel Belsius avea să revină în Moldova, unde, în octombrie 1562, îl găsea noul ambasador Martin Literatul (*Szentgothárdy*), care era

obligat de domn să colaboreze cu colegul său, până la sfârșitul lunii ianuarie 1563. Scrisoarea oficială de acreditare a lui Martin Literatul era semnată de Ferdinand de Austria la 25 august 1562 la Praga, iar instrucțiunile i se înmânau la începutul lunii octombrie 1562.

Textul acestor instrucțiuni urmarea să clarifice noului ambasador scopul misiunii sale în Moldova. Acesta era următorul: să mențină bunăvoința lui Despot pentru cauza Casei de Austria, de al cărei ajutor trebuia încredințat, dar, în același timp, urma să explice domnului Moldovei ca armistițiul încheiat cu turcii trebuie respectat pentru ca

Habsburgii să nu fie acuzați de încălcarea păcii. Dacă, însă, otomanii ar rupe tratatul atunci împăratul ar porni cu toate forțele și mașinile de război să-și apere regatul Ungariei și nu ar uita „de salvarea Moldovei și a altor vecini ai regatelor și provinciilor sale, de siguranță și liniștea <cărora> este legat”.

În secret, Martin Szentgothárdy avea să se informeze despre orice mișcare suspectă a domnului, despre modul în care administra și guverna țara, despre starea de spirit a locuitorilor, ca și despre orice fel de simpatii ar exista fata de Ioan-Sigismund sau fata de otomani. Misiunea lui Szentgothárdy era clară, dar nici rapoartele acestuia nu aveau să lămurească mai bine pe Habsburgi despre manevrele politice ale lui Despot, decât cele ale lui Belsius.

Putem considera ca între lunile aprilie 1562 și ianuarie 1563 din Moldova au sosit doar două rapoarte relativ obiective, care au scăpat de cenzura, dar și de puterea de persuasiune a lui Despot. Cele două informări aparțin: una lui Belsius și este scrisă la 4 februarie 1563, la Eperjés, deci la eliberarea sa definitivă din funcție, iar cea de-a doua a lui Martin Literatul și era redactată la începutul misiunii sale, la 20 ianuarie 1563, fiind încredințată tot lui Belsius spre a fi scoasă din Moldova. În ambele cazuri este clar ca ambasadorii nu au fost nicicum influențați de domn și încearcă parca să își scuze propriile rapoarte neclare. La 4 februarie, Belsius relatează începutul conflictului între Despot și Laski, lăsând să se înțeleagă ca

domnul Moldovei nu a procedat cu dreptate, când l-a depozat pe cel mai apropiat sprijinator al său de cetatea Hotinului, pe care i-o dăruise, ca recompensa pentru banii dați la urcarea sa pe tron. La 20 ianuarie, raportul lui Martin Literatul arata clar ca până la acea data fusese împiedicat de domn să își îndeplinească funcția sa diplomatica, deoarece acesta îl preferase pe Belsius, ce alcătuisese toate notele și memoriile trimise curții imperiale. Imediat însă, începând cu 2 februarie 1563, rapoartele lui Martin Szentgothárdy reluau același ton cu cele ale predecesorului său, Despot fiind copleșit cu elogii, în timp ce Albert Laski este tratat drept un trădător lipsit de onoare.

Cea mai elocventa mărturie a modului abil în care domnul Moldovei știa să-și apere interesele politice, dar și a puterii sale de seducție asupra ambasadurilor imperiale, poate fi considerată arestarea agentului luteran Wolf Schreiber. Acesta sosea la Suceava, la 31 decembrie 1562, ca împuternicit al teologului David Ungnad, ca să se ofere să traducă și să tipărească Biblia în limba română. Modul plin de emfaza în care acesta se prezenta la domn, echipajul strălucitor care-l adusese în Moldova, precum și scrisoarea de recomandare data de împărat stârneau invidia celor doi ambasadori, aflați la Suceava (Belsius și Szentgothárdy), care s-au temut că aveau să piardă favoarea domnului. Deși ulterior încercau să se disculpe în fața împăratului, pe moment cei doi ambasadori fuseseră primii care îl denunțaseră pe Schreiber, ca pe un posibil spion și instigator, trimis de Ioan-Sigismund pentru a demonstra Porții legăturile secrete dintre Despot și Habsburgi. La îndemnul agenților imperiale, dar și din dorința de a se pune într-o lumină favorabilă la Constantinopol, domnul Moldovei hotărârea arestarea lui Schreiber și trimiterea sa la Curtea sultanului. Apelurile disperate ale celui întemnițat pe nedrept nu găseau ecou nici măcar la împărat, ce-l acuza că plătește prețul prostiei și nesăbuintei sale (*méritas dat stultitiae et temeritatis suae poenas*). Schreiber avea să rămână captiv până în

anul 1565.

În anul 1563, atenția Casei de Austria avea să fie în continuare ațintită asupra Moldovei, de data aceasta datorită conflictului dintre Albert Laski și Despot, conflict ce amenința să ia amploare prin implicarea cneazului Dimitrie Wiesniowiecki și chiar a Poloniei, care era favorabila revenirii pe tron a lui Alexandru Lapusneanu. La 29 martie, Ferdinand de Austria îi cerea lui Maximilian să ia grabnic măsuri ca să se încheie lupta cu Moldova, pentru ca aceasta aducea prejudicii „Republicii creștine și prezentelor noastre regate și posesiuni ereditare”.

Lupta cu Laski a fost într-adevăr de rău augur pentru domnul Moldovei. Deși acesta îl înfrângea pe Wiesniowiecki și se împacă, măcar formal, cu Albert Laski, tulburările din anul 1563 dădeau prilej boierilor, nemulțumiți mai ales de politica religioasă dusă de Despot, să se revolte sub conducerea lui Stefan Tomsa. Asediarea domnului la Suceava a luat sfârșit odată cu dezertarea garnizoanei maghiare ce-l păzea pe domn și prin asasinarea acestuia. La 29 octombrie Alexandru Lapusneanu primea deja la Poarta firmanul de investitura.

La 20 noiembrie 1563, Francisc Záy scria împăratului despre desfășurarea evenimentelor din Moldova, exprimându-și regretul că trupele sale și cele ale lui Melchior Balassa nu au ajuns la timp, pentru a-l salva pe Despot. Deși adunaseră 1 300 de ostași, aceștia nu au mai fost trimiși în Moldova, deoarece primiseră știrea că domnul a fost ucis. Záy descria răscoală garnizoanei maghiare și uciderea lui Despot, cunoscând versiunea omorârii lui Petru Deway de către domn, versiune dezmințită de procesul intentat ulterior lui Martin Farkas, ca instigator la rebeliune și autor moral al asasinării lui Despot. Comandantul cetății Košice nota însă cu regret că moartea domnului Moldovei a provocat atâta bucurie lui Ioan-Sigismund, încât acesta a poruncit să se tragă salve de tun în toate cetățile sale.

Situația devenea cu adevărat îngrijorătoare pentru ca Záy menționa ca Alexandru Lapusneanu era în drum spre

Moldova, iar domnul Țării Românești era legat de Ioan-Sigismund „prin legături de familie și prietenie”. Aluzia era la apropiata nunta dintre Petru-Voda și Elena Cherepovici. Tatăl acesteia fusese un apropiat al lui Petru Petrovic și al reginei Isabela; Habsburgii speraseră în 1562 să aducă pe acest nobil de partea lor. La data raportului lui Záy, era clar faptul că alianța matrimonială contractată de Petru era favorabilă strângerii relațiilor acestuia cu Ioan-Sigismund, în detrimentul Casei de Austria.

Autorul scrisorii nu se putea abține să nu deplângă lipsa acută de bani, care dusesse la întârzierea ajutorului pentru Despot („dacă am fi avut măcar 3.000 de florini, Despot ar fi trăit și acum”) și cerea ca împăratul să expedieze subsidii la Hotin, lui Laski și să se îngrijească, pe viitor, să trimită banii la timp și pentru celelalte garnizoane.

La 3 decembrie 1563, Francisc Záy cerea încuviințarea împăratului să nu lase lucrurile la voia întâmplării în Moldova și să intre cu trupele lui Melchior Balassa, pentru a-l pune pe tronul țării pe tânărul boier Socol, fiul unui „fost conducător al muntenilor numit <și el> Socol”. Acesta fusese adăpostit de Melchior Balassa și era chiar sprijinit de o parte a boierilor munteni pentru a prelua domnia Țării Românești. Lui Záy i se părea însă mai profitabil și mai ușor ca să-l ajute pe Socol să devină domnul Moldovei. Căpitanul Cassoviei se străduia chiar să-i demonstreze lui Ferdinand că a numi domni în cele două țări române nu înseamnă a acționa împotriva sultanului, atâta timp cât acestea își plătesc mărite tributurile. Záy mergea până acolo încât nutrea speranța, lipsită de temei, pentru cauza Casei de Austria, că „Socol este îndrăgit de marele vizir, astfel încât ar putea intra oricând în regatul transalpin; acesta ar pune posesiunile sale ca tampon fata de cele ale împăratului și acestuia i se va confirma domnia. De asemenea, se poate spera și la domnia moldovenilor dacă în acest chip, cu ajutorul lui Dumnezeu, Mărinimia Sfintei Voastre Maiestăți ar putea să o cuprindă”. Pentru asemenea expediție, în care pretendentul Socol era vizat

pentru ambele tronuri, Záy cerea însă bani (3.000 de florini) și ostași, care să fie la dispoziția sa câteva luni, efectivele urmând să urce măcar la 1.000 de pedestrași și 600 de călăreți. În felul acesta, credea entuziastul comandant de oști, că ar fi „omorâta orice speranță a transilvanului”, pentru ca Socol s-ar urca pe tronul Țării Românești și al Moldovei, iar credința acestuia fata de Habsburgi era de netăgăduit, pretendentul fiind gata să își trimită fratele ostatic la curtea imperială, ca zălog al respectării jurământului de vasalitate.

Unui asemenea proiect, pe cât de atrăgător pe atât de utopic, împăratul Ferdinand nu-i dădea curs, fiind conștient de forțele militare imense pe care ar fi nevoit să le angajeze, pentru a pune, practic, sub controlul sau zona extra-carpatica. Habsburgii nu reușiseră în decursul a patru decenii să ocupe Transilvania, așa ca aducerea pe tronul celor două țări române a unui domn vasal Casei de Austria îi apărea lui Ferdinand peste puterile sale. Dornic să nu fie acuzat ca a violat tratatul de pace, împăratul se abținea de la orice imixtiune fățișă în Moldova, deși la 9 februarie 1564 Francisc Záy îi scria despre lupta sângeroasă ce se dădea între Stefan Tomsa și Alexandru Lapusneanu. Având sprijinul polon și otoman, Alexandru nu accepta niciun fel de negocieri cu Tomsa, care îi promisese sultanului să se retragă momentan din domnie, să trăiască la Constantinopol, cu condiția ca la moartea lui Alexandru să primească el investitura.

Záy îl mai anunța pe împărat ca bunele relații între Ioan-Sigismund și Petru-Voda s-au rupt, deoarece domnul muntean, fără un motiv clar, își repudiasse sotia, pe Elena Cherepovici, iar principele Transilvaniei considerase acest act ca pe o insulta personală.

Știri despre luptele din Moldova revin în rapoartele lui Záy până în aprilie 1564, când era anunțată arestarea lui Tomsa în Polonia, depozitarea sa de bunuri și iminenta pedeapsa cu moartea, deoarece acesta era făcut vinovat de uciderea lui Dimitrie Wiesniowiecki, de către turci.

Lipsa de interes a împăratului fata de informațiile

trimise cu obstinație de comandantul cetății Cassovia se datora faptului că odată ce sultanul acordase tronul Moldovei lui Alexandru Lapusneanu, Ferdinand înțelesese ca pe moment posibilitatea sa de amestec în politica țărilor române rămânea nula. Interesat să-și apere ultimele capete de pod în Transilvania, împăratul dorea să mențină pacea cu Imperiul otoman. Moartea lui Ferdinand, în iulie 1564, i-a adus urmașului său, Maximilian al II-lea, grija reactualizării tratatului de pace din 1562.

Capitolul IX

Țările române și lupta pentru hegemonie central-rasariteana între Casa de Austria, Polonia și Imperiul otoman

1. Pretendenți domnești între 1565 – 1568

Înrăutățirea raporturilor dintre otomani și Habsburgi, începând cu anul 1565, se reflecta și în atitudinea inconsecventa pe care Maximilian al II-lea avea să o adopte rata de pretendenții la tronul țărilor române, care între 1565 și 1572 sunt din ce în ce mai numeroși.

În aprilie 1565, același neobosit Francisc Záy îl recomanda împăratului pe Bogdan-Constantin, presupus fiu al lui Petru Rareș. Din datele cunoscute la sfârșitul secolului trecut, Nicolae Iorga înclina sa creadă ca acest pretendent era un impostor. Suntem în măsură sa certificam supoziția marelui istoric, pe baza mărturiei lui Hans Demschwam, contemporan cu evenimentele, care nota în jurnalul sau ca acest fiu al lui Petru Rareș, după ce fusese ostatec la Constantinopol, murea în acel oraș la vârsta de 14 ani, în anul 1554.

Deci persoana recomandată în 1565 era un impostor „puternic și grosolan, care știa doar ungurește și românește” (lucru imposibil dacă și-ar fi petrecut copilăria și adolescența la Constantinopol, unde ar fi învățat și turcește). Împăratul, preocupat de reactualizarea păcii cu Imperiul otoman, nu dădea niciun credit pretențiilor falsului Bogdan-Constantin și reesta își încerca singur norocul. În noaptea de 13/14 aprilie fugea din rabara imperiala de la Satu-Mare, spre Moldova. Era însă curând

prins tot de oamenii împăratului și avea să se mulțumească cu o situație relativ modestă, aceea de căpitan al cetății Csákány.

La 27 aprilie 1565, Maximilian îi scria, profund nemulțumit, lui Záy ca pretendentul Bogdan „tulburase liniștea Moldovei”, ceea ce stârnise cea mai vie dezaprobare în sufletul său și se temea ca sultanul să nu îl creadă responsabil de acțiunea aventuroasă a falsului fiu de domn.

Aceeași atitudine ostilă o avea împăratul și fata de cel ce se recomanda Carol Despot, frate al defunctului domn al Moldovei. Acesta se preda singur sultanului, „divulgând niște false planuri de ocupare a Moldovei de către Habsburgi. Maximilian, prin ambasadorul său, de Wyss, nega să-l fi cunoscut vreodată pe numitul Carol și, de asemenea, nega ca Despot ar fi avut vreun frate”. Ca urmare, acest impostor își sfârșea zilele la Rhodos, cu un stipendiu de 13 aspri pe zi.

În anul 1566, când speranțele de pace cu Imperiul otoman erau abandonate, Maximilian vedea în încurajarea unor pretendenți la tronul lui Alexandru Lapusneanu o diversiune binevenită, care ar fi ușurat presiunea militară la care se aștepta din partea Moldovei. Primul care era privit cu bunăvoință era Albert Laski, care din motive inventate de el însuși, se considera moștenitorul legitim al lui Despot. Începând cu luna martie, împăratul recomanda atenției fratelui său, arhiducele Carol, planul lui Laski de a ocupa Moldova. La 31 martie, îi scria lui Laski ca poate conta pe ajutorul său, dacă ar încerca să-l alunge pe Lapusneanu de pe tronul Moldovei, dar ca pe moment nu dorea să înceapă el primul, ostilitățile cu otomanii, al căror atac era însă iminent.

În septembrie 1566, când trupele imperiale fuseseră învinse fără să dea măcar o luptă decisivă, Maximilian mai spera într-o răsturnare a situației frontului, prin atacuri surpriza, cum era cel plănuț la Esztérgom sau împotriva Moldovei. La 11 septembrie, scria arhiducelui Carol, ca „palatinul din Sieradz, Albert Laski, a tratat cu mine

despre o expediție militară în Moldova. Cu ajutorul boierilor care trăiesc în Polonia s-a gândit să pună în aplicare, în octombrie, vechiul sau plan, deci a cerut un sprijin îndestulător din partea trupelor imperiale și mai ales o lămurire, dacă voi ierna în Ungaria". La 3 octombrie 1566, când se răspândise deja vestea morții sultanului Süleyman I, ambasadorul venețian aflat în tabăra de la Győr, Leonardo Contarini, considera drept certa expediția lui Laski în Moldova, la porunca lui Maximilian.

Același ambasador arata însă ca un asemenea plan l-a nemulțumit profund pe sultan (Selim al II-lea), care l-a avertizat pe regele Poloniei să-și aducă supusul la ordine. Laski era convins să renunțe la expediția proiectată, sub amenințarea că i se vor confisca toate bunurile, a căror valoare depășea suma de 100.000 de taleri, venit anual.

Tot în 1566 era ajutat și un alt pretendent la tronul Moldovei, așa numitul Stefan-Mâzga, care se afla încă din 1565 în tabăra imperială de la Satu-Mare. În urma unui denunț al lui Alexandru Lapusneanu la Poartă, potrivit căruia Maximilian adăpostea tot felul de aventurieri, care cereau tronul Moldovei, denunț ce lăsase o impresie foarte proasta marelui vizir, împăratul se grăbea să abandoneze cauza moldovenilor refugiați la Satu-Mare. Aceștia ajungeau să se plângă de faptul că sunt în pericol să „moara de foame și frig”.

În 1566, în fața atacului otoman, Maximilian revenea la sentimente mai bune fata de refugiații moldoveni, din aceeași dorință de a crea o diversiune în Moldova. Ca urmare, Lazarus Schwendi, comandantul trupelor imperiale, era însărcinat să-l ajute pe Stefan (Mâzga) să-și ocupe tronul. Porunca sosea însă prea târziu, pentru ca pretendentul Stefan, satul să mai aștepte ajutorul imperial, încercase, pe cont propriu, să-l detroneze pe Lapusneanu. Rezultatul era ca domnul Moldovei îl învingea lângă cetatea Neamțului. În septembrie 1566, trupele lui Pierre Roussel și cele ale lui Schwendi se pregăteau însă de un contraatac în Moldova, dar la sfârșitul anului 1566 ordinul era anulat. Împăratul, care întrevedea posibilitatea de a

încheia o pace convenabila cu noul sultan, Selim al II-lea, părăsea încă o dată planul de invazie în Moldova.

Un ultim pretendent ce făcea o oarecare vâlva la curțile europene în 1566 era Nicolae-Basarab, care se numea pe sine *filium legitimum et haeredem quod dylustrissimi Barbuli Basarabbae eiusdem Transalpinæ Principis*. Cum Neagoe Basarab nu a avut niciun fiu Barbu și în Țara Românească nu a existat niciun domn cu acest nume, ar rămâne de luat în considerare doar o singură ipoteza, care să dea o oarecare legitimitate pretențiilor acestui Nicolae Basarab. Conform genealogiei sale legitime, Neagoe era fiul lui Pârvu Craiovescu și frate cu Barbu, banul Craiovei, deci Nicolae-Basarab ar fi putut fi nepot de frate al fostului domn al Țării Românești. Oricum în deceniul al VII-lea al secolului al XVI-lea acest pretendent era o figură cunoscută în Occidentul Europei. În 1563, la recomandarea Habsburgilor, Despot îl adăpostea pentru a-i facilita ascensiunea pe tronul Țării Românești, evident ca o etapă a aceluiași plan de tutelare politica a întregului teritoriu extra-carpatic.

Trei ani mai târziu, în vara anului 1566, papa Pius al V-lea îl recomanda ducelui de Bavaria, ca să îi ofere ajutor material pentru a călători prin Imperiu. Din nefericire, Nicolae Basarab se îmbolnăvea pe drum și era silit să-și vândă caii pentru a obține banii necesari pentru doctor și medicamente. Starea sa nefericita, la care pretinsul fiu de domn adauga și o poveste i impresionanta despre avatarurile familiei sale, aflata în exil la Constantinopol, ca și despre propriile aventuri în Italia și în Imperiul german, stârneau simpatia principilor și nobililor europeni. La 20 august 1566, papa îl recomanda împăratului Maximilian ca să îi sprijine cauza, iar la 24 august cardinalul Dolfino îl considera un pretendent potrivit chiar pentru tronul Moldovei. În luna noiembrie, Nicolae Basarab primea o scrisoare de recomandare și de la Albert de Bavaria către Maximilian. La 14 decembrie, ajungea la Viena, dar ceasul tentativelor de a ocupa țările române trecuse și împăratul începea să se gândească la noile negocieri de pace cu

Imperiul otoman.

În tot acest timp, domnul Moldovei, Alexandru Lapusneanu, continuase să rămână ostil Habsburgilor, bucurându-se la Poarta de o situație privilegiată, unde marele vizir, Mehmet Sököllü, îi era ruda prin soția sa, doamna Ruxandra. Nu este de mirare, deci, ca orice tentativă a puterilor creștine (Polonia sau Habsburgii), de a reclama vechile pretenții de suzeranitate asupra Moldovei, era interpretată de sultan ca act ostil îndreptat direct împotriva sa. Planurile lui Laski de a ocupa Moldova nu l-au pus într-o lumină nefavorabilă doar pe Maximilian, considerat, de toți cei care urmăreau evoluția evenimentelor, drept autorul moral al ideii ocupării Moldovei, ci și pe Sigismund August. Acestuia i se reproșa că permite ca supușii săi să întreprindă acte dușmănoase la adresa lui Lapusneanu. Mai mult, domnul Moldovei se plângea la Poartă, în toamna anului 1566, că polonii și austriecii s-au înțeles ca să îl detroneze. Ca răspuns la neîncetatele plângeri ale domnului Moldovei, Selim al II-lea, scria, la începutul anului 1567, regelui Poloniei, în termeni fără echivoc, să înceteze de a mai adăposti fugari din Moldova, pentru că „atâta timp cât nu se face rânduiala cu aceștia nu va fi înțelegere”.

Este evident faptul că Alexandru Lapusneanu nu numai că nu s-a lăsat amăgit de planurile Habsburgilor, care, sub pretextul luptei anti otomane și al „salvării Republicii creștine”, vizau controlul politic la Dunărea de Jos, dar a căutat, prin mijloace destul de abile, să întrețină o stare de încordare între otomani și regatul Poloniei. Bunele relații dintre cele două mari puteri se dovediseră a fi pentru Moldova de rău augur. Chiar dacă cei doi vecini păstrau Moldova ca pe un „stat-tampon”, exista în permanenta pericolul ciuntirilor teritoriale. Alexandru Lapusneanu a reușit să se impună el însuși în fața polonilor. Având asigurat sprijinul sultanului, domnul Moldovei nu s-a sfiit să-i ajute și să-i instige pe tătari în incursiunile de jaf întreprinse la granița Poloniei, ținându-l astfel sub o continuă amenințare pe Sigismund August.

Acest adevărat război psihologic, cum îl numea istoricul Gh. Punga, a continuat până la moartea domnului, în 1568.

2. Misiunea diplomatica a abatelui Ruggiero și poziția țarilor române între 1568 - 1572

Anul 1568 marchează schimbarea domniilor atât în Moldova cât și în Țara Românească, unde Petru cel Tânăr era mazilit, în locul lui urcându-se pe tron Alexandru al II-lea Mircea.

Se pare ca planurile ambițioase ale doamnei Chiajna, ce și-a tutelat cu multă autoritate fiul și care vizau alianțe matrimoniale cât mai ilustre, au dus, în 1568, la mazilirea tânărului domn și a mamei sale. În cursul anului 1567, reprezentanții diplomați ai țărilor occidentale acreditați la Constantinopol urmăreau cu interes proiectul căsătoriei ambasadorului francez cu una din fiicele Chiajnei, plan care îl îngrijora chiar pe emisarul Habsburgilor, Albert de Wyss, ca fiind o posibilă cale de imixtiune a Franței în Țara Românească. Chiajna însă renunța la acest proiect, considerând personajul vizat drept un aventurier.

În anul următor, 1568, intrigile întreținute la Constantinopol de un alt pretendent la mâna uneia dintre fiicele Chiajnei, nemulțumit de desfacerea căsătoriei, aveau să pună capăt viselor de mărire ale ambițioasei doamne. Este vorba despre Mihail Cantacuzino (vestitul „Seitan-Oglu”), care și-a folosit toată influența pentru a răzbuna insulta adusa familiei sale, când Maria, fiica Chiajnei, căsătorită cu Iane

Cantacuzino, fusese răpită de lângă soțul ei, din porunca mamei sale. Deși formal Petru-Voda se împăcase cu influentul Mihail Cantacuzino, acesta a uneltit în continuare împotriva Chiajnei și a fiului ei. Sultanul însuși, nemulțumit de felul în care domnul muntean se lasa manevrat, a acceptat ideea instalării în Țara Românească a unui om cu mai multă autoritate și experiență, pe care l-a găsit în persoana lui Alexandru-Mircea.

În timp ce de pe tronul Țării Românești pleca un domn căruia i se reproșa lipsa de maturitate, în Moldova își începea domnia Bogdan Lapusneanu, care, la cei 16 ani

ai săi, dădea dovada de un temperament juvenil, înclinat spre distracții și plăceri.

După moartea mamei sale, doamna Ruxandra (la 12 noiembrie 1569), tânărul domn devine dependent de anturajul nobililor poloni, care întrevădeau posibilitatea înglobării Moldovei, prin anihilarea oricărei inițiative personale a domnului. Ca urmare, în 1569, se reînnoia tratatul de vasalitate al domnului Moldovei fata de regele Poloniei. Bogdan Lapusneanu își căsătorește surorile cu nobili poloni și caută o alianță matrimonială și pentru sine, în regatul vecin. Aleasă sa era fiica marelui cancelar Dembiński. De altfel, aceasta preocupare asidua de a-și întâlni viitoarea mireasă, ce-l făcea pe domn să părăsească în iunie 1571 Moldova, avea să-l coste tronul.

Sultanul a văzut în firea labilă a lui Bogdan Lapusneanu un potențial pericol în ceea ce privește dominația asupra Moldovei. De altfel, domnul Moldovei, temându-se ca Laski putea să îi ocupe tronul cu sprijin austriac, se grăbise, la 10 august 1570, să-și ofere serviciile sale chiar împăratului Maximilian al II-lea. În același timp făcea o promisiune similară și domnului Țării Românești. În ce măsură tratativele cu Habsburgii păreau periculoase la Constantinopol este greu de spus, cert este ca planurile matrimoniale ale lui Bogdan Lapusneanu în Polonia l-au nemulțumit pe sultan, ce considera ca Moldova avea să intre total în sfera de influență politică a Poloniei. În plus, boierii cereau cu insistență schimbarea domnului, din aceleași motive.

Situația internațională a părea favorabilă străngerii rândurilor forțelor antiotomane și tocmai din această cauză Moldova ar fi avut nevoie de un domn energic. Încă din 1568, papa Pius al V-lea îl trimisese în Polonia pe abatele Giulio Ruggiero pentru a-l convinge pe regele Sigismund August să participe la Liga Sfântă. Cu această ocazie, informațiile culese de abatele Ruggiero acordau o atenție deosebită poziției strategice a Moldovei. În cazul preconizatei cruciade a „Răsăritului”, Moldova era punctul cheie ce ar fi facilitat ocuparea gurilor Dunării și a

limanului Nistrului, stăpânite de otomani. Pentru aceasta, era nevoie ca Maximilian al II-lea și Sigismund August să își dea mâna pentru a ajuta Moldova sa lupte împotriva otomanilor, astfel putând fi cucerita chiar Crimeea. După cum s-a arătat deja, nici Habsburgii, nici polonii nu doreau, însă, după 1568 sa se implice în lupta cu Imperiul otoman.

Cea de-a XIII-a cruciada proclamata în mai 1571 de papa Pius al V-lea nu aducea în Liga Sfânta decât Veneția, Malta și Savoia. Încercarea de a-i atrage pe Habsburgii austrieci, pe poloni, pe moscoviți sau pe domnii români în aceasta lupta a influențat politica papalității în anii următori, marcând și luările sale de poziție în timpul *interregnului* din Polonia.

3. Percepția Casei de Austria asupra evenimentelor din țările române (1572 - 1576)

Anul 1572 însemna deopotrivă începutul domniei lui Ioan-Voda în Moldova și începutul *interregnului* în Polonia. Cele două evenimente, deși nu par a se condiționa reciproc, au avut o strânsă corelație, atenția Habsburgilor pentru Moldova fiind diminuată de una dintre ultimele încercări viguroase de a-și impune hegemonia în spațiul central-european, de această dată prin ocuparea tronului Poloniei. Interesele politice de moment l-au împiedicat pe Maximilian de a avea o percepție corectă asupra evoluției politice din spațiul românesc, rămânând tributar, timp de doi ani, unor informații ce reflectau doar o situație caracteristică anului 1572.

Cum s-a arătat deja, sultanul, nemulțumit de politica dusă de Bogdan Lapusneanu și la rugămintea boierilor moldoveni, oferea tronul acestei țări lui Ioan-Voda. După înfruntări militare între noul domn și Bogdan Lapusneanu, ce încerca să-și apere tronul cu sprijin polon, în luna mai 1572 Ioan-Voda părea a avea o poziție consolidată în Moldova. În timp ce Bogdan se retrăgea în Polonia, Selim al II-lea își trimitea aici împuterniciții, pe ceașii Mustafa și Ahmed, care cereau cu insistență extrădarea lui Bogdan Lapusneanu.

Despre evoluția evenimentelor defavorabile fostului domn al Moldovei era informat și Maximilian, care, din 1571, se credea îndreptățit să se considere stăpân pe situația din Transilvania. Noul principe al Transilvaniei, Stefan Báthory, deși nu respectase prevederile tratatului de la Speyer, îi lăsase totuși împăratului satisfacția morală de a se considera suzeran al Transilvaniei. În aceasta calitate, Stefan Báthory avea grija să îl țină la curent pe Maximilian cu toate evenimentele politice ce se petreceau în țările române sau în Imperiul otoman.

La 17 mai 1572, după ce principele Transilvaniei menționa pregătirile de război pe care, se părea, că le-ar face flota otomană (abia înfrântă, în august 1571 la Lepanto), se revenea cu știri despre lupta dintre Bogdan Lapusneanu și Ioan-Voda. Stefan Báthory nota că deși Bogdan fusese ajutat de poloni, Ioan fusese „superior” ca forța, având o armată „mai puternică” și „mai înimioasă”. La aceste noutăți Báthory adăuga o altă informație, ce avea să marcheze interpretarea distorsionată a actelor lui Ioan-Voda de către Habsburgi. Această informație se referea la faptul că noul domn venea cu sprijin otoman, însuși sultanul trimisese porunca principelui Transilvaniei de a-l ajuta pe Ioan-Voda împotriva lui Bogdan.

Cele scrise de Stefan Báthory ca și acțiunile din vara anului 1572, ce culminau cu ocuparea cetății Hotin de către otomani, făceau ca persoana lui Ioan-Voda să fie identificată definitiv cu un instrument fidel al politicii otomane în Moldova și cu un domn ostil intereselor Casei de Austria.

Lucrurile nu au stat deloc așa și este doar vina Habsburgilor că nu au știut să se folosească de opoziția lui Ioan-Voda față de candidatura franceza la tronul polon și au susținut cauza lui Bogdan Lapusneanu, persoana cea mai puțin potrivită de a fi sprijinită.

La 19 mai 1572, ambasadorul polon, Lucas Podoski, aducea lui Maximilian o scrisoare din partea Seimului, în care i se anunța insuccesul lui Bogdan, dar, în același timp, acesta era recomandat împăratului, dacă emisarii

sultanului i-ar cere să nu-l adăpostească în posesiunile sale. Concluzia era „din cauza lipsei de credință a acelor oameni <moldovenii> întreaga Moldova, care până acum a fost scut de apărare, nu numai regatului Poloniei, ci și creștinătății, a intrat de-a dreptul în mâinile turcilor”.

Bogdan Lapusnenau avea să se bucure de cel mai mare credit pe lângă poloni, pe lângă principele Transilvaniei dar și fata de oamenii împăratului. În toamna anului 1572, trecea din Polonia în Transilvania și în Ungaria, obținând peste tot o bună primire, în ciuda demersurilor otomanilor de a fi extrădat. Nu numai polonii refuzau să-l predea, dar nici Maximilian nu dădea curs cererii iritate a lui Mehmet-pasa de a-l expulza pe fostul domn al Moldovei, adăpostit la Satu-Mare. În noiembrie 1572, Hans Reuber cerea permisiunea să-i acorde sprijin militar lui Bogdan, iar în 22 decembrie, ambasadorii imperiali la Constantinopol (de Wyss și Carol Rym) erau întrebați de ce Maximilian îl adăpostește în continuare pe fostul domn, care primise deja firman de iertare și era așteptat la Constantinopol.

În tot acest timp, acțiunile politice ale lui Ioan-Voda nu erau luate în seamă, deși domnul Moldovei a fost unul din opozanții hotărâți ai alegerii lui Henric de Valois ca rege al Poloniei. Ostilitatea lui Ioan-Voda – fata de partida profranceza – pornea de la promisiunea, fără temei, făcută de Carol al IX-lea, fratele lui Henric, care, pentru a-și atrage nobilimea polona, susținea ca sultanul avea să cedeze Moldova și Tara Românească, pentru a fi înglobate Poloniei. În momentul în care francezii și-au dat seama că planul lor nu ar face decât să provoace animozitatea sultanului, au renunțat. Cu toate acestea, ei au continuat să sprijine candidatura lui Albert Laski la tronul Moldovei. În acest condiții, domnului Ioan-Voda nu-i rămânea decât să mizeze pe sprijinul otoman, pentru a dejuca planurile de invadare a Moldovei țesute în Polonia.

Manevrele lui Ioan-Voda la Poarta porneau în noiembrie 1572, când îi denunța pe poloni ca îl adăpostesc pe Bogdan Lapusneanu și se pregătesc să intre în

Moldova. Știrea i-a supărat pe otomani, care cereau cu insistență expulzarea fostului domn. În același timp, Ioan-Voda se erija în intermediar între Poarta și Seim, în problema alegerii viitorului rege. Toate eforturile sale vizau respingerea candidaturii lui Henric de Valois și în acest sens prezenta, la 10 februarie 1573, scrisoarea sultanului care recomanda nobililor să își aleagă un rege autohton. În fața succesului propagandei franceze în Polonia, domnul Moldovei făcea o ultimă încercare: răspândea zvonul ca tarul a ocupat Vilnius și că va fi proclamat rege al Poloniei. Spera ca o asemenea știre să-l convingă pe sultan să intervină cu armata sa pentru a „face ordine” în alegerile pentru tronul polon.

Cum s-a arătat deja, Selim al II-lea nu a fost un mare comandant militar și nu a agreat războiul, de aceea sultanul se mulțumea să trimită trei ceauși care aduceau o scrisoare de recomandare expresa pentru alegerea lui Jakub Uchański sau a lui Jan Firley sau a lui Jerzy Jazłowiecki. Ceașii nu erau întâmplător însoțiți de un emisar al domnului Moldovei, ce își marca astfel implicarea sa în alegerea viitorului rege. După alegerea lui Henric de Valois, Ioan-Voda era obligat însă să caute prietenia noului rege, mai ales ca intenționa să înceapă lupta cu Imperiul otoman. La 20 - 21 martie 1574, în Polonia sosea o ambasada din Moldova, care aducea daruri și urări de bine noului rege, abia sosit în țară. În același timp, domnul Moldovei cerea ajutor în cazul în care s-ar angaja în lupta cu otomanii. Henric de Valois refuza orice amestec în lupta, dar îi dădea domnului asigurarea că îi va adăposti averea și familia, în cazul unui conflict.

În același timp, Ioan-Voda reușea, în ciuda refuzului regelui, să înroleze din Polonia efective de mercenari, puse la dispoziție de hatmanul Swierezowski și de Vasil Constantin Ostrogski, voievodul Kievului. Acestora li se alătura Albert Laski, care era dezamăgit de francezi pentru că renunțaseră să mai ceara la Poarta tronul Moldovei pentru palatinul de Sieradz. Din această cauză Laski încerca să intervină pe cont propriu în Moldova, deoarece

otomanii respinseseră cu vehementa propunerea ambasadorului polon la Poartă, Michaloski, de a i se acorda domnia Moldovei lui Albert Laski. Episcopul de Acqs informa pe regele Carol al IX-lea ca turcii cunoșteau „vitejia și posibilitățile numitului Senior Laski și nu l-ar dori ca vecin pentru nimic în lume”. Palatinul de Sieradz, insuficient informat, era convins, însă ca acțiunea armata a lui Ioan-Voda nu avea decât dimensiunea unei răfuiei între acesta și Alexandru-Mircea, domnul muntean, fapt pentru care se angaja, fără nicio reticenta, să-l sprijine pe Ioan-voda, nebănuind că se angaja în lupta cu otomanii.

În momentul în care domnul Moldovei se hotăra să ridice steagul luptei antiotomane, Habsburgii erau departe de a înțelege sensul acțiunii sale politice. Despre înfruntările de la Jiliste și Roșcani împăratul primea rapoarte amănunțite de la principele transilvan, Stefan Báthory, rapoarte care însă nu erau nici ele favorabile lui Ioan-Voda. Se trecea, voit sau nu, sub tăcere faptul ca domnul a refuzat mărirea tributului Moldovei la 80.000 de galbeni, suma pe care o oferise deja Petru Șchiopul, cu ajutorul fratelui sau Alexandru-Mircea. La fel nu se menționa ca, simțindu-se amenințat de cei doi frați, domnul Moldovei încerca el însuși să propulseze pe tronul muntean un candidat favorabil (era vorba despre Vintila, fiul lui Pătrașcu cel Bun).

La 3 mai 1574, Stefan Báthory, fără alte amănunte despre victoria lui Ioan-Voda la Jiliste și despre evenimentele ce au urmat, se mulțumea să noteze ca domnul i-a alungat pe cei doi frați și l-a instalat pe tronul Țării Românești pe Vintila-Voda. La 4 mai, îl informa pe Maximilian ca a aflat „zvonul” ca Bogdan Lapusneanu a ajuns la Moscova și îl recomanda spre a fi ajutat de principii și de Dieta imperiului. La 6 mai, principele Transilvaniei scria, parca cu satisfacție, împăratului, ca după o scurtă domnie Vintila-Voda a fost alungat din București de Alexandru-Voda. În același timp, arata ca a primit porunca de la sultan să îi ajute cu armata pe Alexandru-Mircea și pe fratele sau Petru, ultimul urmând

să ocupe tronul Moldovei. În următoarele zile, principele revenea cu știri despre evoluția conflictului dintre Tara Românească și Moldova, pe care continua să îl prezinte ca o simplă răfuială, născută din ambițiile personale ale celor doi domni.

La 6 iunie, deja poziția lui Báthory era clară și îl sfătuia și pe Maximilian la multă prudență. Considera că cei doi frați se bucură de ajutorul deplin al otomanilor (de altfel Petru primise investitura Moldovei la 28 martie 1574). Mai nota că tătarii, sprijiniți de beglerbegul „din Grecia”, atacaseră Moldova, de aceea nu-l sfătuia pe Maximilian să intervină în vreun fel și nici el însuși nu gândea să facă altceva, decât să asculte porunca sultanului. Pentru tot ceea ce se întâmplase nu era de vina „decât încăpățânarea moldoveanului” și modul în care condusesse țara, conchidea Báthory. Mai mult, principele Transilvaniei considera că Ioan-Voda detronase pe domnul legitim și „ereditar” al Moldovei, fapt ce dăduse otomanilor posibilitatea de a interveni în „administrarea țării”. Încheia, scriind împăratului, că avea să-i trimită lui Alexandru ajutor militar, constând în 1600 de ostași. La 17 iunie 1574, Ștefan Báthory anunța instalarea pe tronul Moldovei a lui Petru Șchiopul și persoana lui Ioan-Voda ieșea practic din sfera preocupărilor Casei de Austria, deși domnul plătise atât de scump încercarea sa de a apăra autonomia Moldovei.

Interessant este de menționat faptul că ambasadurul lui Maximilian la Constantinopol, Carol Rym, a folosit prilejul de a-l incrimina pe Henric de Valois, acuzându-l că a acordat ajutor militar lui Ioan-Voda. La 14 iunie și la 3 iulie, David Ungând și Carol Rym raportau la Viena că domnul Moldovei fusese ajutat de polonezi. La 27 iulie și 2 august 1574, ambasadorii formulau clar ideea că imixtiunea nobililor poloni în Moldova era un „caz de război”, pentru că fusese violat tratatul de pace existent între otomani și Polonia.

Lucrurile amenințau să ia o întorsătură periculoasă și însuși ambasadurul francez, la Constantinopol, episcopul

de Acqs, informa în Polonia - la 22 iunie - ca marele vizir spusese că „polonezii îl ajutaseră în mod deliberat pe acest nebun care este mort și se pare că vor să pornească război împotriva noastră”. În acest climat tensionat, s-a născut justificarea adusă de regatul polon ca cei care se înrolaseră în armata lui Ioan-Voda fuseseră „cazaci zaporojeni”, care scăpau oricărui control al autorităților centrale.

Trebuie relevat faptul ca antipatia și animozitatea dintre Habsburgi și francezi se dovedise a fi mai mare decât dorința de a se confrunta cu otomanii. Între a-l acuza pe Henric de Valois, ce ocupase tronul polon, înlăturându-l pe candidatul Casei de Austria, arhiducele Ernst, și a se implica în lupta antiotomana, împăratul a preferat prima varianta.

Spre marea satisfacție a Habsburgilor, Henric de Valois fugea din Polonia în noaptea de 17/18 iunie 1574, lăsând din nou deschisa calea spre tronul Poloniei. În momentul în care perspectiva de a fi câștigată Polonia de către un reprezentant al Casei de Austria revenea în actualitate, împăratul se străduia să menajeze susceptibilitățile sultanului, pentru a nu da naștere unui conflict armat. Moldova rămânea în afara preocupărilor Habsburgilor până în 1579, când, excluși a doua oară de la tronul Poloniei, aceștia relansau lupta pentru supremația central-rasariteana și la gurile Dunării pe terenul deja cunoscut al țărilor române. Reîncepeau jocurile de culise pentru sprijinirea pretendenților fideli cauzei antiotomane, între aceștia numărându-se Petru Cercel și Petru Șchiopul.

Capitolul X

Rivalitatea polono-habsburgica în bazinul Dunării sipoziția Țărilor Române (1574 - 1593)

Alegerea lui Henric de Valois ca rege al Poloniei, în 1572, nu a rezolvat ostilitatea polono-habsburgica ivita cu ocazia candidaturii arhiducelui Ernst, în timpul primului interregnum polon. Faptul ca Henric de Valois părăsea în fuga Polonia, în iunie 1574, făcea ca tronul Poloniei să redevină vacant, prilej pentru Casa de Austria de a reveni asupra

planurilor sale de hegemonie central-rasariteana, propunând din nou candidatura arhiducelui Ernst. De teama reacției nobilimii polone, împăratul Maximilian al II-lea a crezut ca dacă își depune el însuși candidatura va câștiga sufragiile polonezilor. Nici aceasta tentativa nu a dat rezultat și ostilitatea polono-habsburgica a rămas în stare latentă; revenind în prim plan în anul 1586, când moartea neașteptată a regelui Poloniei, Stefan Báthory, deschidea cel de-al III-lea interregn polon.

O schimbare de domnie avea loc și în Imperiul otoman, prin moartea lui Selim al II-lea, în decembrie 1574; noul sultan, Murad al III-lea, urmărind cu interes situația din Polonia, ce îi putea aduce pe Habsburgi în apropierea Mării Negre. La rândul său, Imperiul german era condus de un nou împărat începând cu anul 1576, când Rudolf al II-lea prelua tronul.

În mod evident situația internațională a influențat și a fost și ea la rândul ei influențată de evoluția politică din țările române. Aceasta evoluție se poate caracteriza prin tendința domnilor români de a-și căuta protectori în afară, pentru a-și menține tronul în fața intrigilor țesute de candidații la tron, susținuți întotdeauna și de către o grupare boierească nemulțumită.

Jocurile politice se schimba în bazinul Dunării de Jos datorită lipsei de interes a Casei de Austria pentru spațiul românesc, în condițiile în care Rudolf al II-lea dorea să mențină bunele relații cu Poarta. În schimb apare o nouă putere în zona - Franța - care încerca prin Petru Cercel (1583 - 1585) să își extindă influența politica aici, după eșecul din Polonia. La rândul ei, Polonia era din ce în ce mai alarmată de o posibilă rupere a relațiilor cu Poarta, datorită amestecului permanent al cazacilor din Ucraina în luptele pentru tron din Moldova. Acest amestec periclita tratatele de pace polono-otomane și regii Poloniei (Stefan Báthory și Sigismund al III-lea) au adoptat poziția deja bine cunoscută din timpul revoltei antiotomane conduse de Ioan-Voda: au negat orice legătură dintre regalitate și conducătorii cazacilor, care „nu asculta de nimeni și de

nimic". Mai mult, încălcând dreptul de azil politic pe care Polonia, prin tradiție, l-a oferit tuturor fugarilor din Moldova, Ștefan Báthory a executat doi candidați la tronul Moldovei (pe Ioan Potcoava în 1578 și pe Iancu Sasu în 1582).

În general atitudinea Poloniei și mai ales a Casei de Austria, cu prilejul deselor schimbări de domnie din țările române, nu a depășit faza unui ajutor de moment, a tratativelor și a promisiunilor vagi, Imperiul otoman rămânând singurul arbitru al luptelor dintre domni și eventualii pretendenți, în timp ce cazacii ucraineni, erijându-se în luptători antiotomani nu scăpau ocazia de a jefui de fiecare dată teritoriile moldovene, când însoțeau pe câte unul dintre pretendenții la tron.

Sfârșitul tragic al domniei lui Ioan Voda, în 1574, aducea pe tronul Moldovei pe Petru Șchiopul, fratele domnului muntean Alexandru-Mircea, fapt ce reprezenta un succes al partidei Mâhneștilor (urmașii lui Mihnea-Voda cel Rău), din Țara Românească, care controla acum ambele țări române. Din nefericire nici Alexandru-Mircea, nici Petru Șchiopul nu s-a putut folosi de aceasta uniune de familie pentru a relua lupta antiotomana, deoarece amândoi erau amenințați - atât din interior cât și din exterior - să își piardă tronul. Între 1574 - 1575 la Constantinopol se țeseau intrigi împotriva domnului muntean, al cărui tron era râvnit de Iancu din Rodos (probabil viitorul domn Iancu Sasu), sprijinit chiar de Ștefan Báthory și de marele-vizir Mehmet Söğöllü. Din fericire pentru Alexandru-Voda, poziția marelui-vizir începea să fie amenințată din 1574, când noul sultan Murad al III-lea se vădea a fi nemulțumit de atotputernicia demnitarului.

Cu toate acestea, intrigile la Poarta nu conteneau și acest fapt apare cu prisosință din scrisorile doamnei Ecaterina, sotia lui Alexandru-Mircea, către sora sa Maria Fabrizio. La 1 mai 1577 și la 24 februarie 1578 doamna Ecaterina încerca să își convingă sora că nu este momentul să vină sa se stabilească în Țara Românească, unde cuplul

domnesc era departe de a duce o viață fără griji, pentru ca – spunea Ecaterina Salvaresso – „dacă aş crede că e de cuviință aş fi trimis să te aducă, însă aici, în țara aceasta, au oamenii deprinderi nenorocite și nu poți locui aicea”. Într-adevăr, în anul 1577 apărea un nou pretendent, un anume „doctor Rosso”, pentru care câțiva boieri munteni jurau că ar fi fost din spița Basarabilor, dar, de această dată marele-vizir Mehmet-Söqöllu trimitea pe conjurați direct la galere. Bunăvoința sultanului fata de familia Mâhneștilor rămânea constantă. În iulie 1577 Murad al III-lea îi trimitea „steag de domnie” fiului lui Alexandru al II-lea, Mihnea, care își începea domnia la 25 iulie 1577 sub tutela mamei sale, fiind încă minor. Deși conducea efectiv treburile țării, doamna Ecaterina revenea la 24 februarie 1578 cu o nouă scrisoare către sora sa spunându-i: „Ești adevărat sora mea, ești sângele meu și te iubesc și te doresc, dar locul acesta nu suferă ca eu de atâta vreme să mă port după ritul grecesc... și acum Domnia Ta să vii să mergi la o biserică frânca <catolică> și noi pe de altă parte la alta biserică grecească. E rușine și ne disprețuiește lumea. Aici sunt locuitorii oameni sălbatici, nu sunt ca la Constantinople și Pera unde sunt amestecați grecii și francii la un loc și iarăși pe de altă parte, aceasta țara *nu e moștenirea noastră*; azi suntem, mâine nu suntem, după voia lui Dumnezeu și ne aflăm *în mâna turcului și nici noi nu știm unde vom fi până la capăt*”.

Poate observațiile amare ale doamnei Ecaterina sintetizează cel mai bine situația politică a țărilor române la sfârșitul secolului al XVI-lea. În Moldova fratele lui Alexandru-Mircea, Petru-Schiopul, trecea prin încercări și mai grele. Din 1574 sistematic domnia lui Petru-Voda a fost amenințată de așa numiții „domnișori” (de fapt uzurpatori) care veneau din ținuturile cazacilor, care îi însoțeau în virtutea relațiilor ce le avuseseră cu Ioan-Voda. Mai mult, acești pretendenți aveau pretenția că sunt frați sau rude ai domnului-martir, Ioan-Voda. Așa apărea în 1575 „Nicoară zis odinioară Potcoava” (*Nikore Olim Podkowa famuli*). Acesta susținea că este fratele lui Ioan-Voda și probabil ca

în inima moldovenilor vremurile de vitejie ale defunctului domn aveau încă rezonanță. Astfel și boierii fugiți din țară se alăturau acestui Ioan-Potcoava, care în 1577 reușea să îl înlăture din domnie pe Petru Șchiopul.

Prezența cazacilor în oastea noului domn putea aduce asupra regelui Poloniei, Stefan Báthory, suspiciunea Porții, că ar fi contribuit la detronarea domnului agreat de sultan. De aceea Stefan Báthory se grăbea să profite de buna credință a lui Ioan Potcoava, care se retrăsese din Moldova și caută refugiu tradițional în Polonia. Regele Poloniei îl aresta pe Potcoava și, mai mult, din exces de zel față de sultan, îl decapita în piața publică a orașului Lvov, la 16 iunie 1578.

Aceeași atitudine o avea Stefan Báthory și fata de alți pretendenți în cursul anului 1578. La 27 septembrie 1578 ambasadorul venețian la Praga - Di Cavalli - informa Senioria că nunțul papal trimis în Polonia a revenit la Praga aducând noi știri din acest regat. În principiu misiunea nunțului fusese aceea de a-l împăca pe împărat cu regele Poloniei, în vederea luptei cu turcii. Ceea ce observa trimisul papei era departe de a încuraja o inițiativă anti otomană. Acesta mărturisea că datorită faptului că Polonia „are granița cu turcii se teme de puterea acestora”. În plus când „cei 5.000 - 6.000 de cazaci au mers să îl alunge din nou pe valahul <Petru Șchiopul> repus în drepturi, *regele fără a i se cere* l-a trimis pe Békés de îndată cu mulți oameni în ajutorul valahului, împotriva alor săi”. Interesanta este explicația lui Di Cavalli, care considera că acest gest îndepărta orice bănuială de cooperare a regelui cu cazacii („*per rimouever da se tutta la colpa*”) și, mai ales, că Stefan Báthory încerca să mențină existența statală a Moldovei, care reprezenta o importantă strategie deosebită pentru Polonia și Transilvania („*il che per la congiuntion delle Provincie saria di estremo pregiudicio alla Polonia et Transilvania*”).

Evenimentele relatate de ambasadorul venețian se refereau probabil la încercările „domnișorilor”, din vara

anului 1578, care fuseseră toate respinse de Petru Șchiopul, deși cu mari eforturi. Sultanul, însă, satul de incapacitatea domnului Moldovei de a menține ordinea în țara, da credit unui alt pretendent, Ioan sau Iancu, care se prezenta a fi fiul nelegitim al lui Petru Rareș, născut dintr-o legătură cu o săsoaică, din Transilvania, de aici și porecla domnului - Sasu.

Originea sa transilvana l-ar fi recomandat pe noul domn ca un posibil aliat al Casei de Austria. Protestant, ca fostul domn Despot, ar fi putut face o punte de legătură cu cercurile reformate din Polonia și din Imperiu sau cu lumea transilvana. Nimic din toate acestea nu s-a întâmplat. Ascensiunea sa la tron s-a datorat exclusiv inițiativei vizirului Sinan-pasa, adversar al lui Mehmet-Söqöllü, care dorea să îl pună pe acesta într-o postură cât mai dificilă în fața sultanului. Söqöllü fusese susținătorul Măhneștilor, iar Petru Șchiopul se dovedise a fi un domn total lipsit de autoritate, care provocase incursiuni repetate ale cazacilor în Moldova. În iulie 1579 Sinan-pasa găsea ocazia să sprijine un contracandidat pentru tronul Moldovei și să își ajute și un apropiat, pe Bartolomeo Brutti, pe care îl aștepta la Constantinopol spânzurătoarea sau galerele. Așa se face că acest Brutti și-a găsit imediat un protector de ocazie, pe Iancu Sasu, aflat în Rodos, de unde încercase - fără succes până atunci - să își afirme drepturile la tron. Bartolomeo Brutti îi pune la dispoziție cea mai mare parte din suma considerabilă necesară obținerii tronului - 120.000 galbeni. Drept recompensă domnul îl lua cu sine în Moldova, unde, la 21 noiembrie 1579, Petru Șchiopul primea ordinul de mazilire. La 7 ianuarie 1580 Iancu Sasu își începea domnia, iar Brutti devenea nu numai un apropiat al domnului, ci primea și funcția de mare postelnic („Brut postelnicul”). Originea sa albaneză sau italiană și prietenia cu Sinan-pasa, viitorul mare-vizir, îl făcea pe istoricul F. Braudel să îl considere pe Brutti „spion dublu sau triplu”, în posibilă legătură cu curtea imperială.

În timp ce marele-vizir Mehmet-Söqöllü era asasinat,

În octombrie 1579, în țările române se declanșase, după cum am arătat, lupta pentru domnie. Dacă Iancu-Sasu rămânea în amintirea moldovenilor ca un domn eretic, care a spoliat țara, stabilind noi biruri (zeciuala din boi) și a dus un trai caracterizat prin lăcomie și desfrâu, în Imperiul German împăratul Rudolf nu dădea niciun semn că ar dori să își dispute cu Poarta zona de influență politica asupra țărilor române.

Rudolf poate fi numit „împăratul contrastelor”. S-a comportat ca un pacifist convins, dublat de ambiția de a nu fi mai prejos decât iluștrii săi predecesori (Carol Quintul) sau contemporani (Filip al II-lea al Spaniei, Elizabeta I a Angliei sau chiar țarul Ivan al IV-lea). De aici a rezultat un comportament nevrotic, lipsit de coerență și logică în hotărâri. A fost omul impulsului de moment, dependent total de prezicerile astrale și de interpretarea textelor esoterice. A fost mai preocupat de universul științelor decât de imperiul sau ce se voia universal. Rudolf, conștient de limitele sale, cădea adeseori pradă dezamăgirii, descurajării și, melancoliei” (numele dat nebuniei de către contemporani), din care se trezea brusc prin crize de autoritate ranite, soldate cu ieșiri violente.

În timp ce Rudolf guverna imperiul cu destulă apatie, frații săi dădeau semne de ambiție politică, dorind să se implice inclusiv în lupta antiotomană. Sub presiunea familiei și a emisarilor papali, Rudolf încerca să tatoneze disponibilitățile Poloniei pentru o coaliție antiotomană.

Semnalele primite din Polonia erau însă clar negative. La 10 februarie 1579 ambasadorul venețian Di Cavalli scria din Praga ca emisarii regelui Poloniei au arătat că exista două dificultăți în calea unei alianțe antiotomane, în care să se implice Polonia. În primul rând regele Poloniei a încheiat pace cu sultanul („*gia fatto col Turco giuramento et capitoli d'esser amico delli amici et inamico delli inamici*”); în al doilea rând Stefan Báthory, ca voievod al Transilvaniei, a devenit vasal al Porții și nu dorește să își calce jurămintele. La 15 februarie 1579 același Di Cavalli informa la Veneția ca datorită tratatului

cu sultanul Polonia nu se poate implica în lupta antiotomana, pentru ca astfel atât Polonia cât și Transilvania sunt ușor de invadat de otomani.

La 26 iulie 1580 ambasadorul venețian Badoer informa, de această dată, că au sosit vesti din Ungaria ca turcii intenționează să întreprindă o campanie în Transilvania și să pună ca voievod *un român*, dacă noul voievod Christophor Báthory nu va preda otomanilor două cetăți. Răspunsul lui Christophor Báthory este interesant. Considerând ca a devenit voievod prin decizia varului său, Stefan Báthory, Christophor declara ca el *nu este vasalul sultanului* și ca nu poate fi obligat să întreprindă nimic la porunca. Mai mult, se arata gata să își apere granitele, mai ales că știa clar ca sultanul nu poate veni personal în Transilvania, fiind angrenat în campania din Persia.

Mazilirea lui Iancu Sasu, care nu se remarcase prin nimic bun în politica internă sau externă, a dat prilejul regelui Poloniei, Stefan Báthory, să își reafirme bunele relații cu Poarta. Domnul Moldovei încercase să fugă împreună cu avutul sau spre Ungaria superioara, unde își cumpăraseră un domeniu, dar pe drum era arestat în Polonia și la 28 septembrie 1582 era decapitat, tot la Lvov, precum înaintașul sau Ioan Potcoava. Acest gest îl făcea pe Stefan Báthory să apară în ochii sultanului ca fiind leal tratatelor de pace încheiate și, în plus, se pare că i-a adus și o mare suma de bani. Iancu Sasu fugise cu tezaurul țării prețuit la 600.000 - 1.000.000 de ducați, bani lichizi. Inventarul făcut de poloni, în noiembrie 1582, nu menționa decât 200.000 de ducați, care au fost predați în contul tributului neplătit al Moldovei.

Acest incident dădea ocazie Habsburgilor să plătească Poloniei vexațiuni mai vechi. După 1580 relațiile dintre Casa de Austria și Polonia deveniseră reci, cauza fiind problema retrocedării cetăților Satu-Mare și Baia Mare, ocupate abuziv de trupele imperiale staționate în Ungaria superioara. Cum împăratul Rudolf al II-lea avea probleme în legătură cu plata tributului fata de Imperiul otoman, în toamna anului 1582 trimitea la Poarta un

emisar cu daruri pentru sultan, la care adăugă, în locul tributului, informația ca regele Poloniei a „prădat și uzurpat tezaurul pe care l-a luat de la principele român... pe care l-a omorât”. Informația aceasta a fost reluată de la Viena de ambasadorul venețian, Gerolamo Lippomano, care însă nota greșit numele domnului - Alexandru în loc de Ioan.

În anul 1582, când Petru Șchiopul își începea a doua domnie, plătită cu bani grei la Constantinopol, inclusiv prin darurile nepotului sau Mihnea-Voda, domn în Țara Românească, în mintea papei Grigore al XIII-lea încolțea ideea unei cruciade antiotomane. Această idee a avut la baza propunerea de alianță împotriva pericolului turco-tătar pe care o aducea, în Dieta imperială de la Augsburg, ambasadorul țarului Ivan al IV-lea, Secvreghin. La prima vedere Rudolf a îmbrățișat cu entuziasm ideea, dar decizia a amânat-o la infinit, după cum îi era în fire. Papa însă a crezut că țarul moscovit, deși infanticid și ortodox, era mai demn de încredere, deoarece îi învinsese pe tătari și dăduse dovada de fervoare religioasă, construind una din cele mai impresionante biserici ale Răsăritului - Vasilii Blajenii. De aceea îl trimitea la Moscova pe Antonio Possevino. În schimb despre Rudolf al II-lea, Grigore al XIII-lea nu putea spune decât că trăiește „ca un turc printre concubine” și că întreține „o curte de vrăjitori”.

În toată perioada luată în discuție, după 1574, un singur candidat la tronul țărilor române s-a încrezut în destinul european al spațiului politic din bazinul Dunării de Jos. Este vorba despre Petru Cercel, fiul natural al domnului muntean Pătrașcu cel Bun. Deși crescuse ca ostatec la Constantinopol, peregrinând la Alep și în insula Rodos, Petru Cercel a crezut că sprijinul pentru preluarea domniei îi va veni din apusul Europei și nu de la sultan. Tânărul print, crescut în cercurile învățaților italieni și francezi din Levant, a considerat probabil că domnia obținută cu bani de la înalta Poartă poate fi efemera, în timp ce ajutorul unui mare principe european l-ar putea face respectat, în calitate de domn al Țării Românești,

chiar de către sultan.

La instigațiile neobositului Albert Laski, care nu renunța la planul sau de a deveni domn al Moldovei, cu sprijin francez, principele Petru afla încă din anul 1572, când se găsea la Alep, despre intențiile Franței de a-și extinde sfera de influență politica spre Europa central-rasariteana, ocupând - prin Henric de Valois - tronul Poloniei. Treptat Petru afla despre situația politică din Franța, unde regina mama, Catherina de Medici, își conducea cu o mână de fier familia și regatul, inclusiv pe regele Carol al VIII-lea. Contând pe ajutor francez, Petru fugea din Imperiul otoman - în 1574 - și intenționa sa ceara sprijin regelui Poloniei, Henric de Valois. Fuga acestuia din Polonia îl determina pe tânărul print să ia calea pribegiei, sperând ca împăratul Maximilian al

II-lea, care își depusese personal candidatura la tronul Poloniei (1575) avea să îl ajute.

În anul 1575 Petru ajungea la Viena și îi propunea împăratului o alianță în vederea unei cruciade antiotomane. Deși prezenta lui a făcut o bună impresie împăratului (principele vorbea germana, franceza, italiana, greaca și limbile Orientului: arabă și turca), propunerile au rămas fără rezultat, chiar dacă Petru promitea ajutor în cazul candidaturii Habsburgilor la tronul Poloniei, dacă ar fi devenit domn al Țării Românești. Pribegia pretendentului român a continuat de la Viena și la curțile altor principii din Imperiul german, până în 1577 când pleca, dezamăgit, spre Italia, de unde se îndrepta spre mult visata Franța, unde spera ca regele Henric al III-lea îl va lua în serios. Într-adevăr, prin intervenția regelui Franței sultanul accepta candidatura lui Petru Cercel la tronul Țării Românești și îi acorda domnia în iunie 1583, mazilindu-l pe Mihnea al II-lea, care lua calea exilului, la Tripoli.

Petru Cercel sosea în Țara Românească cu o adevărată curte formată din francezi, italieni și greci, care aduceau aici suflul Renașterii. Întreaga activitate a lui Petru Cercel s-a aflat sub semnul epocii Renașterii, domnul

dorind să aducă și în Țara Românească ceva din modul de viață al înșoritei Italii. Mitropolia din Târgoviște, palatul domnesc, aprovizionarea cu apa a capitalei, dotarea armatei cu tunuri de bronz, după modelul italian, sunt câteva din realizările lui Petru Cercel. Anturajul domnului a devenit însă rapid un prilej de nemulțumire pentru boierii tradiționaliști, pentru care moda și cultura Apusului erau semne de stricăciune și desfrâu. Cum activitatea edilitara fusese costisitoare și Petru Cercel preluase și datoria fostului domn, creditorii sosiți în țara au început să ceară banii cu insistența, ceea ce a dus la mărirea birului, introducându-se „goștina de oi”. Toate acestea au sporit nemulțumirea boierilor, ce nu au întârziat să ceară readucerea lui Mihnea, care, la rândul său, nu încetase să revendice întoarcerea sa pe tronul Țării Românești.

La 16 aprilie 1585, în urma ordinului de mazilire, Petru Cercel fugea spre Transilvania, ducând cu el 43 de care pline cu tezaurul și cu obiecte de valoare. Din nefericire tezaurul era prădat, chiar de garda ce îl însoțea, iar domnul era arestat la Mediaș și trimis în cetatea Huszt. Fugea și de aici - în 1587 - și, prin Varșovia și Košice, revenea la Viena, în ianuarie 1588, unde relua demersurile pe lângă arhiducele Ernst, care îl primea prietenește, fără a se angaja cu nimic fata de domnul pribeag. De aceea Petru Cercel pleca mai departe, spre Italia, sperând ca papa Sixtus al V-lea (care reactualizase ideea cruciadei antiotomane) și regele Franței îl vor ajuta să-și reia tronul. Cu aceasta speranță domnul fugar se îndrepta, din nou, spre Constantinopol, mizând pe sprijinul francez. Problemele interne ale Franței, zguduia încă de „războaiele religioase”, nu au lăsat prea mult loc interesului regelui pentru imixtiunea politica într-o țară atât de îndepărtată cum era Țara Românească, deși acesta a făcut unele demersuri la Poarta. Petru-Cercel nu era însă primit cu bunăvoință la Constantinopol datorită uneltirilor lui Mihnea, la insistentele căruia era asasinat, în drum spre Rodos, în martie 1590.

Intrigile domnului muntean au avut cu atât mai mult

succes cu cât la 2 august 1589 protectorul lui Petru-Cercel, Henric al III-lea, fusese asasinat.

Dacă la sfârșitul anului 1589 situația lui Mihnea al II-lea era consolidată, acesta acceptând să plătească noi sume de bani pentru a-l înlătura pe Petru Cercel, în Moldova situația lui Petru Șchiopul era din ce în ce mai dificilă, deoarece marele vizir, Sinan-pasa, se pregătea „să tragă câștigurile cuvenite dintr-o nouă numire de domni”. Pentru a potoli setea nestăvilită de bani a dregătorilor otomani, Petru Șchiopul a hotărât să ofere chiar el o nouă candidatură la tron, pe cea a mezinului sau Stefan, în vârstă de numai 5 ani, pe care automat l-ar fi tutelat tatăl sau, Petru-Voda. Pentru prima dată era pusă în discuție la Poarta candidatură unui copil de 5 ani, deși în țările române mai fuseseră domni minori, dar niciodată atât de mici. Deși tratativele se arătau dificile, până la urmă a primit argumentul banilor, Petru-Voda plătind 200.000 de galbeni sultanului și 60.000 de galbeni lui Sinan-pasa pentru a accepta numirea micului Stefan. La 2 ianuarie 1590 acesta își începea, formal, domnia, în realitate însă adevăratul domn al țării rămânea Petru Șchiopul.

În timpul celei de a doua domnii, începute la 27 octombrie 1582, Petru Șchiopul se arătase mai interesat de contextul politic al Europei central-rasaritene. Sub influența lui Bartolomeo Brutti, pe care îl păstrase în funcție, domnul Moldovei se arăta favorabil propagandei catolice, care, mai ales prin ordinul iezuit, încerca să contracareze și să diminueze efectele Reformei, care câștigase teren în Transilvania și Ungaria Inferioară. Relațiile papalității cu Petru Voda nu au avut neapărat la baza ideea convertirii Moldovei la catolicism, dar se căuta obținerea bunăvoinței domnului pentru misiunea iezuiților, care vegheau la păstrarea catolicismului, acolo unde el câștigase teren și la împiedicarea răspândirii Reformei în noi teritorii, care să sporească puterea bisericii protestante.

Petru Șchiopul s-a implicat direct în al treilea *interregnum* polon (1586), oferindu-și el însuși candidatură și

cheltuind la Constantinopol sume însemnate pentru a obține bunăvoința sultanului, care, se știa, din 1572 avea un cuvânt greu de spus în alegerile pentru tronul Poloniei. Faptul ca Petru Voda promitea să plătească *tribut* sultanului, plus „100 de poveri de bani” nu era în măsură să îl recomande mândrilor nobili poloni ca pe un candidat demn de a fi luat în serios.

Moartea neașteptată a lui Stefan Báthory (la sfârșitul anului 1586) a readus însă în actualitate conflictul polono-habsburgic, deoarece neobosiții Habsburgi nu pregetau să își depună candidatura, de această dată pe cea a arhiducelui Maximilian, fratele împăratului.

Alegerile Seimului pentru tron au dus la un conflict grav între Polonia și Casa de Austria. În urma votului rezultatul era clar: marea nobilime îl preferase pe principele suedez Sigismund (Vassa), înrudit pe linie maternă cu Jagielloonii, în locul arhiducelui Maximilian. Pentru a stopa definitiv orice tentativa a Habsburgilor de a mai candida la tronul polon, marele cancelar Jan Zamojski îl aresta pe arhiduce, sosit în Polonia cu ocazia alegerilor. Acest episod putea duce ușor la declanșarea unui război de anvergură și numai intervenția hotărâtă a papei a pus capăt crizei.

Legatul papal Aldobrandini (viitorul papa Clement al VIII-lea) era trimis în Polonia să negocieze o înțelegere între Habsburgi și „Republica nobiliară”. Negocierile s-au încheiat abia în anul 1589, când, la 9 martie, se încheia tratatul de la Bedzin-Bytom, prin care Seimul cerea arhiducelui Maximilian să nu mai reclame niciodată titlul de rege al Poloniei, iar împăratului îi punea condiția de a nu oferi ajutor Moscovei, împotriva uniunii polono-lituaniene, perfectate în 1587. Tratatul urma să intre în vigoare după ce împăratul și frații săi ar fi jurat respectarea lui, în acel moment fiind eliberat și arhiducele Maximilian. Deși împăratul a validat tratatul, Maximilian a evadat din prizonierat, nu a depus jurământul cerut și a continuat să se autointituleze „rege al Poloniei”.

Regele Poloniei, Sigismund al III-lea, a încercat să

aplaneze conflictul cu Habsburgii, căsătorindu-se cu o reprezentantă a Casei de Austria, Ana de Habsburg, preconizând chiar să îl desemneze pe arhiducele Ernst ca viitor succesor la tronul Poloniei, dacă nu ar fi avut urmași. Riposta nobilimii a fost atât de vehementă, încât Sigismund al

III-lea era să își piardă tronul, iar Dieta „de judecare” a regelui, din 1592, respingea definitiv orice tentativă viitoare a Habsburgilor de a mai candida la tronul polon.

În aceeași perioadă conflictul polono-habsburgic a avut ca miza și situația politică din bazinul Dunării, cancelarul Jan Zamojski având propriul sau program politic pentru aceasta zona. Zamojski a considerat ca pentru apărarea Poloniei este eficace menținerea existenței statale a Țării Românești, Moldovei și, mai ales, a Transilvaniei, care rezistaseră expedițiilor otomane succesive sau își orientaseră politica externă de o manieră maleabilă, care să evite dorința otomanilor de a le transforma în *beilerbeilicuri*. Or, tocmai existența statala a celor trei principate ar fi fost amenințată dacă Habsburgii ar fi intervenit în zona, deoarece armata lui Rudolf era incapabilă să le apere, iar otomanii, în fața imixtiunii imperialilor, ar fi fost siliți să ia măsuri drastice. Ca atare Zamojski era adeptul ideii „statelor-tampon” care să se interpună între Polonia și Imperiul otoman. Mai mult, Zamojski aspira la controlul politic asupra acestor state, control pe care Polonia îl exercitase de multe ori în decursul timpului. La începutul ultimului deceniu al secolului al XVI această dorință trebuia însă disimulată pentru a nu stârni animozitatea Porții și pentru a nu leza susceptibilitățile regelui, căsătorit cu Ana de Habsburg. Așa se explica atitudinea Poloniei și după izbucnirea „războiului celui lung”, când, în 1595, adera la *Liga antiotomana*, dar în secret ducea tratative cu otomanii pentru a dejuca planurile Habsburgilor; din conflictul dintre cele două puteri sperând să obțină supremația în zona.

Preludiul conflictului habsburgo-otoman dintre 1593

- 1606 se regăsește în imposibilitatea împăratului Rudolf de a plăti tributul anual de 30.000 de galbeni datorat sultanului, prin tratatul din 1547.

În 1584 Rudolf reușea să obțină prelungirea tratatului încheiat de Maximilian (în 1568) pentru încă 8 ani, timp în care spera să fie capabil să adune o armată corespunzătoare, cu care să îl înfrângă pe Murad al III-lea, ale cărui victorii în Persia îi aduseseră numele de „învingătorul Persiei”. În același timp împărații germani s-au simțit mereu lezați de poziția de vasali ai sultanului, pe care o acceptaseră odată cu plata tributului, pe care de altfel se încăpățâneau să-l numească „dar onorific” (*CEhrengeschenk*). De aceea Rudolf al II-lea a crezut că poate adormi pretențiile sultanului trimițând daruri scumpe și rare, care soseau anual la Constantinopol, dar fără a fi însoțite de tribut. Sultanul era obișnuit să primească daruri pentru bunăvoința sa, dar tributul însemna o sursă de venituri importantă pentru vistieria Imperiului, care avea de făcut fata unor cheltuieli din ce în ce mai mari, mai ales pentru întreținerea unei armate, echipate cu arme de foc moderne.

Astfel în 1585 Rudolf trimitea ca dar sultanului orologiul de argint, ce reprezenta curtea sultanului, realizarea tehnică și artistică ce făcea din aceasta piesa una din capodoperele epocii. Un martor ocular spunea că „la fiecare ora ceasul bătea, se deschidea o poartă, apăreau statui toate din argint ce îl reprezentau > pe sultan calare cu suita și cu pașalele... Toate erau atât de minunate ca înșiși creștinii se mirau, dar turcii rămâneau de-a dreptul vrăjiți”.

La 11 noiembrie 1586 împăratul se plângea chiar sultanului că aflase de la ambasadorul său Bartolomeu Pezzen că este folosit pretextul neplății tributului pentru tulburările de graniță, care nu mai încetau. Împăratul promitea că avea să trimită tributul, dar condiționa plata acestuia de încetarea ostilităților. Aceeași problemă apărea în scrisoarea din martie 1587. La 27 aprilie și la 3 iunie 1587 era anunțată sosirea unui nou ambasador la Poartă,

Paul von Eytzing și se menționa ca tributul avea să fie trimis, însuși Sinan-pasa urmând a veni la Viena ca să se rezolve problema banilor restanți. Din scrisoarea din 21 ianuarie 1588 reiese clar ca încă nu se trimisese tributul. Scrisoarea conținea scuze și explicații, dar banii tot nu au fost trimiși, Bartolomeo Pezzen aducând în 1588 la Constantinopol daruri, destul de modeste pentru pretențiile sultanului: tacâmuri, cupe, ceasuri din aur și din argint, dar niciun ban. Darurile primite cu această ocazie îl făceau pe marele vizir mai conciliant, fiind mulțumit de „micul dar” primit. Bunăvoința otomana a fost de scurta durată, deoarece în anul 1589 sultanul Murad al III-lea considera ca plata restanta a tributului este o dovadă clară de rupere a tratatului de pace de către împărat, de aceea îl soma pe acesta „ca la vederea scrisorii mele *dacă dorești să menții pacea și să întărești prietenia cu mine este necesar să fie trimis, fără întârziere, tributul pentru cei doi ani trecuți și pentru anul în curs, pentru ca să nu existe un motiv pentru ruperea păcii existente*”. Neplata tributului a costat în cele din urmă și vieți nevinovate. Ca represalii Sinan-pasa porunea (în 1589)

executarea a 600 de „câini creștini”, după cum îi numea pe prizonierii care au fost decapitați la Constantinopol.

În cele din urmă în anul 1591 conflictul izbucnea fățiș. Din cauza deselor încălcări de frontiera trupele imperiale erau silit să riposteze, ocupând cetatea Sissek (pe Drava). Victoria a fost celebrată ca o mare izbândă creștină, iar ostenii au înconjurat de 3 ori cetatea, în genunchi, pentru a mulțumi lui Dumnezeu pentru victorie.

Ofensiva trupelor imperiale a făcut însă o proastă impresie la curtea sultanului. După ce Murad al III-lea - în 1588 - afirmase din nou tradiția continuității bizantine, sărbătorind - odată cu încheierea păcii cu Persia - conform calendarului Islamului și 1.000 de ani de la pacea încheiată de împăratul bizantin Mauricius cu Persia, în 1592 la Constantinopol se celebrau, conform aceluiași calendar, 1.000 de ani de la anul *hegirei* (fuga Profetului de la Meca

la Medina).

Conform tradiției, acesta era începutul unei noi ere, în care Islamul avea să cucerească întreaga lume. Nu este de mirare ca sultanul, la instigațiile lui Sinan-pasa, nu a mai tergiversat și a declarat război Imperiului german. Așa a început, în 1593, „războiul cel lung”, ce s-a încheiat abia în 1606, prin pacea de la Zstiva-Török, care pune capăt situației de superioritate a Imperiului otoman fata de Habsburgi.

Odată cu acutizarea pericolului otoman, atenția Occidentului s-a reorientat către sud-estul Europei. Papa Clement al VIII-lea a considerat ca a sosit momentul ca toate discordiile dintre principii să fie abandonate în favoarea unei *Ligi* antiotomane; speranțele papei au găsit însă un slab răsunet. Nici măcar regatul direct interesat, Polonia, deși considerată o mare „putere catolică”, nu s-a grăbit să dea curs invitației pontifului roman. Emisarii papali în Polonia au fost episcopul de Caserte, magistrul Mandina și cardinalul Caetano, ce îl însoțeau pe nunțiul apostolic Germanico Malaspina. Sarcina acestora a fost deosebit de dificilă, deoarece Polonia era mai interesată de păstrarea bunelor relații cu Poarta, decât într-o alianță antiotomana cu Habsburgii, cu care avea multe puncte în litigiu. Condiția neta impusă de nobilimea polonă aderării la *Liga* a fost ca arhiducele Maximilian să renunțe la titlul de „rege ales al Poloniei” și să respecte prevederile păcii de la Bedzin-Bytom.

În acest timp Casa de Austria nu ușura cu nimic demersurile conciliatoare ale papalității, făcând, în continuare, încercări în Polonia, pentru recunoașterea, în viitor, a unor ipotetice drepturi pentru Habsburgi la tronul țării. La 15 martie 1592 trimisul imperial Anthon Trauthon se adresa arhiducelui Maximilian cu formula de „rege ales al Poloniei” și îl încuraja să îl convingă pe împărat să nu cedeze asupra pretențiilor la tronul Poloniei. Mai mult, Trauthon îl chema pe Maximilian la Lublin, unde prezenta să i-ar fi încurajat pe nobilii poloni atașați cauzei Habsburgilor și care erau conduși de Jan Dukierus. Pe

moment considera, însă, că nu mai era nimic de făcut, pentru ca în 1590 fratele împăratului, arhiducele Ernst, renunțase, printr-un act oficial, la orice pretenție la tronul Poloniei. Trauthon considera ca aceasta „nu a fost o decizie sănătoasă... deoarece acum era mai greu să se invoce vreun drept”.

Demersurile lui Trauthon în Polonia nu rămâneau fără ecou, la 1 septembrie 1592 Adunarea nobiliară de la Lublin decreta următoarele:

- Contesta corectitudinea alegerii lui Sigismund al III-lea;

- Asigura de credința sa pe arhiducele Maximilian, pe care l-ar fi sprijinit, dacă dorea să își apere drepturile;

- Lasa deschisa, pe viitor, candidatura pentru tron oricărui reprezentant al Casei de Austria.

Pe acest fundal de intrigi este ușor de înțeles de ce Polonia nu se grăbea să se alieze cu Habsburgii și nici nu dorea să le faciliteze în vreun fel prezenta în spațiul românesc, pe care imperialii îl socoteau, din nou, important din punct de vedere strategic.

În primul rând soarta lui Petru Șchiopul era privita cu mai mult interes, când acesta era obligat să ia calea exilului, la 19 august 1591. Domnul, însoțit de familia sa, pleca prin Galiția, către Cracovia, Olmütz, Austerlitz și de aici spre Wolkersdorf și Viena. Petru-Voda nu se oprea prea mult la Viena, ci călătorea spre Tulln, unde se oprea. La Brisamberg îl întâlnea pe arhiducele Ernst, la 27 ianuarie 1592, când avea loc o audiență oficială. Dornic să obțină sprijinul Casei de Austria, Petru înmâna daruri deosebit de scumpe, pentru arhiduce și împărat. Între altele o sabie împodobită cu pietre scumpe, un pumnal cu rubine, dar, ceea ce a impresionat asistenta, au fost cele 10 cămile și cei 2 cai pur-sânge, pe care domnul, deși în exil, îi dăruia împăratului. Petru-Voda se prezenta așadar Habsburgilor cu toată splendoarea unui principe oriental, care, la rândul său, înțelegea să câștige bunăvoința imperialilor, arătându-și considerația în maniera Levantului. Rudolf al II-lea îl asigura în scris pe Petru de toată prietenia sa, dar nu se

grăbea sa vina în ajutorul domnului.

Este important de subliniat faptul ca nici după 1593, când războiul cu otomanii era o realitate, Rudolf al II-lea nu a fost preocupat intens de soarta frontului și a granitelor sud-estice ale Imperiului. Cei care au reprezentat interesele Casei de Austria în zona au fost frații împăratului, mai ales arhiducele Mathias. Acestuia, după mai multe încercări aventuroase de a obține un tron în Europa, i se încredința funcția de comandant general al trupelor din Ungaria. Implicarea sa activa în „războiul cel lung”, pacificarea Ungariei, tratatul cu Stefan Bocskái (1606) și pacea de la Zstiva-Török, din același an, l-au recomandat principilor germani și propriei familii drept conducătorul Imperiului, de aceea din aceasta perioada începe conflictul dintre Rudolf și frații săi, împăratul simțindu-și amenințat tronul.

Așa se explica și atitudinea șovăitoare a împăratului, care la începutul anului 1592 încerca încă să obțină reînnoirea tratatului de pace cu otomanii. Disprețuitor, sultanul îi scria regelui Franței, Henric al

IV-lea: „plângând în genunchi a sosit înaintea tronului meu ambasadorul împăratului german” dar „dușmanul tău este și dușmanul meu. Aș dori mai degrabă să îl scot din reședința sa din Boemia <decât să închei pacea”.

În ciuda apatiei împăratului s-a arătat deja ca frații săi se lansau în forță în apărarea granitelor Imperiului și în restaurarea demnității imperiale a Casei de Austria. Pentru aceasta Habsburgii aveau nevoie imperioasă de alianță Moldovei, Țării Românești și, mai ales, a Transilvaniei. Profitând de aspirațiile de mărire ale principelui transilvan Sigismund Báthory, ce se visa rege al Daciei reunificate, Habsburgii aveau să perfecteze o alianță matrimonială cu principele Báthory, care se recunoștea vasal al împăratului (1595).

După 1592 - 1593 pretențiile lui Báthory sunt acceptate de Casa de Austria, care credea că ar putea controla întreg spațiul românesc prin intermediul

Transilvaniei. Domnul Moldovei (Aaron-Voda) și cel al Țării Românești (Mihai-Viteazul), ei înșiși interesați de alianță cu Imperiul german, aveau să fie încurajați și cultivați pentru a se alătura *Ligii* antiotomane, în condițiile în care Polonia după 1594, refuza oficial să se implice în războiul habsburgo-otoman. În 1596 episcopul Barrowski avea să declare ca polonezii „nu se mai tem de dușmănia deschisă a turcilor, ci de prietenia falsă a Habsburgilor”.

Putem conchide ca în intervalul 1574 - 1592 conflictul habsburgo-polon a avut implicații adânci în situația politică a Europei central-răsăritene și de sud-est. Atât Polonia cât și Casa de Austria au avut propriile planuri privind controlul Dunării de Jos, iar lupta s-a dus în jurul tronului Poloniei, în felul acesta spațiul românesc ieșind temporar din atenția celor două rivale. Importanța strategică a țărilor române a revenit în prim-plan după 1593.

260

Capitolul XI

Mihai Viteazul și aspirațiile românești în jocul de interese al marilor puteri

Sfârșitul secolului XVI și începutul secolului XVII au fost marcate de unul dintre momentele cele mai importante din întreaga istorie a poporului român, de domnia lui Mihai Viteazul (1593 - 1601) cel care pentru prima dată în istorie a unit cele trei state românești, Țara Românească, Transilvania și Moldova, cel care, prin eroismul și cutezanța de care a dat dovadă, a pus sub semnul întrebării, pentru o clipă, însăși dominația otomană din Europa și a atras asupra sa privirile întregului continent.

Marea epopee românească de sub conducerea lui Mihai Viteazul desfășurată la cumpănă dintre cele două veacuri, a fost răspunsul hotărât dat de poporul nostru la intensificarea fără precedent pe care a cunoscut-o dominația otomană, sub toate aspectele, tocmai în această perioadă. Astfel, turcologul Mihai Maxim a calculat ca, între 1538 și 1600, Moldova și Țara Românească au

pierdut în raporturile cu Poarta, sub diferite forme, între 13 și 15 milioane de galbeni, dintre care, numai în perioada 1581 - 1590 și numai în Țara Românească, cumpărarea tronului și plata haraciului și a peșcheșurilor s-a ridicat, după aprecierea lui Mihai Berza, la 5.770.000 de galbeni. La urcarea sa pe tron, datoriile însumate ale predecesorilor săi, se ridicau la uriașa sumă de 700 de milioane de asprui, în timp ce contemporanul sau din Moldova, Aaron Voda Tiranul, avea de plătit și el 110 milioane de asprui. Această situație, consecință a degradării continue pe care a cunoscut-o instituția domniei în a doua jumătate a secolului XVI, precum și a degradării accentuate a raporturilor dintre țările române și Poarta, amenința întreaga societate românească cu o adevărată catastrofa și impunea adoptarea unor măsuri rapide și eficiente pentru a opri o evoluție din ce în ce mai nefavorabilă. În împrejurările din ultimii ani ai secolului XVI, reluarea luptei antiotomane se impunea astfel ca o necesitate istorică pentru toți locuitorii spațiului românesc și ea a fost transpusă în realitate purtând pecetea marii personalități a lui Mihai Viteazul, cel care a înțeles mai bine ca oricine în epoca sa nevoile neamului și sensurile profunde ale evoluției istorice care îi era hărăzită.

Dacă lupta antiotomana condusă de Mihai Viteazul a avut la baza, în primul rând, cauze de ordin intern, nu trebuie însă să fie pierdut din vedere nici contextul politic internațional care, indiscutabil, a creat condiții favorabile pentru declanșarea și desfășurarea ei, context în care Imperiul habsburgic și Spania, deși în măsură diferită, au jucat rolul cel mai important în cadrul taberei creștine. Istoricul Carol Golner afirma chiar faptul ca Spania, ca principala putere creștină a epocii, ar fi fost singura forță care ar fi putut să sprijine ofensiva domnului român împotriva Imperiului otoman.

Relațiile politice internaționale se caracterizează și în aceasta perioadă prin aceleași trăsături care domina, practic, întreg secolul XVI și care, în esență, se reduc la ciocnirile de interese generate de tendințele expansioniste

ale marilor puteri ale vremii și la lupta, plină de eroism, a popoarelor amenințate de aceste tendințe. Pentru spațiul geografic locuit de români elementul definitoriu al situației externe continua să fie contradicția dintre Imperiul otoman, pe de o parte, și Habsburgii austrieci, sprijiniți de cei din Spania, pe de altă parte, la care s-a adăugat reluarea pretențiilor pontice ale Poloniei conduse, de facto, de cancelarul Jan Zamoyski.

Cele trei mari puteri aveau interese specifice în spațiul românesc, dar toate, fără excepție, reprezentau serioase amenințări la adresa statutului internațional al țărilor române, la adresa autonomiei lor interne și a integrității lor teritoriale. Astfel, Imperiul habsburgic cauta să realizeze un vast bloc antiotoman care să includă Spania, statele italiene, Polonia, Rusia, Suedia și chiar Anglia și Persia. Direcția sa principală de expansiune împotriva turcilor viza, în primul rând, spațiul carpato-ponto-danubian, mai ales Transilvania, dar și Moldova și Țara Românească. Din această cauză ei au acordat o mare atenție lui Sigismund Báthory la început, iar apoi lui Mihai Viteazul, personalități care au încercat, fiecare în felul său, să reconstituie unitatea vechii Dacii.

În ceea ce privește Polonia, aceasta se simțea amenințată de o eventuală alianță între Moscova și Habsburgi și încerca să realizeze așa-numita „bariera orientala”, printr-o alianță cu Suedia și Imperiul otoman. În acest sens orice încercare de reconstituire a Daciei, a unității politice a spațiului românesc, mai ales sub egida sau în alianță cu Habsburgii, așa cum s-a întâmplat și cu Sigismund Báthory și cu Mihai

Viteazul, i se părea periculoasă și trebuia eliminată ca fiind un obstacol major în calea bunelor sale relații cu Poarta otomană.

În fine, Imperiul otoman, după un îndelungat război cu Persia (1578 - 1590), spera ca, prin declanșarea unui nou război în centrul Europei, împotriva Habsburgilor, să tranșeze definitiv rivalitatea cu aceștia în favoarea sa, să cucerească noi teritorii și, implicit, noi surse de venit care

să umple golurile din vistierie. Dar „războiul cel lung”, început la 4 iulie 1593 și încheiat abia în 1606, cu toate defectiunile din tabăra creștină, nu a dus la îndeplinirea speranțelor otomane. El s-a încheiat printr-o pace alba, care stabilea menținerea *statu-quo-ului* teritorial antebelic și prevedea o relație de deplină egalitate între cele două puteri.

În acest context politic internațional, încordat, dominat de confruntarea militară dintre imperiali și otomani, Mihai Viteazul, sprijinit de Andronic Cantacuzino și de ambasadorul Angliei la Constantinopol, Edward Barton, a fost numit de sultan domn al Țării Românești în septembrie 1593, iar la sfârșitul lui octombrie își făcea intrarea în București. Odată aflat pe tronul Țării Românești, Mihai s-a confruntat cu două probleme principale, probleme care își vor păstra actualitatea pe parcursul întregii sale domnii. Este vorba de lupta de independență împotriva turcilor, impusa de situația dezastruoasă a țării și de lupta pentru unitatea de acțiune, la început, apoi de lupta pentru unitatea statală a celor trei țări române, adică de unitatea românească, de unitatea întregului spațiu românesc. Numai prin realizarea acestei unități lupta antiotomana, dar și lupta împotriva veleităților expansioniste ale altor puteri, cum ar fi Habsburgii și Polonia, putea avea cu adevărat sorti de izbânda.

După părerea noastră, Mihai Viteazul a abordat cele două probleme majore ale domniei sale simultan și de la început, deoarece între ele exista o strânsă interdependență, una fără cealaltă neputând să-și găsească o rezolvare adecvată. Nu credem că prima parte a domniei sale a fost dominată de lupta pentru independența împotriva turcilor, iar cea de-a doua de lupta pentru unitatea statală a întregului spațiu românesc. Este adevărat că până în 1599 Mihai Viteazul a avut nenumărate confruntări cu turcii otomani, dar aceste confruntări au fost abordate mereu prin căutarea unor forme adecvate momentului, de unitate de acțiune a celor

trei tari românești, chiar dacă pentru aceasta el a trebuit să accepte vasalitatea fata de Sigismund Báthory, principele transilvan care caută să realizeze și el unitatea românească, dar de pe poziții străine interesului românesc. După 1599, când Mihai Viteazul trece la înfăptuirea efectivă a unității politice românești, lupta pentru independenta își păstrează întreaga acuitate și actualitate, chiar dacă disputa cu Imperiul otoman este înghețată pentru o perioadă. Locul turcilor este luat de puterile creștine, de Polonia și de Imperiul habsburgic, care nu puteau accepta o unire a celor trei tari românești sub o singură conducere și care au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a distruge opera lui Mihai Viteazul, ceea ce vor reuși, chiar dacă cele mai multe avantaje din acțiunea lor vor reveni turcilor.

Nu credem, de asemenea, că se poate pune problema felului în care Mihai Viteazul a realizat prima unire românească din istorie, în mod conștient și planificat sau întâmplător, datorită unor amenințări venite din exterior și care nu-i lăsau o altă cale de ales. Considerăm ca el a manifestat de la începuturile domniei o puternică dorința de unitate a spațiului românesc, indiferent de forma pe care ar fi avut-o aceasta unitate și ca împrejurările istorice în mijlocul cărora a trăit i-au permis și i-au impus, în același timp, să realizeze unitatea românească, la momentul oportun, în forma unei unități statale, pe care timpul scurt, mai puțin de un an, nu i-a permis să o perfecționeze pe calea centralizării, așa cum s-au petrecut lucrurile în cazul altor tari din Europa.

Mihai Viteazul nu avea nevoie, după părerea noastră, de amenințări externe sau de imbolduri venite din afara pentru a aspira la realizarea unui stat unit românesc și, cu atât mai puțin, pentru a trece la acțiunea de înfăptuire a sa. Exemplele din istoria celor trei tari române, pe care suntem siguri ca el le cunoștea, erau suficiente. Astfel, pe aceasta linie de unitate s-au plasat Iancu de Hunedoara și Ștefan cel Mare, care la fel ca și Mihai Viteazul, și-au dat seama că lupta antiotomana impunea unirea tuturor

forțelor românești. Petru Rareș a gândit și el, în datele ei fundamentale, un anumit tip de unitate politica românească.

Castaldo, generalul napolitan al lui Carol Quintul, care a ocupat în 1551 Transilvania în numele fratelui acestuia, Ferdinand de Austria, a nutrit și el gândul unirii celor trei țări românești și al reconstituirii Daciei romane. Despre aceasta încercare Nicolae Iorga spunea ca „... aceeași nevoie instinctivă a unității după tradiții seculare, milenare, a adus o altă formă: cea habsburgică, ferdinandistă, tinzând să realizeze, prin Ardealul lui Martinuzzi cu garnizoana spaniolă a lui Castaldo, altă Dacie, cu același centru în Ardeal, iar să aripi cu domni impuși de competența soldaților trimiși de regele austriac al Ungariei”.

Acest ideal politic de reconstituire a Daciei va fi afirmat fără echivoc și de Despot Vodă. Intrând în alianță cu Ferdinand de Austria, Despot a plănuțit o campanie împotriva turcilor, campanie care avea drept scop restabilirea vechilor hotare ale Moldovei. Pentru realizarea acestui plan, el lansează o proclamație către moldoveni, în decembrie 1561, în care le expune programul sau politic. Despot face apel la sentimentul de mândrie al moldovenilor ca descendenți ai romanilor, cerându-le să lupte zi și noapte pentru scuturarea jugului turcesc. Cu concursul țării Despot declara ca nădăjduiește, ca în puțină vreme, să dobândească „iarăși locurile Moldovei mele pe care le ține păgânul, adică malul Dunării, și nu numai acela, dar și Țara Românească și apoi toată Țara Grecească”.

La o reconstituire a Daciei a aspirat și principele transilvan Ioan Sigismund Zápolya. În anul 1566, comandantul gărzii sale personale, Giovan Andrea Gromo, transmitea în Italia, în numele stăpânului său, ca acesta „... și-ar ceda toate drepturile asupra regatului Ungariei și, în plus, ca în momentul morții sultanului (Süleyman I - n.n.) să-i dea ajutor să poată cuceri Dacia care-i aparține lui, stăpânită parte de Alexandru Moldoveanu

(Lapusneanu - n.n.), parte de Pătrașcu Valahul (Petru cel Tânăr - n.n.)". Aceasta inițiativă a aparținut maghiarilor protestanți, care au preferat varianta Daciei unei Ungarii catolice supuse Casei de Austria, dar, în ciuda acestui fapt, ea demonstrează totuși ca procesul de convergența politica al celor trei state românești se dezvoltă într-un ritm rapid după bătălia de la Mohács din 1526 și prăbușirea Ungariei feudale.

Planul dacic românesc a fost readus în discuție, dar și în practica politica, în timpul uniunii dinastice moldo-muntene realizată de Măhnești. Atât Petru Șchiopul, cât și Alexandru II Mircea și Mihnea Turcitul se considerau descendenți din familia regală a Corvinilor, tradiție oficializată ulterior chiar de curia română, ceea ce explica de ce ei se considerau moștenitorii legitimi ai Transilvaniei, acționând în vederea refacerii fostului regat dacic.

La toate aceste planuri dacice s-a adăugat, bineînțeles, cel al lui Sigismund Báthory, inspirat și din gândirea politica umanista a secolului XVI.

Dar ele, datorită provenienței majoritare maghiaro-habsburgice nu aveau șanse de realizare pe pământ românesc. Deși este foarte probabil ca Mihai Viteazul să fi cunoscut toate aceste proiecte, trebuie arătat ca inițiativele și înfăptuirile sale au avut un cu totul alt caracter, practic el opunând „Dacia românească” cum inspirat o denumea Nicolae Iorga - acestor planuri de proveniență străină, care nu corespundeau specificului și, mai ales, intereselor românești. Pentru Mihai, unirea nu însemna numai asigurarea propriei sale domnii sau realizarea unui front comun de luptă antiotoman, ci constituirea unui organism politic de sine stătător, a cărui conducere urma să revină, ereditar, familiei sale.

În aceste condiții apare evident faptul ca proiectul imperial, utopia refacerii Imperiului bizantin de către Mihai Viteazul, ocupa un loc secundar în gândirea politica și în ideologia promovată de domnul nostru. Nu este mai puțin adevărat ca Mihai avea el însuși interesul să mențină

vie aceasta iluzie, pentru a-și asigura colaborarea popoarelor balcanice în lupta antiotomana, dar, pe de altă parte, atât imperialii, cât și anturajul sau balcanic, în frunte cu Dionisie Rally Paleologul, din motive diferite, au încercat să-i îndrepte constant atenția spre sudul Dunării. Fără succes însă.

Dar până să treacă la aplicarea planului sau dacic, Mihai a fost confruntat cu problema scoaterii Țării Românești din impasul economic și politic în care se afla, iar acest lucru nu se putea face decât prin declanșarea luptei antiotomane. Contextul politic internațional era favorabil pentru întreprinderea unei astfel de acțiuni datorită războiului dintre turci și imperiali, declanșat în vara anului 1593, dar el trebuia să procedeze cu multă prudență pentru a nu eșua chiar de la început în tentativa sa. Trebuia, pe de o parte, să-și găsească aliați puternici, dacă se putea chiar pe împăratul Rudolf II (1576 - 1612), iar pe de altă parte să se pregătească din punct de vedere militar cât mai bine, pentru ca Tara Românească avea o frontiera foarte întinsa cu Imperiul otoman, frontiera ce s-ar fi transformat automat în linie de front și de operațiuni militare. Acestea, credem că sunt motivele pentru care el a așteptat mai bine de un an ca să declanșeze lupta antiotomana, la 13 noiembrie 1594, fapt care a provocat suspiciuni din partea puterilor creștine, atât a imperialilor, cât și a papalității.

Acest lucru explica de ce solul i ruperial Ioan de Marini Poli, cât și solul papal Alexandru Komulovic (Cornuleo) au ocolit sistematic Tara Românească în misiunile lor diplomatice de la sfârșitul lui 1593 și din prima parte a lui 1594. În noiembrie 1593, iezuitul Komulovic este trimis de papa Clement VIII la cazaci și tătari, pentru a-i convinge să lupte împotriva turcilor. În februarie 1594 el se afla la Alba Iulia, iar la 22 martie a sosit la Iași, unde Aaron Voda Tiranul i-a promis că va adera la *Liga Sfânta* și i-a dat scrisori de recomandare către poloni, cazaci și către tarul de la Moscova.

Simultan cu aceasta intensa activitate diplomatica ce

Îl ocolea pe Mihai Viteazul, profitând de războiul dintre turci și imperiali, popoarele din Imperiul otoman încep să se ridice la luptă. Astfel, în 1593 - 1594 au loc răscoale ale albanezilor și muntenegrenilor, care solicita chiar ajutorul regelui Spaniei, Filip II. În primăvara lui 1594 se declanșează o răscoală a sârbilor, românilor și ungurilor din sudul Banatului, condusa de banul Sava și vlădica Teodor. Răsculații au ocupat Vârsetul, Făgetul, Becicherecul și Borșa, dar vor fi înfrânți de pasa de Timișoara, Hasan.

În acest condiții era absolut necesara o coagulare a spațiului românesc și încercarea de alianță cu împăratul Rudolf II. Inițiativa a fost preluată de Sigismund Báthory, care dorea să realizeze o Dacie unita sub conducerea lui, dar avea și capacitatea politica necesara, bazată mai ales pe apartenența sa la biserica catolică, de a stabili relații de colaborare cu imperialii. Astfel, în februarie 1594 el încheie o alianță cu Rudolf II, alianța reînnoită la Praga, la 28 ianuarie 1595. În același timp, Aaron Voda Tiranul, domnul Moldovei, încheie și el prin intermediul solului Ioan de Marini Poli, la 16 august 1594, la Iași, o alianță cu împăratul și, în aceeași luna, recunoaște și suzeranitatea lui Sigismund Báthory. Mihai Viteazul, ocolit de soliile papale și imperiale, hotărăște să ia el inițiativa și trimite solii în Transilvania și Moldova, arătând că este gata să adere la Liga antiotomana. Se pare ca în 1594, în septembrie sau octombrie, el a reușit să încheie o alianță cu Sigismund Báthory și cu Aaron Voda Tiranul, reconstituind astfel frontul unic de acțiune al țărilor române, al întregului popor român. În aceste condiții erau create, într-adevăr, toate premisele declanșării cu succes a luptei antiotomane, ceea ce Mihai Viteazul nu a ezitat să facă, situându-se de la început în fruntea ei, în ciuda pretențiilor lipsite de acoperire ale principelui Transilvaniei, Sigismund Báthory. Se observa, ceea ce am afirmat și mai sus, ca lupta antiotomana și unitatea spațiului românesc, indiferent de forma pe care o îmbracă, constituiau două aspecte inseparabile ale aceleiași

probleme. Pentru început, sistemul de alianțe dintre cele trei state era suficient pentru declanșarea și desfășurarea cu succes a unui război de eliberare antiotoman.

La 13 noiembrie 1594, Mihai Viteazul declanșează lupta antiotomana omorându-i pe toți creditorii din București, și pe toți turcii din țară, fiind imitat, aproape imediat, și de domnul Moldovei, Aaron

Voda Tiranul. Sunt atacate și arse Giurgiu, Cetatea de Floci, Hârșova.

Silistra, Brăila, Tighina, Chilia, Ismail, Babadag, sunt obținute victoriile de la Putineiu, Stănești, Serpatesti și de lângă Rusciuk, practic întreaga linie a Dunării este transformată într-o linie de front. Elementul surpriza a avut o mare importanță, permițând forțelor românești să obțină victorii peste tot.

Ridicarea la lupta a țărilor române reprezenta un mare pericol pentru Imperiul otoman, mai ales în condițiile în care el se afla în război cu Habsburgii. Pericolul se profila în două direcții, la fel de importante: amenințarea flancului drept al frontului otoman, care se găsea descoperit în fața atacurilor lansate din direcția țărilor române și periclitarea aprovizionării cu alimente și alte produse a capitalei otomane, a Constantinopolului, precum și a comerțului polono-otoman. Aceste amenințări grave i-au obligat pe turci să treacă războiul din Ungaria pe un plan secundar și să-și îndrepte forțele principale împotriva Țării Românești.

Dar tocmai în acest moment în care era mai necesară ca oricând o adevărată și eficientă solidarizare a tuturor puterilor creștine pentru a se face față cu succes amenințării otomane, fiecare dintre aceste puteri a încercat să-și promoveze propriile interese fără a ține cont de pericolul otoman și de situația extrem de periculoasă în care se aflau Mihai Viteazul și Țara Românească.

Forțele habsburgice, în loc să acorde ajutor domnului român, au încercat să profite de slăbirea presiunii otomane din Europa Centrală și au reușit să cucerească mai multe localități din Croația, printre care și Petrina, precum și

Strigoniu, la 1 septembrie 1595.

Sigismund Báthory, cel care dorea să refacă Dacia în folosul său și al nobilimii maghiare, a considerat și el ca venise momentul pentru a-și subordona și mai strâns cele două tari românești extracarpătice. Nemulțumit de legăturile directe dintre Aaron Voda Tiranul și împăratul Rudolf II, precum și de încercările domnului moldovean de apropiere fata de Polonia, încercări ce își aveau începutul încă din ianuarie 1593, cu complicitatea unor boieri moldoveni, în aprilie 1595, el l-a arestat și l-a înlocuit cu Stefan Răzvan. În continuare a reușit să-l oblige pe Mihai Viteazul, aflat într-o situație de izolare pe plan extern, să accepte tratatul de la Alba Iulia, din 20 mai 1595 adevărata încercare de desființare pe cale juridică a entității statale a Țării Românești și pe noul domn al Moldovei, Stefan Răzvan, să încheie un tratat asemănător, la 3 iunie. Prin aceste tratate regatul dacic al lui Sigismund Báthory capătă o consistență pur uridică, nu însă și practică, el nefiind capabil să devină adevăratul stăpân al întregului spațiu românesc, care refuza să-l recunoască în această postură în ciuda tuturor tratatelor și a tuturor aparențelor.

La rândul ei, Polonia nu numai că nu intenționa să sprijine lupta antiotomană a lui Mihai Viteazul, dar începea să devină foarte îngrijorată fata de evoluțiile din spațiul românesc. Indiferent care ar fi fost aceste evoluții, fie o unitate, într-o formă sau alta, a întregului spațiu românesc, fie o creștere a influenței Habsburgilor prin intermediul lui Sigismund Báthory, fie o revenire în forță a Imperiului otoman, care ar fi readus la ascultare și supunere țările române, interesele ei din această regiune geografică erau grav amenințate.

Aici trebuie să spunem că politica de expansiune în est și de rivalitate cu Habsburgii începută de regele Stefan Báthory (1575 - 1586) a fost continuată cu fidelitate după moartea sa de principalul sau colaborator, cancelarul și marele hatman Jan Zamoyski. Acesta, caracterizat de Nicolae Iorga ca „... unul dintre oamenii cei mai importanți

pe care Europa Orientală i-a dat în această epocă” a ajuns să stăpânească pământuri însumând 6.400 km² și să devină reprezentantul tipic al noii aristocrații care preluase puterea în stat. El reprezenta interesele magnaților poloni care aveau mari proprietăți în Ucraina și care erau, prin urmare, interesați în expansiunea spre țărmurile Mării Negre și gurile Dunării. Zamoyski dorea, de asemenea, să pună capăt incursiunilor tătare în Polonia și să ducă o politică antitotomană până la limitele permise de interesele țării, dar fără Habsburgi, care încercaseră chiar acapararea tronului polon și devierea politicii ei externe în cu totul alte direcții. În aceste condiții, Polonia a refuzat orice colaborare cu Habsburgii și cu Liga Sfântă înjghebata de papa Clement VIII și pentru ca refuzul ei să nu apară ca o lipsă a dorinței de colaborare la lupta antitotomană a pus o condiție inacceptabilă și anume: permisiunea de a anexa Moldova și Țara Românească. Regele polon, Sigismund III (1587 - 1632), temându-se de expansiunea habsburgică în spațiul românesc, a refuzat să-i recunoască lui Sigismund Báthory până și titlul de principe al Transilvaniei și, cu atât mai puțin, pe cel al Moldovei și Țării Românești.

În această situație, când fiecare putere creștină își urmărea doar satisfacerea propriilor interese, Mihai Viteazul s-a simțit complet izolat, mai ales că era cunoscută și incapacitatea lui Sigismund Báthory de a conduce lupta unită a celor țări române. Evident, el nu a acceptat realitatea în mod pasiv, ci a încercat să o schimbe, măcar și parțial, în favoarea sa. Astfel se explica faptul că, în aprilie 1595, ajungea la Praga, la Rudolf II, un sol de taină al său, care urma să descrie victoriile obținute împotriva turcilor, dar, în același timp, trebuia să-i vorbească împăratului „despre unele lucruri pe care nu le-a aflat încă nimeni”. Este vorba, aproape sigur, despre o cerere de ajutor adresată direct împăratului, cerere care trebuia făcută în secret pentru a nu veni în contradicție cu pretențiile de suzeranitate manifestate de principele transilvan. Efectele cererii au fost însă egale cu zero,

imperialii refuzând să acorde orice fel de ajutor direct.

Simultan cu aceste demersuri, Mihai a cerut ajutor și din partea Poloniei, un contingent de 5.000 de soldați, dar Seimul, deși s-a arătat la început favorabil acestei cereri, datorită opoziției categorice a lui Jan Zamoyski, nu a mai acordat nimic. Cereri similare adresate de domnul Țării Românești în lunile mai și iulie 1595 au primit răspunsuri, de asemenea, negative.

Dacă puterile creștine erau reticente în a-l sprijini pe Mihai Viteazul, în schimb turcii erau hotărâți să stingă cât mai repede noul focar de război de la Dunăre, pentru a-și putea concentra toată atenția și toate forțele pe frontul din Ungaria și Croația, împotriva trupelor imperiale. Astfel, la 14 mai 1595, din tabăra de la Adrianopol, marele vizir Ferhad Pasa a hotărât transformarea Țării Românești și a Moldovei în pašalâcuri, măsură ce va fi menținută și de viitorul mare vizir, Sinan Pasa. La puțin timp de la luarea acestei hotărâri, sultanul Murad III (1574 - 1595) l-a numit pe Ahmed, *sângeacbeiu*l de Tighina, ca pasa al Moldovei și a cerut hanului tătar din Crimeea, Gazi Ghirai, să-i acorde tot ajutorul. Aceste pregătiri și hotărâri ale turcilor nu i-au rămas necunoscute lui Jan Zamoyski, care, la 14 iunie, a fost informat despre ele de către un croat turcit, pe nume Mustafa și care, în astfel de împrejurări, s-a hotărât să intervină în Moldova pentru a nu lăsa întreaga inițiativă în mâna turcilor, dar și pentru a scoate aceasta țară din Liga Sfântă, deci de sub influența mai mult sau mai puțin directă a Casei de Austria.

Astfel, în vara lui 1595, Țara Românească, dar și Moldova, se aflau în fața unei grave amenințări din exterior, turco-polone, cu perspectiva de a fi transformate în pašalâcuri sau în câmpuri de bătălie, cu toate distrugerile pe care le presupunea o astfel de evoluție. Și amenințarea nu a întârziat prea mult ca să se transforme într-o tristă realitate. La 27 august 1595, Jan Zamoyski pătrunde în Moldova și, profitând și de faptul ca Stefan Răzvan era plecat în ajutorul lui Mihai Viteazul, îl instalează în scaunul țării pe Ieremia Movila. La rândul lor,

turcii comandați de marele vizir Sinan Pasa, pătrund în Țara Românească la 19 august, dar, spre deosebire de poloni în Moldova, întâmpina o puternică rezistență din partea lui Mihai Viteazul, care, la 23 august 1595, obține strălucită victorie de la Călugăreni. Din păcate, în ciuda acestei incontestabile victorii, Mihai, datorită disproporției de forțe, era obligat să se retragă din fața invadatorilor, să părăsească atât Bucureștiul, cât și Târgoviște și să se retragă, în așteptarea unor ajutoare din celelalte două țări românești, în zona Stoenеști

Observăm prin urmare, ca la sfârșitul lui august 1595 cele două țări românești extracarpătice erau ocupate de turci și de poloni, pe punctul de a fi desființate ca entități statale. Există totuși și o diferență: dacă în Țara Românească, Sinan Pasa a trecut la instaurarea pașalâcului, în Moldova, Jan Zamoyski s-a limitat doar la instalarea unui domn favorabil polonilor, în persoana lui Ieremia Movila. Mai mult decât atât, între poloni, pe de o parte și turci și tătari, pe de altă, s-a creat o stare de tensiune, conflictuală, sultanul dorind, așa cum, am mai spus, să transforme și Moldova în pașalâc. Forțele celor două părți s-au aflat față în față la Tutora, pe Prut, unde în intervalul 18 - 22 octombrie au avut loc mai multe hărțuiri minore, în așteptarea unei decizii hotărâtoare, care putea să însemne pacea sau războiul. Probabil că în fața puternicei contraofensive românești, care întrunea forțele armate din Țara Românească, din Moldova sub conducerea lui Ștefan Răzvan și din Transilvania, sub conducerea lui Șigismund Báthory, dar toate la un loc sub conducerea, *de facto*, a lui Mihai Viteazul, forțe care într-o înaintare fulgerătoare au reușit să elibereze Târgoviște la 18 octombrie, Bucureștiul la 22 octombrie și Giurgiu la 30 octombrie 1595, sultanul a considerat necesar să se ajungă la un compromis cu polonii, astfel semnându-se acordul de la Tutora din 22 octombrie 1595. Prin acest acord Moldova a fost scoasă din coaliția antiotomană și s-a restabilit echilibrul politico-militar turco-polon în această parte a spațiului românesc. Aceasta era o puternică lovitură dată

taberei creștine, încercarea lui Stefan Răzvan de a-și recuceri tronul eșuând datorită înfrângerii sale de la Areni (13 decembrie 1595). Cu toate acestea expediția lui Zamoyski a avut momentan și un aspect pozitiv pentru țabăra creștină, deoarece a făcut imposibila joncțiunea forțelor tătare cu cele otomane și a ușurat astfel acțiunea lui Mihai Viteazul de alungare a ocupanților turci din Țara Românească.

În acest fel, anul 1595 s-a terminat mai puțin rău pentru țările române decât ar fi fost de așteptat. Este adevărat ca unitatea lor de acțiune antiotomana a fost spulberata prin scoaterea Moldovei din coaliția antiotomana, dar nu este mai puțin adevărat ca turcii au suferit o mare înfrângere în Țara Românească, de unde au fost alungați după un șir întreg de batalii și nu au reușit să-și impună punctul de vedere nici în Moldova, fiind obligați să ajungă la un compromis puțin satisfăcător pentru ei cu polonii lui Zamoyski. În același timp, evenimentele anului

1595 au permis începutul procesului de desprindere a lui Mihai Viteazul de clauzele tratatului de la Alba Iulia, de înlăturarea a pretențiilor de suzeranitate ale lui Sigismund Báthory asupra întregului spațiu românesc. *Dacia* lui Báthory devenise o imposibilitate evidentă pentru toată lumea, deschizându-se astfel calea către *Dacia* lui Mihai Viteazul, cel care va reuși pentru prima dată în istorie să unifice cu adevărat toate cele trei țări românești într-un singur stat.

Până atunci însă, chiar la sfârșitul anului 1595, Mihai Viteazul a încercat, prin intermediul lui Ieremia Movila, să ajungă la o înțelegere cu turcii, dar pacea nu a putut fi obținută. În consecință, în cursul anului

1596 războiul a continuat. La începutul acestui an, turcii au încercat să-l înlocuiască pe Mihai cu Radu Mihnea, dar nu vor reuși, fiind înfrânți în mai multe rânduri. Trupele Țării Românești au ripostat și au atacat mai multe orașe de la sud de Dunăre, printre care Babadagul și Vidinul, iar în toamna au obținut o

importantă victorie asupra tătarilor, la Gherghița, împiedicând astfel joncțiunea acestora cu forțele otomane din Ungaria.

Dar în timp ce Mihai Viteazul se lupta cu succes împotriva unor forte superioare ca număr, potențialii săi aliați creștini erau gata să facă orice pentru a obține bunăvoință și chiar alianța Poloniei, principalele argumente folosite fiind drepturile de stăpânire asupra unor părți din spațiul românesc, mai precis asupra Moldovei și a Țării Românești. Astfel împăratul Rudolf II i-a autorizat pe solii săi trimiși la lucrările Seimului polon, ce trebuiau să înceapă la 24 martie 1596, să arate ca el este de acord cu înlocuirea lui Mihai Viteazul din domnia Țării Românești dacă, în schimb, polonii ar fi intrat în lupta cu Imperiul otoman. Polonii cereau, într-adevăr, pentru a participa la Liga Sfântă, Moldova, Tara Românească și „Basarabia”, adică Buceagul. Imperialii, sacrificându-l pe Mihai, nu înțelegeau însă să renunțe și la pretențiile lor expansioniste în spațiul românesc, ceea ce făcea ca înțelegerea lor cu Polonia să devină imposibilă. Aproape simultan cu diplomația imperială și diplomația pontificală a adoptat soluții asemănătoare pentru a capta bunăvoința Poloniei. Instrucțiunile din 3 aprilie 1596, date de papa Clement VIII cardinalului Enrico Caetani, trimis în Polonia, prevedeau o împărțire a Moldovei între poloni și imperiali, reactualizând astfel prevederile tratatului de la Lublau din 1412, încheiat între Sigismund de Luxemburg și Vladislav II Jagiello.

Toate aceste încercări, care aveau în centrul lor diferite proiecte de împărțire a spațiului românesc în sfere de influență, au eșuat datorită poziției intransigente a Poloniei, pentru care lupta antiotomana era la fel de imposibilă ca și alianța cu Habsburgii. Între Polonia și Imperiul otoman existau prea multe interese comune pentru ca ele să poată fi eliminate printr-o simplă trăsătură de condei. Aceste interese erau chiar mai puternice decât rivalitatea dintre cele două părți care se profila la orizont în regiunea gurilor Dunării și a spațiului românesc.

Eșecului diplomatic al Ligii antiotomane, de atragere a Poloniei în rândurile sale, i s-a adăugat însă și eșecul militar, forțele imperiale și aliatul lor Sigismund Báthory suferind în 1596 câteva înfrângeri usturătoare, dintre care cele mai însemnate au fost cea din vara, suferită de principele transilvan în fața Timișoarei, pierderea de către imperiali, la 12 octombrie 1596, a cetății Eger (Erlau, Agria) și marea înfrângere suferită de arhiducele Maximilian și de Sigismund Báthory la Mezo Keresztes, la 26 octombrie.

Constatând nehotărârea lui Sigismund Báthory și faptul ca de la puterile creștine nu primea niciun fel de ajutor, Mihai Viteazul a declanșat o acțiune diplomatica pe cont propriu, care viza, pe de o parte, împăcarea cu turcii, chiar și pentru un timp limitat, necesara refacerii forțelor țării, iar pe de altă parte stabilirea unor subsidii bănești care să-i permită alcătuirea unei armate de mercenari. Ambele obiective propuse au fost realizate, marcând, astfel, deplina eliberare de sub tutela lui Sigismund Báthory.

Primul succes diplomatic major al lui Mihai Viteazul a fost obținerea, la sfârșitul anului 1596, a steagului de domnie din partea sultanului Mehmet III (1595 - 1603), ceea ce însemna realizarea păcii cu Imperiul otoman și, prin urmare, înlăturarea pericolului cel mai mare care amenința țara. După victoriile din toamna lui 1596 de pe frontul din Ungaria, victorii importante, dar neexploatate din punct de vedere strategic din cauza lipsei de resurse, se pare ca turcii doreau o pace generală, atât cu țările române, cât și cu Habsburgii. De această situație a profitat Mihai Viteazul pentru a obține aproape doi ani de pace, până la începutul toamnei anului 1598. Prin obținerea steagului de domnie, ca și prin tratativele care i-au urmat cu turcii, Mihai Viteazul urmarea trei obiective majore și anume: scoaterea Moldovei din axa polono-otomana și, în felul acesta, restabilirea unității de acțiune a celor trei state românești la Dunărea de Jos, anihilarea forței de soc reprezentată de tătarii din Crimeea și obținerea unei

perioade cât mai îndelungate, care a durat aproape până la începutul toamnei lui 1598, de refacere a forțelor economice și militare ale Țării Românești, în vederea unor noi confruntări militare. Dintre toate aceste obiective doar ultimul a fost atins, Moldova neputând fi scoasa de sub influența turco-polona și deci nici unitatea de acțiune a țărilor române refăcută.

În ceea ce privește relațiile directe cu împăratul Rudolf II, Mihai Viteazul a reușit să atingă și acest important obiectiv. În ianuarie 1597 el a trimis la curtea imperială pe banul Mihalcea și pe sasul Marco Schunkebonk, care-l însoțeau pe principele transilvan Sigismund Báthory. Aceștia au obținut acordul lui Rudolf II pentru plata trimestrială a 4.000 de mercenari, pe o durată de șase luni, primii bani ajungând la Târgoviște în iulie 1597, prin intermediul solului imperial Erich Lassota. Contactele cu imperialii se vor intensifica pe parcursul întregului an 1597 și în prima jumătate a lui 1598, până se va ajunge la încheierea unui tratat, la Târgoviște, la 9 iunie 1598, tratat prin care împăratul era recunoscut ca suzeran al Țării Românești, Mihai se obliga să lupte împotriva turcilor în schimbul unui subsidiu bănesc anual, pentru plata a 5.000 de mercenari. Împăratul nu primea tribut, iar Mihai era recunoscut ca domn independent, cu drept de ereditate în familia sa. De asemenea, în caz de necesitate, Rudolf II se obliga să acorde adăpost lui Mihai și familiei sale și promitea libertatea comerțului cu Transilvania. În condițiile în care Sigismund Báthory a acceptat, la 23 decembrie 1597, tratatul de cedare a Transilvaniei către împărat, iar în aprilie a părăsit principatul, imperialii, aflați, practic, în imposibilitate de a prelua conducerea acestuia, aveau nevoie imperioasă de forță militară a lui Mihai Viteazul, consolidată considerabil pe parcursul anului 1597.

Tot în această perioadă dominată de diplomație, cuprinsă între 1596 și 1598, Mihai Viteazul a purtat tratative cu tătarii și cu Polonia. În iunie 1597 a venit la Târgoviște nobilul polon Andrei Tarnowski, care a încercat

să-l atragă în sfera de influență a Poloniei. I-a făgăduit chiar ca, în cazul abandonării alianței cu Rudolf II și trecerii sub suzeranitatea polona, va fi sprijinit să ia în stăpânire atât Transilvania, cât și Moldova. Aici s-a discutat chiar proiectul unui tratat în acest sens, care avea să fie convenit peste aproape trei ani, la 10 martie 1600, la Brașov, tot cu Tarnowski. Dar Polonia practica o diplomatie la două capete, duplicitară. Ea încerca să-l atragă pe Mihai Viteazul în propria sfera de influență, dar încerca să-și asigure și sprijinul Imperiului otoman, în cazul în care ar fi fost nevoită să recurgă la forța pentru atingerea acestui obiectiv. În timp ce Andrei Tarnowski se afla în solie la Mihai, în vara lui 1597, promițându-i, pe lângă cele arătate mai sus, chiar cu ajutor militar de 2 - 3.000 de soldați, un sol polon mergea la Poarta unde cerea Moldova și Țara Românească în schimbul platii unui tribut anual, domnul Țării Românești urmând a fi înlăturat din scaun de poloni și nu de turci.

Nu este mai puțin adevărat ca și imperialii, în tratativele lor cu Poarta, au adoptat o poziție duplicitară în privința lui Mihai Viteazul. În tratativele din 1598, purtate prin intermediul hanului Crimeii, Gazi Ghirai, ei propuneau turcilor ca granița dintre cele două părți să fie stabilită pe Dunăre, până la vărsarea ei în mare, deci ca Transilvania, Țara Românească și Moldova să intre în sfera de influență a lor sau chiar de stăpânire directă. Astfel se explica și încercările lor diplomatice, de la începutul lui 1598, de a-l scoate pe Ieremia Movila de sub influența polonă, încercări eșuate însă. De fapt, tratativele habsburgo-otomane din această perioadă au reprezentat și o încercare de reactualizare a spiritului tratatului de la Lublau, din 1412. În acest spirit, formula cea mai avantajoasă pentru curtea imperială, în cazul în care negociatorii ei nu ar fi obținut includerea în tratat a țărilor române printre posesiunile împăratului, era neutralizarea Transilvaniei și a Țării Românești, ceea ce ar fi însemnat instituirea unei suzeranități colective habsburgo-otomane, identică cu cea polono-otomana asupra Moldovei. În ultima instanță putea

fi aprobată și neutralizarea numai a Transilvaniei și chiar revenirea Transilvaniei și a Țării Românești la statutul politic și juridic de dinainte de izbucnirea războiului.

În aceste condiții Tara Românească și domnul ei, dar și întregul spațiu românesc, se aflau într-o situație foarte dificilă, toți vecinii, mari puteri fără excepție, manifestând tendințe clare de expansiune în detrimentul formațiunilor statale românești. La fel ca și în vremea lui Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul se afla prins între trei puternice forte ostile și trebuia să dea dovada de mult curaj și de multă înțelepciune pentru a-i salva pe români de la un dezastru total. Capacitatea sa politică și diplomatică, precum și marele sau talent militar îi vor permite să îndeplinească aceasta misiune cu succes, chiar dacă prețul plătit pentru victorie va fi chiar viața sa și destrămarea propriilor idealuri. Dar până la urma victoria, obținută cu mult sânge și multă truda, va însemna salvarea statutului internațional al țărilor române și o anumită ușurare a situației lor în raporturile cu Poarta. Mai mult nu s-a putut obține atunci și vom vedea și de ce.

După aproape doi ani de pace și tratative diplomatice, Imperiul otoman, profitând și de situația tulbură din Transilvania, care provoca îngrijorare atât la curtea imperială din Praga, cât și la curtea Țării Românești și presat, la rândul său, de o puternică răscoală denumită *celalî*, care va cuprinde Asia Mică, dar va trece și în Europa, s-a hotărât să pună capăt stării de pace cu Mihai Viteazul, deși în aprilie acesta trimisese o parte a tributului pe care-l datora sultanului. La începutul lui iulie 1598 sultanul a ordonat *sângeacbeii* de Silistra, Ahmed Pasa și serdarului Hafiz Ahmed de la Vidin, să-l captureze pe Mihai și să readucă Tara Românească în stăpânirea Porții. Pregătirile lor militare îndreptate împotriva lui Mihai erau cunoscute la curtea imperială, dar Rudolf II nu a întreprins nimic pentru a-și ajuta aliatul.

Astfel, la începutul lui septembrie Ahmed Pasa a traversat prin surprindere Dunărea, a atacat Caracalul, dar a fost înfrânt de trupele comandate de Dumitru din

Cepturi. Replica lui Mihai Viteazul a fost fulgerătoare, el trecând Dunărea la rândul său, la 28 septembrie, zdrobind pe Hafiz Ahmed Pasa la sud de Nicopole și obținând alte victorii răsunătoare în apropiere de Vidin și Cladova. Între timp, turcii au atacat și Oradea, la 2 octombrie, atac ce va dura până la 3 noiembrie și se va încheia cu un eșec, poate și datorită faptului că Mihai, înțelegând să-și respecte alianțele și să-și ajute aliații, a trimis un corp de oaste de 15.000 de oameni sub comanda agăi Lecca în sprijinul orașului. În martie 1599 unități otomane au făcut o nouă incursiune la nord de Dunăre, răspunsul lui Mihai fiind la fel de prompt ca și în anul anterior, el trecând Dunărea și atacând Oblucita.

Dar conflictul lui Mihai cu turcii a fost oprit de evoluția evenimentelor din Transilvania, unde Sigismund Báthory a abdicat din nou, de data aceasta în favoarea varului sau din Polonia, Andrei, cardinal și episcop de Warmia. Aceasta schimbare însemna ca și Transilvania era scoasa din Liga Sfânta și anexata la axa de interese polono-otomana, deoarece cardinalul Andrei Báthory era complet înfeudat intereselor polone. Astfel, Mihai Viteazul se afla complet încercuit de forțe ostile, atenția lui fiind îndreptată mai mult către celelalte două țări românești, intrate sub influența Poloniei, de unde putea veni pericolul cel mai mare pentru el. La rândul său, sultanul, care reînnoise, la 4 august 1598, pacea cu polonii, încercând să limiteze cât mai mult influența acestora în spațiul românesc, l-a recunoscut pe Andrei Báthory ca principe al Transilvaniei și a dat mâna liberă Poloniei să acționeze în întreg spațiul românesc, fiind conștient ca acțiunea acesteia era folositoare, într-o anumită măsură și turcilor și, oricum, venea în contradicție totală cu interesele Habsburgilor. În acest fel, el a oprit orice atacuri împotriva lui Mihai Viteazul, așteptând ca acesta să-și piardă domnia, ca urmare a unei intervenții polone.

Rivalitatea polono-habsburgică pentru preponderența în spațiul românesc și adjudecarea, pentru a doua oară în decurs de câțiva ani de către Polonia a supremației, de

data aceasta asupra Transilvaniei prin instalarea ca principe aici a lui Andrei Báthory, a agravat la maximum situația internațional a Țării Românești. Ca și în anul 1595, asupra ei plana pericolul unei mari invazii, de data aceasta nu otomane, ci polone, cu sprijinul vasalilor din Moldova și Transilvania, Ieremia Movila și Andrei Báthory. Mihai Viteazul nu mai avea aliați apropiați, unitatea de acțiune a spațiului românesc fusese rupta, legăturile sale cu Rudolf II erau tăiate. În aceste condiții el își dădea seama că avea zilele numărate și că trebuia să acționeze foarte rapid dacă dorea să-și salveze domnia și viața.

Acțiunea lui Mihai Viteazul a vizat două direcții și anume: alianța cu imperialii și implicarea acestora, din punct de vedere militar în răsturnarea situației politice, mai ales din Transilvania și realizarea unei noi unități a țărilor române, de data aceasta o unitate statală aflată sub directă sa conducere.

Pentru început, el a încercat să câștige timp pentru a se consolida pe plan militar și pentru a-și coordona acțiunea cu forțele imperiale. Din această cauză, la 26 iunie 1599, a acceptat să încheie un tratat cu Andrei Báthory, tratat care confirma aproape integral clauzele celui încheiat la Alba Iulia cu Sigismund, în 1595. Aproape simultan, în iulie, a trimis în solie la Praga, la împărat, pe Stoichița din Strâmba și pe Petru Grigorovici Armeanul, cu misiunea de a spune acestuia ca el este gata să atace Transilvania și ca acțiunea sa ar trebui coordonată cu cea a forțelor imperiale. La aceasta cerere a lui Mihai, generalul Gheorghe Basta, cel care va conduce în final trupele imperiale din Transilvania s-a opus, arătând ca Andrei Báthory nu va fi dușmanul împăratului și că se risca și pierduta, precum și un conflict armat de amploare cu Polonia.

Între timp situația lui Mihai Viteazul devenea tot mai dificilă, el primind un *ultimatum* de a părăsi țara din partea cardinalului Andrei Báthory, noul principe transilvan cerând în acest sens și sprijinul lui Ieremia Movila și având acordul lui Jan Zamoyski pentru o

intervenție în Țara Românească. În același timp și turcii, care nu doreau să intervină direct împotriva lui Mihai, i-au promis lui Ieremia Movila sprijinul pașalelor de Bender și Akkerman, dar numai dacă va fi atacat de domnul muntean. De fapt, Poarta spera într-o intervenție polona directă, care ar fi putut duce și la un conflict deschis cu austrieii. Spera și avea toate motivele să o facă, în lipsa de înțelepciune a puterilor creștine, în divizarea și rivalitățile dintre ele, care puteau să-i ofere un ajutor prețios în atingerea propriilor obiective politice și militare din spațiul românesc.

Amenințat de Ieremia Movila și de Andrei Báthory, Mihai Viteazul s-a hotărât să acționeze cu rapiditate și hotărâre, direcția loviturii fiind aleasa în Transilvania deoarece acolo se putea face joncțiunea cu trupele imperiale comandate de generalul Basta. Cu o armată de aproximativ

30. O de oameni, dintre care peste 13.000 erau mercenari, el a trecut Carpații și la 28 octombrie 1599 a obținut strălucită victorie de la Șelimbăr, după care, la 1 noiembrie, a intrat în Alba Iulia, capitala principatului.

Mihai Viteazul era conștient de faptul că încercarea sa de unire a întregului spațiu românesc va întâmpina puternica rezistență a tuturor celor trei mari puteri vecine. De aceea el a căutat să acționeze în etape și să neutralizeze această rezistență prin abilitate diplomatică. Astfel, în august 1599 el a purtat tratative cu generalul Basta privitoare la o acțiune comună împotriva lui Andrei Báthory, generalul promițând că la sfârșitul lui august se va afla la hotarele Transilvaniei cu o armată formată din

6. O de infanteriști și 3.000 de călăreți. În același timp, Mihai a dus tratative și cu otomanii, la sfârșitul lui august marele vizir trimițându-i un nou steag de domnie, ceea ce nu i-a împiedicat însă pe turci, ca în timp ce el se afla în Transilvania, să organizeze o incursiune de jaf în Țara Românească de unde vor fi respinși de vornicul Dumitru.

Imediat după cucerirea Transilvaniei, Mihai scria

turcilor că va respecta „regulile din trecut”, iar împăratului Rudolf II ca a întreprins această acțiune la îndemnul și pentru Casa de Austria. El încerca astfel să neutralizeze cele două puteri aflate în conflict, pentru care Transilvania reprezenta un teritoriu de cea mai mare importanță, ceea ce a reușit să și facă pentru o anumită perioadă de timp. Turcii au acceptat, cel puțin în aparenta cucerirea Transilvaniei, trimițându-i lui Mihai Viteazul steaguri de domnie atât pentru el, cât și pentru fiul său, Nicolae Pătrașcu, steaguri pe care le va primi la Brașov, la 9 martie 1600. Ei nu erau însă sinceri în această recunoaștere, fapt ce rezulta din solia lui Djafer în Polonia, din primăvara aceluiași an, atunci când acesta a dat asigurări polonilor ca, de fapt, sultanul îl dezavuează pe Mihai, că nu va întârzia să-și trimită ostile împotriva lui și ca steagurile de domnie i le-a trimis numai ca să-l ducă cu vorba. Era așteptată numai reacția regelui polon.

După cucerirea Transilvaniei, relațiile lui Mihai Viteazul cu Habsburgii au parcurs un drum sinuos, principala sa revendicare fiind aceea de a i se recunoaște stăpânirea principatului și de a i se conferi titlul de domn, pe care împăratul îl acordase lui Sigismund Báthory. Tratatările au fost anevoioase și îndelungate, abia într-un târziu, la 12 septembrie 1600, împăratul Rudolf II răspunzând favorabil la cererile lui Mihai. Era însă prea târziu, peste numai câteva zile întreaga construcție politică a domnului român prăbușindu-se. Imperialii, ca de altfel, și papalitatea, deși aveau mare nevoie de colaborarea lui Mihai Viteazul și de puterea sa militară, care le putea asigura, în anumite condiții, un statut privilegiat la Dunărea de Jos, au manifestat o permanentă neîncredere în domnul român, banuindu-l de intenții necurate la adresa lor, ceea ce era complet greșit, bănuiala care deriva din apartenența sa la religia ortodoxă și din refuzul permanent de a trece la catolicism. Religia continua să joace un rol destul de important în relațiile internaționale, așa cum vom constata și în cazul relațiilor lui Mihai Viteazul cu Polonia.

Relațiile sale cu Polonia au fost, mai ales în această perioadă, deosebit de încordate, iar tratativele diplomatice purtate pentru detensionarea lor s-au încheiat prin eșecuri sistematice. Polonia și Mihai Viteazul aveau, practic, aceleași aspirații, urmărind să-și extindă influența și chiar stăpânirea asupra întregului spațiu românesc. Mihai era obstacolul cel mai important în calea aspirațiilor polone de a-și impune supremația asupra celor trei țări române și a gurilor Dunării, zona ce începea acum să-și recâștige parțial importanța economică și comercială de altă dată. „Daciei polone” a lui Jan Zamoyski, artificială și în contradicție cu aspirațiile firești ale românilor, i se opunea „Dacia românească” a lui Mihai Viteazul, o construcție politică organică și coerentă, care putea să ducă la apariția unui puternic stat românesc, stavila greu de trecut pentru aspirațiile expansioniste ale Poloniei, la fel ca și pentru acelea ale Habsburgilor și ale otomanilor. Dacă ceva a reușit să unească aceste trei mari puteri, acel ceva a fost tocmai interesul pentru a împiedica apariția unei „Dacii românești” care să includă cele trei state și care să fie o barieră serioasă în calea tendințelor lor expansioniste la Dunărea de Jos, dar și în Europa Centrală. În condițiile în care Imperiul otoman și cel habsburgic erau slăbite de războiul dintre ele și nu aveau, pentru moment, capacitatea necesară de a împiedica realizarea unității românești, Polonia a devenit o adevărată campioană a acestei cauze prea puțin creștinești.

Astfel, foarte repede după bătălia de la Șelimbăr și după cucerirea Transilvaniei de către Mihai Viteazul, regele polon Sigismund III (1587 - 1632) i-a scris împăratului Rudolf II cerându-i să-l oprească pe acesta de a ataca și Moldova. Răspunsul împăratului a fost că va face acest lucru, dar cu condiția ca nici Ieremia Movila să nu atace Transilvania. Acest răspuns, nesatisfăcător, i-a determinat pe poloni să înceapă pregătirile militare de apărare a Moldovei în eventualitatea unui atac, dar să continue și acțiunile diplomatice. În februarie 1600, polonii trimit în solie la Mihai pe Skrzyniecki, care trebuia să-i

ceară acestuia, de asemenea, să nu atace Moldova. Aceasta solie a fost urmată de cea condusă de Andrei Tarnowski. Acesta a încheiat cu Mihai Viteazul, la 10 martie, la Brașov, un proiect de tratat prin care cele trei țări române, unite sub conducerea domnului muntean, urmau să recunoască suzeranitatea Poloniei, dar factorii de conducere poloni nu l-au acceptat în aceasta formă.

La rândul său, în fața ostilității vădite a Poloniei, Mihai Viteazul a reacționat printr-o acțiune diplomatică ce viza realizarea unei încercuiri a acestei țări, apelând la ortodocșii poloni conduși de cneazul Constantin Vasile de Ostrog, dar și la Albert Frederic, ducele Prusiei. O eventuală alianță cu acesta ar fi deschis accesul lui Mihai la Marea Baltică și ar fi permis, într-adevăr, încercuirea Poloniei.

Dar principalul punct de rezistență al lui Mihai Viteazul erau propriile sale forte armate și sprijinul românilor din toate cele trei țări, care-l priveau nu ca pe un cuceritor, ci ca pe propriul și firesc conducător. Acesta i-a permis să acționeze și în cazul Moldovei cu rapiditatea și eficiența caracteristică. În mai 1600, doar în câteva săptămâni, el a reușit să cucerească întreaga țară și să desăvârșească astfel, pentru prima dată în istorie, unitatea politică a tuturor românilor.

La 27 mai 1600, într-o diplomă emisă pentru mănăstirea Neamț, Mihai Viteazul se intitula, pentru prima dată, „domn al Țării Românești și al Ardealului și al Moldovei”, iar în documentele emise din Alba Iulia, devenită centrul de unde el realiza conducerea celor trei țări românești, se intitula „Io Mihai Voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Românești și al Ardealului și a toată țara Moldovei”.

Cucerirea Moldovei s-a făcut însă împotriva voinței imperialilor, Rudolf II scriindu-i în mai multe rânduri lui Mihai Viteazul să nu atace această țară și dând asigurări regelui polon Sigismund III ca acest lucru nu se va întâmpla. Dar odată Moldova cucerită și unitatea politică a celor trei țări române realizată, marile puteri vecine erau

puse în fața unui fapt împlinit pe care nu erau dispuse însă să-l accepte. Dacă turcii și imperialii, din motive diferite, ezitau să treacă la măsuri militare directe, polonii s-au dovedit a fi cei mai afectați de cucerirea Moldovei și au fost cei mai grăbiți să înceapă distrugerea construcției politice realizate de Mihai Viteazul.

Explicațiile pe care acesta le-a oferit regelui polon nu au fost acceptate. Îngrijorarea polonilor în fața unirii celor trei țări române, unire din care putea rezulta un stat nou, care să nu fie la bunul plac al vecinilor săi mai puternici și care să aibă un cuvânt greu de spus la Dunărea de Jos și în Europa Centrală era mare, ceea ce l-a făcut pe Sigismund III să-i ceară lui Mihai să părăsească Moldova, iar pe Zamoyski să înceapă preparativele militare.

Începutul lunii septembrie a anului 1600 a marcat și începutul sfârșitului pentru opera politica a lui Mihai Viteazul. Cronicarul acestuia, umanistul grec contemporan Gheorghe Pălămide, spunea ca: „... turcii, polonii, ungurii, germanii și alții s-au ridicat împotriva lui Mihai în același timp, ca să-l distrugă și să-i zdrobească marea-i putere. Și e o minune și un lucru mare, nu c-a fost biruit, ci cum de nu l-au prins vrăjmași”.

La 1 septembrie se răscoală nobilimea maghiară din Transilvania în frunte cu Stefan Csáky, răscoală sprijinită aproape imediat de generalul imperial Gheorghe Basta, trupele reunite ale celor două părți reușind să-l învingă pe Mihai la 18 septembrie, la Mirăslău. La 4 septembrie, Jan Zamoyski a pătruns în Moldova, pe care a ocupat-o în întregime până la 28 septembrie. De aici el avea de ales între a ataca Transilvania sau Țara Românească. Imperialii opunându-se categoric la o eventuală intervenție a polonilor în Transilvania, Zamoyski s-a îndreptat spre Țara Românească, la 8 octombrie ajungând la Buzău, de unde a luat drumul

Țârgovistei. Înconjurat din toate părțile, Mihai Viteazul s-a îndreptat spre imperiali, aliații lui firești și a încheiat cu Basta un tratat în condiții total nefavorabile, în tabăra de lângă Sânpetru, la 3 octombrie 1600. Prin acest

tratat el se obliga să părăsească Transilvania până la 7 octombrie, să-și trimită familia ostateca în decurs de 6 zile și să trimită 2000 de osteni la pasul Oituz pe unde să credea că vor pătrunde polonii în principat. Toate aceste condiții în schimbul promisiunii lui Basta că-l va ajuta militar în luptele cu polonii.

Între timp și turcii, profitând de ocazie, au atacat sub conducerea lui Guzelce Mahmud Pasa. La 21 septembrie au ocupat Giurgiul, apoi Bucureștiul și Târgoviștea, retrăgându-se abia la 24 octombrie la insistențele lui Zamoyski, care dorea să facă singur legea în Țara Românească. Și într-adevăr, ostile polone au înaintat din victorie în victorie: Naiceni (12 octombrie), Ceptura (14 octombrie), Bucov (20 octombrie), Curtea de Argeș (25 noiembrie), alungându-l pe Mihai Viteazul în locul căruia l-au înscăunat pe Simion Movila, fratele lui Ieremia, domnul Moldovei. Acest moment a reprezentat expresia cea mai clară a deciziei Poloniei de a juca un rol de prim rang la Dunărea de Jos și pe litoralul Mării Negre, de a reconstitui vechiul regat al Daciei în favoarea sa. Dar nici „Dacia polona” nu a rezistat mult, deoarece forțele interne și presiunile externe l-au obligat, în cele din urmă, pe Zamoyski, să-și limiteze influenta doar la Moldova.

Ceea ce a urmat a fost o dezlănțuire de patimi și pofte cuceritoare ale celor trei mari puteri vecine, Mihai Viteazul încercând în aceste condiții, să-și reia planurile inițiale, dar cazând victima tocmai intereselor principalului sau aliat, Imperiul habsburgic. Călcând în picioare orice înțelegeri și chiar cu riscul sacrificării propriilor interese, curtea imperială a ordonat suprimarea domnului român, fapt care s-a întâmplat doar la câteva zile de la marea victorie de la Guruslau (13 august 1601), la 19 august, pe Câmpia Turzii.

Rezultatele domniei lui Mihai Viteazul pot fi apreciate dintr-o dubla perspectiva. Pe de o parte de au însemnat un succes de necontestat, dacă se are în vedere faptul ca statutul internațional al țărilor române a fost păstrat și chiar ameliorat în anumite direcții, mai ales în ceea ce

privește Moldova și Tara Românească unde, după Mihai, presiunea economică otomana înregistrează o oarecare scădere. De asemenea, acum a fost realizată pentru prima dată o unire politica a celor trei tari românești, a fost pus în practica proiectul unei „Dacii românești”, proiect care va străbate veacurile și va deveni model pentru generațiile viitoare.

Pe de altă parte însă, Mihai Viteazul a eșuat atât în obținerea independenței fata de Poarta otomana, cât și în consolidarea unității statale și politice românești, opera sa destrămându-se foarte repede, în mai puțin de un an. Eșecul lui Mihai Viteazul s-a datorat unor cauze interne, dar, mai ales, unor cauze externe. Pe plan intern el nu a dispus de baza economico-socială necesara desăvârșirii unității politice a întregului spațiu românesc. Structurile social-economice și chiar politice existente în țările române, cu elemente comune de origine străveche, dar și cu trăsături caracteristice fiecărei provincii în parte, datorită separării lor îndelungate, rivalitățile dintre boierimea munteana și cea moldoveana, ca să nu mai vorbim de cele dintre boierimea munteana și nobilimea maghiara din Transilvania, timpul scurt, de doar câteva luni, de stăpânire a lui Mihai Viteazul, rapidele schimbări politice interne și externe, l-au lipsit pe domnul român de acele forte pe care s-au sprijinit monarhii absoluți ai vremii, în primul rând de existența unor orașe puternice și prospere, iar apoi a unei țărâni libere care să-i ofere baza de putere necesara ducerii la bun sfârșit a unei asemenea opere.

Dar cauza principala pentru care opera lui Mihai Viteazul s-a prăbușit și, odată cu ea, și o parte a năzuințelor românești, a fost mai ales de natura externa. Contradicția dintre Imperiul otoman și cel habsburgic, pe de o parte, aceea dintre Habsburgi și poloni, pe de altă parte, dorința tuturor acestor mari puteri ale vremii de a-și consolida sau extinde influența și stăpânirea asupra spațiului românesc, nu puteau admite, sub nicio formă, realizarea unei unități politice a celor trei tari române. O

astfel de unitate amenința, în mod evident, interesele tuturor acestor mari puteri și de aceea încercarea lui Mihai Viteazul a reușit să le coalizeze pe toate împotriva sa. Spre deosebire de Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul a încercat, dar nu a reușit, să practice o politică de echilibru între puterile vecine, tocmai pentru că o astfel de politică era imposibilă în condițiile în care aspirațiile românești spre unitate politică și statală începuseră să se manifeste cu tărie. Din această cauză ei, la fel ca și aspirațiile poporului român, au căzut victima aspirațiilor de mai mare putere ale celor trei vecini. Cu toate acestea, moștenirea politica a lui Mihai Viteazul a fost atât de mare încât la ea s-au raportat, într-un fel sau altul, cu mai multă sau mai puțină tărie, toate generațiile care i-au urmat și ea își păstrează, chiar astăzi, întreaga valoare de simbol pentru românii de pretutindeni.